

ЛЮКО ДАШВАР

ПОКРОВ

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

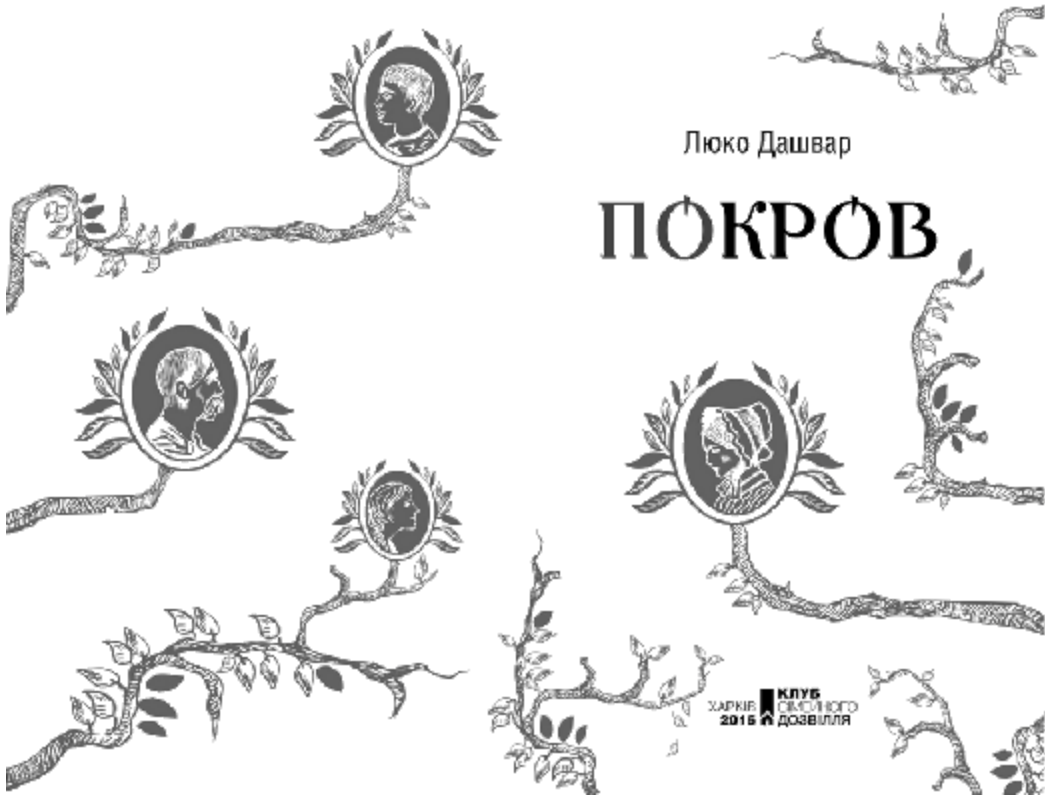

ЛЮКО ДАШВАР

ПОКРОВ

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Люко Дашвар

ПОКРОВ

ХАРКІВ 2015 КЛУБ ОБСЬЯГО ДОЗВІЛЛЯ

Люко Дашвар

Покров

Розділ 1

Ярема

Чорної ночі року 1843-го в курильні власного маєтку з вікнами в осінній голий сад конав шістдесятирічний Ярема Дорош — єдиний син славного полкового хорунжого Петра Дороша, хазяїн гайків, млинків, нивок, винокурень, сіл у Козелецькому, Остерському й Ніжинському повітах, двоповерхового кам'яного палацу в Чернігові та викоханої садиби в Дорошівці на Десні. Білорукий, наче зроду шаблі не тримав, кістлявий, дужий — хрипів на турецькій отоманці, устеленій перським килимом, утрачав свідомість, приходив до тями, чіплявся очима за святі лики, нечутно ворухив устами, ніби питав спантеличено: «Уже й час?»

— Отче наш, спаси раба твого Ярему... — плакав біля отоманки сивовусий служка Дорошів Савко, витирав хазяїну мокре чоло, з острахом косував на Дорошеву дружину — сорокатрирічну пані Станіславу, суху від самотності й гордоців польку з сім'ї збіднілого шляхтича. До чоловіка не підходила, наче між ними провалля бездонне. Застигла біля столу, заставленого люльками з глини, порцеляни, гарбуза, груші, кукурудзяних качанів. Склала на грудях руки милосердно, а очі холодні, злі. Не зважала на лікаря з німчурів, що той крапав у чарку смердючу мікстуру для слабкого, тихо балабонив: «Бог дасть, підніметься пан Ярема...» Дивилася на чоловіка з ненавистю, напружувала очі, в'їдалася поглядом у бліде лице його, наче намагалася вивідати потаємні Яремові думки, та марно — свічки перелякано тремтіли: згасали-плакали, ховали Яремові секрети, сіяли морок — от і край...

— Савко! Свічок неси! Та не сальних. Воскові бери, — кинула.

Покликала лікаря, веліла правду мовити.

— До схід сонця не доживе, — признався німець. — Хіба що химородницю Кривошіїху з її чаклунським зіллям гукнете. Хоч на день поверне живий дух вельмишановному пану Яремі... Бо ж, може

бути, вам, милостива пані, який підпис від чоловіка потрібен... На заповіті чи іншому корисному на майбутнє документі.

— Не прийде клята ворожка на поміч, — прошепотіла Дорошівна.

Німець перехрестився по-нашому, байдуже глянув на безтямного чоловіка на отоманці:

— Батюшку б...

— По протоієрея з Козельця вже поїхали, — відказала пані Станіслава.

По півночі Ярема Петрів син Дорош раптом перестав хрипіти, задихав вільніше, очі стали ясними-дитячими. Тої ж миті несподіваний рвучкий вітер розігнав густі хмари — на небо місяць скочив, зірочки переморгуються. А на порозі Дорошевої садиби чорна тінь стала — Кривошиїха.

Ох, та баба страшна... Древня, темна, зморщена, а зуби чисті, міцні — усі до одного в роті. У Дорошівці перешіптувалися: від Сіркового коріння ворожчин рід. Бачить те, що оку людському недосяжне, чує те, що вухо людське почути не здатне, мертвяка оживити може, а сама не вмирає, бо не знайшла ще кому свої знання та силу передати. Скніє в землянці при лісі за версту від людей, чаклує над зіллям, а на поміч її кликати чи хворих до неї везти марно. «Кому можу допомогти, до того сама йду», — усім одне відказує.

От і пришкандибала до Дорошів поночі. Носом повела...

— Не їла душа часнику, то й не пахнутиме, а тут — сморід грішний, — мовила Дорошівна в передпокої.

Посунула до курильні, наче точно знала — там Дорош із земним життям прощається. Ніхто зупинити не насмівився. Нема відчайдухів. Тільки переляканий Савко біг за ворожкою услід, кланявся, бубонів:

— Змилюйтеся, бабо Кривошиїхо! Урятуйте Ярему Петровича! Ще вчора верхи стрілою літали. А веселі ж були! А дужі! З Ніжина ми поверталися. На пасіку заїхали. Пан Ярема каву пили, люльку курили, одпочивали. Там і заночували. Уранці в Дорошівку в'їхали, Ярема Петрович на гніздо своє здалеку глянули, потьмяніли. У курильні замкнулися. «На самоті побути хочу», — сказали. Пані Станіслава до обіду не сідали, усе на нього чекали... Не втерпіли, зайшли до курильні, а Ярема Петрович на долівці хриплять...

Савко замовк на мить, на бабу зиркнув.

— Бабо, чуєте? Як хазяїн помруть, і мені не жити!

— Не жити, — Кривошиїха луною.

Увійшла до курильні, залишила ошелешеного Савка за дверима.

Слабкий Дорош лиш очима слідкував за тим, як худа темна баба стала біля отоманки, дістала з-за пазухи потріскану глиняну люльку, набила травою, розкурила, устромила йому в зуби.

— Листя і квіти тернові, - мовила сухим тріскучим голосом. — Кров очистять, а душу — ні... Куріть, пане Дороше. Викурите люльку, і все, чого перед смертю бажаєте, саме на язик полізе. Допоможу... Не такий ваш гріх страшний, щоби в помочі вам відмовити. Куріть...

...Що та клята баба знала? Мить тому Дорошеві й ворухнутися було несила, а люльку на вустах відчув, обхопив її тремтячою долонею, затягнувся, поплив... Чого йому перед смертю бажати? Сонце побачити. І як тій ворожці пояснити, що сонце має ім'я, чорні брови, густі вії й такі сині очі, що душа плаче від щастя, варто лише їх згадати?

Рік тому на Покрову в козелецькому соборі Різдва Пресвятої Богородиці Ярема Дорош уперше побачив своє сонце. Приїхав із Дорошихою до храму вранці після всеношної — у церкві панянок повно. Ох, чув не раз старий Дорош ті покровські дівочі молитви чудні: «Свята мати, Покровонько, накрій мою головоньку хоч ганчіркою, аби не зостатися дівкою».

— Сонце ясне... — почув тихий шепіт за спиною.

Озирнувся. Біля ікони Пресвятої Богородиці тендітна панночка в капелюшку «баволе», бурнусику й пишній спідниці, розшитій галунами, дивилася на Матір Божу, а молилася сонцю...

— Сонце ясне... Ти святе і чисте. Освітлюєш і гори, і доли. Освіти мене, рабу Божу Перпетую, перед панами, перед попами, перед царями, перед усім світом християнським...

Перпетуя — ікона Дорошева... Того ж дня в домі предводителя козелецького повітового дворянства зграйка панночок на чолі з хазяйською донькою Доллі розлилася буфетною, де гості перед обідом розважалися горілкою, кав'яром і устрицями. Доллі притисла до грудей розцяцькований альбом у коштовній шкіряній палітурці, вигукнула екзальтовано:

— У свято Покрови просимо щиросердних гостей залишити благі побажання в дівочих альбомах!

Гості бровами поворушили — бач, яких вольностей предводительська донька в Санкт-Петербурзі набралася! — та писати побажання в дівочі альбоми кинулися завзято. Дорош спостерігав за тим дійством із крісла в дальньому куті буфетної з чаркою французької горілки в руці, коли до нього наблизилася тендітна синьоока панночка, простягнула альбом:

— Чи не буде ваша ласка й мені в альбом написати...

Галуни на пишній спідниці... Голосок тремтить. Дорош глянув у ті очі й пропав. Терпляче дочекався гусячого пера, що воно переходило з рук у руки, поклав на покерний столик простенький альбом... Писав, ледь стримував молодече азартне хвилювання — залило по вінця, скаламутило думки, оголило бажання.

«Уранці сьогодні чув дивну молитву я — ви, ясна й гожа, світла панночко, просили сонце, щоби воно освітило вас. Почув я ті слова, та не зрозумів, бо ви сама — сонце! На кого глянете прихильно — тому вже й щастя. Душа моя грішна впала в чисте море ваших синіх очей, серце моє шепоче ваше прекрасне ім'я — Перпетуя, думки мої тільки про вас, моя дорогоцінна панночко. Мрії мої тільки про те, щоб і мене освітив ласкавий погляд очей ваших ясних.

*Вірний до скону раб ваш
Ярема Петрів Дорош».*

До Дорошівки повертався не в колясці з набундюченою дружиною — і кав'яр їй у предводительському домі гірчив, і печеня зажирна, і гриби надто солоні, - поскакав верхи. Усміхався у вуса, та не задурно: у Козельці залишився вірний Савко з таємним завданням хазяїна дізнатися геть усе про дивне створіння на ім'я Перпетуя.

Назавтра вже знав: міщанку Перпетую сімнадцяти років від народження худого дворянського роду Ізоватових з містечка Бахмут Катеринославської губернії виписала собі донька козелецького предводителя, аби та її музики навчала. Столується з хазяями й обдарована їхньою особливою дружньою прихильністю за сумирний норів і шляхетні манери, а живе у флігельку на задньому дворі, де й усі інші вчені люди кімнатки мають: і студент-математик із Києва, і горбоноса французенка, що вона читає предводительці любовні романи перед сном, і садівник-саксонець.

— Не губіть! — тільки й прошепотіла перелякана Перпетуя, коли за два дні по Покрові посеред ночі на порозі її кімнатки став

натхненний Дорош — кістлявий, дужий. Вуса білі, а очі молоді!

Відступив. Сиву голову схилив. Уже хотів податися геть, та побачив розгорнутий альбом Перпетуї, а в ньому своє щире послання мальованими квітами і янголами прикрашене. На коліна впав.

— Довіртеся мені, милостива панночко! Красне щастя перед вами килимом простелю, розіб'юся, щоби гожа посмішка ніколи не покидала вашого личка біленького. Щоби ваші очі сині від радості сяяли... А як огидний я вам — дозвольте хоч здалеку на вас милуватися.

— Не огидні ви мені! — у синіх очах сльоза, серце калатає. Дві ночі все читала-перечитувала Яремине послання в альбомі, власних мрій лякалася, бо у мріях поряд із Перпетуєю дужий кістлявий Ярема стояв, а хіба можна? Гріх...

Перпетуя... За місяць у дім предводителя козелецького повітового дворянства навідався чернігівський багатій Павло Гнатович Галагута з дивною пропозицією уступити йому музикантшу з Бахмута за п'ять тисяч сріблом для благої справи — організації кріпацького оркестру. Жодна жива душа, крім вірного Дорошевого Савка, і не здогадувалася: діє Галагута на прохання давнього друга свого Яреми Дороша, з яким вони ще Наполеошку гнали, а коні несуть юну Перпетую не до Галагутиного палацу в Чернігові, а в мальовничий тихий маєток Дороша в глухому селі за десять верст від Ніжина, де з ласки хазяїна у флігелі на задньому дворі доживав віку його самотній німецький дядько — вісімдесятилітній Самійло.

Ох і справ стало в Яреми Дороша в Ніжинському повіті!

Уїдлива пані Станіслава підрахувала: днів зо двадцять на місяць чоловіка вдома нема. Спочатку не тривожилася: з часів вимушеного заміжжя, коли її, родовиту шляхтянку, віддали за багатого козака зі старшини, що його батько тільки-но дворянський титул отримав, відгородилася від нелюба стіною пихи й зневаги — роби, що заманеться, мені однаково! Я тебе просто терплю! Затято витравлювала з власного лона Яремине сім'я, наче сподівалася на скору наглу смерть його і другу, більш привабливу партію. Та козацький син щоночі валив пихату польку на постіль, і двадцять років тому Станіслава таки народила сина Валеріана, що він став її скарбом, надією й сенсом життя. Поки Валеріан крутився поряд, сімейне життя Яреми і Станіслави ще так-сяк трималося купи, та півроку тому

Валеріан відбув до німецького Кіля науки гризти, і в затишному маєтку в Дорошівці оселилася така сіра цупка порожнеча — селяни хрестилися з острахом, випадкові вовки вили з переляку. Дороші співіснували під одним дахом, та не бачилися по кілька днів: Ярема облаштував собі барлогу в просяклій тютюном курильні — там і справи вів, і одпочивав, і тримав колекцію архівних документів про звитягу Чернігівського козацького полку, яку збирав протягом усього життя. І тільки коли до Дорошівки навідувалися гості чи дружина без церемоній нагадувала про чоловічий Яремин обов'язок, ненадовго полишав свій притулок.

— Щоби ти й згинув у тій курильні, пес! — роздратовано цідила пані Станіслава, лишаючись сама-самісінька в родинній опочивальні після нечастої тваринної похитливої близькості з нелюбом. От уже варвар брудний! Зайде, спідне спустить, навалиться — ніби возом пані придавить, — своє зробить і гайда!

Та після Покрови чоловік жодного разу не зазирнув до опочивальні, а ближче до Різдва пані Станіслава помітила в Яреминих очах дивне, незрозуміле милосердя — наче жалів всохлу дружину відчайдушно, щиро й від того жалю смерті їй сердечно бажав, як ото коняці старій випрацьованій, щоби вже не мордувалася й чоловіковому серцю волю дала.

Захвилювалася Дорошівна. Ураз вирішила сімейні обіди відродити. З гостями, з музиками, з наїдками і міцними горілками, після яких язики розв'язуються, а ноги з дому не несуть. Марно клопотала та грошики на гостинність витрчала — скоро упевнилася: завелася в Яреми втаємничена любовниця. Манить до себе повсякчас — спали би чоловік з дружиною в одній постелі, її б ім'я шепотів уві сні щоночі. Сертук і чоботи нові собі замовив... Камінці коштовні в кисеті — а для кого?! Хустка набивна шовкова, що за ними купці до поганців їздять, у шухляді прихована. З Москви палантин на соболях виписав... «Маю обдарувати дружину губернаторську... — буркнув. — Аби від губернатора мені у справах усяка користь і допомога були». А очі відвів.

Розлютилася Дорошиха. Ах ти ж, свиня безрідна! Шляхтянка родовита тобі молодість віддала! Сина народила, а ти в гречку... Зі шкіри лізла, аби потайки від чоловіка ім'я паскудної дівки дізнатися й зі світу зжити — марно, хоч Дорошева таємниця якимось боком уже

вилізла на язики місцевої знаті: у панських домах Козельця, Чернігова і Ніжина пліткували про нікому не відому німецєву, скоріш за все іноземну розпусницю, яка вкрала Дорошеве серце і яку поважний пан ховає десь так ретельно, що нікому й досі не вдалося ту кралю побачити.

— Щоби сім'я твоє навіки порожнім стало! Щоби могила тобі за постіль! — роз'ярилася пані Станіслава після того, як плітки ті до неї доповзли. Щодня Богові поклони била: покарай його, Господи!

Дорошеві й без прокльонів дружини душа боліла. Щоразу на крилах летів до мальовничої садиби під Ніжином, де під боком старого дядька Самійла поселив Перпетую з десятком кріпаків їй на служіння, та чим ближче під'їжджав, тим дужче стискалося серце. «Занапастив я тебе, Перпетує! — плакала душа. — Красне щастя обіцяв, усьому світові мріяв показати красу твою незбагненну, а зачинив у чотирьох стінах, як злодюжку за провину яку! Обманув... Та хіба маю сили від тебе відмовитися, відпустити в білий світ вільною птахою? Скорше вмру!»

— Не журіться, — Перпетуя зустрічала з посмішкою. — Вірю я вам, Яремо Петровичу, як би батькові покійному чи матінці рідній вірила. З доброї волі я отут вас щодня виглядаю, мій янголе добрий. Лишень скажіть, якщо ваша ласка, чи довго ще нашого щастя чекати, коли ви приїдете й уже ніколи не покинете мене.

Дорош чорнів, цілував білі рученьки до безтями.

— Ягідко моя дорогоцінна! Сонечко ясне! Тільки у ваших обіймах дихаю, а як немає вас поряд — думка про вас змушує гортати дні, щоби дочекатися нової зустрічі нашої. Потерпіть, любя моя Перпетує. Клянуся серцем своїм, що живе тільки любов'ю до вас, — скоро наше щастя! — моров-мордувався, гадки не мав, як розрубати вузол, що сам його й закрутив.

У любові, тривогах і відчайдушних Дорошевих обіцянках згасла осінь, завірюхами пролетіла зима, а навесні Дарка, дівка-кріпачка, що прислужувала Перпетуї, нашепотіла пану, коли той одного разу приїхав до тихої садиби під Ніжином:

— Важка наша Перпетуюшка... З самої зими важка. Вона ж молодюсінька, не всього навчена, от і не розуміє, з чого їй млосно та все капустки квашеної хочеться. Я їй усе чисто розтовкти хотіла, а Перпетуюшка лиш почувала — у сльози. Не хочу, голосить, щоби мое

дитятко байстрюком на світ Божий народилося. Хоч би руки на себе не наклала зі смутку...

— Перпетує! Птахо моя легкокрила! — Дорош ішов анфіладою кімнат, стривожено кликав своє щастя, та вперше Перпетуя не зустрічала свого доброго янгола.

— У бібліотеці панночка, — доповіла кріпачка, отримала срібний карбованець.

Ще ніколи не бачив засмучений Дорош, щоби так горювали сині очі. Тремтіла біля вікна. Почула Яремин голос, стрепенулася, рученята до грудей притисла, в очі йому глянула... «Погубили ви мене навіки, вельможний пане...» — прочитав, не помилився.

Застиг. Лиш мить думав. Вийшов, залишив розгублену Перпетую в ще більшому відчаї. Посунув до опочивальні, зняв із покуття ікону Пресвятої Богородиці, з нею й повернувся до бібліотеки. На коліна перед Перпетуєю впав, на Богоматір перехрестився...

— Хай покарає Мати Божа, якщо хоч слово нещире з вуст моїх злетить, — замовк, голову опустив. — Тяжку ношу звалив я на плечики ваші слабкі, сонце моє... Думав, сам-один... за нас обох... зможу щастя наше в долі відвоювати, та не виходить... Треба, щоб і ви, моє серденько, на себе ту турботу взяли... За майбутнє дитяти невинного, яке носите під серцем...

Не відповіла. Зіщулилася, наче батіг побачила.

Зітхнув.

— Один тільки шлях у нас, Перпетуюшко... Вимолити в Бога кілька місяців життя для дядька мого старого — Самійла Дороша.

Здивувалася. На янгола свого доброго приголомшено зиркнула: усю холодну пору, що Перпетуя провела в затишному маєтку під Ніжином, жодного разу не бачила старого немічного Самійла — куняв із ранку до ночі та з ночі до білого дня у флігельку на задньому дворі, на подвір'я не виходив.

— Повінчаємо вас із Самійлом... — видушив Ярема, потьмянів. — Щоби дитятко наше фамілію мало... Бо нема в краї нашому закону, який би дав мені волю нашу дитинку всиновити. Отака біда... Як приймете цей мій намір без гніву... Станете вінчаною дружиною Самійла Дороша для люду, а постіль з ним не ділитимете — не хвилюйтеся! Про все подбаю... І побачите Самійла двічі в церкві — як вінчатимуть вас та як відспівуватимуть його... Недовго дядькові

лишилося: ще до народження дитятка нашого, так міркую, удовою станете... Я до часу того всі справи свої хазяйські владнаю ретельно, аби мався нам із вами достаток для життя гідного. Не тут... Тут злі язики жити не дадуть. Народите, і поїдемо, куди ваш палець вкаже, бо не покину вас. Біля вас серцем грітимуся! Ми з вами, радосте моя, житимемо в любові, не в гріху. І чекатимемо, поки віддасть Богові душу вінчана моя дружина Станіслава. Після того повинчаємося й повернемося в рідні краї чи залишимося, де побажаєте. Отоді тільки зможу подати прохання про всиновлення дитини нашого. А коли то стане — Бог знає, та я більше не покину вас ніколи, моє серденько.

Хитнувся, на Перпетую очі підвів.

— Отак вчинити маємо, бо немає іншого шляху. На колінах благаю згодитися заради всього святого!

Перпетуя на Дороша вологими очима глянула, поряд із ним на коліна впала, притулилася до кістлявого Яреминого плеча.

— Довірилася я вам раз і до скону... Як скажете, так і буде. Візьміть мене за руку, янголе мій добрий... Ведіть до щастя нашого, тільки не покиньте...

— Ніщо нас не розлучить, моя пташечко! — сльози на очах, обнімав Перпетую ніжно, гладив по косах, цілував сині очі. — Тепер, бачте, і померти не можу, коли б хто і схотів чи зурочив. Немає у смерті наді мною сили! Ви — моя міць, любя! Ви... і невинне дитятко наше.

Ох, дарма солов'єм співав — не все сталося, як гадалося.

Після Великодня в маленькій сільській церковці під Ніжином міщанка Перпетуя Маркова Ізоватова вінчалася з Самійлом Андрієвим Дорошем — старого витягли з флігелька, одягнули у гарну одяжину, що їй для похорону давненько в скрині зберігали, два міцні парубки з кріпаків на собі дотягли немічного пана до таратайки, і добре, що Ярема наказав їм за тою таратайкою верхи до церкви мчати, бо, якби перед віттарем не підтримували старого нареченого попід руки з двох боків, отам би завалився і преставився. Та Бог милував. Перпетуя повернулася до затишного маєтку під Ніжином вінчаною дружиною Самійла Дороша. Ярема обіймав своє щастя, божився:

— Недовго нам у розлуці бути, Перпетуюшко. Дитинка народиться — поїдемо геть. Усе для того зроблю!

До осені дзигію крутився: потайки від законної дружини розпродав далекі хуторці, млинки, гайки. Купив багатий маєток на Катеринославщині — та не просто: за купчою старий Самійло Дорош дарував розкішний дім із садом і господарськими будівлями молодій дружині своїй законній Перпетуї.

— Ох, і ловко я все зметикував... — тішився Ярема.

Навіть звозив у новий дім вагітну Перпетую, щоби юна пані маєток оглянула й усе на її смак у тім обійсті зробити до зими, коли, за підрахунками Дороша, на світ Божий мало з'явитися їхнє дитя, зміцнитися біля мамчиної груді, аби витримати неблизький переїзд до нового гніздечка. Складав і складав грошики докупи — і піаніно в Перпетуї стоятиме, і суконь із Варшави досхочу, і дитяті на півжиття вистачить. І стайню мріяв на новому місці завести, і пасіку, і винокурню непогано б. І парк розкішний — щоб і фонтани, і потічки дзюрчали, і алеї, і зарості затишні. І вишень насадити, бо Перпетуя попросила: «Хай би вишні в саду росли».

Усе до ладу складалося, тільки старий Самійло й не думав помирати.

- І хай живе, — махнув рукою Ярема. — Геть не заважає... Куняє собі в кріслі, нікому клопоту не завдає.

За день до Покрови, рівно за рік після того, як Ярема Дорош уперше перестрів у храмі Божому синьооку юну панночку, в затишному маєтку під Ніжином Перпетуя народила справного хлопчика — синьоокого, чорнобрового. А сама геть заслабла. Тремтіла на постелі тоненькою гілочкою — ані сил, ані бажань.

Ох, Дорош злякався. Дитятку — бабів-годувальниць, сам — до церкви.

— Та що ж це, Господи?... Мене бери! Я — старий грішник, а Перпетуюшка свята, чиста!

За тиждень поклони бив — дякую! Порожевіла Перпетуюшка, хвала тобі, святий Боже! Нині всміхнулася — сонце засяло. Завтра радість їй сил додасть — панотець приїдуть синочка хрестити! Гнатиком наречуть — Гнатом... Самійловичем Дорошем. А про те, скільки золотих червінців Ярема Петрів Дорош за те попові в долоню насипав, Перпетуї знати не треба, ні! Нащо їй той смуток? Дорош їй красне щастя обіцяв, не людську підозрілість і зневажливі погляди косі. Охрестять, і перед від'їздом тільки одна марудна справа на

Дорошевій шиї залишиться: урешті ошелешити правдою погордливу Станіславу. Сказати: вибачте, дружино ви моя вінчана! Добро поміж нас усохло, як груди ваші, але на сміх вас не підніму, образити нікому не дам, бо ви — мати сина нашого Валеріана, а хто матір дітей своїх не шанує, той сам доброго слова не вартий. Щоби злі язики ваше ім'я гідне не тріпали, усім оголошую, що у справах хазяйських їду далеко, нескоро повернуся, а ви, бідолашна, правду знайте: ніколи не повернуся! Дав мені Господь бальзам, який усі мої рани гоїть, і тільки в тому моє життя. Простіть, якщо гордощі дозволять, знайте: сумирно чекатиму, поки Господь не покличе вас до себе. Жодним словом і ніколи не проситиму святого Бога, щоби вкоротив роки ваші. Благатиму, щоби дав вам багато літ і зим, аби радували серце сина нашого Валеріана. У турботах своїх не забув я про гідне життя ваше — половину статків своїх і маєтностей, включно з улюбленою садибою моєю в Дорошівці, лишаю Валеріану за умови, що син наш по поверненні з німецького Кіля, стане для вас міцною підтримкою, дбатиме про вас повсякчас, виконуватиме розумні бажання ваші без супротиву. Якщо ж син наш Валеріан знехтує цією моєю настановою, усі маєтності наказую лишити у вашому розпорядженні, аби не мали ви ні в чому відмови. Надалі самій вам і вирішувати, на яке майно син наш Валеріан заслужив.

Разів зо сто те каяття промовляв подумки, усе розмову відкладав.

— Не час, — бубонів, лиш бачив насторожені злі дружинині очі. — Пожитки в Катеринослав перевезу, Перпетую з малям відправлю, перед самим від'їздом Станіславу на розмову покличу.

Наприкінці холодного вітряного листопада Перпетуя остаточно одужала, Гнатик зміцнів і Ярема вирішив: час...

— Зі спокійним серцем до Катеринослава вас проводжаю, серце моє, - казав схвильованій Перпетуї, показував купчу на маєток. — До свого дому їдете законною хазяйкою. Правда, доведеться й дядька Самійла з вами відправляти, та він нам не завада — і раніше не заважав, і надалі, як Бог не прибере...

Перпетуя не слухала. Притискала до грудей білі рученята на порозі затишної садиби під Ніжином: служниця Гнатика колихала, кріпаки в екіпаж торби і скрині складали, слабкого дядька Самійла прямо в кріслі до тарантаса тягли. Вози з пожитками ще напередодні відбули до нового гнізда юної Дорошихи.

— Чом без вас їдемо, янголе мій добрий? — Перпетуя заглядала Дорошеві в очі, благала. — Дозвольте вас дочекатися... Щоби разом...

- І дня білого не сумуватимете без мене, Перпетуюшко, — заспокоював Дорош пані, віддав їй купчу, наказав сховати надійно. — Відбути слід зараз же, бо на поштових станціях домовлено — від сьогодні свіжі коні на вас чекатимуть, щоби не мордуватися Гнатику в дорозі довго, щоби скорше в новій колисоньці гарні сни бачив. А в мене ще одна важлива справа лишилася...

Дорош замовк, наче кумекав, чи варто признаватися Перпетуї про тяжку, як могильний хрест, розмову зі Станіславою. Зітхнув, вирішив брехати.

— Маю забрати з Дорошівки скриню з червінцями золотими... Ще від діда той скарб. Гнатикові на поміч буде... — мовив.

Перпетуя глянула на Дороша тоскно.

— Не відпустять вони вас...

Потьмянів Дорош. Зрозумів: не за червінцями Перпетуюшка плаче. Пані Станіславиного гніву праведного боїться до смерті.

— Червінці не відпустять? — спину гоголем. — Сонце моє ясне! Їдьте з Богом спокійно, не рвіть серце. Вихором до Дорошівки злітаю, за день верхи в путь зрушу. Кінь у мене добрий, дощем, хвала Богові, не пахне. Незчуєтеся, як нажену вас із Гнатицом і вже далі — разом.

Голівоньку опустила.

— Підкоряюся волі вашій, янголе мій добрий.

Гнатика на руки прийняла, до екіпажу сіла. Баба-годувальниця поряд умостилася, служка з кріпачок, дівка-кухарка, німкенья-гувернантка. У тарантасі разом зі старим Самійлом двійко парубків дядькові на допомогу. Візник батога дістав...

— Помалу жени, — наказав Дорош схвильованим низьким голосом. Тривогу відігнав, гукнув уже суворіше: — Як пані з дитиною хоч скривляться — голову відірву.

— Як на руках понесу! — задьористо вигукнув візник, хльоснув батогом. — А ви, гніді мої ласкаві, пішли! Но-о-о...

Дорош не проводжав поглядом екіпаж, що він ніс у далекий Катеринослав його найбільшу дорогоцінність — його сонце, його Перпетую. Гукнув Савка — на коня, і — у Дорошівку. Летів верхи, жахався: усе! Усі шляхи в один злилися, не повернути назад. Ярився,

картав себе, реготав: ото козацький син... Щастя свого злякався! Та чим ближче до Дорошівки, тим менше сміху. Повернув на пасіку.

— Отут заночуємо, — Савкові.

Чорну ніченьку очей не зімкнув — усе люльку смоктав, каву сьорбав, думи думав. Аж — світанок. Схаменувся. На коня — і гайда. Не жалів гнідого — усе підганяв, а садибу уздрів — тпру... Глянув на білий дім і заплакав.

— Не тривож мене, — наказав вірному Савкові. — На самоті хочу побути годину малу.

У курильні зачинився, пару чарок горілки французької хильнув для хоробрості, аби розмова з вінчаною дружиною Станіславою легше далася, дістав зі схованки чималу скриню... У ній кредитних білетів на півмільйона сріблом, камінців самоцвітних жменя, коштовний кинджал, оздоблений золотом і смарагдами, ковбаска червінців золотих. Доклав у скриню улюблену люльку трофейну порцелянову, що вона мала вигадливу підставку у вигляді напіврозкритої троянди, перехрестився, щоби Господь дав сил на розмову з Дорошівною, уже зробив крок до порога, та раптом здригнувся судомно — упав на долівку і знепритомнів.

Очі розплющив — нема сонця.

...Темна Кривошиїха чула Дорошеві жалі.

— Сонця не просіть, пане Дороше, — мовила. — До сходу до Бога підете.

— Сам себе зурочив, — прохрипів Дорош, згадав, як смерті собі просив, коли після пологів занедужала тендітна Перпетуя.

— Не самі... Дружинонька вимолила. Знала про сердечну таємницю вашу... Надто гнівалася... Вас у гроб зажене — сльози не зронить, не зупиниться — вдача не та. Поки втіху вашу сердечну й плід любові вашої не згубить — не матиме спокою.

Дорошеві перед очі — Гнатик, Перпетуюшка...

— Урятуй їх...

— Тільки вам їх захистити доля, — прорипіла Кривошиїха.

— Збиткуєшся, клята ворожко?! — одними вустами прошепотів слабкий.

Кривошиїха насупилася, забубоніла:

— Сто двадцять шість кісток крутить-ломить — то сто двадцять шість предків ваших до сьомого коліна в могилах стогнуть. Усіх

згадати треба... Усіх покликати на ім'я, яким нарекли при хрещенні душу православну. Батьків, дідів-прадідів, аж до прадідів ваших прадідів. Захисту попросити для нащадків своїх до сьомого коліна. Як усіх згадаєте, нікого не оминете — отоді встануть душі предків ваших на захист сім'я нащадка свого. Не баріться, пане Дороше... Спливає ваш час. Кличте предків ваших до сьомого коліна, як хочете красної долі для дітей-онуків ваших.

— Мамо... — прохрипів Дорош слабко. — Нене моя рідненька. Ганно Миколаєва, в дівоцтві Кандиба. Поможіть сину вашому, Христом-Богом прошу. Батьку... Петре Андріїв Дорош. Не гнівайтесь. Станьте до захисту. Діди мої славні... Андрію Никифорів Дорош, Миколо Семенів Кандиба... Баби мої милостиві... Параско Іванова, у дівоцтві Перелаз, Мотре Федоріва, у дівоцтві Соловатова... І до вас кланяюся. Прадіди мої хоробрі! Никифір Свиридів Дорош, Семен Романів Кандиба, Іван Миколаїв Перелаз, Федір Калістратів Соловатов... Синові своєму Валеріану розповідав про ратні подвиги ваші. Не полиште сім'я правнука свого на погибель.

Дорош задихнувся, замовк. Кривошиїха всміхнулася сумно.

— Четверте коліно ще пам'ятають люди. Прадідів імена знають, а прабабів — не всі.

— Прабабці мої... - вперто прохрипів Дорош. — Варка Гордієва, у дівоцтві Голованова, Оріся Іванова, у дівоцтві Шелест, Настка Костянтинівна, у дівоцтві Прищ, Юстеніана Анджеєва, у дівоцтві Ковальська... Згляньтеся над долею правнука вашого...

Дорош хапонував ротом повітря, скосував на Кривошиїху тьмяні очі.

— Скажіть святу правду, бабо... Як забуду когось... Чи Бог прибере, не дасть усіх згадати... Згине моя Перпетуя і син наш Гнатик?

— Бог дасть, не згинуть. Та боронити їх важче стане.

Дорош напружився — синя жилка на скроні — зашепотів:

— Діди дідів і бабів моїх... Свирид Олексіїв Дорош, Роман Іванів Кандиба, Микола Флорів Перелаз, Калістрат Павлів Соловатов... Гордій Петрів Голованов, Іван Юр'їв Шелест, Кость Гнатів Прищ, Анджей Радославів Ковальський... Баби дідів і бабів моїх... Катерина... Павлина... Ганна... Дарка, здається. Заміжною за Калістратом була така — Дарка-попівна. Олена Голованова, Ксеня, Уляна і ця... Марта з Люблина, що за Ковальського вийшла...

— Лиш два коліна згадати лишилося, пане Дороше, — рипнула Кривошиїха. — Шосте і сьоме. Дідів і прадідів ваших прадідів.

...Уже перед сходом сонця вимордуваний Ярема з останніх сил ворушив устами, змок — сорочка хоч викручуй:

— Богдан... Прадід прадіда мого Никифора Дороша...

— Сто двадцять п'ять... — помагала Кривошиїха. — Останнє ім'я назвати лишилося, пане Дороше... Дружину Богданову як звали?

Дорош захрипів, широко розплющив очі, ніби посеред суцільного мороку раптом побачив сонце...

— Перпетуя... — прошепотів і віддав Богові душу.

Кривошиїха глянула у вікно — перший промінчик сонячний мряку розганяє. Перехрестилася.

— Господи... Прийми душу раба твого Яреми, — мовила лагідно, склала небіжчикові руки на грудях, закрила очі мідяками. — Спіть з миром, пане Дороше. Тривоги мирські віднині чужі душі вашій. Почуєте — не здригнетесь...

Не договорила.

Разом із першим променем вранішнім до курильні увійшла Дорошиха. Холодно зиркнула на бездиханного чоловіка, поклала на груди хрест, обернулася до управителя маєтком пана Струка, що він сам був з рідних країв пані й вельми шанував господиню.

— Савка в підземелля! — наказала, як льоду накидала. Насторожено глипнула на Кривошиїху, простягнула їй кисет із мідяками. — Вельми дякую, що втішили чоловіка мого в останні хвилини його життя грішного. У вітальні для вас чай зі здобою. Відвідайте, аби наголодно додому не повертатися.

Відповіді не чекала — вимелася з курильні, лишила Кривошиїху біля мертвого чоловіка. Не бачила, як баба лишила кисет біля чималої, повної скарбу скрині, як підв'язала білою хусткою відвисле підборіддя мерця, засунула за пазуху стару потріскану глиняну люльку й подибала геть.

Не до ворожки було всохлій Дорошисі — дочекатися не могла, поки сконає зрадливий чоловік, аби витрясти душу з його вірного Савка. При живому Дорошеві чіпати слугу не наважувалася, та цим осіннім ясним ранком спускалася до підземелля під маєтком — тремтіла від люті: Савко всі Яремові таємниці знає... Хай тільки спробує викобелюватися!

— Хвойду як звати?! — Вхопила сивовусого слугу за сорочку, смикала відчайдушно.

— Змилуйтеся, пані... Нічого не знаю, — бурмотів переляканий Савко. — Пан відклигають, ви в нього самі попитайте...

— З пана твого Господь Бог нині питатиме! А ти, підлий хлопе, мені всю правду викладеш: хто та хвойда, де її чоловік мій негідний ховав від ока людського та гніву Божого!

— Хазяїн... померли? — розридався Савко, до стіни прилип — від страхів сірий. Ох, не брехала Кривошиїха... Не стало пана — пані з Савка шкуру зніме.

— Здох! — прошипіла пані. — Не прийде на поміч.

Савко скрутився біля холодної кам'яної стіни — трусився, одне молів:

— Мати Божа, Святий Боже, спасіть і збережіть раба свого Савву.

Пані Станіслава плюнула Савкові поміж очі, веліла управителеві Струку хлопа до стіни прикувати — бити немилосердно без упину, поки вся правда з нього не полізе: ще до чоловікових похорон хотілося Дорошисі покінчити з клятою хвойдою, яка її перед усім повітом на посміховисько виставила. Та Савко мовчав. Уже приїхали протоієрей із Козельця, позбігався люд із Дорошівки пана обмити та до переходу в інший світ підготувати. Уже й сусідське панство з'їхалося зі своїми співчуттями манірними та порадами пустими покласти тіло небіжчика в льодовник і не ховати, поки Валеріан з Кіля не приїде, а Струкові так і не вдалося вичавити із Савка ані слова.

По обіді розлючена пані Станіслава влетіла в підземелля. Вихопила важкий батіг із рук ошелешеного управителя.

— Хто так б'є?! Ось як бити маєш! — верескнула люто.

Замахнулася, переперезала побитого Савка батоном — кривавий слід на спині.

— Хвойду як звати?! Де вона?! — біла і біла вже безвільного, непритомного.

— Милостива пані... - урешті наважився встрягти Струк. — Здається, підла тварюка... подохла...

Дорошиха віджбурнула батіг. Підійшла до недвижного Савка, одним пальцем припідняла повіко набряклого ока.

— Живий?...

— Не знайти вам їх... — прошепотів Савко кривавим ротом.

- Їх?! — вирячила очі Дорошівна, учепилася в Савка, та сивовусий і тут не схибив — віддав Богові душу прямо в хазяйчиних руках.

З неспокійним серцем Перпетуя дісталася маєтку під Катеринославом за тиждень. Усе біля віконця стояла — виглядала янгола свого. За два місяці дізналася про смерть Дороша зі старої газети: лікар Алоїз Вернер, що його зазвичай кликали до Гнатика і старого Самійла, поцупив «Чернігівські губернські відомості» в шинку в подорожнього з Ніжина, перечитав і привіз Перпетуїній служниці Дарці, щоби та вчилася читати.

— Не відпустили... — прошепотіла Перпетуя.

Хитнулася, та не впала. За Гнатика очима вчепилася: треба встояти... У чорне вбралася: три справи в серці — синок малий, Самійло старий та молитви за упокій душі янгола доброго Яреми Петріва Дороша. Місцевого панства, що воно з цікавості напрошувалося до нової сусідки в гості, не приймала, усі запрошення відхиляла — через те й зажила слави зарозумілого стерва.

— Ані на йоту ви не праві, шановне панство! — захищав Перпетую лікар Алоїз Вернер. — Перпетуя Марківна — сама чарівність... Над сином птахою літає, старому чоловікові повагу й турботу виказує: завжди Самійло Андрійович у чистому спідньому, щоки поголені, нігті, вибачаюся, суконцем відполіровані. А вже яка набожна!

То так. Для Божих людей сірих, прочан, що рухалися від одних святих місць до інших, Перпетуя дверей ніколи не зачиняла. Деякі хитруваті богомольці по кілька місяців у маєтку набожної хазяйки від'їдалися, платили за те неймовірними оповідками про дива Божі.

Отак однієї зимової сніжної ночі й прибило до маєтку під Катеринославом худу темну бабу — хрест на грудях, торбина за плечима, лахміття висить, не гріє, крізь дірки блаженької хустки скуйовджене сиве волосся стирчить. А зуби міцні, здорові — всі до одного в роті.

— Пустіть, Христа ради, переночувати...

— Звідки ви і куди в таку негоду злу? — Перпетуя всадовила старицю на лаву біля комина, власноруч подавала гарячий чай із кренделиками.

— Обітницю дала... Пішки дійти до чудодійного джерела Казанської Божої Матері під Самарою, — мовила баба. — Води святої

наберу і з нею в Оптину Пустинь подибаю. Маю почути мудре слово старця Оптинського ієросхимонаха Макарія...

— Хай вас Господь береже, Божа людино. Не відмовте в милості — одпочиньте у нас, поки сніг зійде, сил наберіться, щоби вистачило снаги до святих місць дійти.

— Як сніг зійде, добра пані, маю вже до землянки своєї під Дорошівкою повернутися — зілля-квіти збирати на поміч добрим людям.

Перпетуя завмерла. Глянула на бабу тоскно — сльоза забриніла, покотилася.

— То ви, Божа людино, і хазяїна Дорошівки знали? Ярему Петровича...

Баба сьорбнула чаю, головою хитнула.

— Вартувала біля бідолашного, коли душа його із земним життям прощалася.

Перпетуя задихнулася, ноги не тримають — опустилася на лаву поряд із бабою.

— Бідолашний, кажете... — до стариці подалася, руки кістлявої торкнулася. — Не відмовте в милості... Повідайте! У муках Ярема Петрович помирили чи легко відійшли?...

— З вашим ім'ям на вустах світ грішний покинув, — мовила стара.

Перпетуїні сині очі враз стали великими, здивованими.

— Знаєте мене? — відсахнулася.

— Я, милість ваша, багато чого знаю... Як серце пана Дороша до вас любов'ю грішною сходило... Як дружина його вінчана відшукати вас і досі сподівається, аби помститися за ганьбу свою, — замовкла, до чаю приклалася. — Не мордуйтеся... — додала. — Не стане їй сил вам зашкодити.

Перпетуя затулила лице рученятами, заплакала.

— Я в усьому винувата, — крізь сльози. — Серцю довірилася, забула заповіді Божі, от Господь і покарав... Та чому не мене?! Чому його — янгола мого доброго...

— Дорошівна надто благала. Богу кланялася, а чорт почув.

Перпетуя і плакати забула. На стару приголомшено блимнула:

— Дружина Яремі Петровичу смерті просила?

Баба закивала.

— На одрі смертному дуже через те побивався... Усе хотів рід свій... нащадків захистити від прокльонів Дорошівни.

— Та як би зміг?!

- Є засіб... Хто предків своїх до сьомого коліна згадає поіменно, захисту їхнього попросить, того рід на сім колін наперед не зурочити. А пан Дорош...

— Зумів?...

Баба захитала головою скорботно — ні, ні...

— Сто двадцять п'ять предків до сьомого коліна згадав. Останнє ім'я назвати лишилося, сто двадцять шосте... Та змість нього прошепотіли пан Дорош: «Перпетуя...» І відійшли...

Тихо стало. Дрова в комині, й ті заанімили. Перпетуя притисла ручки до грудей, глянула на бабу розгублено.

— Скажіть, Божа людино... Чи можна мені замість Яреми Петровича... предків його благи рід Дорошів урятувати від прокльонів і злого умислу людського?

— Бач, куди ви замахнулися, добра пані! — сумно усміхнулася баба. — Як комар на дуба... Не взнати вам коріння Дорошевого, а якби й промовили імена всіх предків його до сьомого коліна, то й тоді би Бог не допоміг. Свої гріхи в Господа відмолуйте, не чужі...

— Що ж із Гнатиком стане?

— Моліться! Бог почує. А як не почує, то рід Дорошів лише в сьомому коліні згине.

Перпетуя рученята в кулачки стисла, почервоніла.

— Не можна! Не можна, щоби через нашу любов грішну та через прокльони дружини зраженої славний рід Дорошів згас!

— Запізно бідкатися... Що робили, за те й відповідайте, добра пані. Прийміть зі смиренням.

— Не за себе душа болить. За прийдешніх, ще ненароджених... Невже й найменшої надії не лишилося, що знесиляться прокльони?

— Нам того не взнати. Кожна нова жива душа з роду Дорошів свій скарб у те діло покладе: гідне життя проживе — додасть нащадкам сили. Підлим лисом крутитиметься — забере у синів- онуків снагу. А бабця моя химородниця колись бубоніли: «Розвіється прокльон, як за сім колін у роду станеться те, чого бути не може».

— Це ж що?

— Не відаю, добра пані. Та за сім колін, як дива не стане, обірветься рід Дорошів.

— За сім колін... Це ж коли?

— Років за сто сімдесят, — мовила Кривошиїха. — У дві тисячі тринадцятому від Різдва Христового... Чи ще пізніше...

Тої ночі не стулила очей Перпетуя. Побивалася-бідкалася — ніяк умислити не могла, що ж зробити, аби нащадки Дорошеві й за двісті років молитви її сердечні во спасіння розчули. Вдивлялася в ніч, як у прийдешнє: як ви там, дітоньки?... А перед очі — чорне горе хмарою, наче тим бідним нащадкам Дорошевим день у день, рік у рік самі мордування на роду написані, а винні вони, грішні, - Ярема і Перпетуя.

— Обітницю даю тобі, святий Боже, — зашепотіла затято, — віднині й до скону відмовитися від усього мирського. Нема чого більш жадати! Найдорогоцінніше маю — любов, дитину, а більшого хіба треба? Присягаюся присвятити життя синові Гнату, а кожную копійчину, що собі на втіху пустити збиралася, у скриню складати до скону, щоби скриню ту заповісти нащадкам у сьомому коліні янгола мого доброго Яреми Петровича. Хай скарб золотий і молитви мої щирі допоможуть їм рід Дорошів зберегти і нас, грішних, простити... І ти, святий Боже, прости! Прости й почувай слова мої чесні, бо не маю сил брехати: мордуюся повсякчас, спокою не маю, та не каюся... Не каюся!

І нащо після того питати, чому рай порожній?...

Хрест на груди поклала, витягла із закутка скриню різьблену чималу, у якій і молочне порося вляглося би, — вичистила напусто і поклала на денце золотий червінець. Є початок.

...За тридцять сім років, навесні 1881-го, до канадського «Банку Монреалья» завітала скромно вбрана сива пані, і, хоч пан директор віддавав перевагу стратегічному управлінню, а не спілкуванню з клієнтами, цього разу вирішив відкласти поточні справи й навіть обід із французькими сирами на десерт, щоби вислухати відвідувачку, бо ошелешений клерк доповів: «Привезла до банку чималу скриню, повну золота, а сама, як глянути, — голодранка бідна. Хоч би не злодюжка».

Пан директор мав гостре око і мізки. Не вперше йому доводилося виводити на чисту воду шахраїв, що вони крутилися навколо банку, він навіть мав для того свою методу, та лиш глянув на прозору, як сльоза, стриману, аскетично вбрану жінку, що чекала на нього, як відчув

незбагненну довіру й навіть покору, знані лише в дитинстві, коли ти про Бога вже чув і навіть молитви бубонів перелякано, та знав лиш одну світлу й непоборну силу — матінку свою, — що вона на той час ще янгол твій чистий і захисник єдиний, і так хочеться повсякчас цілувати її руки.

Знітився (чому матінку згадав?) і, хоч планував розпочати розмову з підступних хитрих питань про походження золота відвідувачки, раптом мовив французькою, ніби і сумніву не мав, що жінка зрозуміє його:

— Чи можу я запропонувати вам каву, мадам?

— Лиш води, — лагідно відповіла французькою — цілком пристойною, але такою, що видавала: французька не є рідною для неї.

Банкіру кортіло запитати, з яких країв жінка потрапила в Новий світ, та на язик полізло інше.

— Ви вчинили вкрай необачно, мадам, коли відчинили вашу скриню в присутності сторонніх осіб, — дорікнув м'яко, простягаючи жінці склянку води. — У тому не було аж ніякої потреби. «Банк Монреалья» — чесний банк. І без того ми б гарантували недоторканність будь-яких цінностей, які ви нам довірите, а тепер... Як надумаете забирати скриню, хтось із сумнівних осіб може про те дізнатися й тоді...

— Я не забиратиму золото, — відповіла жінка. — Хочу розмістити його у вас під добрий відсоток на сто тридцять років.

— На скільки?! — здивувався банкір, одразу взявся рахувати подумки. — Тобто... до дві тисячі одинадцятого року?! Мадам! Не питатиму про ваші особисті плани — я би теж хотів прожити ще років сто, — але ж звернімося до здорового глузду! За сто тридцять років не те що нас із вами не буде, може, гори похитнуться, океани висохнуть!

— «Банк Монреалья» буде?

Пан директор замислився на мить, кивнув упевнено: неодмінно!

Жінка всміхнулася сумно, сині очі зволожніли. Дістала з ридикюля документ із сургучем, простягнула банкіру.

— Тут розпорядження щодо золота. За сто тридцять років ваш банк повинен буде відшукати прямого нащадка в сьомому коліні дворянина Чернігівської губернії Яреми Дороша, сина полкового хорунжого Петра Дороша, щоб оголосити йому про спадок і добросовісно віддати.

Пан директор і гадки не мав, де той Чернігів, запитав навмання:

— То ви зі Старого світу, мадам? Чому ж не вчинили, як усі, хто сідає на пароплав у Портсмуті? Зазвичай переселенці сюди золота не везуть — тут його віднайти сподіваються, а статки лишають у Європі й перед подорожжю обов'язково складають заповіт, бо ж не всі дістаються Нового світу. Атлантика багатьох собі забирає...

Перпетуя глянула на банкіра скорботно: ох, довгою була б її оповідь, якби сповідуватися наважилася... Як поховала Самійла, викохала синочка Гната, відправила на навчання до Петербурзького інституту інженерів шляхів сполучення... Як же личила Гнатові форма інженера-залізничника — фуражка на манір морської з символом «сокира і якір», двобортний мундир із двома рядами срібних гудзиків, білосніжна манішка, метелик. Важка шинель, як влита, на широких плечах. Ну, як у такого не закохатися?! Петербурзькі панянки бісиками кидалися — не встояти, та красень Гнат чотири роки поспіль слав гарячі листи на Катеринославщину, доньці лікаря Алоїза Вернера рудокосій Ользі: як із дитинства разом під вишнями вірші читали, так і прикипіли одне до одного. По закінченні навчання Гнат обвінчався з Ольгою в малій сільській церкві й велів фамілії валізи збирати — інженер-залізничник рвався будувати нові шляхи.

Разом із сім'єю сина Перпетуя покинула затишний маєток під Катеринославом, довіривши його турботам Алоїза Вернера; спочатку гордилася успіхами Гната на будівництві залізниці Кременчук — Полтава — Харків, потім раділа появі на світ Божий онучка Олександра, біла Богові поклони: дякую, що не вмирає рід Дорошів. Та в 1880-му, по закінченні будівництва залізничної гілки Хацапетівка — Ясинувата, Гнат отримав листа від інститутського товариша Аполлона Семилубського. Писав той, що відпливає на далекий американський континент, щоби взяти участь у грандіозному проєкті — будівництві тихоокеанської залізниці, що мала перерізати північну Канаду, як ножем, від Атлантичного узбережжя до Тихоокеанського, натхненно кликав Дороша приєднатися до епохальної справи і навіть обіцяв орендувати йому житло на перший час.

Гнат загорівся — не втримати, і на початку року 1881-го згорьована Ольга з малим Сашком і старий її тато лікар Алоїз Вернер проводжали в далеку незвідану Канаду Гната з Перпетуєю. Гнат планував спершу сам-один у далекі краї дістатися, облаштуватися, грошей заробити, а за рік дружину з сином та матір до себе покликати, та завжди сумирна і терпляча Перпетуя раптом затялася, хоч ріж.

— З тобою поїду, сину! Не візьмеш — пішки слідом піду!

— Матінко моя люба! Та нащо? Онде Сашкові на розраду залиштеся, — дивувався Гнат, та Перпетуя знай своє: біля Сашка мати є і вона біля своєї дитини до скону має бути.

І Гнат здався, бо матінка ніколи до нього злим лишаєм не чіплялася, лиш птахою легкою навколо кружляла. Торби зібрали — і в путь.

У Портсмуті Перпетуя тільки ступила на палубу велетенського залізного судна з нових, тільки перехрестилася, що Гнат поряд і скриню заповітну, з якою не розлучалася, уже до каюти затягли, як побачила біля труби пароплава... Ярему. Далеченько стояв, і хоч судно похитувалося мляво, Ярема — мов та скеля: ані руху, ані сумніву. Дивився Перпетуї в очі схвильовано, тільки вітер сиве волосся куйовдив. Задихнулася, руки до грудей приклала... Ярема кивнув схвально, ніби підтримував геть усе, що Перпетуя за життя вдіяла, і щез.

— Ой, недарма ви мені явилися, янголе мій добрий, — тліла в каюті, ніяк розгадати не могла, чому їй Ярема привидівся.

Так мордувалася — аж злягла, та й океанська подорож підкосила: не бажала Атлантика пароплав у Новий світ пускати — холодні шторми висмоктували сили з людей і заліза, збивали судно з курсу, і двотижнева морська прогулянка перетворилася на виснажливе, майже місячне блукання в пошуках берега. Гнат тримав у своїх долонях материні руки, нашіптував: «Усе гаразд, нене». Мріяв-усміхався: «Таке життя на нас чудове чекає, такі звершення мені, такі гордоці вам за сина. От доберемося врешті до Канади, спочатку до Монреалю поїдемо. Перепочинемо — і на захід, у Британську Колумбію, — тягнути залізну гілку, аж поки та в Тихий океан не вріжеться. Тримайтеся, нене. Незчуємося, як Ольга із Сашком до нас приїдуть, а рочки за три-чотири повернемося додому — у вишнях відпочивати».

Перпетуя повеселішала, оклигала, а Гнат — наче всі сили матері віддав. Зліг у день, коли судно врешті дісталось тверді, за тиждень, так і не доїхавши до Британської Колумбії, помер від лихоманки в готельному номері, що його орендував для товариша Аполлон Семилюбський на монреальській околиці.

Отака жива правда в Перпетуї за плечима.

...І хіба від того чуже серце заболить?

— Так уже доля склалася, — тільки й відказала панові директорові «Банка Монреалья».

До вечора банківські клерки ретельно перераховували золоті червінці зі скрині, складаючи реєстр, а коли врешті завершили копітку працю, приготувалися зачинити скриню і залити сургучем, Перпетуя поклала поверх червінців потріпаний часом дівочий альбом і розлогий лист на кількох аркушах поштового цупкого паперу. Спостерігала, як чужі люди тягнуть важку скриню до банківського сховища — сльози не зронила. «От і не лишилося мені на землі справ, — подумала, — крім однієї: біля дитини своєї до скону бути». Очі в небо: «Скоріш уже і мене до себе покличте, добрий янголе мій, Яремо Петровичу».

Ярема не забарився. Восени того ж року в затишному маєтку під Катеринославом лікар Алоїз Вернер, ковтаючи сльози і пігулки, читав доньці Ользі й маленькому онучку Сашкові листа з далекої Канади. Гнатів товариш Аполлон Семилюбський зі скорботою повідомляв про наглу смерть Гната Самійловича Дороша по приїзді в Новий світ і про те, що за три місяці зітліла мати його Перпетуя Марківна Дорош, що поховали її поряд із сином і біля надгробків посадили вишні, бо такою була остання воля сердешної. А про інші заповіти Семилюбський не відає. Певно, більше не мала бідолашна розпоряджень для нащадків...

Розділ 2

Мар'яна

Тридцятого листопада 2013 року Мар'яна Озерова гостріше, ніж зазвичай, із розпачем усвідомила: проти неї — весь світ! О дев'ятнадцятій рівно в кав'ярні на Великій Житомирській на неї чекав коханий чоловік з, певно, пропозицією на все життя, і Мар'яна навмисно дісталася Європейської площі заздалегідь — угамувати розбурхані сподівання, взяти себе в руки, без поспіху видертися Трьохсвятительською на Михайлівську площу, там поблукати-заспокоїтися і тільки за п'ять хвилин до сьомої рушити в бік Великої Житомирської, щоб, як будь-яка порядна дівчина, з'явитися в кав'ярні з невеликим, проте не критичним запізненням: мовляв, я собі ціну знаю!

Дісталася Українського дому й остовпіла: сильна людська ріка залила увесь простір навкруги. Схвильована, бурхлива, вона, здавалося, підхоплювала і волочила за собою до Майдану все живе, коливалася обуренням, різала око прапорами, тиснула на барабанні перетинки глухим грізним гуркотом і все росла, так стрімко росла: стань на її шляху — знесе!

Мар'яна влипла в стіну будинку, ледь не розревлася: чому ж їй так хронічно не щастить?! Ніби прокляв хто! Тільки промінчик блисне, а доля його вже й гасить. І як жити?! На неї, може, жадане щастя чекає, а вона й дістатися до нього вчасно не гідна!

— Вибачте, можна? Можна пройти?! — виставила руки вперед — розштовхувала людей, намагалася зробити хоч крок Трьохсвятительською нагору. Де там!

— Усі нормальні йдуть на Банкову! — збуджений хлопець підхопив Мар'яну під руку, тягнув за течією.

— Та відчепися! — Мар'яна вирвалася, зиркнула на годинник: 18.55. — Дідько! — розгубилася. Перечекати? А час летіть, мов з відра! Роздратувалася: відчайдушною рибою, як на нерест, проти течії. — Пропустіть! Та дайте пройти! Питання життя і смерті!

До кав'ярні на Великій Житомирській добігла о пів на восьму. Отак.

...Ані душі. Порожнеча із запахом кави.

Мар'яна застигла за столиком, їла себе: усе пропало! Хотинський не дочекався, пішов. Чи взагалі не приходив. І чого дивуватися?! У Мар'яни ж ніби тавро на лобі — лузерша! Усі двадцять сім років свого життя тільки те і робить, що невдачі збирає. Уже Бог з тим, що безнадійно застрягла з батьками в задрипаній двокімнатній хрущовці, що по закінченні інституту за найдурнішою спеціальністю «Менеджер організацій» тільки півроку тому після поневірянь із тимчасовими копійчаними заробітками пристойну роботу знайшла, — із цим ще можна змиритися, та чому одиноке серце ніяк пари не знайде?! Мар'яна ж так жадає щастя — зі шкіри лізе! Щоранку красу наводить, у власне обличчя вдивляється: хіба не гарна? Очі чорні, глибокі, носик рівенький, не горбом, вуста принадливі, волосся неслухняне хвилясте, аж забагато його. І не товста, застрягла в 38-му розмірі. Хіба що зростом не вийшла, статуетка порцелянова, так не всім же ноги від вух. Гарна! Чому ж і досі одна?... Давно відкинула наївні мрії про ідеального, як Девід Бекхем, успішного красеня, ще в інституті схвильовано придивлялася до хлопців, які опинялися в полі зору, та пара кволих і короткочасних стосунків закінчилися скоріше за літні зливи, наче Мар'яні на роду написано ніколи кохання не взнати! Від злого горя навіть цноту втратила без любові — з випадковим знайомим на турбазі в Карпатах, бо раптом психонула: «Для кого я себе бережу?! Час уже якось... дорослішати! А раптом я така зваблива й потужна в інтимі, що після того від мене вже не відірватися...» Випадковий знайомий здимів за п'ять хвилин після сексу, ніби й не було його ніколи. Залишив Мар'яні розпач. Так мордувалася — аж би під потяг кинулася, якби потяги горами швендяли. Та цього останнього дня осені року 2013-го ті негаразди здавалися звичайним життєвим досвідом. Справжня біда сталася сьогодні.

— Хотинський не прийшов... — прошепотіла тьмяно над уже холодною кавою.

Він з'явився в Мар'яниному житті півроку тому. Саме тоді кривим макаром Мар'яні вдалося влаштуватися бренд-менеджером у престижну рекламну агенцію. Виманювання грошиків споживачів хитрими рекламними слоганами і раніше не здавалося Мар'яні

справою життя, та після збування візитівок приватної друкарні, обліку в пельменній і навіть сортування квітів на оптовій базі, то був однозначний крок уперед, і Мар'яна вчепилася в роботу — не відірвати. Раніше за всіх з'являлася в офісі, старанно вивчала особливості узгодження рекламних макетів, одного боялася — знайомства з безпосереднім керівником Хотинським, який мав повернутися з відрядження за кілька днів. Дизайнерка Оля Охріменко попередила:

— Якщо Хотинському не сподобаєшся, він тебе з агенції вичавить.

— Що я маю робити, аби йому сподобатися? — спитала Мар'яна.

Оля Охріменко лише знизала плечима: мовляв, звідки мені знати, що в Хотинського в голові.

Ніхто не знав, що в Хотинського в голові! Зустрів нову підлеглу без емоцій.

— Пиво любиш? Ні? Доведеться полюбити, бо наша група веде пивний бренд! — тільки й порадив.

І, здається, забув про Мар'янине існування. Та час від часу вона ловила на собі допитливий уважний погляд Хотинського. Червоніла, губилася, відводила очі. «Як же я хочу сподобатися тобі! І не заради роботи», — билася настільки гаряча думка — ледь стримувала збудження, дочекалася не могла закінчення робочого дня. О 18.30 зривалася, бігла до лікарні, де медсестрою вкалувала подружка і сусідка Поля, — вихлюпнути врешті всі почуття, бо ж втриматися неможливо.

— Поль, він — ідеальний! Він — чоловічина моєї мрії! Мені би сказали — звільнися, Мар'яно, і буде тобі Хотинський! Я би звільнилася!

— Мусь, ти тільки знайшла нормальну роботу, — нагадувала Поля (змалечку тільки так і звала Мар'яну — Муською). Перераховувала ліки в шафці маніпуляційної, зачиняла її, і подружки пішки поверталися до замизканої панельної п'ятиповерхівки на Воскресенці, де Мар'яна жила на поганому п'ятому поверсі, а Поля на такому ж незручному першому.

Мар'яна збуджувалася, пашіла:

— У мене найкраща робота на світі! Бо там є він!

— А він який?...

— Він?... Такий, знаєш, як вершина. Ніби і близько, та до нього тягнутися — все життя...

Мар'яна засмучувалася, тьмяніла: яка ж біда! Хотинський і справді такий! Нащо йому, стильному, успішному, впевненому, гарному, невдаха Мар'яна?

— А скільки йому років?

— Тридцять...

- І досі один? — дивувалася Поля.

— Точно неодружений.

— Значить, у нього є дівчина, раз він такий крутий. Ти хоч дізнайся, Мар'яно. Нащо час марнувати, якщо твій Хотинський — не твій.

Мар'яна засмучувалася ще більше, повторювала з безнадійною впевненістю:

— А раптом я сподобаюся йому так сильно, що він покине свою дівчину?

— То хоч парфуми якісь купи. З афродизіаками! — кинула соломинку Поля.

З парфумів усе і почалося. В Інтернеті Мар'яна наштовхнулася на цікавенну пропозицію: красний пан продавав парфуми з феромонами. Божився: пахнуть, як «Chanel», та не в тому фішка! Нещадно і фатально збуджують чоловіків. Раз вдихнув — і вже він твій. Крути ним, як циган сонцем. І ціна ж, їй-богу, смішна — триста гривень.

Того ж дня після роботи Мар'яна зустрілася з красним паном біля метро на Оболоні, забрала жовто-зеленувату рідину в простенькому флаконі, до ночі все принюхувалася до запаху, яким із нього тхнуло. Тхнуло горілими сірниками, тютюном і чимось непорівнюваним солодкувато-огидним.

— Феромони... — спробувала заспокоїти себе Мар'яна, та здоровий глузд відмовлявся погоджуватися.

А грошики ж уже сплачені. Облилася тими парфумами відчайдушно і на роботу — як в останній бій.

У великому загальному просторі агенції, де тирлувалися зо два десятки живих душ, проблему відчули миттєво.

— Щось здохло і тут собі могилку зорганізувало, — сказав креативник Льова Шендрик.

— Може, хтось залишив у своєму столі справжній французький камамбер? — спробувала вигадати більш делікатну версію Оля Охріменко.

— А відчинімо вікна, — запропонувала розгублена Мар'яна.

— Тоді доведеться вимкнути кондиціонер, і не думаю, що нам від того полегшає, - Хотинський ішов загальним простором, намагаючись визначити джерело запаморочливого запаху.

Мар'яна вже приготувалася до ганьби, та у клятих парфумів таки виявилася неоціненна фішка: вони заповнили увесь простір і однаково сильно тхнули в будь-якій його точці. Та й Хотинський пройшов повз Мар'янин стіл, не зупинившись.

«Пронесло! — зраділа Мар'яна. — Тільки би до обідньої перерви втриматися! Відчиню вікна, коли всі на обід попхаються, провітрю добре...» Та після обідньої перерви з'ясувалося, що в парфумів є ще одна фішка — запах ніяк не бажав вивітрюватися і зникати. Мар'яну паралізувало в кріслі. «Господи! Хоч би скоріше робочий день закінчився! Хоч би ніхто з колег не наближався до мого столу!» — так відчайдушно благала долю, аж не помітила, як підійшов Хотинський. Застиг на мить, почервонів від гніву. Скривився з відразою, нахилився до Мар'яни ближче, носом повів і став ще червонішим.

— Озерова, гудбай! Додому! Мерщій!

— А як же... Дві години до закінчення робочого дня, — пробелькотіла перелякана Мар'яна. — Я ще графік розміщення лайт-боксів на наступний місяць не підготувала.

— Де хочеш готуй! Під офісом, на галявині в парку, вдома — тільки не тут! Вимітайся! — Хотинський тицьнув Мар'яні флешку. — Скинеш графік на флешку і покладеш її на мій стіл! Сьогодні ж! Тільки увечері, коли всі розійдуться, бо інакше ми всі тут потруїмося! Зрозуміло?!

Що ж незрозумілого — кінець Мар'яниним мріям! Дісталася з Правого берега на Воскресенку і, перш ніж влізти під душ, щоби вже врешті змити з себе ту гидоту, зателефонувала красному пану і так верещала, аж у горлі пересохло.

— Як же вам не соромно, от скажіть?! Люди ж вам вірять, люди ж на вас сподіваються, а ви дурите їх безсовісно! От що ви за пройдисвіт такий?! От що ви за наволоч така цинічна, що вам не ганьба на чужому горі заробляти!

— Та не поспішай! — розсміявся красний пан. — Усе буде!

І кинув слухавку.

Ага! Як же! «Буде»... У сутінках знервована Мар'яна знову брьохала до офісу, щоби покласти на стіл керівника флешку з графіком. Бідкалася: про Хотинського можна забути, хоч би роботу не втратити! Принюхувалася до себе: не тхне?! Не мало би — цілісіньку годину в душі тіло терла. Та, здавалося, нещадні феромони в'їлися в шкіру навіки, і Мар'яна подякувала долі, що по закінченні робочого дня в офісі нікого — хоч насміхатися не стануть.

...За столом сидів Хотинський.

— Графік зробила?

— Тут, — Мар'яна поклала флешку на стіл керівника, знітилася. Ще ніколи не залишалася з Хотинським наодинці і, якби обставини не склалися так по-дурному, вона би... підготувалася. Брівки би підвела, причепурилася і навіть хильнула краплю червоного сухого для рожевих щічок і хоробрості. Та клята доля, як завжди, приготувала невдасі підлий сюрприз. «І до біса! — подумала. — Втрачати нічого...»

— Знаєш... Ті парфуми... Для тебе. Щоби ти помітив мене...

— Сьогодні тебе помітили всі, Озерова!

Хотинський так і сидів, дивився на Мар'яну з іронією — стовбичила перед столом, ніби завинила, дивилася на справжній «Паркер», яким Хотинський підписував макети. «У мене навіть ручки такої ніколи не буде!» — промайнуло.

— Я піду...

— Хочеш піти? — спитав спокійно.

— Ні...

— То роби, що хочеш.

— Може, ти того не хочеш...

— А ти спитай!

Мар'яна глянула на Хотинського ошелешено, завмерла — кров на щоки, ніби і справді хильнула червоного сухого. Рвучко подалася до столу, забувши про підлі феромони, припала до вуст Хотинського... Відкотився в кріслі на метр від столу — Мар'яна мимоволі впала Хотинському на коліна, обхопила за плечі, щоби не впасти, і тільки після того відчула на своїй спині сильні чоловічі долоні, а на своїй шиї гарячі чоловічі вуста.

Нічого не запам'ятала про ту першу близькість із Хотинським. Здорове природне збудження вимкнуло мізки, заслало увесь білий світ. Мар'яна не бачила коханця, його тіла, його очей — тільки справжній «Паркер»... Лежав на столі Хотинського, наче свідчив: до сеї миті ніколи би Мар'яні такої ручки не мати, а тепер вона може стати Мар'яниною навіки.

— Ти ж розумієш, золотце... Для нас краще, щоби в агенції не знали... — бурхливий секс на робочому місці в неробочий час не позбавив Хотинського обережності. З м'якою іронією спостерігав, як Мар'яна все ще тремтячими руками вдягає джинси, ніяк не може впоратися зі звичайною футболкою. Усміхнувся, допоміг.

- І, благаю, більше ніяких парфумів!

«Сьогодні ж викину!» — Мар'яна їхала додому, почувалася безцінним діамантом в оксамитовій скриньці: Хотинський і таксі викликав, і оплатив його. Та діставшись хрущовки і пройшовши навшпиньки до своєї кімнати через вітальню, де сплять батьки, раптом згадала, як реготав у слухавку красний пан, продавець парфумів: «Не поспішай! Усе буде!» Невже це все феромони?! Упала на постіль, крутила в руках простенький флакон із жовто-зеленуватою рідиною, все нюхала... Устигне викинути. А раптом ще згодяться дивні парфуми. Усміхнулася: як несподівано приходить щастя... І тільки одна думка псувала піднесений настрій: якщо вся справа у феромонах, а Хотинського від них верне, значить, усе й завершиться тим несподіваним сексом у незручному кріслі порожнього офісу...

— Ні! Тільки не це! Прошу...

Хотинський із тиждень не помічав Мар'яни.

— Так нечесно! Я помру! — жалілася Польці.

— Поговори з ним.

— Страшно... А раптом я все зіпсую?

- Є що псувати?

— Він за таксі заплатив! То ж не може бути просто так! — шукала сподівань Мар'яна. Та — не сімнадцять, сумний досвід за плечима! — тьмяніла: може бути і просто так, із ввічливості. Вдячність за секс без зобов'язань. Журилася, з дедалі відчайдушнішою рішучістю дивилася на флакон із жовто-зеленуватою рідиною. Невже знов доведеться Хотинського феромонами труїти?...

Не встигла. За тиждень під час спонтанного мозкового штурму, який Хотинський влаштував бренд-групі для пошуку нових рекламних ідей, після кількох невдалих спроб відшукати нове зерно для старого пива, він раптом ухопив «Паркер», поставив його сторчма на столі, упхавши одним кінцем у вазон із кактусом, зиркнув на групу з азартом, кивнув на ручку:

— Що це?!

— «Паркер» у кактусі, - сказав Льова Шендрик.

— Це не «Паркер»! — завівся Хотинський. — Це символ, образ! І тест на нестандартність мислення! Якщо ви будете мислити стандартно, колеги, ми ніколи не зможемо запропонувати клієнтові оригінальну ідею.

— Це... — Оля Охріменко дуже хотіла мислити нестандартно. — Устремління...

— Куди?! — Хотинський уже нервував.

— У Всесвіт!

— Ти здуріла?! Нащо пиву рватися у Всесвіт?! Нам треба втюхати його реальним землянам, а не аборигенам на Марсі!

— Вибач! Я бачу не пиво, а тільки «Паркер», — боронилася Оля.

— На Марсі потрібні «Паркери»? — Шендрик уперто перетворював мозковий штурм на цирк.

Хотинський розгнівався.

— Видай нам свої ідеї, Льово! Чи тобі легше колег висміювати?!

— Та все просто! — сказав Льова. — Щось коштовне, може, безцінне, якогось біса застрягло в багнюці! Так виглядає біда.

- І як же я не здогадалася?! І справді! Це — біда! Наше нещасне пиво застрягло посеред пустелі! — знову активізувалася Оля. — Воно, як вагітна жінка! Страждає...

— Який жах! У пляшки пива нема кому пологи прийняти! — збудився Шендрик. — Треба щось робити!

— Ви подуріли?! — роз'явився Хотинський.

— Ні, ти заціни! — Шендрика понесло: — Пляшка мордується: треба вчасно віддати якимсь чувакам пиво, інакше строк використання мине і її нафіг розірве! А чуваків нема — пустеля! Чуваки мають іти й рятувати пляшку, якщо вони справжні мужики! — усміхнувся Олі. — Олю, респект! Крута ідея! Героїка! — Глянув на Мар'яну: — Мар'яно! Ну, скажи! Крута ж ідея!

Мар'яна почервоніла, уп'ялася поглядом у «Паркер».

— Це — жадання. Одна людина дуже... Дуже хоче іншу людину, але ховає своє бажання, щоби ніхто не здогадався. Ховає і сама страждає від того, бо мов у колючках застрягла... — замовкла, зиркнула на Хотинського.

— «Паркер» — фалос? — почувла голос Льови.

— Нестандартно! — Хотинський дивився Мар'яні в очі.

— Ти серйозно?! — здивувався Льова. — А до чого тут пиво?

— Не знаю. Ти скажи, — відповів Хотинський. Усміхнувся. — Я почув тебе, Мар'яно.

З того дня «Паркер» Хотинського став Мар'яниним зв'язківцем: як валявся на столі колодою — ніяких чудес! Бр'юхай, Мар'яно, додому, суши мізки: і що там у голові в Хотинського?... А як стирчить фалосом — значить, весь вечір до глибокої ночі Мар'яна танутиме в обіймах керівника бренд-групи. І не у вузькому незручному офісному кріслі, а на просторій канапі в лофті коханця на мансардному поверсі старовинного будинку біля «Олімпійського».

— Полю, я не маю його втратити! — захлиналася від хвилювання і захвату. — Я все життя про такого мріяла! А яка крута хата в нього. У центрі! От уяви — було горище, а Хотинський його викупив і зробив там собі барлогу метрів на сто. Я крутішої хати в житті не бачила.

— Так він багатий?

— Та, певно. Їздить на «ауді».

— А тебе на таксі відправляє.

— А ми вино п'ємо щоразу, коли я приходжу! Як він після вина за кермо?! — відбивалася-брехала Мар'яна.

Поля не здавалася:

— Раз він такий багатий, чому в наймах? У багатих — власні бізнеси.

— Не знаю. Може, набереться досвіду в нашій рекламній агенції і відкриє власну. Мені однаково. Я хочу жити з ним! І їздити на «ауді»!

— Краще дізнайся, хто його батьки, — порадила розсудлива Поля.

Мар'яні й самій кортіло дізнатися, хто ж такі предки Хотинського. Усе намагалася делікатно вивести коханця на відвертість, одного разу ніби ненавмисно завела про своїх: мати працює в архіві, у тата — бізнес. А який — промовчала, а то би довелося признаватися: тато

купує дріжджі оптом, а потім, висолопивши на плечі язика, розносить їх роздрібним торговцям на ринку «Юність» з мізерною націнкою.

— А твої батьки? — спитала обережно.

— Я — сам по собі, - Хотинський обійняв Мар'яну, глянув у вічі. — До наступного... «Паркера», золотце?

Це означало: час побачення вичерпано. Зараз Хотинський викличе таксі, Мар'яна труситиметься в найманій автівці й уже геть не відчуватиме себе діамантом у скриньці. Чому так? Губилася, зрозуміти не могла: що ж усе-таки в голові у Хотинського? Попервах уся та гра з «Паркером»-зв'язківцем інтригувала і збуджувала, та за місяць-другий настирливі запитання все частіше гризли Мар'яну.

— Чому він так ретельно приховує наші стосунки? Чому ми зустрічаємося лише в нього вдома і лише для того, аби займатися сексом? Я би хотіла сходити з ним у кіно... Чи просто йти вулицею, узявшись за руки, — вихлюпувала Полі. - І мама замучила: коли ми вже твого хлопця побачимо?

— Мусь, а раптом він зараз заради тебе від своєї колишньої намагається відкараскатися, — припустила Поля. — І не хоче ускладнень. Ти не журися, роби щось! Ти сніданок йому хоч раз приготувала? Бо ж у мужиків серце в шлунку.

— Я жодного разу не залишалася в нього до ранку, — геть засмутилася Мар'яна. Чому так? Навіть коли інтимні ігрища затягувалися до другої-третьої години ночі, коли Мар'янині очі злипалися — спати! — і тоді Хотинський не залишав коханку в лофті до ранку. Викликав таксі, відправляючи Мар'яну на далеку Воскресенку. До наступного «Паркера».

— Потерпи трохи, як не хочеш втратити його, — сказала Поля. — Однаково так не триватиме вічно. Рано чи пізно йому доведеться приймати рішення. Щось та скаже.

Хотинський мовчав до зими.

В останній день осені, 30 листопада 2013 року, директор вигнав колектив агенції на роботу — зривалися строки рекламної кампанії пивного клієнта і бренд-група Хотинського до ночі мала видати нагора останню порцію макетів. Збуджена Мар'яна дісталася офісу на годину раніше за інших, та замість працювати, смикалася безпорадно — дві цигарки, третя кава, води, ще покурити чи однаково не допоможе, бо думки тільки про одне! Учора ввечері вона, як завжди,

забігла до Полиної лікарні, щоби разом з подругою — на Воскресенку, та Поля і не збиралась додому.

— Ходімо на Майдан! — запропонувала натхненно.

— Що я там забула? — буркнула Мар'яна.

— Ми там з Ігорчиком домовилися зустрітися. Потирлуємося трохи. Треба, Мусь! Ігор каже: чим більше народу прийде, тим краще.

— Полю, ти дурна?! Який «Ігорчик»?! — роздратовалася Мар'яна. — Ми ж заприсяглися: з ким завгодно, тільки не з малолітками! Я думала, ти давно того студента з голови викинула, а ти й досі з ним крутиш?!

— Мені з ним кльово.

— Він на вісім років за тебе молодший!

Та Полі вуха заклало — не чула Мар'яну, швидко кидала речі в сумку.

— То йдеш?

- Іди ти... — Мар'яна одна-однісінька поверталася до батьківської хрущовки на Воскресенці, второпати не могла: от нащо Полька себе губить?! Ще торік вирішили: ніяких стосунків з молодшими за себе хлопцями, бо то геть безперспективно. І весь час озирайся: ніхто, часом, не усміхається вслід нахабно — дівка хлопцеві в тітки годиться.

— Дурна! — Мар'яна дісталася дому близько десятої, вклалася і спробувала заснути, та сон не йшов. Чай, «Наталі», манікюр — дівці й уночі є чим зайнятися. Незчулася, як ранок. Тільки накрилася ковдрою — мобільний: дзень!

— Поль! Якого біса? — на годиннику шоста ранку.

— Вийди... — Полин голос — як із глибокої ями.

Мар'яна злякалася — ох, Полько! Добігалася зі своїм студентиком! Точно образив подружку всмерть так сильно — посеред ночі від нього втікла.

Пуховик на піжаму, сходами вниз. Чого ж ти така дурна, Полько! Певно, серце в шмаття.

...Побачила подругу на сходах першого поверху й остовпіла — лице в крові, пальтечко вовняне розірване, зап'ястки в синцях. Тремтить, у підлогу поглядом затято увіп'ялася, наче там усі точки відліку і всі відповіді. Мар'яна задихнулася, сльози на очі — впала на сходи поряд із Полькою, обійняла її.

— ...Не згвалтували? — спитала обережно, бо й сумніву не мала — посеред ночі Поля поверталася додому і перетнулася з відморозками, яких на Воскресенці повно.

Поля схлипує судомно, ще відчайдушніше вчіпляється очима в підлогу. Мар'яна розгублено зиркає на подругу: не скидається Поля на жертву — пашить німим обуренням і ненавистю. І в підлогу дивиться — наче тримається за неї, щоби не вибухнути, не рознести все навкруги.

— Може... у міліцію зателефонуємо, — ще більш обережно пропонує Мар'яна.

— Мі... ліція... — шепоче Поля, кожне слово, як з-під жорен. — Міліція побила... на Майдані...

— За що?

— Не знаю! Ми тікали... А вони з підворіть... На нас! Кийками... Там... хлопець упав... Я до нього...

— Навіщо?!

— Я — медсестра... Я не можу... інакше...

— Господи, Полько!

— Я впала... Ми лежали... А вони... били...

— А твій Ігор?

— Не знаю... Ми загубилися. Я до того хлопця кинулася... А Ігорчика менти відтіснили...

— Зателефонуй йому!

— Сто разів... Не відповідає...

Над дівчатами зависає важка, як міліцейський кийок, тиша.

— Ти як? — питає Мар'яна. — Болить?...

— Так жити не можна... — шепоче Поля.

Мар'яна прокинулася. От ніби все життя до цього останнього осіннього ранку куняла, а нині очі розплющила.

— Так жити не можна! — било в скроні.

Уже не лягала. З годину протовклася в Полі — змащувала тій рани, заварювала чай, просила подругу не хвилюватися — знайдеться Ігор, — а в голові знай одне: досить уже, так жити не можна...

О сьомій уже сунула до зупинки, озиралася, ніби після тої страшної ночі проти 30 листопада все навкруги мало змінитися до невпізнаваності, та суботній ранок — порожній, похмурий — не чув

Мар'яниних мордувань: поодинокі люди й автівки рухалися так само буденно, як і вчора.

«Так жити не можна! — Мар'яна бігла на роботу, думки закручувалися дивним вихором. — Більше не хочу мовчати і терпіти! Чому я й досі не спитала Хотинського про наші стосунки? А раптом завтра геть усе обірветься?... І я так і не дізнаюся — чи люба?... Чи жадає Хотинський бути зі мною завжди? Як того прагну я...»

— Так жити не можна, — повторювала затято, піднімаючись сходами офісу. — А раптом завтра мене поб'ють так само, як Полю? Без вини, бо просто трапилася на шляху! Чи взагалі вб'ють! Що ж за життя таке?! Не хочу нічого чекати! Не хочу нічого приховувати! Волі хочу! Волі відкрито бути з Хотинським!

— Усе, край! — увійшла до порожнього офісу, увіп'ялася поглядом у стіл Хотинського. — Сьогодні ж поговорю з ним!

Збуджені колеги збіглися за годину: про побиття студентів пузатим ницим «Беркутом» знали всі. Душі горіли, руки чесалися, вимагали термінових дій — сьогодні ж, прямо зараз! Льова Шендрик телефоном уже замовляв українські прапори, Оля Охріменко роздруковувала на офісному принтері гасла на папері А4-го формату. Мар'яна скотчем склеювала окремі аркуші в один формат, краєчком ока зиркала на Хотинського. Виглядав, як завжди, — зосереджений, спокійний, тільки і зауважив розбурханій бренд-групі:

— На революцію — година! А потім — працюємо! До ночі маємо здати всі макети клієнту на затвердження.

Та Мар'яна помітила: погляд коханця раптом зупиняється — він забуває про реальність, мимоволі занурюється в потаємні думки, ніби тільки те потаємне йому пече. І дивиться крізь всіх так похмуро. «Усі прокинулися! Усі... - підхльостувала себе. — І Хотинський. Взнаки не дає, а я ж бачу — в ньому теж щось змінилося. І хай! Зараз же з ним поговорю. Чи... За годину. Ні! Краще, коли всі підуть на обід... Чи пізніше! Але — сьогодні!»

— Мар'яно... — Хотинський виринув зі свого потаємного надто раптово. Рвучко підвівся, підійшов до Мар'яниного столу не криючись. — Нам треба дуже серйозно поговорити. Це — важливо. Для нас...

— Добре... — зашарілася, розгубилася. Знічено глянула на колег: усі звернули шиї від цікавості? Ніхто й не озирнувся. Того дня всіх

хвилювали інші реалії.

— Не зараз, — Хотинський нервував. Мар'яна не тільки бачила те — відчувала кожною клітинкою. — Тут — не вийде... Зустріньмося в кав'ярні на Великій Житомирській. О сьомій. Добре? Я підпишу макети в клієнта і під'їду.

— Домовилися... — у Мар'яниній душі зацвірінькали птахи, запахло чимось свіжим: не феромонами — бузком. «Він хоче того ж, що і я! Боже ж мій... А якби той клятий “Беркут” не побив студентів?! Ми би й далі спали? Терпіли, мовчали?... — знай одне. — І ніколи би не стали щасливими?... Що за життя?! Я маю дякувати... “Беркуту”?» Думки плуталися, логічні нитки рвалися, і тільки одне: у кав'ярні, на Великій Житомирській! О сьомій!

— Тільки би не спізнитися! — прошепотіла щасливо.

Тридцяте листопада. Рік 2013-й. За п'ятнадцять хвилин — уже і восьма вечора. Драматичну порожнечу кав'ярні на Великій Житомирській нахабно порушують закохані підлітки: вриваються вітром, падають за столик у куті — цілуються над гарячим капучино відчайдушно-пристрасно — ніби востаннє. Мар'яну дратує чуже безтурботне щастя. «Як же все це нестерпно!» — вибухає подумки, підхоплюється, кидає на столик двадцятку за еспресо, до вішака з курткою...

— Вибачте... — юний офіціант, певно, студент, заступає Мар'яні шлях.

— Здачі не треба!

— Перепрошую! — знічується хлопець. — Ви п'ять гривень не доплатили. У нас еспресо коштує двадцять п'ять...

— Ваш еспресо не вартує і гривні! — самотнє горе проривається невтримною агресією. Мар'яні до сказу хочеться верещати, лупцювати офіціанта кулачками по білій сорочці, затребувати ще еспресо і вихлюпнути юнакові в пику, бо як можна! На Майдані побили Полю! І ще купу людей, а цей блазень у крохмальній сорочці неприродно, фальшиво ввічливий, ніби не розуміє: більше не можна фальшувати! Ні в чому! Он діти в куті цілуються щиро... А цей... Мар'яна відштовхує офіціанта, озирається, ніби шукає рукам зброю, і раптом крізь вітринне скло кав'ярні помічає Хотинського. У світлі ліхтаря тупцює на протилежному боці вулиці біля пішохідного переходу, а світлофор усе червоний, червоний...

Світ перевертається на клік. Мар'яна падає на найближчий стілець, хапає офіціанта за руку, натхненно торохтить:

— У вас чудовий еспресо! Хочу ще!

Риється в гаманці, дістає п'ятдесят гривень.

- І здачі не треба! — видихає, додає винувато. — Вибачте... Такий день...

Офіціант ввічливо киває, вдаючи розуміння, та його фальш більше не дратує Мар'яну. Світлофор сяє оптимістичним зеленим, Хотинський переходить вулицю. Секунд тридцять — і він тут? Як же скоро!

— Та вгамуйся, дурепо! — наказує собі пошепки, вихоплює з сумки мобільний. Як же гарно, що тут є Wi-Fi! Терміново входить у соціальні мережі: на Майдані ж людей побили... І сьогодні в центрі народу зібралося — хмара! Кажуть, на Банкову пішли. Усі — тільки про це! От і Мар'яна в кав'ярні бити годину коменти ковтає, відірватися не може! Для порядної дівчини це ж... нормальний привід затриматися в кав'ярні, коли твій мужчина якогось біса запізнюється на п'ятдесят хвилин?!

— Я знав, золотце, що ти мене дочекаєшся, — Хотинський сидить навпроти, дивиться Мар'яні в очі.

— Таке коїться... Коменти читаю... Забула про час, — хоробро бреше Мар'яна.

— Що пишуть? — Хотинський удає зацікавленість, та погляд блукає.

— Дівчина одна... Медсестра... — Мар'яна не знає, чим закінчився похід на Банкову, що пам'ятник Леніна на Бесарабській площі може і не встояти, що КМДА оточена обуреним морем... Зі щирим хвилюванням переповідає Поліні пригоди. — А хлопець її зник. І вона досі не може його знайти...

— Знайде. То ж не в минулих часах людину шукати...

Хотинський замовкає. «Ось він, час "X"! Зараз почнеться!» — розуміє Мар'яна. Серце калатає — одне з двох: чи в коханні зізнається, чи гудбай!

— Ти потрібна мені, як повітря, — упевнено вимовляє Хотинський.

Мар'яна губиться, пливе, усміхається знічено: пронесло?! Ніяких прощань?! Яке ж щастя! Обійняти його тут, при тих дурних дітях, що вони й досі цілуються, притулитися до його плеча, та до Хотинського,

як до зірок, — сидить навпроти, відкинувся на стільці, на столі парує гарячий еспreso.

Він читає Мар'янині думки. Рвучко подається вперед, обхоплює Мар'янині долоні, пестить ніжно.

— Без тебе не впораюся, золотце...

— З чим? — геть губиться Мар'яна.

— Грандіозний шанс! Такий випадає раз на сто років одному з мільйонів... — Хотинський збуджується, починає говорити швидко-нервово. — Зараз усе поясню, та спочатку пообіцяй: усе, що ти почувеш, залишиться між нами. Ніхто і ніколи не має про те дізнатися.

— Ще одна таємниця? — Мар'яна тьмяніє, журба на плечі шаликом.

— Неймовірна таємниця! Таку можна довірити тільки найближчій людині.

— Мені?! — і знову сонце сяє.

Хотинський киває. Підсувається ближче до Мар'яни.

— У Монреалі живе мій друг дитинства Кравчук, — веде, наче русалку за щоку на гачок впіймати хоче. — Після восьмого класу з батьками до Канади емігрував, вивчився, відкрив власну юридичну контору. Ми з ним не губилися — спілкувалися в мережі. Два роки тому його контора уклала угоду з «Банком Монреалія»: Кравчуковій фірмі довірили відшукати нащадків якогось нашого пана на прізвище Дорош. У банку на них спадщина чекає. Не знаю, які скарби їм дістануться, але тільки за пошук контора Кравчука більше двох мільйонів отримає.

— Пощастило...

— Мені пощастило... Нам, золотце! — ще втаємниченіше шепоче Хотинський. — Кравчук уже другий рік шукає нащадків того Дороша по всьому світу, бо вважає, що вони в Україну з Канади не повернулися. А я думаю: і тут є сенс пошукати. Ми з Кравчуком уклали угоду: якщо я нащадків тут знайду, п'ятдесят відсотків винагороди — мої, - Хотинський переводить дух, дивиться на Мар'яну. — Наші! Мар'яно... Ти ж допоможеш? Долучишся?

Спантеличена Мар'яна мовчить. Розгублено кліпає: це і є серйозна розмова?! Не про любов?... Чи він — про любов, як довіру?

Хотинський торкається Мар'яниної руки.

— Агов, золотце. Ти де? Чи, може, я дарма...

— Ні! Я з тобою! — поспіхом. Замоває, дивиться на Хотинського беззахисно. — Просто я сподівалася, що ця розмова... Що відтепер ми не ховатимемося.

— Ми більше не ховатимемося! — запевняє Хотинський. — Усі мають думати, що ми просто закохані, тому так багато часу проводимо разом.

— А ти... не закоханий?! — От же горе! Ніяк не зрозуміти Мар'яні, що в голові у Хотинського.

Він дивиться на Мар'яну здивовано.

— Хіба би я довірив таку таємницю сторонній людині?

— Просто скажи...

Хотинський в'їдається поглядом у глибокі Мар'янині карі очі, говорить, навіює:

— Ми вигриземо ці гроші. І чкурнемо далеко-далеко... Купимо дім. У Провансі, Італії або в тій же Канаді. І — так! — я люблю тебе, золотце.

— Дякую... — мов із конопель, шепоче Мар'яна.

Того вечора вперше за півроку стосунків щаслива Мар'яна Озерова поверталася додому на «ауді» коханця. Вів автівку на Лівий берег, усе про одне.

— Ти ж розумієш: якщо хоч хтось один, навіть випадково, дізнається про наші пошуки — вважай, ми втратили шанс. Десятки авантюристів почнуть діяти паралельно, устромляти нам палиці в колеса, заважати, шкодити.

— Дорош — надто поширене прізвище, — Мар'яна починає усвідомлювати проблемність поставленого завдання. — Навіть якщо знайдемо того, хто нам потрібен, нащадків його могло і не лишитися.

Хотинський заряджений на успіх — є нащадки, шкірою відчуває! Збуджено розповідає про базові точки відліку, які отримав від канадського друга Кравчука: потрібного їм Дороша з роду козацької старшини звали Яремою, в 1843 році помер на Чернігівщині. Здавалося би, все ясно: руку простягни — і буде тобі результат, та Хотинський з літа стукає в усі двері, намагаючись знайти нитки Дорошевого родоводу, — і ні на крок не наблизився до мети. То у нього вимагають спеціальний дозвіл для ознайомлення з архівними документами, то з'ясовується, що архіви окремих років взагалі відсутні чи відомості сумнівні настільки, що віри їм ніякої. І в усіх

одне питання: чому ви тим цікавитеся?! Геть змучили! І Хотинський вирішив: чому би не довіритися Мар'яні?...

— Твоя ж мати в архіві працює? Я нічого не поплутав? — питає вже біля Мар'яниної хрущовки на Воскресенці. — Тобі буде легше за мене без зайвих питань архівні папери погортати.

Мар'янине серце знов огортають сумніви — жене їх відчайдушно, притуляється до Хотинського, перед очі роздратована мати: «Коли ми вже побачимо того крота, від якого ти посеред ночі додому повертаєшся, ніби для нього білого дня нема?!»

— Мама працює в міському архіві, - відповідає. — Там в основному документи, що стосуються історії Києва.

— А з Центрального державного історичного архіву знає когось?

— Певно.

— От і чудово. Нам туди треба!

— Мама теж поцікавиться, навіщо то мені, - шепоче Мар'яна безбарвно.

— Скажеш, готуємо рекламну кампанію з історичною ретроспекцією, — відповідає Хотинський. Додає: — Я завтра заїду по тебе зранку, золотце.

— Дякую... — не вірить щастю Мар'яна.

— Добраніч, люба, — коханець цілує дівчину в чоло, як вчитель слухняну ученицю, суне до «ауді», озирається, бо Мар'яна не йде, тупцює біля під'їзду. — Ну... Усміхнися! — вигукує. — Відчуваєш? На нас чекає прекрасне нове життя! Воно вже тут, поряд, манить до себе. За нього варто боротися...

«Ауді» тане в темряві. Мар'яна видихає, із подивом усвідомлює: м'язи шиї, рук, спини нестерпно болять. Увесь вечір страх, надії і сумніви напружували їх до повного божевілля, і тільки тепер, коли Хотинський поїхав, розтоптавши сумніви-страхи, неушкоджена надія поблажливо розслабила м'язи, залишивши тільки біль на згадку про сумніви-страхи, і Мар'яна врешті повірила — сталося.

— Він — мій! — захват хвилиною. Рвонула двері під'їзду, відчула себе переможцем, якому нема вже за що боротися.

Ще ніколи занедбаний, облуплений під'їзд рідної хрущовки не здавався Мар'яні таким брудним і огидним, як цього вечора. От що за паскудство! Недопалки прямо на сходах! Правда і те, що то вони з

Полею тут палять, але ж — де двірничиха?! Вона хоч колись прибирає?!

Мар'яна відсуває недопалки чобітком, з азартом тисне на дзвінок Полькиної квартири: не спи, Полько, просинайся, відчиняй скоріш — Мар'яні так хочеться поділитися своїм щастям! Ти ж не зурочиш? Порадієш за подругу?

В отворі розчинених дверей — Поля. Білявий, оптимістичний колобок — усе життя котиться поряд із Мар'яною, та нині Мар'яна бачить тільки чорні плями синців на круглому Полиному обличчі. У світлі яскравої лампи з коридору вони стають ліловими і яскраво-синіми, наче недолугий гример розмалював Полю для цирку.

Мар'яна на мить завмирає од прикροщів: дідько, Полю ж вчора побили... Обіймає подругу, переймається щиросердно:

— Ти як?...

— Поспішаю! — Поля суне вглиб квартири, на ходу вдягається, дістає рюкзак.

Мар'яна йде за Полею услід, спостерігає за нею ошелешено:

— Ти дурна? Куди? Ніч...

— На Майдан.

— Тобі мало?! Лежи й одужуй, прошу! Там таке коїться! На Банковій людей б'ють, на Бессарабській юрба Леніна повалити пнеться...

- І під КМДА... — Поля в курсі.

- І там! І тобі то треба?! От нащо?! Ти себе в дзеркало бачила?

— Може, менти злякаються! — Поля віднаходить молоток, намагається увіпхнути його у вже повний рюкзак.

— А молоток навіщо?

— Більше мене ніхто не вдарить! Хіба що одразу вб'є! — глухо відказує Поля, дивиться на Мар'яну — очі блищать, та Мар'яна бачить тільки лілове і яскраво-синє...

— Де твій газовий балончик, Мусько? — питає Поля. — Візьми, згодиться. Ти ж підеш зі мною?...

— Я ледь на ногах стою! Я з роботи! — Мар'яна вже не стримує роздратування. — Пахала до ночі, як проклята, бо, знаєш, Полю, краще власними справами займатися, а не по майданах бігати, якщо хочеш колись... хатку в Провансі купити!

- Ігор так і не об'явився, — видихає Поля, очі вже не тримають блиску, проливаються, змивають Мар'янине роздратування. Бідна Полька!

— Хотіла по міліцейських відділках його шукати, — Поля тремтить, вихлюпує: — Та як?! Я ж уся побита — раптом би затримали. Цілий день обдзвонювала ментів, питала, чи є серед затриманих Ігор Корнілов...

— Нема?

— Ніде...

— А мобільний?

— Поза зоною.

— А де живе, навчається? Ти, взагалі, хоч щось про нього знаєш?

— На архітектора вчиться. В університеті будівництва і архітектури.

— Там була?

— Субота...

— Дідько, субота... — Мар'яна ще намагається зупинити подругу. — А давай я у понеділок з роботи відпрошуся, удвох до університету сходимо, попитаємо. А сьогодні — лишайся вдома.

— Поїду на Майдан... Пошукаю. Може, хтось щось знає. Ти зі мною?

Хіба можна покинути Полю?! Мар'янина душа смикається, як лайно в ополонці.

— Хотинський тільки-но зателефонував... — бреше, радіє: і не брехня, майже правда! — Прямо в слухавку мені: «Жити без тебе не можу, Мар'яно!» Уявляєш? І сказав: «Приїду зараз».

— Тоді я сама...

Мар'яна хапає Полю за руку:

— Зачекай! Фотку Ігореву скинь мені. У мережі розміщу. Попитаю... Не може ж людина просто так зникнути. Відшукається! То тобі не з минулого пращура знайти.

...У занедбаному облупленому під'їзді Мар'яна зі щирим страхом обіймає Полю — тільки ж обережніше, молотка не виймай! — як стара баба, подумки хрестить подругу в рюкзак і спину.

Ніч забирає Полю, а Мар'яна ще довго тупцює на сходах першого поверху — все курить, курить, ніби вже надто ясно стало в мізках. Так ясно, що їй усвідомлювати того не хочеться, а краще піддати хмар із

тютюну, мрій, жадань... Щоби вже не відволікатися на паскудне життя, бо в ньому бруду і ницості, як недопалків, — по вуха. Спересердя жбурляє на сходи цигарку, затушує чобітком, суне на п'ятий, знає — не засне.

Розділ 3

Загублені

Хочеш загубити душу — помани її золотом. Невтримний Майдан залив Україну морем людських сподівань: тисячі всесильних мерзли в наметах, віддаючи свій вогонь мільйонам розгублених. Вогонь розтікався, палив на попіл слова — розмови — пусте, коли дім горить, — діставався людських сердець, а Мар'яну не обпік — горіла своєю мрією, дратувалася, ніби виправдовувалася: хіба чатування біля вогнища під стелою Незалежності принесе їй щастя? Може, дасть власний дах, одягне врешті пристойно, всадовить за кермо автівки і відправить подорожувати Європою?! Гроші... Обіцяні Хотинським мільйони подарують Мар'яні волю. І гідність. І кохання. В уяві виникали «Боїнги», швидкісні потяги, повітряні кулі, яхти і катери — несли багату Мар'яну геть від злиденної Батьківщини в краї ситі й сонячні, де пісок білий, трава смарагдова свіжа, а людей нема. Геть нема.

Старанно обходила гарячі точки і скупчення збудженого люду: ні порожні очі Януковича, ні отетерілі хлопці з внутрішніх військ, що вони стояли проти своїх, ні завивання міліцейських сирен, ні водомети, ні буремний гуркіт порожніх бочок-барабанів не лякали Мар'яну так сильно, як один приголомшливий факт — Полин Ігор так і не знайшовся. Ніби і не було студента-архітектора ніколи. Поля давно оббігала всіх Ігорових однокурсників, друзів і знайомих, Мар'яна разом із подругою навідалася до батьків Корнілова, та запам'ятала тільки виплакані очі Ігоревої матері і чорну хустину на її плечах.

— Невже і я можу так само несподівано, проти своєї волі... зникнути? — жахалася. Страх їв душу, малював чорним: ось вона біжить темним провулком, скрегочуть гальма, поряд зупиняється чомусь «ауді», з автівки вискакують пузаті «беркутівці», тягнуть Мар'яну, вона пручається, кричить відчайдушно: «Я не одна! Я всім розповім...» — «Тебе вже нема!» — плюється зловтішний «беркутівець», штовхає Мар'яну до автівки, та Мар'яна провалюється

не в затишний салон «ауді» — у чорну яму. А там же — ані берегів, ані дна, ані промінчика! Чорнота, і не видно в ній Мар'яни, бо її вже... нема.

— Господи, збережи! Тільки не зараз, прошу! Я ж тільки прокинулася, тільки жити по-справжньому почала! — благала долю.

Прокинулися всі: добрі і злі, хоробрі і страхополохи, злодюжки і чесні, старі і малі, порядні, падлюки, мрійники, реалісти... Усі! Навіть у батьківській хрущовці на Воскресенці, де давно вкорінилися сумні сірі злидні, Мар'яна ошелешено спостерігала яскраве буяння незвичних емоцій.

— Куди зібрався, Валю? — рухлива, як ртуть, Мар'янина матінка зухвало заступала шлях спокійному, доброму (аж роздайбіда!) Мар'яниному тату. — На Майдан?! І що ти там забув?!

— Адочко, заспокойся, я на склад заскочу й одразу додому, — Валентин Озеров лукавити не умів, та пробував, тільки б не засмутити дружину.

— Кому ти брешеш, Валю?! Я тебе наскрізь бачу! Хочеш, щоби нам заборонили російською спілкуватися?

— Ми все життя російською розмовляємо.

— А тепер не зможемо. Бандерівці язики повідрізають!

— Де ти набралася цієї маячні, Адочко?... — дивувався тато.

— Ніде! Сама докумекала! — Ада смикала до себе чоловіків рюкзак, відкривала демонстративно. — Що це?! «Фармацитрон», краплі від нежитю, бинти... У тебе повний рюкзак ліків, Валю! І ти не на Майдан?!

— На склад, — уперто брехав тато. — Там хлопці збираються. Кожен принесе, що зможе, а Ситник на своєму мікроавтобусі одвезе в центр.

— Так він — Ситник! Йому сам Бог велів! А ти — Озеров! Ти якого біса до них тулишся?!

Тато усміхався винувато, тягнув руки до рюкзака: мовляв, прошу, віддай, Адочко, поспішаю...

— Там же люди, — додавав ніяково. — Можуть захворіти. Холодно ж... Я їм іноді вірші читаю. Їм подобається...

— То ти добрий, а я погана?! — Ада червоніла од прикрощів. — А гроші ти звідки на ліки взяв? Може, на дріжджах своїх мільйон

заробив?! Так ні ж! Копійки виціджуєш, та й ті вирішив додому не донести? Куди я дивилася, коли заміж за тебе йшла?!

Тато тьмянів, мати набундючувалася. Мар'яна хапала рюкзак, кидала татові: йди вже скоріш! Смикала матір:

— Мамо, досить! Ти дозвіл мені в архів зробила?!

— Завтра! — відмахувалася Ада.

Другий тиждень поспіль: усе «завтра», «завтра»! А Мар'яні хіба є час чекати? Ще до нового 2014 року мріяла багатійкою стати, на Різдво гайнути світ за очі, та пошуки просувалися вкрай важко. Уже наступного дня після доленосних одкровень Хотинський прибив піднесений настрій коханки чималим стосом паперів — поклав на стіл Мар'яни, пояснив:

— Тут відомості про Дорошів, які я встиг зібрати. Спочатку їх перевіряю. Через Інтернет, через запити до архівів. Якщо тут немає нашого Дороша, доведеться все починати спочатку.

— А як же робота? — знітилася Мар'яна, стрельнула очима на колег: спостерігали за ними здивовано.

— Хто твій керівник? — Хотинський обійняв Мар'яну привселюдно, усміхнувся. — От і виконуй розпорядження керівника!

Коллектив рекламної агенції більше зацікавили обійми шефа, ніж його дивний наказ.

— Мар'яно, невже ти з Хотинським закрутила? — допитувалися.

— У нас... серйозні стосунки, — стримано відповідала Мар'яна: тільки би не зурочити.

— Оце ти вляпалася, Озерова! — Льову Шендрика відверто веселив офісний мезальянс. — Полюбляєш холодне і мазохізм на десерт?!

— Тебе дратує, що Хотинський — твереза людина і не бухає з тобою після роботи? — злилася Мар'яна.

— Я з тобою бухну... За компанію! Щоби тобі не так уже гівняно було, коли Хотинський використає тебе по повній і покине.

— Пішов ти... — тільки і змогла відповісти Мар'яна.

Перший захват відкритих стосунків з Хотинським минув — все розвивалося геть не так, як уявляла собі Мар'яна. Ані довгих прогулянок, ані романтичних посиденьок у кафе, ані невимовних розмов про почуття. До епізодичного сексу в пафосному лофті коханця

додалися виснажливі вечори в офісі: колеги розходилися, Хотинський уможивався біля Мар'яниного столу, уважно дивився їй в очі.

— Мар'яно, як ти за сьогодні наблизилася нас до мети?

Вона губилася: невже коханець не бачить?! З ранку до ночі тільки тими Дорошами і займається! Онде на Майдані, кажуть, Народне віче зібрало хмару народу, за кілька днів «Беркут» розгромив наметові містечка — біля Будинку офіцерів, на Лютеранській, Богомольця, а наступної ночі спробував штурмувати Майдан і Будинок профспілок. А там — Поля! У Будинку профспілок! Вона ж медсестра, їй не можна інакше. Посеред ночі скинула Мар'яні sms-ку: «Мусь, хелп! Потрібні руки!», а Мар'яна не зірвалася, не побігла Полі на поміч, бо до другої ночі рилася в Інтернеті, відшукуючи відомості про Ярему Дороша, який помер на Чернігівщині в 1843 році! А о сьомій — спала не спала! — бігом на роботу. Щоби далі шукати...

Не вихлюпувала образ. Стереглася. Мовчки ковтала прикрість, гортала папери: оцих двох Дорошів можна викреслити — їхні корені тягнуться в бік Запоріжжя, ніяк не Чернігівщини; це список уже перевірених, а оцей десяток Дорошів взагалі віднайти неможливо без архівних документів.

- І що у нас з доступом до архівів?

Як же вона боялася цього питання! Хотинський уперто ставив його щовечора, із сумнівом дивився Мар'яні в очі, наче казав: «Невже я помилився в тобі, любя?!» За два тижні після недолугих відмовок Мар'яна врешті призналася — ніяк не може матір прискорити.

— А давай я з нею поспілкуюся, — запропонував Хотинський. — Давно мрію познайомитися з твоїми батьками.

— Справді?... — не повірила Мар'яна. Просяяла: збулося! Врешті мама і тато побачать, який у неї фанійний мужчина!

Тато підвів. Ще зранку божився: «Після роботи неодмінно буду вдома, доню!» Та ввечері, коли збуджена Мар'яна з нервів утретє протирала келихи, увімкнула телевізор, щоби хоч якось заспокоїтися, та так і завмерла перед екраном — Майдан, море люду, «Океан Ельзи», — вона раптом побачила посеред натхненних людських хвиль розчуленого тата.

— Мамо, Боже ж мій! Мамо! — заверещала розгублено. — Тато знову на Майдані! Як він міг?! Йому все це важливіше за щастя власної доньки?!

Мати міцно стулила тонкі вуста, усміхнулася криво, вбила кіл:

- Інтелігенція... Нічого святого!

— Я зараз же зателефоную йому! Хай їде додому! — Мар'яна вхопила мобільний, руки тремтять.

— Облиш, — наказала мати зверхньо. — Хіба там є чим гордитися? — вимкнула телевизор, глянула на доньку із прикрістю. — Твій кріт, часом, на нашого тата не скидається? А то би їм було про що побазікати... Про поезію, Майдан та дріжджі!

Хотинський вразив Аду Озерову в самісіньке серце. Побачила доччиного коханця, аж згадала: ось вона наївна, юна гортає каталог одягу «QUELLE», який за дві жувальні гумки випросила до вечора в однокласниці Тоньки Захарченко. І хоч збрехала Тоньці, що хоче модний фасон для літньої сукні знайти, перш ніж коштовну тканину різати, швидко перегортає сторінки з жіночою модою, врешті знаходить розділ з чоловічими речами та зомліває не від імпорتنих штанів чи пуловерів... Забувши дихати, із захватом роздивляється поголені чисті обличчя чоловіків-моделей, білозубі посмішки, шовковисте волосся. «Ось цей чорнявий — мій! — тріпоче сердечко. — А чи ні! Ось цей, білявий...» Фантазія несе: білявий німець із «QUELLE» заглядає Аді в очі: «Я тебе кохати все життя!» Ада манірно так: «А я ще подумаю...» Бо ж забава в розпалі! Гортає каталог до розділу «Білизна», червоніє від несподіваних жадань, сором'язливо роздивляється чорнявих-русявих-білявих німців у самому спідньому, збуджується вкрай, і все закінчується драматично. Радянська школярка Ада жбурляє каталог геть, валиться на постіль, ридає гірко, бо ж їй — хоч би якого з тих красенів! Хоч русявого, хоч чорнявого, та нема... Нема в Києві таких! Певно, в усьому Радянському Союзі нема! І як з тою бідною жити?!

Відігнала минуле, узяла себе в руки.

— Ада Едуардівна, — відрекомендувалася, усміхнулася Хотинському якомога привітніше. «Мамо рідна, він же з “QUELLE”!» — штрикнуло в мізки.

Хотинський розтулив рота, і Ада Едуардівна Озерова заднім числом повірила, що всі чоловіки-моделі з німецького каталогу були не тільки красунчиками, але й вихованими розумниками.

— У тебе така молода мама, — сказав Хотинський Мар'яні, однією фразою навіки покоровивши Адине серце.

— А любить усе старе, давніше. Тому й працює в архіві, - ляпнула Мар'яна, чомусь вирішивши: треба одразу до справи.

Хотинський перехопив віжки: так, тпру... Виставляв на стіл делікатеси, які припхав із собою, все балабонив:

— Мар'яні — швейцарський шоколад. Вам, Адо Едуардівно, — сир з Нідерландів. «Дель густо пуро» — чистий смак. Не куштували? Зараз ми це виправимо. А Мар'яниному татові — відмінне чилійське вино! Тато ж буде?

— Валентина затримали бізнесові справи, — манірно відповіла Ада. — Ви ж розумна людина, вам пояснювати не треба: країну лихоманить... Якщо не приділяти достатньої уваги бізнесу, все прахом піде. А Валентин у нас не з тих, хто, замість власними справами займатися, на Майдані глотку дере.

— Лишімо вино для тата, — знову не в той степ запропонувала Мар'яна, та Хотинський вирішив: несправедливо! Ада Едуардівна неодмінно має отримати задоволення від чилійського червоного.

Під кінець вечері Мар'янина матінка попливла, схлипнула, взялася розповідати про каталог «QUELLE», який слугував радянській школярці вікном в інший світ.

— А ви за Європу? — не обійшла наболілого.

Хотинський напружився ледь помітно, примружив око, наче вирішував: дозріла тітка чи вкотре бокал освіжити? Усміхнувся чарівно, поклав долоню на суху Адину руку.

— Ми з Мар'яною понад усе цінуємо наші корені, - повідомив довірливо. — От вам пощастило! Маєте змогу щодня торкатися історії нашого народу. А ми з такою проблемою стикнулися. Маємо завдання прослідкувати вплив козацької старшини на розвиток столиці... А він був потужним. Наведу тільки один трагічний факт. Ви ж, певно, знаєте: колись на розі Покровської та Андріївської біля підніжжя Андріївської гори — там тепер школа — стояла церква, яку за радянської влади в тридцяті роки розібрали по цеглині. А в тої церкві така історія... У сімнадцятому столітті її збудував запорізький кошовий Самійло Кішка.

— Так у чому проблема? — не могла втямити хмільна Ада.

— Не можемо обійти бюрократичні перепони, щоби без усіляких запитів і пояснень попрацювати в архівах країни — у Центральному

історичному, у регіональних, якщо у тому виникне потреба. Часом, не допоможете?

Назавтра Мар'яна тримала в руках дивний документ. Свідчив: Мар'яна Валентинівна Озерова є стажеркою Державного архіву міста Києва, працює над науковою працею зі встановлення ролі козацьких старшин у розвитку столиці, тож київський архів просить колег з інших архівних установ посприяти своїй стажерці в доступі до потрібних їй фондів.

— Це ж «липа», — розгубилася Мар'яна.

— Подякуй краще! — відказала мати. — І не кажи, що мені байдуже твоє щастя.

— Ти краще хоч щось роби, аби своє щастя зберегти, — не втрималася, дорікнула Мар'яна.

Ада зухвало вигнула тонкі вуста підковою, глянула на доньку без добра: ох, краще не лізь, куди не треба! Що ти про мене знаєш?! Нічого! Не своїм життям живу — чужим, ненависним! Навіть ім'я чуже причепила до себе, як тавро. І кого винуватити?...

Усі п'ятдесят чотири роки свого життя Аїда Озерова затято ненавиділа власне ім'я — аж теліпало бідну, як чула з чужих вуст. Ада — представлялася всім, а в паспорт ніхто не заглядав. Одним втішалася: Аїдою звали не задрипанку якусь, а славетну дочку древнього ефіопського царя. Аж задумалася про власну винятковість: хтозна, може, і вона царівна? Хай не по крові. За внутрішнім світосприйняттям. Увірувала, навіть підставила фартуха — Божі дари приймати, та вже у старших класах потрапила до театру, де ставили «Аїду». Прочитала в програмці стислий виклад опери, за голову схопилася: і нащо їй така гірка доля, як у ефіопки?! Ніяка вона не Аїда!

— Ада! — вперто втовкмачувала собі перед дзеркалом, прискіпливо вивчала неземну красу, наче ріденьке русяве волоссячко сеї ж миті мало скрутитися кучерями, шкіра потемнішати, а світлі блакитні очі набратися ночі. Та у віддзеркаленні кліпала повіками норовиста капловуха дівчина з кирпатим носиком, тонкими блідими вустами, акуратними серпами чорних брів, і не було в тому аж нічого виняткового, якби не погордливо підняте підборіддя і зухвалий царський погляд. В'їлася таки ефіопка у підсвідомість. А там і дари посипалися.

На вісімнадцять років баба Тася купила онуці кооперативну квартиру на Воскресенці — розкішну, панельну, на дві кімнати, з туалетом і металевою ванною.

— Матері дякуй, вона гроші тобі на квартиру заробила, — вказувала сухим пальцем на жовту світлину усміхненої красуні з такими ж серпуватими, як в Ади, чорними бровами і прозорими тевтонськими очима. От тільки носик у матері — як під лінійку, а у Ади задьористий кирпатий.

Світлина сотню разів виручала Аду, коли в дитинстві дітлахи дражнилися:

— Адка — байстрючка! Адка — байстрючка!

Хапала фотокартку з етажерки в тісній кімнатці бараку на лівобережній околиці столиці, де від народження жила з бабою Тасею, бігла надвір.

— Ось моя мама Наталя! — кричала насмішникам, захлиналася. — Найкрасивіша! Найхоробріша! Вона на Півночі нафту добуває для нашої Батьківщини!

Тато, зрозуміла річ, загинув під час випробування нового літака для Батьківщини. Хіба тільки в Ади?... У класі аж п'ятеро билися за право вважати свого загиблого тата героєм, і, оскільки Ада татової світлини не мала і нічим не могла довести його відчайдушною хоробрістю, лаври героя дісталися однокласнику й сусіду по бараку Славкові Шуляку — демонстрував вирізаний із газети портрет похмурого льотчика, стверджував нахабно: он який у мене тато!

— А мого тата Едуардом звали! Як короля! А моя мама Ната нафту добуває, - безпомічно відгавкувалася зажурена Ада, бігла в обійми втомленої бабці, питала настирливо: — Чому мама не приїжджає?

— Гроші заробляє, - одказувала бабця. Лягала на підлогу, бо тільки там хребет, скручений довгим сидінням над кермом трамвая, розправлявся, вирівнювався. Лежала важким каменем, наче мертва.

Ада лякалася, сіпала бабцю.

— Вставай! Сукню мені ще й досі не дошила!

Бабця зітхала і бралася до роботи.

Ох, ті суконьки, бабиними руками шиті. Усе економила, бідаха. Іншим дівчаткам батьки в магазинах стандартну шкільну форму купували, а метикувата баба Тася — обрізки та залишки тканини, що їх віддавали за безцінь. Ніч над клаптями поворожить, на ранок — ану,

примірь, серденько! Може, десь вшити чи відпустити треба. Через ті сукні дівчатка в класі заздросами сходили, бо всі — однакові, а в Ади суконька особлива: і спідничка кльошем, і комірчик гострий, і рукавички ліхтариками. Та особливо гарними виходили у баби Тасі фартухи — і чорні щоденні, і білі святкові.

— Царівна... — всміхалася баба, коли Ада вдягала гіпюровий білосніжний фартушок із легкими крильцями, крутилася перед дзеркалом — очі сяяли.

— Царівна! — і не сумнівалася Ада, коли підросла і бабця стала шити норавливій онуці не тільки шкільну форму, а й вигадливі сарафани, брюки з джинсової тканини і кримпленові костюми.

— Матері дякуй, — бабчина мантра не змінювалася протягом років. Час остаточно зігнув Тасин поперек, Ада закінчила школу, вступила до Київського політеху, переїхала до власної окремої квартири, а працююча мати-буровичка все ніяк не могла відірватися від видобутку нафти для Батьківщини. Ада давно перестала докучати бабусі запитаннями, образилася на далеку матір усмерть, та гроші, що вони з місяця в місяць справно надходили з далекої Півночі і баба Тася віддавала їх онуці всі до копійчини, брала без душевних гризот. Усміхалася глузливо:

— Знову відкупається...

Трагічна правда розлилася гіркотою в 1981-му. У день Адиного весілля з перспективним однокурсником Валею Озеровим, що отримував підвищену стипендію, ішов на червоний диплом, уже був прикріплений до кафедри, де по закінченні навчання мав працювати над кандидатською, жив із батьками- викладачами в самісінькому центрі біля університету і, незважаючи на теплі очі й чарівну посмішку, за рік до закінчення вишу не мав дівчини. Не те, щоби погордлива царівна з окремою квартирою на Воскресенці надто захоплювалася розумниками, але ідея залишитися після інституту в столиці і стати в майбутньому професорською дружиною запала в душу. Інтелігентний Валя катастрофічно програвав іншим Адиним залицяльникам як із політеху, так і з бараків на околиці, де ще й досі жила баба Тася. Один Славко Шуляк вартував десятка таких, як Озеров: широкоплечий, азартний, нахабний до сказу. Відкорковував зубом пляшку пива, дивився Аді в очі.

— Женився би я на тобі, - казав із придихом. — Та ти ж мені зраджувати станеш! У машиніста тепловоза дружина має бути вірна. Як у моряка. А ти, Адко, звикла хлопцями крутити.

— Я за тебе і не збиралася! — ображалася Ада й одного разу вперше за чотири роки спільного навчання зупинила зосереджений погляд світлих блакитних очей на розумникові Озерові.

Валя пручався три дні. Спочатку безмежно здивувався увазі енергійної однокурсниці, потім зашарівся, знітився, розгубився вкрай. На третій день відключив мізки, зібрав до купи хоробрість і поцілував Аду в губи. На четвертий день пішли до рагсу.

— У мене буде царське весілля! — хвалилася Ада заздрисним однокурсницям.

Баба Тася власноруч пошила онуці запаморочливу сукню, яку Ада побачила в журналі «Бурда». Валині батьки взяли на себе ресторан і задалегідь купили молодятам через «Супутник» путівку до Болгарії. У день весілля після рагсу на блискучій чорній «волзі» з лупатою лялькою на капоті з шиком підкотили до бараків, бо інтелігентні Валині батьки якогось біса наполягали: баба Тася має першою побачити обручку на пальчику онуки.

Бабця чекала біля бараків. Побачила Аду, усміхнулася, пригорнула до серця. Зятя по плечу погладила. Опустилася на лаву і померла.

Отаке весілля. Який ресторан?! Де та Болгарія?! Поки Валя в новенькому костюмі з квіткою на лацкані трусився у «швидкій» — супроводжував до моргу тіло покійниці, Ада у весільній файній сукні ридма ридала в спорожнілій кімнатці бараку із занавішаними рушниками телевизором і дзеркалом. Поряд тирлувалася сусідка тітка Галя, мати Славка Шуляка.

— Наталю треба повідомити, — мовила обережно. — Маму твою. Не може бути, щоби із в'язниці на похорон не відпустили!

— З якої в'язниці? — Аді здалося — не розчула. Кліпала заплаканими очима, дивилася на знічену тітку Галю, у вухах гуло. І — гнів. Крикнути би сусідці в пику відчайдушно, як у дитинстві: «Мама... нафту добуває! Для Батьківщини!», та сил катма.

Наступного дня в промерзлом коридорі моргу Ада вперше побачила жінку, яка народила її й дала дивне ім'я Аїда. Не кинулася до ніколи незнанної матері: хто ти?! Чому така?! Де вешталася всі ці роки і хто мій батько?! Причаїлася біля прочинених дверей у кабінеті

патологоанатома — серце з грудей, перед очима пливе. Бачила, як двійко міліціантів ведуть коридором до покійницької згорьовану, та все ще красиву жінку в сірій робі й білій хустині навколо шиї. Пробула біля тіла баби Тасі кілька хвилин. Вийшла зарьована. Усе витирала очі кінчиками білої хустки. Під пильною охороною посунула коридором до виходу повз кабінет патологоанатома. Ада відсахнулася від дверей: ні! Не бачити, не знати. Забути! «Чому в неї хустка біла? Мала би в чорній...» — билосся.

Гнівні запитання не відступали. На дев'ятий день, коли до тісної бабусиної кімнатки набилися сусіди — поважно поминали-випивали-згадували, Ада викликала тітку Галю надвір. Нервово закурила при сусідці вперше в житті, очі в землю.

— Про матір мою щось знаєте? — ледь видушила.

Сусідка виявилася не настільки обізнаною, як сподівалася Ада.

— Тася ще тою партизанкою була, Царство їй Небесне, — призналася. — Я сама випадково дізналася, що її доня зечка. Усім же казала — буровичка...

— Ви як дізналися?

— У жеку зіткнулися. Тася довідку принесла, що в кімнаті, крім тебе і неї, ще її донька Наталя прописана. А не проживає, бо відбуває покарання.

— Так вона... і тепер на кімнату право має?

— Певна річ. Колись же звільниться. Буде їй де жити.

— А... за що сидить?

— Не знаю, Адочко. Геть нічого більше не знаю.

- І про тата мого ніколи бабуся не розповідала?

— Ані слова! Тася мене на колінах благала нікому про доньку не розповідати.

- І я вас прошу, — прошепотіла Ада.

Тітка Галя головою захитала: е-хе-хе... Кому розповідати?! Чи своїх бід мало?

— Як люди з поминок розійдуться, прибери в кімнаті, - порадила. — Речі Тасині збери — людям роздай. Що не потрібно — все роздай. А що згодиться, до себе перевези, щоб і нитки не лишилося. У кімнаті ніхто не житиме, а то геть зле. Ще злодюжки вікна виламають, розтягнуть Тасине добро.

Обійняла Аду, зітхнула:

— Допомогти?

Ще чого! Навколо Ади кружляли бабині таємниці: визирали з-під матраца, дражнилися незрозумілими натяками коротких нотаток у засмальцьованому блокноті, ховалися по шухлядах, і навіть стара жовта світлина молодій красуні Наталі, здавалося, тепер може розповісти так багато. Не з в'язниці ж вона Аді грошики надсилала. А звідки? І чи вона? Невже баба Тася багатійкою була, а Ада про те й не здогадувалася?! Ох, бабо!

Відправила співчутливого Валю до квартири на Воскресенці, зачинилася в бабчиній кімнатці. Зухвало зірвала з телевізора і дзеркала рушники — душили, забирали повітря, — усілася на бабине ліжко: з чого почати?

З ліжка і почала: обмацала старенький ватяний матрац, подушки, ковдри. Нічого. Узялася за бабчин одяг — вивертала кишені, перевіряла подоли пальт і суконь, складала у звичайний мішок, виносила у загальний коридор бараку, лише кивала, коли хтось із сусідів питав: «Можна забирати?» Перебрала посуд — цілі каструлі, тарелі, виделки-ложки зібрала у велику картонну коробку: приїде Валя, на Воскресенку завезе. Меблі обдивилася, зажурилася: які ж гіркі злидні! Ліжко хитається, розкладачка на розтягнутих гачках: Ада в дитинстві на ній ледь сколіоз не заробила. Біля вікна обідній стіл — і уроки за ним робила, і кашу їла, і старенька швейна машинка «Подольськ» на ньому свій слід залишила, бо бабця строчила всяку вільну хвилину, аж лак на столі протерся.

— Машинка! — дістала з-під ліжка дерев'яний футляр, відчинила. Чи продати? Однаково шити не навчилася. Надто вже копітка праця.

— А чи залишити? — задумалася.

Підчепила пальцем блискучу металеву кришечку на основині корпусу, під якою ховався невеликий контейнер для зберігання котушок. Усмінулася сумно: в дитинстві ховала тут свій скарб — срібний ланцюжок із рубіновим медальйоном, який знайшла біля бараків і нікому в тому не зізналася. У восьмому класі, коли Аді тільки стало чотирнадцять, у школі сталася надзвичайна подія — однокласниця Ольга Зарубіна завагітніла, і батьки терміново видали її заміж. Ольга покинула школу, а Ада вперше в житті потрапила на справжнє весілля. Як же хотілося вразити всіх — гостей, вагітну однокласницю, нареченого! Баба Тася тільки пошила онуці модну

спідницю, а от кофтинки пристойної не було. Ада взяла свій скраб, пішла на поклон до пихатої модниці Тоньки Захарченко, що в неї мати в торгівлі працювала. Тонька позичила імпортований бежевий светрик із золотистими люрековими вставками на один тільки вечір, Ада віддала за те срібний ланцюжок із рубіновим медальйоном назавжди.

- Ідіотка... — оголосила собі вирок.

Відкрила кришечку контейнера: всередині замість катушок — чималий скручений носовичок.

— Що ж ти ховала, бабусю?...

Потягла — із носовичка на підлогу випав згорток з аркуша звичайного шкільного зошита.

— Голка в яйці, яйце в курці, курка в зайці... - розгорнула.

На пожмаканому аркуші — дві коробки з-під сірників. Тепліше?... Викинула аркуш на підлогу, відкрила першу коробку — дихалку забило: Господи... Краса яка! Обережно підхопила двома пальцями золоте сердечко на вибагливому золотому ланцюжку. Незвичайне сердечко — один бік пузатий, інший плоский, із вигравійованою літерою «К».

— Наче з давнини, — прошепотіла. Ніколи подібних у ювелірних крамницях не бачила.

Значить, бабуся мала скарби? Чому ж Аді — ані слова?

Відкрила другу коробку, виклала на долоню три золоті червінці 1911 року. «Самого золота грамів десять у кожній монеті», — загорілася. Роззирнулася, наче сеї ж миті з усіх кутків засяє. Та сяло лише вічне сонце — зазірало крізь вікно до осиротілої кімнати, торкалося промінням Адиних очей: що робиш?

Стала перед дзеркалом. Наділа на шию ланцюжок із пузатим сердечком: царівна? Аж усміхнулася: монети продасть, купить кольоровий телевізор і югославську стінку. І до Болгарії з Валею поїдуть, хай тільки сорок днів мине. Захвилювалася: може, не всі схованки віднайшла? От вона зараз побіжить додому, а до порожньої кімнатки злодії припхаються. Е, ні! Нікуди не піде! Далі шукатиме. Де?! Увімкнула резервну батарейку — давай наново пожитки перебирати. Кожен папірчик передивлялася, підняла з підлоги пожмаканий аркуш зі шкільного зошита, у якому хоронилися сірникові коробки із золотом. Та тут щось написано!

— Наталоччина спадщина від баби Саші... - читала, ледь розбираючи бабусині карлючки. — Золоті монети — три штуки, ланцюжок золотий із золотим серцем. Діаманти — чотири штуки.

— Діаманти? — в ошелешеної Ади щелепа відвалилася.

Де?! До «Подольська»! До гвинтика розбере, а камінці знайде! Автівку купить. «Москвич»! І килим на стіну! Нещадним обшуком розгромила бабусину кімнату вцент — пилюка куриться, — та, крім двох махрових рушників у шухляді, нічого корисного не знайшла. Засмутилася вкрай.

— Так нечесно! — поскаржилася чи то Богові, чи то бабусі-покійниці.

Смикнула сердечко: зсередини ледь чутно — дзень. Та в серці сховано щось! Як відкрити?! Аж запаморочилося: тремтячими руками знімала з шиї ланцюжок.

— Як же я одразу не здогадалася! — шепотіла затято. Крутила в руках золоте сердечко, биту годину обдивлялася блискучу гладку поверхню без натяків на кнопочки, смикала витончений гачок, на якому висіла прикраса. Та як ти відкриваєшся, кляте серце?!

— Падлюки! — відіслала вітання ювелірам.

Спересердя зачепила нігтем хвостик літери «К» — сердечко рипнуло і розчахнулося. Усередині виблискували чотири прозорі камінці.

Аж у сльози.

— Ох, заживу... — де вже тут зважати на заповіт, бабиною рукою написаний: не твоє, Аїдо! Матері твоєї спадщина...

— Не заслужила злодюжка! — обурилася. — Моє! Хай платить, підла, раз покинула дитину на бабцю! Усього собі накуплю...

Та все сталося не так, як гадалося. Ледь обміняла одну золоту монету на вовняний килим у торгашки Тоньки Захарченко. Та з наслідками — до Адиної квартири почали навідуватися підозрілі люди: «Може, ще золото маєш?» «Ні, звідки?!» — трусилася, заховала скарб подалі від очей на довгі роки, аж до розвалу СРСР: надто вже страшно. Закінчила політех, на заздрість однокурсникам відкараскалася від розподілення в далекі казахські степи — у Києві залишилася разом із перспективним Валею, що він занурився у вищу математику по маківку, навіть ніч в ідеалі ділив: третину Аді, третину науці, третину для неспокійного сну, та ненаситна математика часто

забирала собі всі темні години. За два роки то принесло зиск: Валя захистив кандидатську дисертацію і без передиху засів за докторську. Ада влаштувалася інженером із техніки безпеки на «Арсенал», за чотири роки тільки раз змогла на десять діб відірвати чоловіка від науки — таки поїхали до Болгарії. На тому і край розкошам. У 1985-му завагітніла, засмутилася — не хочу, рано! — та по-тихому аборт зробити не встигла. Інтелігентні Валині батьки, які до цього жодного разу не втручалися в сімейне життя сина, не витримали — впали на коліна: на себе всі клопоти візьмемо, тільки збережи життя дитинці! І сумирний чоловік-науковець раптом виявив неабияку наполегливість.

— На завод піду, щоби заробляти більше, — поклав на вівтар сім'ї улюблену математику. — Схаменися, Адочко!

Ада спересердя вихлюпнула чоловікові все, що накопало за чотири роки сімейного життя! І що з делікатним Валиним характером йому ніде до грошей не пробитися, і що винні в тому Валині батьки, бо ж хіба то нормально, коли вони Аді на день народження то Моема з Гемінгвеєм, то Стендаля дарують, а не холодильник, приміром, чи гроші на чобітки. Ада і так не знає, куди порозпихати ті книжки, які Валя із собою до її квартири припер, наче посаг, а тепер тут ще й дитина житиме?! Може би, спочатку Валя заробив на більшу квартиру, де і його книжкам, і його дитині місця не бракувало?!

Плюнула на чоловікові мордування — гайда до лікаря на аборт проситися, та сивий гінеколог, якому Ада тицьнула п'ятдесят карбованців, аби той про знеболювальне не забув, грошей не взяв і аборт робити відмовився, бо виявив в Адиному організмі фізіологічні відхилення, що тільки пологами і виправляються.

— Аборт кардинально погіршить ваше здоров'я, — настрахав.

Тільки завдяки тому в 1986-му на світ Божий з'явилася Мар'яна.

— Усі біди почалися у 86-му! — і за двадцять сім років по тому вперто повторювала Аїда. З роботи довелося звільнитися, за п'ять років розвалився Союз, перспективний математик Валя впав у математичну депресію: все намагався точно вирахувати, де ж копійчину добути. Ада всадила чоловікові на шию маленьку дочку — сама зароблятиму! — відважно кинулася зривати перші дикі квіти капіталістичних бур'янів. Набізнесувала в дев'яності — і у двохтисячних гикалося. За один діамантик виписала з баби Тасиної кімнатки в бараках матір-злодюжку, швиденько продала сумнівну

нерухомість, на ті гроші накупила електричних чайників, гайнула з ними до Астрахані, бо там, казали, можна перепродати їх утричі дорожче. На півшляху до Каспію залишилася без грошей і чайників. Аби добрі люди на квиток до Києва не скинулися — бозна-як би додому дісталася. Та окріп ще булькав: усе смикалася — то до Польщі, то до Туреччини, та з виторгом — як у того єврея з вареним яйцем. Плюнула, продала залишки материного спадку (не лишилося більше в Аїди ані монет золотих, ані серця, ані діамантиків) — усі гроші вклала в «МММ»: от де багатство! Не стане більше ноги збивати, сидітиме собі вдома, зиску чекатиме. Скоро прозріла, отримала серцевий напад, забилася в обшарпане крісло архіваріуса міського архіву і тихо зненавиділа отих двох, що крутилися у її квартирі на Воскресенці: безперспективного в нових економічних умовах математика Валю Озерова і маленьку Мар'яну, яка зв'язала царівну Аїду по ногах і руках.

— Хоч щось роби! — істерично плювалася чоловікові в лице. — Кради! Убивай! Гвалтуй, але заробляй!

Валя ніяково усміхався, знизував плечима, зникав із дому, повертався з копійчиною.

— Знову до батьків ходив?! — Ада забирала гроші, та довбати Валю не припиняла. — А сам?! Хіба ти чоловік?! У тебе навіть ім'я жіноче!

Валя винувато зітхав, плентався до дитячої робити те, що вмів найкраще після розв'язання математичних рівнянь, — розповідати Мар'яні казки. Невідомо чому в кожній з них неодмінним героєм виступав рум'яний пекар Крендель — пригощав гарячими пиріжками трьох поросят, Червону Шапочку, Карабаса-Барабаса, навіть Снігову королеву, — тому Мар'яна найпершою підтримала тата, коли напередодні міленіуму він вирішив торгувати дріжджами.

— Для випічки всім дріжджі потрібні! Усім-усім! — весело скакала навколо ошелешеної матері.

— Гроші де взяв? — здивувалася Ада.

Гроші дали вже старенькі Валині батьки: продали квартиру в центрі Києва, частину грошей віддали синові, щоби зміг зачепитися хоч за якесь діло, на залишок купили хату в глухому селі на Чернігівщині, там і смерть зустріли. Математик Озеров грішми розпорядився обачливо: роздав борги, орендував у колишньому

дитячому садочку кімнатку під склад, заповнив її сухими дріжджами, бігав до торговців-роздрібників, розносив свій малий опт із мізерною націнкою.

— Усе ж стабільний заробіток, — виправдовувався, приносячи Аді жалюгідні копійки і безплатні дріжджі.

Життя сімейства Озерових стабільно загрузло в безнадійних злиднях, і хтозна, коли би вибухнуло те болото, та у 2010-му, коли Аїді Озеровій виповнилося п'ятдесят і вона вже поставила хрест на особистому щасті, до архіву по довідку завітав Славко Шуляк — кремезний, нахабний, багатий.

— Адко?! — здивувався, потяг колишню однокласницю до ресторану. — За нас! Ми ж кохали одне одного! — хильнув, поплив. — І досі жалкую, що не женився на тобі.

— Помилки ніколи не пізно виправляти, — натякнула схвильована Ада.

Шуляк око примружив, кивнув — вечір закінчили в номері замиського готелю і аж ніскільки не розчарувалися.

— Ти ж машиністом тепловоза мріяв стати, — згадувала Ада, притуляючись до сильного Славкового плеча після бурхливої близькості.

— Попрацював трохи... Поки Союз не розвалився. Потім шпали крав. І продавав. Отак і піднявся, — не таївся Шуляк. — Тепер легальний бізнес маю. А ти?

— А я... і не жила! — раптом схлипнула Ада.

Шуляк розчулився, обійняв.

— Адко... Ти чого?! Ми ж з бараків! Нас із ніг не збити! Тобі чого треба, щоби жити?! Кажи! Усе зроблю!

Від того дня в житті Ади Озерової з'явився привід для оптимізму — дочка і чоловік, як і раніше, прикрою реальністю майоріли на горизонті її життя, та сенс його зосередився на таємних, схожих на кадри з американських мелодрам, хвилюючих зустрічах із щедрим коханцем. «Ну, знала ж! Знала ще замолоду, що Озеров нігтя Славкового не вартий! Нащо я за нього пішла?!» — бідкалася, повертаючись до тоскної двокімнатної хрущовки на Воскресенці.

— Знову на роботі затрималася, Адочко? — обережно цікавився Валя.

— У тебе нові сережки? — підпрягалася Мар'яна. — Золоті?

Ада відповідала одразу обом:

— Премію отримала! Бо пашу, як проклята! Не те що наш тато!

Тато з Мар'яною дуже скоро зрозуміли: у маминому житті з'явився об'єкт, набагато важливіший, ніж вони двоє. Ада бачила, як і без того похилі чоловікові плечі приречено опустилися, очі згасли — потьмянів, а донька дивилася на них обох із невтримною огидою, наче казала: «Які ж ви нечесні, слабодухі!» Поверталася додому якомога пізніше, одразу зачинялася у власній кімнатці, тільки кричала: «Я сплю!», варто було комусь із батьків постукати у двері. Вони стукали все рідше: самотній тато курих на кухні, бо працююча мама все частіше затримувалася на роботі до ранку.

Ада на те не зважала, наче тільки тепер усвідомила: так вона ж — Аїда! Царівна з дивним ім'ям і незвичайною долею! Задьориста байстрючка з бараків! Хай хоч хтось слово поперек мовить — загризе! У неї мати й досі нафту для Батьківщини добуває, а тато — льотчик-герой! І хто її повчати наважиться?! Одне муляло: до сказу сильно хотілося назавжди покинути чоловіка і доньку, забитися під Шулякове крило, та тоді би довелося залишити Валентинові й Мар'яні двокімнатну хрущовку на Воскресенці, бабою Тасею подаровану.

— Хіба то справедливо?! — мордувалася, повертаючись до чоловіка і доньки після побачень з Шуляком. — Самі — ні на що не здатні, невдахи! А я їм — квартиру?... З якого дива?!

Чи то Майдан мимоволі напоїв Аїду невідворотними сподіваннями мільйонів, чи то знайомство з Хотинським і його вражаюча схожість із недосяжними мужчинами з «QUELLE» так уже запало в душу, та після вечері з чилійським вином царівна вирішила: так більше жити не можна! Треба з тим щось робити. Хай що — сьогодні ж поговорить із чоловіком і донькою. Оперативно зляпала фальшивий документ для Мар'яни, наче відкуп тій заплатила.

— Тільки не впусти свого Хотинського, — щиро порадила. — За таких, як він, жінки зубами тримаються.

— Це як? — набундючилася Мар'яна.

— Відривайся вже від матиного подолу. Знайди привід переїхати до свого хлопця, бери участь у всіх його справах. Хоче в архівах ритися — заради Бога! І сама трохи пилом подихай, не помреш. Тільки не вагітній, прошу, бо то не тримає. Ані чоловіка, ані жінку. У такі часи, як нині, краще взагалі про дітей забути.

— Ти давно забула, — замість «дякую» відповіла донька.

— Що ти про мене знаєш?! — невесело усміхнулася мати, наче позначку поставила: все, що могла дати доньці, - дала! Від чоловіка так легко не відкараскається.

Того вечора до коханця не пішла. Мовчки спостерігала, як Валя повернувся додому з купою ковдр, узявся складати їх в один великий пакет.

— Люди позносили, — пояснив ніяково. — Знають, що у мене склад напівпорожній, от і несуть... Адочко, я ковдри на Майдан доправляю й одразу додому.

Ада знизала плечима: як хочеш... «Валя ж знає... Давно знає, що у мене є Славко. Чому не обурюється?! Не кидає мене?... Що ж він за тюхтій такий?» — розмірковувала спокійно, сама дивувалася: не дратує чоловік, як зазвичай.

— Кого ти рвешся зігрівати, Валю? — спитала раптом зі щирим жалем. — Ти сам он геть промерз...

Валя завмер. Глянув на дружину чисто-ясно.

— Аби серце горіло, Адочко. Серце не підведе — поведе тільки туди, де людина має бути, — сказав, наче в душу царівнину зазирнув.

Знітилася. Він... про себе чи їй дорікнув? Може, дозрів урешті до розмови відвертої?

— То тебе серце на Майдан кличе?! — спитала без звичної стервозності.

— А повертає завжди до тебе, Адочко, — підійшов до своєї царівни гонористої, в очі зазирнув. — Ти теж... завжди повертаєшся.

Отак. І зрозумій того Валю! У більш безбарвні часи Ада би плюнула на спробу змінити своє життя — хай ллється собі, як лилося! — та в країні другий тиждень поспіль набирав силу, вирував, не видихався Майдан, спонукав до дій, змушував по-іншому дивитися на близьких і рідних: це ж і вони мордуються?... І хоч Аїда Озерова категорично не сприймала революційних подій, із подивом усвідомила: у її душі теж... з'явився чималий Майдан Незалежності — ламав звичні уявлення, відвойовуючи собі все більшу територію, явив серце, вимагав вчинків, бив у мозок: «Так далі жити не можна!»

— Може, і не повернуся колись! — мовила обережно. — Якщо серце так підкаже...

Валя кинув на Аду швидкий приголомшений погляд, очі відвів.

— А я чекатиму... — відповів тихо. — Завжди...

Сіпнувся до ковдр, наче іншої справи нема: складав у пакет, руки посиніли, тремтіли, як від морозу. І так Аді шкода його стало — хоч плач! Дістала з шафи ще нестарий вовняний плед, простягнула чоловікові.

— Візьми з собою, Валю. Треба ж і тобі чимось зігрітися.

— Я поверну... — аж надто тихо пообіцяв Валя.

...Чоловік давно потягнув ковдри на Майдан, Мар'яна зателефонувала: сьогодні вдома не ночуватиму, і Ада подякувала Богу, що цього злого зимового вечора лишилася одна-однісінька в подарованій бабою Тасею на гроші матері-злодюжки колись такій гарній і багатій панельній хрущовці на Воскресенці, де вона застрягла на все своє життя. Безцільно міряла кроками вітальню, роздивлялася її, ніби вперше бачила, намагалася уявити своє вимріяне нове життя — не тут, десь далеко, де все виблискує і сяє, як у «QUELLE», та уява кульгала, підсовуючи дебели шкіряні крісла, журнальні столики з карельської берези, скляні вітрини, повні саксонської порцеляни, гільйотинки для сигар, бар із коштовним алкоголем, плаский телевізор і авторучку «Монтеграппа». Ада роззиралася розгублено, ніби все те добро неодмінно мало розміститися тут, на жалюгідних сорока двох квадратних метрах хрущовки. Хрущовка порожніла, підкоряючись Адиним примхам, на порепаний лінолеум вітальні опускалися дебели шкіряні крісла, і Ада ніяк не могла знайти їм місця: і біля вікна зайві, і при стіні дивакувато виглядають, і диван уже не увіпхнеш, бо крісла вітальню окупували, і куди в такому разі стануть скляні вітрини з порцеляною...

Засмутилася, аж схлипнула. І розревлася би, та, на щастя, задзеленчав мобільний — інвестор нового омріяного Адиноного життя Славко Шуляк звав у замиський готель у постілі покачатися.

— А чого сумна? — спитав, лиш побачив набундючену коханку. Всілася в Славків джип, брови насупила.

— А з чого радіти?! З Майдану того?! Усіх розтеліпав!

— Е, Адко! Не чіпай Майдан, — усміхнувся Шуляк. — Я зараз на цій темі нормальне бабло рубаю. На одних тільки прапорах за тиждень — півлимона. Попит.

— А мені що з того?

— Та що хочеш! — сказав щедрий Шуляк, бо, певно, теж відчував потребу жити по-новому. — Кидай уже свого професора! Чого ми, як ті малолітки, по готелях... У мене на Биківні скоро хата буде — за борги забираю оце зараз. Два поверхи, камін, джакузі, все таке. Живи там собі на всьому готовому. А я до тебе... Щовечора — тук-тук.

- І дружину кинеш?

— Далася тобі моя дружина?! Я вже забув, яка вона гола! Краще про себе думай! Хату хочеш?!

— Хочу, — сказала Ада.

— Ну, все! Домовилися. За пару тижнів виселю йолопа, який мені грошей винен, і заїжджай! Новий рік у твоїй новій хаті зустрінемо. Нормально?

Ада усміхнулася приголомшено.

— Дідько, свято на носі! А я з усією тією колотнечею геть про Новий рік забула...

— Тобі що під ялинку покласти? — спитав Шуляк.

— А хай сюрприз буде, — відповіла царівна зухвало. — Подивлюся, на які розкоші ти заради мене здатний...

— Яке ж ти стерво, Адко! — не приховуючи задоволеного захоплення, розреготався Шуляк, завів двигун, цьомнув коханку в щоку, глянув на неї азартно. — Ну, що? У готель? А може, давай отут, у джипі... Як молоді...

— Ще вчадіємо! — норовливо смикнула плечиком царівна.

Додому повернулася о третій ночі. Навпомацки в темряві по прохідній вітальні — вкlastися тихо, щоби Валю не розбудити, очі заплющити й полетіти у мрії. Ох, скоро нове життя настане! І шкіряним кріслам у ньому місце знайдеться, і вітринам із порцеляною... Дісталася старенького дивана, на якому більш як тридцять років із законним чоловіком боки м'яла: уже якось потерпить до Нового року в старій хрущовці поряд із Валею-невдахою і донькою, бо що би там Мар'яна про свого чудового мужчину не розповідала, а Ада першою звідси вшиється.

— Що за... — диван нерозкладений, порожній. А Валя де?!

Увімкнула світло, роззирнулася: чоловік сидів при стіні на підлозі — розгублений, тьмянний. Від різких жовтих ламп мружив очі, затуляв їх долонею.

Ада аж психонула подумки. От ти Валю, сука! Не даси спокійно в новому житті похлюпатися! Оце будеш дорікати-совістити поглядом своїм беззахисним, за душу сіпати, наче то спрацює!

Узяла себе в руки, вмостила зад поряд із Валею на підлогу.

— А чого не спиш? — спитала якомога спокійніше.

— Чекав...

— Так чекав, що й до дивана дійти не зміг?!

— Не знав...

— Чого?!

— Що без тебе так...

— Як?!

— Зле...

— Так зле, що і жити не зможеш? — спитала царівна гонорово.

— Зможу, — відказав Валя. — Ти голодна?... Може, тобі пельменів зварити, Адочко?...

Ну не сука?! Ада підскочила — як хто голкою в зад штрикнув. Нахабно роздягалася перед чоловіком, наче від вигляду її вже всохлого немолодого тіла Валя мав геть втратити розум, забути не тільки про пельмені — взагалі про все, щоби вже не жити без своєї царівни. Дивилася на чоловіка зверхньо.

- І довго сидітимеш?! Диван розстели, — кинула зі звичною стервозністю.

Вляглася. Окуляри підняла.

— Валю... А що ти мені на Новий рік подаруєш? — спитала глумливо.

Мар'яна забула про свята. Клаптик паперу з нерозбірливим підписом, який мати принесла доньці, сотворив справжнє диво, і річ не в тім, що відтепер Мар'яна мала змогу без перешкод порпатися в архівних фондах, хоч у Києві, хоч у Чернігові, хоч на Закарпатті, хіба то головне? Хотинський раптом змінився — не впізнати. Покрутив у руках папірець, який Мар'яна принесла на роботу вже за день після вечері з гарним чилійським вином, задумався.

— Переїжджай до мене, Мар'яно, — сказав.

І оце при всіх, в офісі. У колег синхронно відвалилися щелепи, і тільки у Льови Шендрика вистачило мужності признатися Мар'яні після того, як минув шок:

— Вибач, що глузував... Ну, чесно — помилявся. Справді думав: Хотинський на тобі душевну порожнечу перечікує.

— Чому ти вирішив, що Хотинський зверху? — підколола колегу Мар'яна, розсміялася, бо вже надто ошелешеним виглядав завжди іронічний алкаш Льова.

— А-а-а... Ну, якщо так... — тільки і відповів.

Мати теж здивувалася.

— Переїжджаєш?! Уже?

— Боїшся з татом сам на сам лишитися? — Мар'яна згадала беззахисні татові очі, відкриту посмішку, та не розчулилася: обоє вивалялися в багнюці: мама — зрадами, тато — незрозумілим терпінням. Хвала Богові, Мар'яна врешті вирветься з цієї пастки! Хай без свідків одне одному в очі дивляться.

— За себе душу рви, — відповіла мати і, хоч Мар'яна не хотіла тягти до лофту коханця анічогісінько з хрущовки на Воскресенці, змусила доньку увіпхнути у велику дорожню сумку два комплекти постільної білизни, пару рушників, банний халат і майже нові домашні капці — екологічні, з коноплі.

- І не тринди на кожному перехресті, що така вже щаслива, — порадила наостанок, коли Мар'яна тягла до дверей повну сумку.

А кому хвалитися?! Хіба що Полі, та від початку грудня подруга не з'являлася вдома — з рідких відчайдушних sms-ок Мар'яна знала: Поля днює і ночує на Майдані. Варить, лікує, все ще сподівається знайти свого Ігоря Корнілова і все частіше лається в повідомленнях, коли кличе Мар'яну на підмогу. Наче без тих «ти там взагалі офігела, Мусько?!» і «не будь сволотою, кинь пусте», Мар'яна би не усвідомила надважливості поточної бурі. Усім зрозуміло: так далі жити не можна! Он де Мар'яна вже змінила своє життя. Прощавай, ненависна Воскресенко!

У переддень Миколая вперше зустріла ранок у барлозі Хотинського. Підхопилася раніше за коханця, вешталася просторим світлим лофтом: мамо рідна, це мій дім! Я житиму тут, у розкішних апартаментах із величезними вікнами, із яких — Київ і небо.

— Сніданок! — згадала Поліні настанови нагодувати Хотинського так смачно, щоб про все на світі забув.

Попхалася в кухонну зону, зметикувала на ходу: кава! Вона зварить запаморочливо запашну каву. Хотинський пробудиться від її запаху, припідніметься на лікті, роззирнеться здивовано. «Найкращий ранок...» — скаже.

— Я все життя даруватиму тобі найкращі ранки, ночі і дні! — прошепотіла збуджено, смикнулася до полиць, зачепила ліктем кавоварку. Підла машина не втрималася і зіпсувала Мар'яні дебют: лясь на підлогу!

Хотинський продовжував вражати. Навіть не скривився, побачивши на ламінаті під вибілений дуб скляні та пластикові друзки, на які перетворилася італійська кавоварка. Усадовив Мар'яну на високий стілець перед барною стійкою, витер її мокрі очі.

— Це знак, — усміхнувся. — Життя — нове, а кавоварка — стара...

— Я вмю і в турці заварювати...

— Скоро ми замовлятимемо каву в номер люкс п'ятизіркового готелю на Лазурному узбережжі, - відповів коханець. — А поки я про тебе потурбуюсь, золотце.

Мед... Сам зварив запашну каву в глиняній турці, власноруч нарізав сир для бутербродів, підсмажив грінки.

— Я тут подумав... Хіба ми маємо право витратити дорогоцінний час в агенції, коли тепер усі архіви — наші? — сказав, подаючи Мар'яні горнятко з гарячою кавою. — А зробімо так... Я в агенцію, а ти в Центральний історичний архів.

— А як же робота? Ще звільнять.

— Скажу директору, що дав тобі завдання, яке ти виконуєш удома.

— Так можна? — засумнівалася Мар'яна.

— Нам так треба, тож так і буде, — відповів Хотинський. Мар'яну обійняв. — Не хвилюйся. Я про все подбаю.

Мед?... Зціпила зуби, щоб не виказати сумнівів, — посунула на Солом'янську, в Центральний державний історичний архів України. Усе драгувало: така вже халепа! Замість того, аби цілісінький день крутитися в агенції поряд із Хотинським, має копирсатися в пожовтілих фондах. І ще ж доведеться брехати, видаючи себе за стажерку Київського міського архіву. Та найбільше спантеличувало несподіване прозріння: грошей уже не хотілося...

— Щось я не дуже вірю в ті легкі канадські мільйони, — бурмотіла, засмучувалася. Нащо їй журавель?! Доля їй таку жирнучу синицю в руки поклала: амбітного красеня з «ауді» і крутим лофтом у центрі столиці. Та здоровий глузд нагадував, як виблискували очі Хотинського, коли розповідав про спадок Дорошів. Мар'яна насторожувалася: хіба що заради коханця спробувати нащадків Яреми знайти, якщо вже в Хотинського примха така?... Не заради грошей — аби тільки свою синицю в руках втримати.

— В історичному архіві має зберегтися хоч щось про Ярему Дороша! — заспокоювала себе.

Здавалося, тут є все! Мар'яна вчитувалася в перелік сотень фондів історичного архіву, кожен із яких зберігав тисячі документів, — голова обертом. Хіба їй з того океану впливти з потрібною піщинкою? Та так, щоби ніхто не здогадався про мету пошуків, бо Хотинський настирливо нагадував щодня: абсолютна конфіденційність!

— То чим наш архів може бути корисний колегам? — допомагати Мар'яні взялася миловидна пані з відділу використання інформації документів.

— Маю завдання розвідати, який внесок у розвиток Києва зробила козацька старшина на прикладі кількох відомих родів, — недолуго збрехала Мар'яна. — Від козацької доби до наших днів. —

Почервоніла. — Маємо ж ми спростувати... Шевченкові слова про правнуків поганих, — додала поспіхом, на пані зиркнула: хоч би не витурили Мар'яну в перший же день!

Миловидна пані взялася скласти перелік фондів, які могли би допомогти колезі, та оптимізму не додала: тільки за 1941–1944 роки, покинутий в окупованому Києві напризволяще, історичний архів втратив дві третини фондів. Збереглася лише та третина, яку німці вивезли напередодні наступу радянської армії. Її вдалося повернути.

— Ви поставили перед собою надто амбітне завдання, на довгі місяці копіткої праці, - сказала.

На місяці?! Перед очима — фонди, фонди: Чернігівського намісницького правління, духовних консисторій, Генеральної військової канцелярії, Першої і Другої Малоросійських колегій, Генерального військового суду, полкових і сотенних канцелярій, судів, фонди Браницьких, Ворцелів, Мнішків, Понятовських, Галаганів, Сулим, Терещенків, Галагут... А, рятуйте!

— Почніть із Галагут, — радить пані. — Павло Галагута лишив немало безцінних спогадів про ті часи.

— Може, краще спочатку продивитися записи, які робили в церквах при хрещенні дітей? — питає Мар'яна. — У церквах же тоді вели якийсь... облік?

— Відомості про хрещення, вінчання і відспівування вносили до метричних книг. Раз на рік священники робили з метричної книги копії та відсилали до консисторії, де зберігалися метричні книги всіх церков єпархії.

Документи рятівної консисторії ще шукали, коли Мар'янин погляд невідомо чого прикипів до товстелезної папки з надписом «Чернігів. Церква Святої Катерини». Стрельнула очима — ніхто не бачить?! — обережно дістала папку, витягла чималий жовтий том, розгорнула на випадковій сторінці й очам не повірила.

— Ярема?...

Канадійська байка оживала, набиралася життя і так легко йшла в руки — Мар'яні аж дихалку забило. На вицвілій сторінці метричної книги чернігівської церкви Святої Катерини значилося, що 20 серпня 1783 року в хорунжого Чернігівського козацького полку Петра Андрієва Дороша і його дружини Ганни Миколаєвої Дорош, у дівочтві

Кандиби, народився хлопчик, якого охрестили на сороковий день від народження і нарекли Яремою.

— Як же все це... неймовірно! — прошепотіла.

Пізно увечері, змусивши себе відірватися від сухих, як осінні листя, та напрочуд живих, дихаючих пристрастями сторінок архівних документів, Мар'яна полетіла до Хотинського.

— Він був! Ярема — не вигадка! Він реально жив! — вітром увірвалася до лофту — сміялася, кружляла затишним стильним простором, ніяк вгамуватися не могла. — Він жив! — повторювала коханцю, коли трохи заспокоїлася.

Усілася біля нього на дивані, вихлюпувала все, що назбирала за один тільки день в історичному архіві: після остаточної ліквідації політичної автономії Гетьманщини на основі Чернігівського козацького полку було створене Чернігівське намісництво, яке в 1781 році очолив генерал-губернатор Милорадович, і саме в цьому році батько Яреми Петро Дорош отримує дворянський титул, стає правою рукою генерал-губернатора, та справою свого життя вважає збереження пам'яті про ратні подвиги та звитягу Чернігівського полку, який вів свою історію з 1648 року.

— Петрові допомагав його брат Самійло, і вони удвох... — Мар'яна раптом замовкла, бо нашттовхнулася на холодний ошелешений погляд Хотинського. — Завдяки їм ми тепер знаємо чимало про козаків з Чернігівщини, — знітилася. — У 1783 році в Петра народився син Ярема. Петрів брат Самійло став восприємником...

— Ким?

— Хрещених батьків у ті часи звали восприємниками.

- І це все?!

Мар'яна завмерла — серце в п'яти.

— Але ж... Тепер ми знаємо, що все те — не вигадки, що така людина реально існувала...

— Ми й так знали про це! — Хотинський підскочив. Совав по лофту — нерви, нерви. — У нас є точна дата його смерті — 1843 рік! Хіба того мало?! Нам діти його потрібні! Онуки, правнуки, а не батьки, чорт забирай!

— Ну, що таке смерть? — прошепотіла Мар'яна. — Що по смерті дізнаєшся?... А життя розкаже — і про друзів, і ворогів. Про любов, про справи.

— Навіщо?!

— Щоби вони повідали... про дітей, онуків Яремних, — говорила, все тьмяніла, тьмяніла. — Метричних книг, куди вписували відомості про народження, одруження і смерть людини, з тих часів збереглося зовсім мало, але лишилися щоденники, спогади...

Хотинський зупинився, наче схаменувся. Присів біля розгубленої Мар'яни, обійняв.

— Ти права. Вибач, золотце, — рівно, як під лінійку. — Ображаєшся? А почнімо цей вечір спочатку. Я вдома, ти вриваєшся, і я вже бачу — в тебе грандіозні новини. І кажу тобі: «Мар'яно, мовчи, сам здогадаюся! Ти... знайшла Ярему Дороша! Ти знаєш рік його народження! Як же круто! Тепер ти зможеш з'ясувати приблизний час одруження нашого козачка! Може, хтось із тодішніх добродіїв залишив спогади про те, як син хорунжого брав шлюб, а чи про те, скільки діточок подарувала йому дружина...»

Замовк, скосив очі на засмучену Мар'яну.

— Мар'яно, агов...

— Я тут, — наче з іншого виміру. Щось упало і розбилося, і Мар'яна ніяк не могла втямити — що?

— Визнаю і схиляю голову: ти виорала класний плацдарм для завтрашніх пошуків, — почувла голос коханця.

— Ти хочеш, щоб я завтра знову зранку йшла в архів?

— А ти хочеш зараз, коли все тільки наклювується, припинити пошуки? — він намагався говорити якомога спокійніше.

— Але ж... агенція.

— Золотце, хіба ти не розумієш?! В агенції я тебе прикрию — питань не виникне. Не можна зупинятися й на мить! Невже тобі хочеться жити так, як зараз?

— Хочеться, — прошепотіла Мар'яна. — Саме тут... З тобою.

— Ненавиджу цю гламурну шпаківню! — з такою злістю раптом процідив Хотинський, що Мар'яна смикнулася, вивільнилася з обіймів коханця, зиркнула на нього приголомшено.

Він уже всміхався. Підвівся. Наливав у чашки чай, розмірковував рівно.

— Не псуй наших мрій, Мар'яно! Ми житимемо у власному домі посеред квітучого саду, а не на горищі, під яким сваряться, регочуть і

плачуть придуркуваті сусіди, а консьержка Тамара вимагає гроші за те, що відчиняє під'їзд після опівночі.

— Нормальна консьержка...

— Прошу, золотце! Тільки не про це бидло! — Хотинський подав Мар'яні чашку з чаєм, знову присів поруч. — Принеси нам завтра гарні новини... — сказав.

— Спробую... — прошепотіла не так уже впевнено. Щось таки розбилося, але Мар'яна так і не змогла визначити — що ж саме.

Ярема поманив і зник. Більше тижня без вихідних і передиху до чортиків в очах Мар'яна гортала пожовклі папери, кидалася то до реєстрів козацьких полків, то до фондів Чернігівського намісництва, вчитувалася в карлючки метричних книг: з-поміж імен невідомих людей впливали факти з життя Яремених батьків і родичів — очевидці згадували багатий посаг Ганни Каңдиби, коли та йшла за Петра Дороша, у метричних книгах знайшлися відомості про народження Петрового брата Самійла, що він був на двадцять років молодший за Петра, ревізькі реєстри свідчили про кількість кріпаків у Дорошів, купчі підтверджували, як Дороші розживалися винокурнями і землями, та ніде не впливло жодного факту про особисте життя Яреми. І тільки у спогадах чернігівського багатія Павла Галагути Мар'яна знайшла куций рядок про «героїчного товариша Ярему Дороша», з яким Галагута в 1812 році «гнав Наполеошку».

- І це все? Та бути не може! — обурювалася. — А де про вінчання, народження дітей?! Де?!

Не здалася. Спробувала визначити непрямі шляхи Яреминої долі, полізла в папери другої половини XIX століття, ближче до смерті Дороша, і тут, у метричній книзі сільської церкви під Ніжином, знайшла запис про вінчання на Великдень Яреминого дядька Самійла з дворянкою худого роду Ізоватових Перпетуєю. Загорілася. Давай далі метричні книги церкви гортати.

— Має і про Ярему щось бути!

Весна, літо... Під Ніжином люди народжувалися, вінчалися, хрестили дітей, помирали. І тільки восени після Покрови в метричній книзі церкви з'явився запис про хрещення хлопчика на ім'я Гнат, сина Самійла і Перпетуї.

— На Великдень вінчалися, а в жовтні вже дитинку похрестили?... — Мар'яна усміхнулася. Нічого не міняється! Півроку

тільки між Покровою і Великоднем. Значить, лукава Перпетуя встигла зогрішити із Самійлом ще до вінчання? А це ж Яреминому дядькові скільки на той час виповнилося? Він за брата Петра молодший на двадцять років, тож у 1843-му йому вже...

— Вісімдесят?! — вигукнула вражено. Уявила себе поряд зі старезним дідуганом, ледь не знудило. Дівчата теж не міняються! І тоді, і зараз заради грошей ладні хоч під паралізованого лягти! І, звісна річ, швидко «закріпитися» на новому плацдармі: завагітніти, народити нащадка, щоби вже багатому чоловікові — ніякого шляху назад.

— Перпетуя... Вічний двигун. Певно, ще та розпусниця, — Мар'яні захотілося дізнатися більше про амбітну блудницю з минулого: може, в архівах портрет залишився, бо подібні пані себе над усе люблять — який гламурний журнал не розгорни, обов'язково одна з таких утриманок зі сторінок надувними губками усміхається. І Перпетуя мала би замовити свій портрет. Неодмінно знаменитому художнику. Шевченкові, наприклад.

Та Перпетуя ховалася не гірше за Ярему — жодного мальованого зображення. Мар'яна тільки і знайшла згадку сучасників про раптовий продаж затишного маєтку під Ніжином, переїзд Самійла з дружиною і сином на Катеринославщину. І хай їй грець, тій Перпетуї! Не кидати ж пошуки Яреми на Чернігівщині й переключатися на Катеринославщину заради того, щоби роздивитися стерво, яке окутило Яреминого старого дядька? Мар'яна знову занурилася в папери, підбадьорювала себе:

— Спокійно! Без поспіху! Я знайду... Не може так просто зникнути «героїчний товариш», який Наполеона гнав.

Історична площа набирала об'єму, заповняла весь простір Мар'яниної уяви: Майдан, Хотинський, омріяне багатство, батьки, Поля, мрії, солодке й гірке — все щезало в морі живих емоцій чужих далеких пращурів. Заливали Мар'янину душу здивуванням і захватом, чіпляли випадковою подією — забувала про мету, надовго гальмувала над черговим жовтим папірцем, і тільки ввечері, коли шлунок скручувало від голоду, отямлювалася.

— Уже й час до Хотинського повертатися, — шепотіла розгублено. Згадувала вимогливий погляд коханця, журилася: знову без гарних новин! Що вона за невдаха така?! Чому не може зібратися, настирливо

шукати відомості винятково про Ярему? Чому всі ті давно забуті бали, бунти, дуелі, зради так чіпляють її? І не відпускають...

— Як наші справи, Мар'яно? — щовечора питав Хотинський.

— Ми... вже ближче, — відповідала щоразу. І як йому пояснити?! Архіви — не вичерпний перелік документів про певну епоху. Відомості про окремі роки взагалі відсутні, у деяких документах видерті по живому десятки сторінок, і щоби докопатися до того, що саме відбувалося в цей час, треба шукати інші джерела, може, їхати до Чернігова чи Ніжина.

— Якби я могла признатися, що мене цікавить Яремин родовід, мені би допомогли, — виправдовувалася-брехала. — Але ж я не можу розповідати всім про заповіт. — Хіба що з мамою порадитися обережно, — запропонувала напередодні католицького Різдва.

— Роби вже хоч щось! — чисто, як Ада, відповів Хотинський, навіть не намагаючись приховати розчарування. Щось таки розбилося.

Адина душа неспокійно підскакувала на валізах: до новорічної ночі лишалося менше тижня. А далі? Нове життя?...

— Збирай лахи, Адко! — підтвердив Шуляк наступного вечора після доленосної розмови про щастя. — Тридцять першого грудня переїдеш до нової хати.

— Прямо на свято? — Аді і тут усе не так. — Хочу тридцятого!

— Не виходить тридцятого, — пояснив Шуляк. — Інші справи маю. Серйозні. Сподіваюся на халяву готівки відірвати тисяч двісті. А тридцять першого — я твій. Поїдемо в Биківню, тиждень з ліжка не вилазитимемо. Професор твій у курсі?

— Нащо його заздальгідь убивати?

Шуляк розреготався.

— Пожаліла вона чоловіка...

— Ти його пожаліти вирішив?! — вишкірилася Ада.

— Скажи йому зараз, — порадив Шуляк. — Може, встигне мотнутися, жінку яку собі на свято знайти, щоб у новорічну ніч самому не скніти.

— Здурів?! — образилася Ада. — Мій Валя — не такий! Він до смерті тільки мене любитиме. Хоч і не помре одразу... після того, як я його покину.

— Страшна ти жінка, Адко! — кинув безстрашний Шуляк.

— За це і любиш! — відгавкалася Ада, а серце муляло: ніяк не хотілося царівні визнавати — боїться розмови з Валею. Оце на коліна впаде, благатиме: «Адочко, не покинь!» — усе відтягувала годину «Х», виправдовувала себе: давно б усе чоловікові вихлюпнула, та в останні дні Валя повертався додому під ранок, накачувався міцною кавою і знову зникав до наступного ранку.

— Біда... — насторожилася. — Може, і справді іншу собі знайшов?!

— Де тебе носить, Валю?! — не втрималася в переддень католицького Різдва.

— На Майдані... тяжко, Адочко, — винувато признався Валя. Царівну наче гедзь укусив.

— Так тобі вже сім'я не потрібна! Тобі — Майдан! — заверещала, зраділа. — А як я скажу: обирай, Валю! Або Майдан, або я! Хочеш і далі революціонерів годувати?! Тоді забувай про мене! Ніякою силою не втримаєш!

— Я ніколи тебе не тримав, Адочко, — відказав Валя.

В Ади щелепа відпала. Оченятками закліпала: що?!

— Валю!.. — вигукнула драматично. — Ти мене розлюбив?!

— Ніколи не розлюблю тебе, Адочко, — Валя усміхнувся втомлено. — А силою не триматиму. Просто чекатиму. Ти сама повернешся. Як завжди.

Царівна почервоніла от прикроців: ну, не сука?!

— Не втямлю, про що ти верзеш?! Яке ще «як завжди»? — аж ніжкою тупнула, та продовжувати відверту розмову не наважилася, стрілки перевела. — Перемерз на Майдані своєму?! Якого біса ти взагалі туди бігаєш? Що віднайти сподіваєшся? Загублене життя?!

Валя завмер, глянув на Аду чисто-ясно.

— Я свого життя не губив, Адочко. У мене є ти, Мар'янка... Я ніколи не крав, намагався не брехати. Мені соромитися нема чого.

Сука! Інтелігенція зарозуміла! Хробак книжковий, щоб ти провалився! Точно, десь вичитав, аби Аду — мордякою по асфальту! Набрался дурні від батьків у юності, досі відригує, а грошей заробити — ні! Може, про Славка Шуляка здогадався й оце штрикає? Сподівається, Ада передумає? Дарма сподівається!

- І... не здогадується він про Славка! — буркнула. Звідки? Валя з Шуляком жодного разу не перетиналися.

Валя давно здимів на свій Майдан, день минув, увечері до хрущовки на Воскресенці занесло Мар'яну, а Ада все ніяк не могла зібрати себе до купи після вранішньої розмови з чоловіком. «А може, таки здогадується?!» — усе мордувалася, ніяк відповіді знайти не могла.

Мар'яна одразу відзначила, що мати не в гуморі, і, хоч планувала за п'ять хвилин оперативно випитати, як ефективніше організувати пошук родоводу конкретної людини, захопливе блукання минулим далось взнаки, бо раптом попросила сентиментально:

— Мамо, розкажи про своїх батьків.

— Померли!

— Знаю! А як жили? Ким були?...

— Тобі не однаково? — звилася знервована Ада.

Мар'яна глянула на матір уважно.

— Ти розгублена... — мовила. — Чуєш, мамо! Може, і я в житті така розгублена, бо ти розгублена, хоч і намагаєшся не виказувати того...

— Це я розгублена?! — Ада зиркнула на доньку зверхньо. — Що ти верзеш?!

— ...А ти, мабуть, розгублена, бо нічого не знаєш про своїх батьків. А як ми славні? Може, наш рід... Наполеона гнав чи там лікарню для бідних колись побудував, чи ще яке святе діло для своєї землі...

— Знаю я все! Розповідати нема чого!

— А ти розкажи!

— На Півночі вкалували, як раби! І баба твоя, і дід. Нафту для Батьківщини добували, отам і загнулися обидвоє, ще коли я малою була.

— Ти в них вдалася, — сказала Мар'яна. — З твоїм характером... тільки золото качати.

— А ти вже — не в мене! Ні! — образилася Ада. — Така ж, прости Господи, як тато твій! Як його батьки, Царство їм Небесне.

— Яка це?!

— Без зубів! Ото би вам тільки книжечку до серця притиснути, очі в небо і — по життю, ніби янголи шлях вистелили! — геть роздратувалася Ада. — Ти чого прийшла? Хотинський вигнав?!

— Хотинський мене на руках носить! Як тато тебе! — Мар'яна теж образилася. А я не така невдячна... Я все зроблю, аби він зі мною щасливий був!

Ада око прискіпливо примружила, на доньку уважно зиркнула.

— Що — вже чогось вимагає? — в десятку.

— Сама узнати хочу, — знітилася Мар'яна. — Поможеш?...

— А хто тобі ще допоможе? — сказала Ада. — Може, Хотинський твій?

— Мамо, облиш цей скептичний тон! Я — не маленька! І у мене все чудово!

— Це і тривожить, — все так же скептично відповіла Ада. — Надто ви різні для гармонійних стосунків. Він — як з журналу, ти... з газети про чергу біля служби зайнятості.

— А ти... вся з жовчі й ненависті! — обурено вигукнула Мар'яна.

— Дурна ти, Мар'яно! — зітхнула Ада. — Кажу ж — вся в тата! Ширяєш десь у хмарах — усе тобі добре! А правди знати не хочеш!

- І в чому правда?!

— Роботу, дивись, не втраť через своє кохання неземне! — порадила Ада. — Жінці краще при будь-якому розкладі власну копійку мати.

- І не думала звільнитися, — зухвало відрізала Мар'яна. — Мене в агенції цінують і поважають! Завтра всі аванс отримуватимуть, а мені ще й премію виписали. Ясно тобі?! — збрехала безбожно.

Агенція вирувала пристрастями Майдану, тож поява Мар'яни, яка не потикалася до офісу від Миколая, не викликала особливого ажіотажу. Тільки бухгалтерка буркнула: «Як гроші отримувати, так усі тут»; і Льова Шендрик повідомив: збираємо кошти на ліки для людей на Майдані.

— Ти з нами чи відірвалася від колективу остаточно? — спитав.

Мар'яна віддала Льові сотню, аби відчепився.

— Не проп'єш? — уточнила.

Геніальний алкаш Шендрик глянув на Мар'яну як на сміття, повернув їй гроші.

— Хотинський погано на тебе впливає, - сказав серйозно.

— Льово, ти жартів не розумієш? То менше бухай, — усе ще не зорієнтувалася Мар'яна. Тицьнула Льові сотню. — Візьми!

— О, ні! Ти ж, певно, нову сукню повинна купити на завтрашню вечірку! — презирливо посміхнувся.

— На яку вечірку? — розгубилася Мар'яна.

— Новорічну, веселу і файну в ресторані за містом, яку твій Хотинський організував і на яку поїдуть виключно дебіли, бо нормальні люди нині прагнуть бути в інших місцях. І там не наливають! Там — бій!

— Льово, ти вчора був на Майдані? Кажуть, розсіюється потроху, — Льову оточили колеги, всім кагалом посунули на сходи, де тільки і можна було покурити спокійно. — Невже люди на Майдані допустять, щоб усе скінчилося нічим?! — чула Мар'яна.

— То самі будьте людьми! Йдіть на Майдан — одразу в Україні людей більше стане, — на ходу відповідав Льова, і тільки тепер Мар'яна помітила: Шендрик змінився. Усе ті ж скуйовджені довгі патли, беззастережний погляд без страху, тільки звична насмішкувата іронія зникла, наче — які жарти? Усе серйозно.

— Завтра вечірка? — Мар'яна провела засмученим поглядом колег, спустошено опустила на стілець. Чому Хотинський нічого не розповів їй? Мар'яна так хоче на вечірку з Хотинським — хильнути шампанського, танцювати з коханцем при всіх, звабливо вигинатися пристрасно, щоби всі одуріли від заздрощів! І сукню би нову...

— Золотце, аванс отримала? — Хотинський не дав і посумувати. Уже показував на годинник: якого біса сидимо, Мар'яно? Гроші отримала — в архів! Щоби стало ще більше грошей!

— Не підвезеш?

— У нас рекламна кампанія на старті! — неприємно здивувався Хотинський. А про вечірку промовчав.

Похнюпилася, посунула, у голові одне: вечірка... Без Мар'яни! Заради чого тоді жити?! Заради багатства Дорошів? Та хай воно горить... За ці дні в історичному архіві, після прискіпливого вивчення сотень свідчень епохи, Мар'яна ясно усвідомила тільки одне: Хотинський самотійно і пальцем не ворухнув, аби знайти родовід Яреми, і той дивний список із декількох прізвищ, який вручив Мар'яні на початку пошуків, — то все блеф! Гачок! Файна казочка, аби Мар'яниними руками жар загрибати.

— Я руки попечу, він гроші отримає? І чи поділиться? Дім у Провансі? Господи, я дурна чи наївна?! — геть зажурилася, та в архів

пішла. Надто багато таємниць зберігали старі папери. Кожен дотик дарував непоясненну світлу радість відкриття: от жили люди — раділи, кохали, страждали і думали: усе мине, ніхто й не згадає! А тут — Мар'яна... І їм: які ж ви були... справжні! Не журіться! Не буває загублених у часі. Після кожного стежка лишається.

Той день в архіві вцент розбив наївні Мар'янині сентенції: уважно перегорнувши метричні книги Чернігова за 1843-й рік, вона з подивом зрозуміла, що відомостей про смерть Яреми Дороша немає. Ні натяку на стежину.

— Може, Хотинський щось поплутав? — забула ображатися на коханця. Навіть зателефонувала в офіс, аби уточнити: канадським джерелам вірити можна? Ярема Дорош точно помер у 1843-му?

— Увечері поговоримо, — поспіхом відповів Хотинський.

То добре! На вечір Мар'яна приготувала купу запитань, і хай тільки Хотинський спробує знову морочити їй голову. Тоді вона руба: я чи Дороші!

— Так і скажу, — загорілася. — Якщо ти справді кохаєш мене, доведи — звільни від ефемерних пустопорожніх пошуків, які щастя не дадуть, ні! Давай просто жити. Разом. У радості. Днем сьогоднішнім — у ньому так багато повітря і надій. Я би, може, покинула агенцію, бо то так жалюгідно — щодня вигадувати брехливі гачки для того, аби змусити людей купувати пиво. Хіба то гідне діло? Я би, може, справді пішла працювати в архів, бо там життя не менше, ніж під небом. Допомогала би людям згадати своїх пращурів, а ти... Ти би міг стати ким завгодно! Бо ти такий... багатогранний.

Задумалася.

— Повернуся до лофту, навіть чаю не питиму — одразу все йому скажу.

З архіву до центру дісталася близько десятої вечора — в лофті темно, ані душі. Перелякалася. До мобільного.

— «Абонент поза зоною...»

— Та де ж він?... — залякла на дивані, душа в п'яти: нічого не хочу! Тільки би не втратити свого мужчину!

За годину в дверях клацнув замок. Хотинський не спитав, як зазвичай: «Як наші справи, золотце?», присів поряд із Мар'яною, мовчки обійняв, намагаючись виглядати спокійним, та вона бачила: стривожений.

— Як наші справи? — ляпнула насторожено.

Хотинський посміхнувся іронічно — чисто, як Льова Шендрик: справи — маячня, якщо вони відволікають від головного. Обійняв Мар'яну міцніше, поцілував у губи.

— Так багато проблем, золотце, — прошепотів тоскно, Мар'яні аж сльози на очі.

— Любий, єдиний... — серце колотилося, страх звідкілясь. — Не хвилюйся, я знаю... Знаю, що робити.

— Ти про що?

— Про заповіт! Про нащадків, про спадок, — розхвилювалася, запашіла. — Ніхто не знайде про Ярему нічого, от повір! Я передивилася кожен папірець! Нічого про нього немає — ніби і не жив. І відомостей про його смерть нема! Думаю, не лишилося після нього ані дітей, ані онуків. Обірвалася гілка на Яремі. І це добре!

— Чому? — Хотинський напружився. Уважно дивився на Мар'яну.

— Бо тоді єдиними нащадками лишаються Дороші по лінії його дядька Самійла. У того син був, онук... Я їх знайшла. Тобто... знаю, де шукати. Вони на Катеринославщину переїхали в 1843-му. Я спробую тут відшукати хоч якусь інформацію, як не знайду — поїду в Дніпропетровськ, — і де ділися плани відкараскатися від пошуків? Вантажила і вантажила себе новими зобов'язаннями по тім'ячко.

Хотинський мовчав.

— Агов... — прошепотіла. — Ти тут?

Хотинський зазирнув у Мар'янині очі, видихнув збуджено-раптово, увіп'явся в Мар'янині губи, повалив її на диван.

— Ти мій, тільки мій... — стеля лофту зменшилась у нуль, відлетіла. Над головою гасали вітри — реготали, стогнали, плакали, — геть нічого крім тих вітрів не розчути. Та Мар'яна розчула.

— Це вихід, золотце, — шепотів Хотинський. — Завтра ще день порийся тут, в історичному архіві, а на післязавтра замовлю тобі квиток у Дніпропетровськ...

Мар'яна оглухла. «Я хочу загубитися!» — било в скроні.

Наступного ранку Мар'яна прокинулася з відчуттям презирства до себе. Скрутилася під теплою ковдрою, карталася: нащо вчора, як з конопель, ляпнула про Самійла? Чому визвалася їхати в Дніпропетровськ? Вона ж хотіла серйозно поговорити з Хотинським, раз і назавжди відокремивши себе від пошуків канадських скарбів.

Невже так сильно боїться втратити його, що будь-які забаганки виконувати ладна? То нормально?

— Я або Дорош... — згадала. Засмутилася.

Учора розмови так і не вийшло. «Солодких снів, золотце», — сказав Хотинський після бурхливої близькості й заснув на дивані. Мар'яна ще довго вгамуватися не могла: блукала просторим лофтом, намагалася дати визначення хвилі суперечливих почуттів, що заповнили душу.

— Мені... солодко? Солодко. Тоді чому так гірко? — бідкалася, ніяк признатися собі не хотіла: річ не в тім, що Хотинського збудила звістка про новий варіант пошуків Дорошевих скарбів! Інше вбивало: він так і не сказав про вечірку.

— Так жити не можна! — прошепотіла і раптом побачила на столі біля дивана мобільний коханця. Крадькома відкрила перелік вхідних дзвінків.

— «Кравчук», — прочитала. Той самий? З Монреалю? Один вхідний о дев'ятій вечора. Щось змінилося у справі про спадок Дорошів? Хотинський виглядав дуже стривоженим.

— «Матуся», — прочитала наступний вхідний. Дев'ять викликів. Може, коханець врешті вирішив познайомити її зі своїми батьками?

Хотинський зітхнув уві сні, Мар'яна поспіхом кинула мобільний на стіл, розгублено глянула на коханця.

— Так жити не можна, — прошепотіла в заплющені очі. — Треба поговорити. Завтра... Зранку.

Хотинський прокинувся раніше, Мар'яна спостерігала, як коханець оперативно допиває вранішню каву, sms-ить комусь, на ходу вскакує в піджак.

— Доброго ранку, золотце, — мимохідь цьомнув Мар'яну в щоку. — Твоя кава на плиті.

— Уже йдеш?

— Час.

— Затримаєшся?

— Доведеться. Білет тобі вже замовив, увечері поїду заберу.

— А потім на вечірку?

Хотинський скривився з прикрістю.

— Доведеться. Шеф доручив мені організацію, маю проконтролювати, як усе пройде, рахунки оплатити.

— А де гулятимемо? Я під'їду... — Мар'яна сіла на постелі, дивилася на Хотинського благально.

— То зайве, — спокійно відрізав коханець.

Мар'яна почервоніла, підскочила на постелі, стояла-колихалася на коштовному ортопедичному матраці, розбурхана, непевна.

— Чому?! — вигукнула ображено. — Я хочу на цю вечірку! Хочу танцювати, пити шампанське!

- І змарнувати дорогоцінний день пошуків?...

— Архів — удень! А вечірка — увечері! Коли архів уже зачиняють! — не здавалася. — Чому ти проти?

— Не галасуй! Мене то розчаровує! — раптом холодно і гнівно процідив Хотинський. — Починаю думати, що ти не здатна мене зрозуміти, золотце, — зиркнув на Мар'яну спідлоба. — Краще доведи, що я помиляюся!

Грюкнув дверима спересердя надто — від того грюку на друзки мало би розбитися все, що до цього ранку ще виглядало вцілілим.

— Чого ж я така... загублена, — прошепотіла Мар'яна.

Розділ 4

Ярко

Шляхи зрозумілі, як у голові чисто: хоч мільйон їх простели, один обереш упевнено; а розгубленим — біда: метушаться, мордуються — і прямо би податися непогано, і ліворуч би треба, і з протилежного боку чимось таким принадним ваблять, не встояти. А ще можна поміж шляхів по узбіччю, чи взагалі не рухатися, а чи назад повернути...

Мар'яна вийшла з лофту, на мить зупинилася здивовано, наче вперше побачила знайоме з дитинства місто. Київ затаївся. Одуховлені багаторічною минувшиною будинки, вулиці, сквери прикрилися вранішньою сірою мрякою, відійшли на задній план, розчинилися, ховаючи барокову ліпнину, ковані балкони, бруковані дороги. Затамували подих, безмовно визнаючи в цей зимовий ранок усесильну владу своїх живих житців — люди вирости до розмірів епохи, заповнили простір хвилюючими емоціями, і хоч ззовні все виглядало буденно, у повітрі буяла напруга Майдану, бо, так само як барокова ліпнина і ковані балкони, на задній план відійшли геть усі події, предмети, біди і радості — в душах горіло багаття, розкладене в центрі столиці: змінювало предмети, події, біди й радості, бриніло багатократно — воля... Одні надихалися, інші ярилися роздратуванням. І тільки куполи церков височіли як завжди німо, вічно, ясно.

Мар'яна розгубилася: а їй куди?

Смикнулася було: архів! Та у вухах дзвеніло: воля...

— Устигну в архів! Сукню хочу! — хоробра. — А ввечері — в ресторан з усіма гуляти!

Намацала в гаманці вчорашній аванс: ще ніколи півтори тисячі за день не спускала. Та сьогодні можна все! Гайнула на Лівий берег, на «Даринок», обнови роздивлятися. Захопилася примірками, про час забула: оцінювала себе в чорному-білому-зеленому-бордо...

— Не те, не те! — усе шукала річ надзвичайну, стильну і збудливу.

Після двогодинного мордування врешті зупинилася на абсурдній для зими шифоновій туніці — ніжній, прозорій, тепло-абрикосовій. Для афтепати в Майямі — цілком.

— З джинсами і взимку можна, — продавчиня відзначила захват в очах Мар'яни, взялася навіювати. — Ви гляньте! На абрикосовому тлі ваші очі враз стали такими виразними — фантастика! Тільки шалик ще треба, бо декольте надто вже відверте. У мене є підходящий! І бюстгальтер! Вибачте, але ваш... сумнівно виглядає. І ще би пасок. Бажано коричневий. У мене є! Ви приміряйте все — зняти не захочете!

У новому бежевому бюстгальтері, який зливався зі шкірою, в абрикосовій туніці, з шоколадним шовковим шаликом навколо шиї Мар'яна відчула себе богинею. Старі джинсики не псували картини, коричневі короткі чобітки гармоніювали з таким же коричневим паском. Тільки би грошей вистачило!

- І... скільки?

За все продавчиня запросила тисячу сімсот.

— Шифон — натуральний, шкіра — натуральна, шовк — натуральний! — виправдовувалася. — Я ж вам синтетику з Китаю не пропоную.

— У мене тільки півтори... Може, пасок не брати? Чи бюстгальтер?

— А гармонія?! — продавчиня плюнула, віддала все за півтори. Тільки поцікавилася. — Ви насправді не перевдягатиметеся?!

Звичайно, що ні! І архів зачекає! Поїде до офісу — хай зайву хвильку колежанки позаздрять, якою квіткою вона на вечірці сятиме. Без жалю віддала аванс, тільки попросилася біля дзеркала в приміряльній личко підмалювати — підвела очі й брови, додала щокам троянд, вустам помади і блиску. І вся красива з голови до ніг зателефонувала з приміряльної колежанці Олі Охріменко, щоб дізнатися адресу вечірньої гулянки.

— Усе змінилося, — сказала Оля. — Працюємо до обіду, а потім — гульдебас.

Мар'яна ледь не впала. Зиркнула на годинник — о пів на першу.

— Де саме гулятимемо? — спитала напружено.

— Зустрічаємося на «Героїв Дніпра» о першій. Там на нас автобус чекатиме. Хотинський замовив. Завантажуємося — і за місто, бо ресторан аж під Вишгородом.

- І ти їдеш?

— Усі їдуть. У Льови виникла геніальна ідея.

— Яка? — вже геть без настрою спитала Мар'яна.

— Не скажу! Ти ж Хотинському повідомиш, а не можна! Сюрприз! — Оля розсміялася, додала завзято. — Чуєш, Мар'яно! Може, приїдеш чи ще не одужала? Хотинський казав — ти захворіла.

— Уже краще, — Мар'яну ледь не знудило від брехні коханця.

— То приїжджай! Чим більше людей приїде, тим більше хавки буде, і ми зможемо... — розмову обірвав шум у слухавці.

Мар'яна похнюпилася, від'єдналася. Заклякла. У примірочну зазирнула продавчиня.

— Усе нормально?

— Скажіть, можна повернути... гармонію? — розгублено прошепотіла Мар'яна.

— Покинув? — співчутливо спитала продавчиня.

— Ні! Просто... не встигаю...

— То лети, Джульєтто! — задьористо вигукнула жінка.

Мар'яна зірвалася і полетіла.

Зухвалої пташиної швидкості вистачило на п'ять хвилин. Долетіла до метро «Лісова», вскочила у вагон, перехрестилася: устигне! Не може бути, щоби доля з неї так підло позбиткувалася. Їй би скоріше на «Хрещатик»! Перескочити на «Майдані Незалежності» на гілку, що веде до «Героїв Дніпра». Пересяде, зателефонує Олі. Попросить, аби та затримала автобус на кілька хвилин. Оля — людина! Оля зробить. Мар'яна увійде в автобус, колеги: «Вау, Мар'яно! Вартувало чекати!» Хотинський не викаже здивування, та Мар'яна помітить: збудився, тремтить. Хочє...

Час — вихором. «Дарниця», «Лівобережна», уже й «Арсенальна». За п'ять хвилин перша.

— Я встигну! — вискочила з вагона на «Хрещатику», бігом до переходу на «Майдан Незалежності».

— Перехід не працює! — дорогу заступає мужчина в чорній формі, і тільки тепер Мар'яна помічає: станція порожня, жодного цивільного, тільки рухливі, хижі, як щури, мужчини в чорному.

— Мені на Майдан!

— Ще одна! — чорний хтиво кривиться. — Пішки дерися на свій Майдан!

Мар'яна відчуває, як до очей підступають легкі сльози.

— Ви неправильно зрозуміли! Мені на станцію метро «Майдан Незалежності»!

— Не працює!

— А «Хрещатик»?

— Теж не працює на «вихід». Тільки на «вхід».

— Як це на «вхід»?! — Мар'яна геть губиться. Роззирається безпомічно.

— Не знаєш, що таке «вхід»? Ходімо, покажу, де він у тебе, — чорний хапає Мар'яну за руку, смикає до себе. Чорні обступають Мар'яну, регочуть гидливо.

— Ви... Ви не маєте права! — Мар'яну захльостує хвиля тваринного страху. Смикається в руках чорного, белькоче безпомічно. Матінко! Вона ж зараз зникне! Зникне отак просто і назавжди, як Полин Ігор Корнілов!

— Відпустіть! — кричить відчайдушно.

— Чухай уже звідси, коза! — чорний штовхає Мар'яну до платформи. — Онде потяг...

Мар'яна вскакує у вагон. Ноги трусяться, серце вискакує з грудей, та вбиває інше — тільки-но її розчавили просто так, для сміху.

— Покидьки! — раптом дзвінко кричить чорним щурам у ще розчехнуті двері. — Майдан вас усіх змете! Усіх!

— Наступна станція «Театральна», — повідомляє байдужий металевий голос.

П'ятнадцять на другу. Потяг мчить в інший від «Героїв Дніпра» бік. Мар'яну ще трусить від принизливого безсилля. Сісти би, та у вагоні повно. Натовп міцно затискає бідачу: не падай, тримайся, дівчино. Потяг гальмує — «Театральна».

— Ходімо, — доброзичливо усміхається Мар'яні лисуватий «ботанік» за сорок. — Нині тільки з «Театральної» можна пройти на Майдан.

— Мені не треба на Майдан! — найжачується Мар'яна, втуплюється очима в підлогу, та бачить — на «Театральній» вагон порожніє: людський потік суне на Майдан.

«Клятий Майдан! — Мар'яна падає на вільне місце, ще тремтить. — Через нього нікуди вчасно не втрапиш! А якщо б я везла для хворої матері ліки, без яких вона помре? Нікого не обходить?»

Революція? Поз'їжджалися звідусіль, гімн співають і — добре? А я через те до Хотинського спізналася! Він там гуляє... Без мене, а я... Куди я їду?!»

Стримала сльози: дарма тільки малювалася. Увіп'ялася поглядом у власне віддзеркалення у склі вагонного вікна: все ще красива?... Серце впало: з-поміж зосереджених людей на Мар'яну витріщалася розгублена бліда дівчина з принциповим прямим носиком і глибокими карими очима. Хвилясте русяве волосся мало би м'яко линути на плечі, та воно якогось біса наелектризувалося, стирчало на всі боки тремтячим віялом. Підведені червоною помадою вуста вигнулися гіркою підковкою, клята туш лишила під очима трагічні плями... П'єро! Уся краса неймовірна коту під хвіст! Стрільнула оком по віддзеркаленнях вимушених свідків власної ганьби: усі на неї з огидою витріщаються?! Й аж задихнулася од прикрощів: із тьмяного віконного скла на неї дивився чорнявий хлопець із припухлими, як у дитини, вустами.

Та щоби ви провалилися всі! І цей вагон, і цей нахаба, і той «ботан», що кликав Мар'яну на Майдан, і шеф, який раптом вирішив загульбанити посеред робочого дня, і Льова, який клявся, що на вечірку підуть тільки debilи, а сам — аж бігом, і Оля, і Хотинський!

Втупилася в підлогу, аби не бачити старих і малих, бо вагон знову наповнився людом. «Куди я їду?» — знову подумала спустошено. «Нивки», «Святошин», «Житомирська». Урешті підвела очі й аж залякла — крізь рухливий натовп на неї дивився той же чорнявий хлопець із припухлими дитячими вустами. Дідько! Мар'яна бачила, як броунівський рух то штовхав його ближче до дверей, то відкидав у протилежний бік, та він лише на мить відводив очі — пропускав пасажирів до виходу, тримався за металеву трубу, щоб не знесло, і знову шукав її поглядом.

Знітилася, поправила рукою волосся. «Може, хтось із замовників?» — маякнуло в лівій півкулі. Звідти ж і відповідь: немає серед замовників рекламної агенції таких... зелених. Цьому ж на вигляд вісімнадцять, не більше.

Зосередилася. «Певно, перетиналися десь. Де?...» — спробувала пригадати події метушливого 2013 року: сусідів затопила, ногу вивихнула на йозі, хотіла пірнути в льодяну дніпровську воду на

Водохреща, та тільки роздерла бік крижиною і захворіла, учинила ДТП на курсах водіння, розбила мікрофон у караоке-клубі...

Перелік поразок так вразив — і про нахабу забула. «Господи, яка ж я фатальна невдаха... — ледь не розревлася. — Може, і добре, що не потрапила на вечірку? А то було би, як у караоке...» Перед очі — сяючі вогнями червоно-синьо-зелені нутрощі пафосного караоке-клубу... Поля сказала: «Порвемо простір? По п'ятдесят гривень, і ти — Білик, я — Лобода!» Після третьої текіли Мар'яна увірилася: вона — «Бумбокс» у повному складі. Залишила запалену цигарку в попільничці на столику, відчайдушно горлала: «Поліна... Я на колінах!», вирішила підтвердити слова діями, впала на коліна... Мікрофон — і собі: на підлогу — хрясь! Отут усе і почалося... Поки чемний і витриманий адміністратор пояснював Мар'яні, що за падіння мікрофона вона винна клубу п'ятсот гривень, а за те, що він розбився вщент, — ще сім тисяч, клята цигарка випала з попільнички на фанійний коричневий диванчик, і з'ясувалося, що правила клубу кваліфікують таку дрібничку, як свідомий підпал, і вимагають за те ще дві тисячі. І як п'яні Поля з Мар'яною не доводили адміністратору, що вимагати п'ятсот гривень за падіння мікрофона — це скотство, бо він однаково розбився на всі сім тисяч, а диван вони не підпалювали, повернулися додому лише під ранок, коли Мар'янині й Полині предки — добре, що в одній хрущовці вже тридцять років живуть! — скинулися і привезли в клуб дев'ять з половиною тисяч гривень збитків, заподіяних пафосному закладу співочими подружками.

— То було до Хотинського, — пробурмотіла тихо.

— Ви мені? — сивий бородань, що сидів поряд, зацікавлено витріщився на Мар'яну, та вона побачила лише його тонкі мляві губи, оточені білими вусами. «У Хотинського такі ж зміїні вуста, — промайнуло раптом. — А в того нахаби... що витріщався на мене... У нього губи припухлі, дитячі...»

Збудилася. Фантазія понесла. Маячня, звичайно, але от школа... (Чому школа?! Десять років тому отримала атестат, жодного разу не згадала!) У класі — ані душі. Вікно навстіж. Мар'яна відчуває хребтом дерев'яну віконну раму. Вітер затуляє очі пасмами хвилястого волосся. Мар'яна простягає руки до хлопця, що стоїть навпроти, дихає так схвильовано, так гаряче. У нього... є очі. І ніс. І брови. Певно, і вуха, і все інше — комплект, та Мар'яна бачить тільки привідкриті припухлі,

як у дитини, вуста. Торкається долонями хлопцевого лица, наближає до себе, цілує ті вуста до нестями, відсилає Хотинському винуваті думки: «Ну, прости... Хіба я винна, що у цього школяра такі принадливі губи?! Цілувати їх — насолода. Не ображайся: я марю, за марення не судять!» Крейда падає на підлогу, лишає сотні крихітних білих уламків. Мар'яна відривається від хлопця лише на мить, щоби знову побачити ті вуста, провести по них пальцем — ш-ш-ш... Тихо, тихо! Не поспішай! Я зв'яжу тобі руки. За спиною. Щоби воля — тільки твоїм вустам... Цілуватимеш?...

— Станція «Академмістечко». Кінцева, — металевий голос повертає Мар'яну в реальність.

Підводиться на автоматі: кінцева? Треба виходити. І завмирає від страху — з іншого кінця напівпорожнього вагона на неї крадькома косує все той же чорнявий хлопець. Уже не смішно. Уже не заводить. Сексуальні вуста? Та до дідька! Він хто?! Один із тих, кого покликав Майдан? Понапріжджало людей — тисячі! Вештаються...

Фантазії несуть, та вже не веселі, чорні — гроші в крові на мертвому дівочому тілі. А в неї гаманець порожній! Півтори тисячі на тілі! Без грошей — просто кров на мертвому дівочому тілі. «Кінцева? А я не виходитиму! — коліна підгинаються, падає на сидіння. — Знову поїду на Лівий берег! Якщо і він не вийде — значить, точно мене переслідує».

Нахаба не вийшов. Вагон знову наповнився людьми, помчав на Лівий берег. І хоч як Мар'яна не намагалася крадькома визначити — переслідувач ще тут чи вже здимів, — із кожною новою зупинкою народу ставало все більше: не розгледіти. Знову «Хрещатик», із вагона видно чорних щурів на станції. «Арсенальна», «Дніпро»...

«Вийду на “Дніпрі”», — раптом вирішила Мар'яна. В останню мить вискочила з вагона, побачила чергову метрополітену, заспокоїлася, застигла посеред платформи. «Якщо той тип з'явиться, кинуся до чергової», — тільки-но подумала, як угледіла чорнявого хлопця.

Він з'явився нізвідки — Мар'яна навіть не встигла вигадати, що саме кричатиме черговій у разі небезпеки: «Рятуйте!» чи «Хапайте його!», — повільно пройшов повз перелякану дівчину, зупинився за метр від неї. Озирнувся, глянув на Мар'яну спідлоба так дивно, ніби самому за себе прикро. Зблизька виглядав старшим — середнього

зросту, міцний — не вісімнадцять, ні, але і не двадцять сім! Коротке чорняве волосся вихором над чолом, під густими чорними бровами насмішкуваті примружені дорослі очі, наче все на світі бачили-звідали, і тільки припухлі, мов у дитини, уста свідчили: ой, не все...

— У мене тільки двадцять гривень! Сережки не золоті! Біжутерія! — процокотіла зубами Мар'яна, намагаючись одночасно вбити незнайомця гнівливим поглядом і не випустити з поля зору чергову.

Усміхнувся відкрито, наче почув найкращу з новин. Зробив до Мар'яни крок, кивнув.

— Добре, — мовив низьким хриплуватим, наче застудженим, голосом. І не дивно — з-під розстібнутого коміра картатої сорочки виднілася біла футболка. Зверху — тільки легка куртка. А надворі не літо.

— Чому? — видушила насторожено.

— Ти зі мною заговорила.

- І що в тому доброго?!

— Ти... моя жінка.

Божевільний?! Приголомшена Мар'яна так здивувалася — про переляк забула. Образа кров'ю до щок: у трьох дивних словах не «моя» вбило, ні! «Жінка»... Така стара?! Не дівчина?... Жінка? А Мар'яна, як у люстерко вдивляється, сама собі років двадцять п'ять дає, навіть двадцять три, як добре виспить. «Та яка різниця, — засмутилася. — Однаково він зелений, а я не Поля, щоби зі студентами... У мене справжній мужчина є!»

Знітилася. Увіп'ялася в дивака поглядом. На відстані півметра він виглядав ще старшим — не вісімнадцять, ні, і не двадцять, певно, але і не двадцять сім, як Мар'яні. Дівки, точно, божеволіють, бо от зелений, розхристаний, фейс мужній — обвітрений, засмаглий, уста — принада, а магніт у чомусь іншому... «Ти моя жінка» — без сумнівів. Такий самовпевнений?! Знущається?...

Знизав плечима ніяково, мовляв, вибач. Зазирнув у глибокі Мар'янині карі очі з трагічними темними плямами розмазані туші.

— Ходімо, — сказав так просто, наче сто років зналися.

Мар'яна уявила Хотинського. «От і реванш!» — заспівало серце.

— Ходімо, — відповіла зухвало.

І покотилася забава. Чергова на платформі шию скрутила, усе вдивлялася в усміхненого хлопця, що вів до виходу за руку розгублену ошелешену дівчину. Таксист-психолог миттєво уздрів у дивній парочці багату здобич: на Поділ? Сто, бо всюди пробки! Майдан же... Мар'яна залякла на задньому сидінні автівки поряд із чорнявим хлопцем, вперто дивилася вперед, та краєчком ока бачила того, хто так просто сказав: «Ти моя жінка», — усміхався сам собі зачудовано, тримав у своїх долонях її руку. Мовчав. А він неговіркий...

Проковтнула повітря — хвилювання душило не від теплого дотику, від його нерівного дихання, його впевненої радості. Так що ж це?! Спробувала повернути думкам ясність: нащо їде з диваком? Однозначно: маленька божевільна пригода в піку Хотинському. Ні, Мар'яна ніколи не признається коханцю, що отак завіялася з першим-ліпшим тільки тому, що Хотинський не взяв її на вечірку, але ж знатиме — помстилася по-своєму, по-жіночому. Тішитиметься? Ще й як! І нізащо не вважатиме себе винуватою — Хотинський ніколи не казав: «Ти моя жінка»...

Задумалася: цікаво, якими розкошами, на думку дивака, оповивають «свою жінку»?... Що запропонує, крім таксі за сто гривень. Ресторан? Романтичну прогулянку дніпровськими схилами, на крайній випадок — кіно?... До біса банально.

— Куди ми їдемо? — запитала насторожено, коли таксі, поблукавши старим Подолом, вивернуло з Межигірської на Ярославську.

Подивився на Мар'яну з подивом, наче запитання геть зайве, і так ясно.

— Додому, — сказав.

І все враз перестало бути маленькою божевільною пригодою, жартом, примхою, дурнуватою відчайдушною авантюрою. А куди ще чоловік має привести свою жінку?... Тільки до свого дому. Один раз і на все життя... «Він не жартує, він каже правду», — зрозуміла приголомшена Мар'яна, і ні, щоби розгніватися, обуритися, мов зачарована мовчки йшла поряд із хлопцем, коли він наказав таксистові зупинити біля «Фуршету» на Ярославській, розплатився, попрямував до супермаркету. Тримав її руку, відпускав лише на мить, коли обирав вино, хліб, сир, складав у пластиковий кошик... Та що ж це? Невже так буває?

Мар'яну їли сором, натхнення і цікавість. Сто запитань крутилося в голові, та запитати не наважувалася. І хлопець мовчав. Тільки й поцікавився біля кас:

— Тобі цигарки купити?

— Маю, — прошепотіла, забувши здивуватися.

На вулиці біле сонце розсіяло сірі хмари. Чорнявий хлопець усміхнувся в небо, повів Мар'яну Гаванським мостом на Рибальський острів. Усе за руку тримав, як маленьку. Косували одне на одного, знічувалися, відводили погляди.

— Я знав, що зустріну тебе сьогодні, - мовив він раптом.

— Наснилася?

Розсміявся. Хитнув головою.

— Біджо наворожив.

— Хто такий Біджо? — спитала Мар'яна.

— Друг, — обмежився коротким поясненням, і хоч як Мар'яні не хотілося розпитати — промовчала.

Косувала навкруги — жодного разу доля не заносила на Рибальський: тоскні п'ятиповерхівки з випраною білизною за вікнами, до Дніпра — два кроки, пафосний офіс «Рошену», кубки заводських корпусів, кілька двоповерхових хатинок, ще купка п'ятиповерхівок. Увійшли до під'їзду однієї. На третьому поверсі хлопець дістав ключі, відчинив двері праворуч від сходів.

— Ми вдома, — кинув. — Проходь.

Мар'яна завмерла перед відчиненими дверима, як перед пасткою. І так перелякалася раптом: ще мить — чкурнула би геть. Та з коридору до вхідних дверей несподівано випливла пухкенька сива літня пані в білій трикотажній кофтині й синій довгій спідниці, підперезана квітчастим фартухом, сплеснула долонями.

— Ярчику! Ти сьогодні рано, — усміхнулася Мар'яні. — Як вас звати, рідненька?

— Мар'яна, — відповіла насторожено. Стрільнула оком на хлопця: усміхався, наче казав: Мар'яна? Добре...

— Вона красуня! — авторитетно повідомила пані Яркові, потягла Мар'яну всередину, — одразу на кухню, примовляла: — А я — Аніта Станіславівна. Можете звати мене Анітою. Дуже приємно! Дуже! У мене борщ гарячий! І не відмовляйтеся — ображуся!

— А у нас вино. Свіжий хліб і пліснявий сир, — чула Мар'яна низький хрипливатий голос хлопця за спиною. Він зветься Ярком?... Добре. Літня жінка — його мати?

Ложки дзеленчать, пахне кропом. Мар'яна сидить біля столу, ошелешено спостерігає, як Аніта наливає з каструлі борщ, подає Яркові, хлопець несе повний таріль до столу, пропонує пані:

— Федю покличу.

— Так, гукни! — погоджується Аніта.

— Федю! Борщ! І вино! І сир! — гукає Ярком з кухні у коридор.

У коридорі клацає замок, хтось тягне ноги до кухні.

— О! Та тут дівчина... — Мар'яну здивовано розглядає немолодий худий чоловік під п'ятдесят у лянній футболці й синіх спортивних штанах, обурено озирється до Ярком й Аніти. — А попередити?! Я... не п'ю вина негліже, коли у нас гості!

Федя зникає, повертається за мить — Мар'яну душить сміх: замість синіх треніків на чоловікові чорні, певно, вихідні, спортивні штани з блакитними лампасами, червона футболка з філософським написом «БІЛИЙ». Мар'яна косує на Ярком, питає без слів: цікаво, скільки тут ще жильців?

- Їж, — він усміхається по-дитячому беззахисно, простягає Мар'яні кусень свіжого хліба, і хоч ще хвилину тому Мар'яна запряглася б — геть не голодна, — ковтає гарячий смачнющий борщ з апетитом. Як дивно все це... І ці люди — вони не батьки Яркові. А хто?...

Пухкенька Аніта літає мухою — прибирає порожні тарелі, наливає густе червоне вино в прості гранчаки. Ярком підхоплюється, бере склянки.

— Дякуємо, смачно. З вином ми... до себе, — обертається до Мар'яни. — Ходімо?

— Е, ні! — Федя піднімає гранчак, дивиться на Мар'яну серйозно. — За вас, свіжі люди! За ваші ендорфіни!

— За нас! — погоджується Ярком. Підсідає до Мар'яни. Простягає їй гранчак.

Як же все це до біса дивно. Мар'яна п'є терпке вино з незнайомими щирими людьми, заїдає пліснявим сиром. П'яніє — і чим більше п'яніє, тим тверезішими і злішими стають думки: «Оце я втрапила... Буде, що розповісти... Невже цей хлопець... І сива жінка... І цей червоний білий... Невже вони вірять, що все це по-справжньому?...

Нащо я піддалася омані слів? “Ти моя жінка”, “додому”... Як у кіно! Треба забиратися звідси!»

Ярко бере Мар’яну за руку:

— Ходімо?

Мар’яна відчуває тепло Яркових рук, і, замість того, аби кинути заплановане: «Мені вже час! Усе було отпад...», кліпає повіками: ходімо...

На блакитних дверях Яркової кімнати — знак «фольксвагена».

— Чому «фольксваген»? — питає Мар’яна.

— Народний вагон. Сама побачиш, — усміхається Ярко.

Цікавість сильніша за ніяковість, прикрість, Хотинський остаточно зникає в підворіттях підсвідомості... Мар’яна зацікавлено обдивляється невеличку вузьку кімнатку: оце дім?! Грубий надувний матрац, накритий карпатським ліжником, зелений куб замість столика, на ньому відкритий ноутбук і вигадлива фігурка янгола з прозорого зеленого скла. Книги штабелем при стіні, на вішаку сорочки-джинси, у куті гора мотлоху: троси, міцні мотузки, шкіряні ремені, дебелі металеві карабіни, поряд тендітна етажерка з ажурною різьбою. Навпроти вікна біля дверей — справжній шедевр: туалетний столик, наче з царського палацу. Лак блищить на карельській березі, бронзові вигадливі ручки на плоских шухлядках мають поважний вік, гнуті ніжки закінчуються бронзовими «черевичками», овальне дзеркало — ясне озеро. На стіні над кубом кілька репродукцій незнайомих Мар’яні картин (виведені кольоровим принтером на звичайний канцелярський папір), масштабна родинна світлина формату А3 — десятки зо три людей різного віку на тлі розкішної липи скупчилися навколо старезного діда у світлому лляному костюмі, ще кілька фотографій — хлопці, певно, друзі. А на підвіконні — синьо-жовтий прапор.

Отоді- то Мар’яна і спитала:

— А прапор навіщо? Для Майдану?

Ярко відчинив вікно — впустив у кімнатку холодне зимове повітря — прикріпив знамено знадвору, обернувся до дівчини.

— То знак для всіх, — сказав. — Як український прапор майорить — значить, ми вдома і раді гостям.

— А як ми не хочемо нікого бачити? — спитала і раптом зрозуміла: він має відповіді на всі запитання. Знітилася: ну, годі вже! Досить!

— Знаєш... — почала. — Усе це... надихає, але ти...

— Надто зелений для тебе?

Почервоніла, кивнула.

Не розгубився аніскільки:

— А ти додай мені років. Скільки потрібно?

— Для чого? — Мар'яна дивилася на припухлі Яркові вуста, вуха горіли: нащо читати йому мораль? Хай уже врешті обніме, поцілує... ну, і далі за логікою... Він же її заради цього сюди привів? Ліжко є, тобто матрац. Мар'яна не проти... Навіть хоче... Якось по-швидкому і — геть.

— Для того аби ти заспокоїлася.

— Не розумію, — хоробро сіла на матрац, глянула на хлопця.

— У всі війни так... — Ярко присів поряд, взяв Мар'янину долоню у свої руки. — Приходили чотирнадцятирічні: «Уже вісімнадцять маємо! Хочемо до бою!» Їм вірили не тому, що хотіли дітьми фронти закривати. Підлітки дорослішали. І їм насправду ставало вісімнадцять.

— А у нас війна? — спитала Мар'яна.

— Так, війна, — помовчав. Попросив: — Додай мені років.

Мар'яна відчула себе старою, гидкою, нещасною. Висмикнула долоню з Яркових рук. Терпке вино язиком крутило.

— Мені вже двадцять сім! — вигукнула гнівливо.

— Добре. Тоді мені двадцять вісім. Не проти?

— Проти! Скільки тобі насправді?

— Двадцять вісім, — обережно обійняв Мар'яну за плечі, заговорив тихо, упевнено. — Поживемо тут до весни. Добре? Тут енергетика гарна, бо до нас тут жила купа добрих людей. Сусіди — пісня. Аніта. Федя...

— Це... комуналка?

Кивнув.

— А потім переїдемо у дім. Біля ріки.

— Ти багатий?

— Так.

— Купиш?

— Побудую.

— А мені подаруєш капелюшок із сіткою, як у пасічників, сапку і гумові чоботи? І гітару з червоним бантом? — хмільна Мар'яна уявила себе біля недобудованої розвалюхи в хмарі комарів і бджіл, розреготалася невтримно — матрац заколихався.

— ...А ти мені — дитину.

Мар'яна залякла на мить. Підхопилася, сльози на очах: геть звідси, геть!

— Ну, тихо, тихо... — обхопив її ноги, притулився — цілував коліна припухлими, як у дитини, вустами. І навіть крізь джинси Мар'яна відчувала гарячі Яркові губи.

Здалася. Поклала тремтячі долоні на чорняве волосся, наче благословила. Він не повалив її на матрац, як Хотинський. Цілував-роздягав, усе шепотів, наче сам себе вгамував: тихо, тихо... Підхопив голу дівчину на руки, притис до себе, як дитинку, і тільки після того ніжно опустив на ліжник, як на хмарку. Розколихали матрац пристрастю, він їх потім... заколихав. Поснули в обіймах — ошелешені, виснажені.

...Мар'яна прокинулася від голосного чоловічого крику.

— Відчепися, курво! Пішла геть! — люто горлав за вікном хтось невидимий.

Підхопилася — ліжник до голих грудей. Інстинктивно кинулася до дверей: мамо рідна, тільки би встигнути втекти! Заклякла біля туалетного столика, остаточно прокинулася-допетрала: то ж не її гонять! На грудях, шиї, животі запульсували яскраві струмені ще й досі гарячих відчуттів. Змусили згадати, усміхнутися. Роззирнулася: сама... А Ярко де? Упала на матрац: ще би день отак, ще хоча би один день в обіймах і ніжності, бо цей — глянула у вікно — згасає... Згас.

У джинсах, що валялися на підлозі біля ліжника, дзеленькнув мобільний.

— ...Ти вже вдома, золотце? — почула хмільний голос Хотинського. Певно, класно погуляли.

— Ще ні...

— Чудово, тобто... Хіба архів працює так допізна?

Мар'яна всміхнулася тоскно.

— Усяке буває в житті...

— А чому так сумно?... Нічого не знайшла чи й досі ображаєшся, що не відірвалася з колективом? Забудь, золотце! Колективу нема! Суцільне збіговисько покидьків. Згребли вино і закуски зі столів і чкурнули на Майдан, ідіоти! Довелося скласти компанію шефові... У лазні. Заради діла. Я шефові пояснив: Шендрика треба звільнити...

— Ясно...

— Йди вже додому. З вечірки вино лишилося. І сир. Відсвяткуємо твій завтрашній від'їзд. Квиток до Дніпропетровська у мене в кишені. Рада?

За дверима — кроки.

— Я... ще попрацюю! — відчайдушно збрехала Мар'яна, відрубала зв'язок, вимкнула телефон, закинула до сумки. Серце калатало: ще би тільки один день із цим юним божевільним Ярком.

— Кава, — Ярком став на порозі з двома чашками в руках. Картата сорочка розстібнута на грудях, джинси, босі ноги.

— Дякую, — Мар'яну збивав із пантелику буденний тон його низького хрипливатого голосу: вичищав фальш і пафос з її відповідей, залишав тільки сіль. Губилася, цікавість розгорялася ще більше: як же у нього все просто. А далі що?...

— Маємо в місті ще одну невідкладну справу на сьогодні, - Ярком сьорбав гарячу каву, дивився на Мар'яну з неприхованою дитячою радістю.

— У мене туніка тоненька. Змерзну.

— Нізащо, — вже діставав із полиці тонкий вовняний светр. Присів біля Мар'яни, відкинув ліжничок — дивився на голу дівчину ніжно, без хтивої пристрасті. Провів долонею по руці. — Я тебе вдягну.

От що він робить? Хіба можна так безбожно руйнувати всі її усталені уявлення про стосунки, чоловіків, любов? Новий світ теж варто відкривати обережно, бо ж дах може не витримати. Мар'янине серце наливається гарячою щирою вдячністю, гріє сильніше за теплий Ярків светр.

— Пий каву, зараз підемо, — буденно каже Ярком. — Я зараз повернуся. Тільки спитаю в Аніти — може, їй щось треба купити...

От і знову сама, а геть не сумно. Тинялася кімнаткою, приміряла її до себе. Вдивилася у власне відображення у дзеркалі туалетного столика, здивувалася: а куди плями під очима поділися? Чисте лице. Хвилясте волосся м'яко лине на плечі, тільки на скронях змокло і досі не висохло від несподіваної пристрасті, солодкого сну. Усміхнулася, підійшла до масштабної родинної світлини: он і Ярком присів поряд із поважним сивим чоловіком із професорським фактурним лицем. Погортала книжки: і ця італійською, і наступна, і решта. Знову підійшла до світлини: часом не в Італії зроблена? Та на задньому плані фотографії за розкішною липою вгледіла розмите зображення кіоску з

кривуватою вивіскою «ШИНОМОНТАЖ. ГОРІЛКА. МЕД». Цікаво... Усе в кімнатці стало цікавим: і зелений куб, і купа тросів-ременів-карабінів, і карпатський ліжнич поряд з італійськими книжками.

Ярко повернувся зі списком продуктів від Аніти.

— Ходімо?

Мар'яні до сверблячки хотілося розпитати — а тепер куди? — та довірилася, промовчала, щоби не псувати казкову легкість цього дивовижного дня, який розпочався паскудно, та під білим сонцем перекреслив усе погане, що було до того. «Я згадуватиму цей день до смерті, - подумала. — І тішитимуся...»

Зима вередувала. У густім вечорі розгулявся вітер, розбурхав кволий промерзлий Дніпро, продував Гаванський міст, збивав з ніг.

Ярко обійняв Мар'яну — ішли одним цілим. Оминули набережну, дісталися Іллінської церкви.

— Нам сюди, — вказав.

У храмі саме правили вечірню службу. З десяток вірян ревно хрестилися, густий голос панотця линув до небес. Похмура жіночка зупинила Мар'яну: куди без головного убору?! Видала білу хустину, змусила надіти. Ярко купив свічку, взяв Мар'яну за руку, повів до ікони Богородиці.

— Що відбувається? — насторожилася.

Ярко поставив запалену свічку перед святим ликом, стис Мар'янину руку.

— Мати Божа, — дивився в очі Богородиці, говорив тихо, упевнено. — Перед тобою клянуся у вірності цій жінці. Перед тобою присягаюся бути з нею в горі і радості, в багатстві і злиднях, в здоров'ї і хворобі. Назавжди.

У Мар'яни щелепа відвалилася. Закліпала повіками приголомшено. Ярко перехрестився, глянув на Мар'яну.

— Усе, — сказав. — Ходімо?

— Ти... Стій! Зачекай! Поясни! — під пронизливим вітром застигли біля храмової огорожі. Повз дивну парочку швидко пробігали поодинокі перехожі. Темрява їла ліхтарі. Мар'яна відчувала, як до очей підкрадаються прикрі сльози, вимагають ясності, хоча куди вже ясніше.

— Навіщо це все? — вигукнула відчайдушно.

— Щоб ти повірила.

— У що? Що все насправді? Серйозно і на довгі роки?!

Кивнув.

Розлютилася.

— А ти мене спитав: чи хочу я того?!

— То зайве — ти вільна. Коли захочеш — скажеш. А до тих пір знай, що я...

— Справді?! Маячня! Навіщо мені твоя вірність?! А раптом... ти огидний мені! Раптом я... просто так! Для забави цілий день з тобою, малоліткою, вештаюся! Розважилася, зараз додому піду.

Насупився, глянув на Мар'яну з прикрістю: мовляв, ну, що ти верзеш?!

- Іди.

— Піду! — вибухнула.

Сумкою метельнула — побігла темним провулком у бік метро. І десяти метрів не здолала — зупинилася посеред вулиці, безпорадно роззирнулася, тихо посунула назад, до храму. Товкла собі: «Вибачуся! Цілісінький день на мене вбив, светр дав, а я... Вибачуся. Поясню... Ні! Не стану нічого пояснювати і вибачатися — подякую... Може, поцілую божевільного, бо він — ненормальний, чокнутий... класний! Дитина! Намалював собі світ і живе в ньому. Так не буває...»

Ярко стояв біля церковної огорожі. Побачив Мар'яну, заспішив назустріч. Обійняв.

— Додому?

Вона вже хотіла кивнути — так, та в сумці задзеленчав мобільний. Справжній мужчина Хотинський роздратовано нагадував про себе.

— Знаєш... Ти — кльовий! Чесно! — знічено пробурмотіла Мар'яна. — Вибач...

І галопом. У вчорашнє.

Пафосний лофт зустрів так байдуже, Мар'яна аж згадала тата: любив Валентин Озеров поезію Бродського, і коли мати бурчала — в хрущовці меблі старі, нікчемні, - обіймав її за плечі і цитував:

Я обнял эти плечи и взглянул

на то, что находилось за спиной,

и увидал, что выдвинутый стул

сливался с освещенною стеною.

Был в лампочке повышенный накал,

невыгодный для мебели истертой,

и потому диван в углу сверкал

коричневою кожей, словно желтой.

Стол пустовал. Поблескивал паркет.

Темнела печка. В раме запыленной

застыл пейзаж. И лишь один буфет

казался мне тогда одушевленным.

Но мотылек по комнате кружил,

и он мой взгляд с недвижимости сдвинул.

И если призрак здесь когда-то жил,

то он покинул этот дом. Покинул...

— Вірші про меблі?! — психувала Ада.

— Про нас... — усміхався тато. — Ми одуховлені, і наш дім теж дихає разом із нами. Ми підемо, а дім залишить спогади про нас...

А лофт не дихав! Дивився на Мар'яну мертвими очима, наче нагадував, як легко усміхалося їй у комуналці на Рибальському острові.

— Де ти була? — Хотинський уже протверезів. Вештався по лофту — набундючений, злий.

Мар'яна скинула куртку, Ярків светр, лишилася в прозорій туніці.

— Ось... Нарядилася, — язик молот, наче не Хотинський — вона на вечірці набралася в зюю. — І поїхала пригод шукати. У метро познайомилася з хлопцем, переспала з ним... Без презерватива! Ну, і все.

Хотинський завмер. Увіп'явся в Мар'яну ошелешеним поглядом. Знизала плечима, мовляв, всяке в житті трапляється, кивнула на вино, сир.

— Святкувати не будемо?

— Що?! Твою зраду?

— Можна і зраду, — всілася до столу, понюхала сир. — Борщу би, — усміхнулася.

Хотинський отетерів, вирячив очі, роздивлявся Мар'яну з подивом. Присів поряд, набульбенив у келих вина, підсунув до коханки.

— Випий і прийди до тями! Бо ці дурні жарти роблять тебе вульгарною! Стаєш схожою на нашу консьєржку Тамару! І вдяглася, як консьєржка! — уже взяв себе в руки. Говорив насмішкувато, презирливо. — Може, тобі тут наскучило? Потягнуло в безпонтвий лайф на узбіччі?

Мар'яна зіщулилася, протверезіла. Страх прийшов.

— Ні... - прошепотіла. Прикрила руками туніку на грудях.

— Думаю, то доля, що завтра тобі в Дніпропетровськ їхати...

— Чому?

— Побудемо деякий час нарізно. Подумаємо про наші стосунки.

— Я тебе засмутила?

— Ти мене дуже засмутила!

Мар'янине серце рвалося сказати: «Вибач, благаю», та клятий язик ніс своє.

— Я не хочу їхати в Дніпропетровськ!

Хотинський насупився, задумався на мить.

— Тобто... Ти мене кидаєш?

— Навпаки! Хочу разом із тобою зустріти Новий рік! Як зустрінеш, так і проведеш. А я мрію бути з тобою... Все життя!

Хотинський уважно глянув на Мар'яну, раптом усміхнувся, обійняв коханку.

— Хочу тебе... — прошепотів на вушко.

Мар'яна... не попливла. Завмерла в обіймах Хотинського.

— Добре... — прошепотіла слухняно.

— То випробування! Звичайне випробування долі, - бурмотів Хотинський, відробляючи секс добросовісно, як домашнє завдання.

«Чому він завжди під час близькості мені щось втовкмачує? — байдуже думала Мар'яна. — Як то у нього виходить? Такий він...

багатогранний!»

— Якщо хочеш бути зі мною все життя, маєш зробити щось для того, — Хотинський продовжував рухатися і навіювати. — Наприклад, поїхати в Дніпропетровськ, скоріше знайти нащадків Дорошів по лінії Самійла. Я ж не влаштовую істерик. Я роблю все для того, щоб ми були щасливими. Речі твої зібрав. Потяг завтра о 17.40.

— Завтра яке число? — Мар'яна услід за Хотинським переключилася на ділову хвилю, забувши зображати неземне збудження.

— Двадцять! Сьоме! — у ритм рухів відповів Хотинський.

Двадцять сьомого грудня 2013 року о десятій ранку коханець висадив Мар'яну біля історичного архіву, поставив поряд із нею повну дорожню сумку.

— Бездоганний план, — сказав. — До п'ятої вечора можеш попрацювати в архіві, потім прямо звідси — на вокзал. На жаль, не зможу тебе провести — шеф на вечір нараду призначив.

Мар'яна спробувала підняти дорожню сумку.

— Ти... всі мої речі сюди спакував?

— Золотце... Ти ж не на один день їдеш.

— А раптом я за день зрозумію, що в Дніпропетровську шукати марно? Нащо ж мені там сидіти?

Хотинський усміхнувся з прикрістю: мовляв, скільки можна дурних запитань?

— Мар'яно! Ще раз! Усе по порядку! Не поспішай, шукай ретельно! Номер у готелі для тебе замовлений на десять днів. Зворотний квиток — на шосте січня. Сьомого відсвяткуємо і Новий рік, і Різдво. А якщо ти ще й привезеш гарні новини...

— У мене немає грошей... Узагалі. Я на весь аванс... нарядилася вчора.

У Хотинського вистачило характеру не психонути. Мовчки дістав із гаманця гроші, взявся рахувати, плюнув, віддав усе Мар'яні.

— Шість тисяч... Усе-таки свято. Замовиш у номер стриптизера і шампанське, — не витримав, штрикнув. Глянув на неї прискіпливо, наче чекав — заллється червоним, засоромиться, із відчаєм питає: «Навіщо ти так зі мною?!»

Вона мовчала.

— То я пішов?...

Мар'яна вхопила коханця за руку:

— А ти ж як тут, сам?... Як святкуватимеш? Приїжджай до мене!

— Тридцять першого ще працюватиму... А потім буду вдома. Наллю собі шампанського, зв'яжемося по скайпу... І якщо у твоєму номері не буде стриптизера, привітаю тебе рівно опівночі... - поцілував Мар'яну в чоло. — Удачі, золотце. Добудь нам такі новини, щоби ми потім усе життя розкошували.

Хотинський поїхав, вітер упереміж з дощем і снігом гнали з вулиці — Мар'яна сиділа біля історичного архіву на повній дорожній сумці, дивилася в сіре небо, ніяк не могла зрозуміти: що ж так муляє?...

— Светр... Светр маю встигнути до від'їзду віддати! — підхопилася, махнула таксі: — На Поділ.

Скільки їхала, стільки набиралася радості, наче кожна мить, що наближала до Ярка, кидала їй ту радість жменями: на тобі, дівко, волі! На!

«Хоч би вдома його застати», — подумала.

З коридору комуналки до мертвої тиші в кімнатці зі знаком «фольксвагена» на дверях стривожено прислухалася сива вчителька-пенсіонерка Аніта Станіславівна. Ох, не подобалася їй та тиша... Крутнулася на кухню, поставила борщ на вогонь: поки закипить, — встигне дурних врятувати, бо ж не може того бути, щоб учора Ярком таку гарну дівчинку в дім привів, а зранку — і не вийшли.

— Ох, чує моє серце: щось у них неладне!

Заспішила за підмогою: стукнула у двері сусіда, беззубого матюкальника Феді, що той мав сорок вісім років життя, вчений ступінь із філософії, інвалідність третьої групи, хронічний алкоголізм і скептичне серце.

— У Ярка щось надто тихо... І дівчина... Чи є?

— Може, повиздыхали, врешті? — Федя в прикрощах. Приклав вухо до дверей «фольксвагена»: і заносить же холера сюди молодих... Аніта винувата. Аніті все грошей мало. Дві кімнати в комуналці має: найбільшу двадцятиметрову і найменшу, що у ній і одинадцяти метрів не стане. У великій сама розкошує, малу здає — та все студентам голодним, а ті на кухні з Федіної каструлі гарячі макарони руками виїдають, хай би їм всі пальці попекло! Аж одного разу Федя ледь порожню каструлю Аніті на маківку не надів: дивися, училко, що твої квартиранти витворяють! А тій байдуже — каструлю віджбурнула, зі

студентами розпрощалася, та Федя їй обмити гарну новину не встиг — невдовзі в кімнатці оселився Ярको. Застряг надовго, розлив по комуналці таку весну — не врятуватися, аж Федю своїми ендорфінами потруїв, бо ж від чужих ендорфінів тільки заздрість. І все Яркові в кайф! Двері перефарбував на небо, причепив до них кругляшок «фольксвагена», знамена ті щодня вивіщує... А тепер, виходить, двійко їх тирлуватиметься під боком?

— Прапор треба перевірити, — запропонував на свою голову, бо його вікно поряд із віконцем Яркі. Аж самому цікаво стало, що за стяг нині той божевільний виставив, бо ж все у нього зі значенням. Висунувся зі свого вікна — у мордюку вітер снігом. Скосував очі на віконце сусіда — японське знамено тріпоче.

— Японське? Бути не може! — не повірила Аніта Станіславівна. Виперла свої сто кіло на хиткий Федін табурет, грудьми на підвіконня, шию скрутила — так і є!

Похнюпилася, опустилася на табурет, аж Федя почув, як той під Анітою стогне.

- Ідіть уже до себе! — буркнув. — Якось усе утрясеться.

— Дарма легковажиш, Федю, — відказала стара вчителька. — Через любов теж помирають. Моя бабуся Анастасія Іллівна, Царство їй небесне, у вісімнадцять років захопилася символізмом і модернізмом... На тлі революційного оргазму мас. Усе декламувала Брюсова: «Где же мы?! На страстном ложе иль на смертном колесе?» Через ті вірші матросик у неї закохався. Павло такий собі. З пролетаріату... «Жити без тебе, Анастасіє, - каже, — не можу». А вона йому: «У вас єдиний вихід, Павле... Не живіть!» Символістка хрінова! А матросик — під козинок. Зашморг на шию і — до Бога. Записку тільки і лишив: «Помираю за щастя світового пролетаріату за велінням незрівнянної королеви серця мого Анастасії». Ледь не розстріляли бабуся мою через ту записку. А ти кажеш...

— Так морячок не через кохання помер. У мистецтві не шурупав, йолоп! — відповів Федя і вже намірився розвинути тему гуманізації освіти, та у двері постукали.

Аніта злетіла з Федіного табурета — той відкинув копита і поліг без жодного рипу.

Мар'яна не відразу второпала, про що саме товчуть їй на порозі сива вчителька і алкоголік у спортивних штанях.

— Мар'яно... Як надумаєш ще колись зникати, то хоч лиши мені свій мобільний, — шепотіла Аніта. — Про всяк випадок, бо в мене нерви!

— Табурет! Як підрубаний! Геройськи! — горював Федя. Ухопив Мар'янину дорожню сумку, затягнув у коридор. — Мовчки! І не рипнув!

— А Ярکو вдома? — знітилася Мар'яна.

— От! — сказав Федя. — І мовчить... Японське знамено за вікном. Біда...

Мар'яна штовхнула сині двері зі значком «фольксвагена»... На вулиці — сірий день, у кімнатці — ніч: цупка порт'єра намертво припала до вікна, ані промінчика. Мар'яна завмерла біля порожнього матраца, покритого ліжником: а Ярکو де?...

Усілася на матрац у куртці, чобітках, із сумкою. Роззирнулася безпорадно і... дихати забула: при стіні біля файного туалетного столика на підлозі сидів Ярکو. Спокійний, нерухокий. «Він... мертвий?!» — жахнулася Мар'яна. З матраца на коліна, поповзла до Ярка. Наблизилася впритул, завмерла, вгледілася: дихав ледь помітно, дивився на неї насторожено, наче намагався приховати щось дуже важливе, та погано вдавалося.

— Мій ти... — аж схлипнула. Обхопила обома рукам. Припала до Яркових грудей: обціловувала плечі, шию, щоки.

Обійняв — і потонула. Цілувала принадливі припухлі вуста, здирала з себе куртку, чобітки, кофтину, джинси — тріщали, рвалися. Не помічала: хлопчик ти мій божевільний... До матраца так і не дісталися.

Коли збудження схлинуло відпливом, залишило краплі поту на скронях, шиях, спинах, Ярکو підхопив голу Мар'яну на руки, обережно поклав на матрац.

— Відпочинь... — прошепотів, укрит ліжником. Й ані слова: де була, чому повернулася. Нема в Ярка запитань? А в Мар'яни — повно, аж дах рве.

— Чому... японський прапор за вікном? — припіднялася на лікті.

Усміхнувся ніяково. Ліг на матрац поряд із Мар'яною, взяв її руку — дивився на стелю.

— Знак.

— Поясни.

— Самотність — то японське сонце. Гаряча душа в безмежному байдужому білому просторі.

— Світло не впускав...

— Не рятувало.

— Від чого?

— Не знав... Що без тебе так важко дихати.

— Помер би без мене?... — чи то поцікавилася, чи то підштрикнула.

Відпустив Мар'янину руку, підвівся.

— Ні, - сказав. — Навіть самотнє японське сонце в білому мареві не губиться...

Підтягнув Мар'янину сумку до вішака — знімав із нього свої джинси, сорочки.

— Одяг твій розкладу.

— Не треба! — Мар'яна підскочила на матраці — гола, розгублена.

Ярко завмер, дивився насторожено, читав кожен сумнів у Мар'яниних карих очах.

— Сама! — мовила. А збиралася ж про светр, потяг на Дніпропетровськ... Навіть хотіла попросити, аби Ярко допоміг важку сумку до залізничного вокзалу доперти.

— Добре, — погодився буденно. — Піду до Аніти, зайвих вішаків попитаю.

У вузенькій, як «фольксваген», кімнатці, за вікном якої вже майоріло українське синьо-жовте знамено, Мар'яна механічно виймала з сумки речі, складала на матрац, ошелешено намагалася знайти хоч якісь точки відліку. «Що я роблю? Я... вже не їду? — губилася. — Здуріла остаточно? То біда! Я ж не малолітка зелена, знаю: всі сни розвіюються... Всі! Навіть після найпрекраснішого сну доведеться прокидатися, а то боляче!»

— Нащо то мені? — прошепотіла, глянула на гірку речей: кофтинки, білизна, файна прозора туніка, косметичка з арсеналом кремів, пудр для краси, зубна щітка, домашні капці... І люстерко на ніжці, яке взяла з батьківської хати на Воскресенці. І два комплекти постільної білизни, які мати всучила. І Полин подарунок — улюблена чашка з мухою на ручці.

— Хотинський увесь мій мотлох у сумку увіпхнув, — допетрала раптом. — У лофті й шпильки моєї не лишилося... — почервоніла,

наче щойно коханець їй по щоках ляпасів — а на, на!

Рознервувалася, і ну речі назад до сумки пхати: не поїде до Дніпропетровська, увечері повернеться до лофту! Збреше Хотинському: так захопилася пошуками в архіві, про час забула. Уявила роздратовану пику коханця, занервувала ще більше: чому з ним до біса складно, весь час у напруженні, як перед іспитами, не розслабитися! От з Ярком легко. І ясно — білий день: нафантазував собі хлопчик кохання з першого погляду, ладен померти за нього, хоч і хизується, що ні... От би так зробити, щоби Хотинський побачив, як Ярко на Мар'яну молиться, а вона не зловтішається тим тільки тому, що їй із Ярком неймовірно... кльово.

— Краще, ніж з тобою! — прошепотіла невидимому Хотинському, глянула на вже спаковану сумку із сумнівом: може, не поспішати? Доля ж їй дала такий шанс: одинадцять безцінних днів справжньої волі до сьомого січня.

Зачула кроки за дверима, хутко вивернула все з сумки на матрац — бац! Стала поряд: хай усе горить, хіба Мар'яна не має права на відпустку? Від роботи, Майдану, Полі, Дорошів, батьків, Хотинського, його пафосного лофту... Одинадцять днів тільки припухлі дитячі Яркові вуста, його гаряче тіло, щирі очі. Мар'яна не відпустить божевільного і на мить.

Збудилася. Обійняла Ярка — повернувся до кімнатки без вішаків, посміхався, тримав руку за спиною.

— Вішаків нема, — сказав. — Є груша. Хочеш?

— Хочу тебе... — коліна підігнулися, опустилася на матрац із грушею в руці.

Ярко присів навпроти Мар'яни, легким рухом прибрав з її лоба пасмо хвилястого волосся.

— Мені треба йти, — сказав буденно.

В інші часи похнюпилася би, прошепотіла би покірно: добре... Та по кімнатці зі знаком «фольксвагена» на дверях гасала воля: знищувала страхи, фальш, пафос, вихлюпувала щирість невторимних емоцій, нашіптувала: «Будь собою, Мар'яно. То так класно».

Вона пам'ятала... Точно пам'ятала — кричала, аж гланди розболілися.

— Так нечесно! Нечесно! Я тільки тебе знайшла! Я повернулася! До тебе! Назавжди! А ти... Куди?!

— На Майдан.

— Я з тобою!

— То зайве. Жінка чекає свого мужчину вдома.

— Ти не мужчина! Ти — наївне зелене хлоп'я! Ти згинеш... Як один Ігор... Хіба ти не знаєш? Люди щезають! І марно їх потім шукати.

— Не хвилюйся.

— Обійми мене! — наказала вперто.

Ярко приклав долоню до Мар'яниної щоки.

— Маю повертатися. Мені лише добу для відпочинку дали, — мовив. Усміхнувся. — Добре, що не спав... Тебе знайшов.

— От і гаразд! Я з тобою!

— Повір, не обов'язково фізично бути на Майдані, Майдан — усюди. Кожен у своєму будинку нині має шанс жити по-справжньому. Робити справжнє діло, поважати людей, не брехати, забути про заздрість і ненависть, любити... Це просто.

— А ти ж чого йдеш? — прохрипіла, бо крик скінчився. — Ти що там робиш?

— Розсилаємо інформацію про Майдан. По Україні, по світу. І все інше роблю, що знадобиться, — взяв Мар'яну за плечі, тримав міцно. — Усе нормально?

Мар'яна розгублено глянула в Яркові очі.

— Коли ти повернешся?

Плечима знизав ніяково.

— Зателефоную. Даси номер свого мобільного?

Кімнатка ворожила. Оповила Мар'яну Ярковим світом — здавалося, кожна річ може розповісти про нього все: і цей куб, і книжки італійською, і купа металевих карабінів, і велике сімейне фото, і репродукції незнайомих Мар'яні картин, і вибагливий туалетний столик, і картаті сорочки, звалені під вішаком, та все то разом ніяк не складалося в гармонійну картину, розбурхувало цікавість, вабило таємницями.

Що ти за один?! Пішов, залишив на Мар'яниних вустах солодкі опіки. Не зазирнув у карі очі, не спитав, намагаючись приховати хвилювання: ти ж... не зникнеш? Дочекаєшся?...

— Що ж ти за один? — гортала книжки, шаруділа на полиці туалетного столика, та знайшла тільки пакетик ненашенських сухарів і страшенно захотіла їсти.

На кухні хазяйнувала Аніта.

— Проходь, дитино, прошу! Зараз усе тобі покажу, — заметушилася: — Тут Яркові полиці з продуктами, тут його холодильник, там посуд.

— Мені би поїсти, — сказала Мар'яна.

Аніта завела двигун: літала кухнею — руки при ділі, язик не мовчить. Та все не пусте: зараз обідом Мар'яну нагодує, бо, поки Мар'яна почне щось із Яркових продуктів готувати, сонце впаде, онде вже — друга дня, а Мар'яна ж, як зранку прийшла, так нічого і не їла. Та й Аніті час перекусити.

— Чаю? — розчервонілася від гарячого супу, стала схожою на добру казкову фею: витирала спітніле чоло краєм рушника, поправляла окуляри на носі.

— Розкажіть мені про Ярка, — попросила Мар'яна. Призналася, хоч ніхто не просив: — Ми ж... тільки вчора познайомилися.

— А мені за три роки рідним став.

— Кімнату у вас винаймає?

— Як до університету Шевченка вступив, так у мене й оселився.

— Студент? — Мар'яна згадала їхню з Полею клятву ніколи не зустрічатися зі студентами. «Спочатку Полька Корнілова на свою голову знайшла, тепер оце я вляпалася», — подумала. Глянула на Аніту. — На кого Ярکو вчиться?

— Покинув університет після першого курсу.

— Чому?

— Не вивчають в Україні кватроченто, а Яркові тільки воно і треба, — пояснила Аніта. — В Італії нині навчається. Дистанційно. В університеті Перуджі. Отам уже того кватроченто — їж — не хочу!

Мар'яна посоромилася спитати в сивої вчительки, що то є кватроченто, а власна освіта за фахом «Менеджер організацій» не передбачала розширення горизонтів аж настільки.

— А залізачця в кімнаті повно... — спитала.

— То для роботи. Ярکو каже: нормальний промальп повинен мати власне спорядження.

— Що таке промальп?

— Промисловий альпініст, — пояснила Аніта.

— Ага... То Ярکو ще і працює.

— Сам собі на кватроченто заробляє. Нам із Федею — то картопельки підкине, то кави привезе. Золота дитина.

— Вікна у висотках миє? — Мар'яна згадала, як одного разу за вікном офіса в люльці на вітрі небезпечно розгойдувався чоловік із цілим арсеналом мийних засобів.

- І таке буває. Але нечасто. У Ярка з Біджо дозвіл на роботу з приладами високого тиску на висоті. То як шостий розряд... Як п'ятірка за контрольну роботу. Як олімпійська медаль, як...

— Хто такий Біджо? — перебила Аніту Мар'яна.

З Біджо познайомилася тої ж бурхливої насиченої доби, за півгодини до опівночі. Тільки закінчила готувати тефтелі в томатному

соусі — з базиліком, часничком. Рецепт вихопила з Інтернету ще після обіду з Анітою, бо раптом відчула себе справжньою хазяйкою. Не все ж у сусідки під'їдатися. Ярко повернеться, Мар'яна йому — справжню італійську страву, якщо він уже так сильно любить Італію і незрозуміле кватроченто. Змоталася в неблизький «Фуршет», накупила фаршу, приправ, хліба без дріжджів, вина. «Добре, що Хотинський грошей дав», — усміхнулася без сорому.

Хотинський наче чекав. Мобільний — дзелень.

— Золотце, вже четверта. Ти на потяг не спізнишся?

Мар'яну смикнуло не від рівного, як мертве болото, голосу. Те «золотце», що завжди сприймала, як пестоці, раптом викликало відчуття відрази і нудоти.

— Уже збираюся, — пробурмотіла поспіхом. — Вибач. Не можу зараз говорити...

— Щастя, — не запідозрив підступу. А Мар'яна як засіла біля мобільного, так і просиділа до шостої, чекаючи на хронічні контрольні в голову.

Хотинський не пустив процес напризволяще — щопівгодини надзвонював: ти де? Вийшла з архіву? Добре. Уже на вокзалі? Чудово, золотце, купи собі води і бутербродів. Сусіди в купе нормальні? Полиця нижня? Як верхня? Я купував нижню. Помінялася зі старенькою? Яка ти милосердна, золотце.

Коли годинник показав шосту й потяг на Дніпропетровськ без Мар'яни помчав на схід, перелякалася: коханець не відчепиться! Довбатиме і довбатиме дзвінками щогодини, може, попросити передати мобільний провідниці чи, приміром, порт'є в готелі... А якщо в цей час поряд із Мар'яною буде Ярко?

— Дідько, це неможливо!

Які тефтелі? Сушила голову, ніяк втямити не могла, що би таке збрехати, аж поки погляд не впав на підзарядку. Підхопилася — Боже, яка ж вона ловка! Набрала коханця.

— Телефон розряджається. А підзарядки знайти не можу.

— Я точно клав твою підзарядку в сумку.

— Немає ніде.

— Може, ти погано шукала?

— Та нема! Я в Дніпропетровську в готелі попитаю... У них же мають бути підзарядки. Чи куплю... Завтра зателефоную... —

відрубала зв'язок, розсміялася — ох, ловка! — і врешті побігла на кухню тефтелі готувати.

Тільки перемазала пальці фаршем — Аніта з Федею: ми на Майдан, тож зачинися гарненько, щоб, не дай Боже, якась сволота у двері не ломилася, бо тут райончик сумнівний.

— А ви надовго? — спитала Мар'яна.

— Вимогам часу неможливо відвести певний час, — відповів філософ Федя.

Аніта загорнула у велику вовняну хустку казан із вареною картоплею, наскладала закруток у клітчасту торбину, все те всучила Феді: менше слів!

Мар'яна зачинила за сусідами двері, усміхнулася: як же гарно, що всі розбіглися. Тепер уже ніхто не відволіче — зробить тефтелі, маякне Яркові, щоби швидше біг додому, налле в гранчаки вино... Ніби все по-справжньому: сім'я, жінка чекає на свого мужчину вдома, робить справжнє діло, не суп якийсь із пакетика...

— Чому ж я свічок не купила?! — вмостилася на кухні й, перш ніж взятися ліпити тефтелі, відіслала Яркові sms-ку: «Повернися ще сьогодні!»

«Неодмінно», — отримала відповідь за мить.

— Мій ти... — збудилася, давай тефтелям раду давати.

Не їжу готувала — радість. Кулька до кульки — красені! Над соусом ворожила, аж втомилася: і все ж красиве виходить, як на картинці, а вже смачнуче... Так захопилася — про час забула: тефтелі ще тушкувались у соусі на плиті, коли Мар'яна почула біля дверей підозрілий шурхіт. Не вагалася — вхопила качалку, причаїлася в темному коридорі.

— Навіть не намагайтеся, падлюки, — прошепотіла: нікому свою радість не віддасть. І думки не промайнуло: то ж Ярکو! Не міг він зруйнувати гармонію цього надзвичайного вечора, мав з'явитися лише тоді, коли тефтелі домліють, Мар'яна викладе їх на таріль, притрусить зеленню, потім уміє обличчя і вдягне файну прозору туніку з шифону...

Двері розчахнулися. Мар'яна зойкнула і щосили метельнула качалкою перед темною постантю. Спалахнуло світло.

— Моя Мар'яна, — усміхнувся Ярکو. З-за його спини дівчину розглядали двійко його супутників.

— Біджо, — незворушно-спокійно представився атлетичний грузин років тридцяти. Лишень торкнувся щоки, на якій качалка залишила дотичний слід.

— Ого! Наша людина! Наша... — на Мар'яну з цікавістю косував рухливий юнак років двадцяти: конопатий, світловолосий, розхристаний. — А я Аврора!

— Крейсер? — спитала спантеличена Мар'яна.

І пошкодувати не встигла, що все склалося геть не так, як нафантазувала. Події розвивалися надто стрімко... За мить уже сиділа біля столу на кухні, бо трійця одногосно постановила: мужчини на стіл накриватимуть. Діставали з пакетів хліб, сир, ковбасу, різали, розповідали: промальпи, уже рік разом на висоті — Ярکو, Біджо і Аврора, а конопатого Вовчика Авророю прозвали, бо прізвище його — Крейслер.

- І не «крайслер», і не «крейсер», але до крейсера ближчий! Гламур і пафос зневажає, як що не так — без слів у пику лупить. Тому Аврора! — сказав Біджо. Виставив на стіл тарелі з бутербродами: — Прошу!

— А в мене... тефтелі, - врешті отямилася Мар'яна. — З базиліком і часником. У томатному соусі. Спробуєте?

Ярко їв і усміхався Мар'яні. Аврора і Біджо розчинилися. Мар'яна їла і дивилася на Ярка. Активним фоном звучав збуджений голос Аврори — розповідав щось завзято, та Мар'янин слух вихоплював лише окремі слова: вогонь згас, менти, а ми притягли шини... Аврорі густим, важким, як хрест, голосом відповідав Біджо: хворіють, ніс зламаний, краще зранку...

— Ярку! — раптом голосно звернулася Мар'яна. — Що таке кватроченто?

І всі замовкли.

— А-а-а... То просто, — вигукнув Аврора. — Ярکو розповідав. Це коли люди врешті починають відчувати себе людьми. Як оце у нас зараз...

— Чуєш, помовч! — зупинив його Біджо, кивнув Яркові: — Кажи!

— То, справді, просто, — усміхнувся Ярکو. — Початок Відродження, епоха гуманізації, яка проголосила: кожен має право займатися вільною творчістю, а перевага людини в її гідності, і тільки в тому...

— Кажу ж, як в Україні, - знову встряг Аврора. — У нас — революція гідності. Крутіша за все кватроченто.

— ...Людям складно притримуватися простих істин, — продовжив Ярکو. — А найскладніше розібратися в тому, чи є свобода волі.

— Свобода волі? Дивне поняття, — мовила Мар'яна.

— Над тим сушили мізки мислителі від Аристотеля до Бердяєва і Хокінга, — кивнув Ярکو. — Філософи кватроченто для себе цю проблему розв'язали: свобода волі — першопричина злетів людського духу.

— Просто... треба менше базікати, а робити справу, — сказав Біджо.

— То так, то так! Засиділися ми... — заторохтів Аврора. Уже підскочив, збирав тарелі зі столу. — А все Мар'янині тефтелі. Даси рецепт? Я подарую його своїй майбутній дружині на першому побаченні, щоб задалегідь знала шлях до мого серця.

— Уже йдете? — Мар'яна і сумніву не мала — зараз Біджо з Авророю заберуться геть, і вони з Ярком врятують цей неймовірний вечір... Уже ніч...

— Ми тільки по карабіни заскочили, — пояснив Ярکو. — І перекусити.

— Так, так! Ми по карабіни, троси, — ніяк не вгамовувався балакучий Аврора. — Бо на Майдані відчайдухи на «йолку» лізуть без страховки. Ще повбиваються. Треба то виправляти.

Мар'яна розгублено глянула на Ярка.

— Ти теж ідеш?!

Дужий Біджо зорієнтувався миттєво: захопив легкого Аврору за шкірку і витяг у коридор.

Ярکو не виправдовувався, не скиглив, не віджартовувався, та Мар'яна бачила синю жилку, що пульсувала на його скроні.

— Залишся... — прошепотіла. — Благаю!

Ярکو знітився, ніби йому на голову напхали корону, всі навкруги впали долілиць, зааніміли. Узяв Мар'янині долоні у свої.

— Ми поговоримо... І про цей день, — сказав упевнено.

— Коли?

— Згодом. Просто уяви, що я на роботі.

— Майдан — робота?

— Діло. Просто в такі часи ясніше розумієш, у чому твоє справжнє діло.

— А я? Я — не діло? — Мар'яна відчула себе маленькою ображеною дитиною. А Ярکو був старшим. Значно старшим.

— Ти — назавжди, — мовив. — Майдан мине, а ти... ніколи, — замовк.

Мар'яна глянула на Ярка, як на божевільного.

— Ти сам віриш у те, що ми — на все життя?

— Так.

— А я — ні!

— Чому?

— А я забобонна! От зустрінемо Новий рік разом, тоді повірю... що цілий рік з тобою буду. Чи ще довше...

— Ми зустрічатимемо разом кожен Новий рік, — пообіцяв Ярکو низьким хриплуватим голосом. — І цей...

До 31 грудня 2013-го — три дні, у кишені шість тисяч гривень без копійок. В інші часи Мар'яна би і за півгодини їх спустила, та нині — все інакше, все по плану. Забула... Геть забула, що гроші чужі, що в агенцію не ходить, що в Дніпропетровську порожніє готельний номер, а Хотинський же перевірить... Та до біса! Буде так! 31-го зранку обійме божевільного Ярка, скаже: ти тільки мій. Усі поснули — друзі, вороги... Справи зникли, битви затихли — свято! Глянь-но, як я все підготувала: купила келихи тонкого скла, ляну скатертину, шампанського, кав'яру і сиров'яленої конини, бо то смачно. І мандарини. Усю кімнатку неодмінно має заповнити запах мандаринів. Карпатський ліжник накриє біле тонке простирadlo, що його мати так вчасно напарила доньці, коли та до Хотинського переїжджала. Гарне простирadlo, нове, ніким так і не прим'яте.

- І свічки! Свічок же не забути купити! — усе складала список закупів, одне ламало файну фантазію — у кімнатці Ярка, здається, ніколи не жив телевізор, і хоч Мар'яна тільки раділа, що тривожні теленовини з Майдану не відволікають її від новорічних клопотів — досить того, що Аніта з Федею бубонять! — та новорічна ніч без телевізора здавалася прикрим непорозумінням. А куранти? А загадати бажання?

— Телевізор куплю! — вирішила зопалу. — Здивую Ярка.

То різні речі: надумати здивувати когось і просто жити, викликаючи щире здивування людей. Ярко просто жив, дивуючи Мар'яну щохвилини. Уночі 27-го не пішов, грюкнувши дверима. «Дожену», — кинув Аврорі й Біджо, вклав Мар'яну на матрац, обійняв.

— Засинай... — шепотів на вухо. — У тебе такі прекрасні... такі трагічні юдейські очі... У них історія тисячоліть... Заплющуй очі — сні вже йдуть. Свіжі, нові...

— З мандаринами...

— З мандаринами, радістю... Спи...

«Сплю... Вже другу добу поспіль...» — подумала Мар'яна, засинаючи.

«...І просинатися не хочу!» — зранку наступного дня всілася на матраці, зажурилася: десять діб волі лишилося. Лише десять діб безпонтowego лайфу на узбіччі, сказав би Хотинський, та Мар'яна згадала чомусь тата, вірші про одуховлені хати, у яких кожен жилець лишає свій слід назавжди...

Прискіпливо обдивилася кімнатку.

— Телевізор куплю! — прошепотіла.

Не гаючи часу, підхопилася, давай збиратися. Мобільний задзеленчав — Хотинський, Хотинський, знову...

— Не знайшла ще підзарядки, — косувала на телефон, вдягалася. — Не відповідатиму! — вирішила. Вимкнула телефон, аби не смикатися від кожного дзвінка, гайда в місто.

Гаванський міст на вітрі скреготів, як стара фіра, підганяв перехожих. Густі хмари прибили небо до землі, давили Мар'яні на плечі, сипали в очі колючим снігом. Бігла, мружилася — та хоч буревій! Добереться до найближчого супермаркету електроніки будь-що! І хто зупинить?!

— Мар'яно!

Завмерла, озирнулася: Ярко?...

Потомлений, блідий. Усміхався. Ішов Гаванським мостом до Мар'яни.

Зірвалася, заспішила назустріч. Обхопили одне одного, наче віки не бачилися.

— Мій ти... Мій...

— Це тобі, - Ярко дістав із кишені двійко помаранчевих мандаринів на гілочці із зеленим листям, поклав дівчині на долоню.

— Мандарини... — усміхнулася.

— Знак, — сказав Ярکو, наче всі сумніви Мар'янині йому давно відомі. — Що сон — реальність, а реальність — сон, який варто змінити.

Мар'янине серце перекреслило філософські сентенції: хіба до них, коли Ярکو ледь на ногах тримається?

— Ходімо додому...

— Вибач. Маю допомогти Біджо, у нього мама захворіла.

— Нащо ж вирвався?

— Мандарини...

Дідько! Мар'яна так і не перейшла того дня Гаванський міст. Повернулася до кімнатки зі знаком «фольксвагена» на дверях — спантеличена, розгублена. Не вписувався телевізор у кімнатку! Не вписувався в Ярків світ, куди вона занурилася по маківку: тут усе дивувало, ламало стереотипи і штампи, знищувало найменшу фальш, лишаючи цеглини вічних монументальних істин: Мужчина, Жінка, Кохання...

— Він божевільний, — вкотре повторила зі щирим захватом. І тільки одне невимовне жадання: от новорічна ніч, у ній Ярکو, Мар'яна. До дідька телевізор, куранти... Хай не буде льняної скатертини, кав'яру, шампанського — бажання вже не змінити. Мар'яна дістане з гаманця іконку Богородиці, яку завжди носить із собою, аби гроші водилися, вибачиться перед Божою Матір'ю за те, що діставала її дурними проханнями, і присягнеться любити Ярка вічно... Певно, все те назавжди змінить її життя: викреслить Хотинського, викличе обурення матері, теплу посмішку тата, насмішкувату іронію колег по роботі, проте... агенція теж зникне з Мар'яниного майбуття, як справа, на яку не варто витрачати час, бо справи теж мають бути справжніми, як усе в житті. Як кохання...

— Не скажу Яркові все те зараз же! Витерплю до новорічної ночі! — карколомне рішення залило серце натхненням, і з усіх минулих фантазій тільки білі тонкі простирадла залишилися в планах на майбутнє.

Тридцять першого грудня 2013 року Мар'яна прокинулася від незвичного шуму в коридорі, затулила вуха подушками: тихіше, благаю! Вчора Ярکو повернувся додому посеред білого дня, і Мар'яна таки потягла його до «Фуршету» по смаколики для новорічного столу.

Світле піднесення зашкалювало — не звертали уваги на стурбованих покупців, пустували-дуріли: нюхали апельсини і яблука, мацали пухкі хліби, перебирали банки з оливками, роздивлялися різнобарвні тістечка...

— Давай звіримо смаки? — запропонувала Мар'яна. — Вибиратимемо вино окремо — кожен те, яке йому подобається.

— Окей, — кивнув Ярکو, та за хвилину перетнулися біля стійки з грузинськими винами, обидвоє потягнулися до білого сухого «Мцване»!

— Насправді, «Мцване» — зелене вино, — розповідав Ярکو. Сунули на Рибальський із повними пакетами, накупили всього до біса, і тільки коли Мар'яна намірилася розплатитися на касі, Ярко насторожився, глянув на неї здивовано. «Забувай, — сказав. — Ми ніколи не житимемо на твої гроші».

— Чому зелене? — Мар'яна крокувала поряд із Ярком — весела, натхненна, легка.

— Його роблять зі стиглого зеленого винограду в Кахетії, Біджо розповідав.

— Перевіримо, чи й справді зелене? — у кімнатці зі знаком «фольксвагена» на дверях усілися на матраці з вином, тільки Ярко на мить розчахнув вікно — вивісив синьо-жовте українське знамено, впустив холодне зимове повітря, — і, може, від того Мар'яна відчайдушно захотіла зігрітися: щоб вино венами, як кров, щоби Ярко вів долонею по скроні, вилиці...

То була дивна близькість — бурхлива пустотлива радість раптом випарувалася, звуки стихли, рухи стали обережними, плавними, і навіть відверті очі вже не горіли невтримним жаданням — затуманилися, не чіплялися за предмети безпорадно, бачили тільки одне: Мар'яна — Ярка, Ярко — Мар'яну...

То була особлива близькість — логічний її фінал не приніс очікуваного полегшення, тільки незрозумілу смертельну тугу, ніби — от і все... Скінчився сон. Мовчали. Завмерли, тримали одне одного в обіймах, розімкнути не могли аж доти, доки нове жадання не накрило хвилиною і вони, змучені, щасливі, взялися доводити невідомо кому і самим собі: не все! Не все...

Уже глибокої ночі настирливий дзенькіт мобільного змусив Ярка підвестися з матраца.

— Зранку повернуся, — сказав.

— Завтра — найважливіший день нашого життя, — серйозно відповіла Мар'яна. Повіки зімкнулися, і всю коротку зимову передноворічну ніч уві сні її мордувала реальність: мати перелякано затуляла долонею рот, щоби не закричати; тато літав і молився, одуховлена хата на Воскресенці тремтіла стінами, і тільки під ранок нічні страхи відлетіли — заснула міцно, без сновидінь. До півдня би очей не розплющила, та незвичний гамір у коридорі змусив відірватися від подушок.

— Ярку?... — вийшла з кімнатки в самому тільки халатику на голе тіло. У коридорі — порожньо, під стіною — чуже взуття, з кухні — голос Аніти. Пішла на голос.

У кухні біля столу тремтіло двійко юних дівчаток — синіх від холоду, легко, як для зими, одягнених: спіднички коротенькі, крізь прозорі колготки — червоні задублі коліна. А очі наведені! І вуста яскраво-червоні помадні. Стривожена Аніта літала кухнею: зараз чай, мед, лимон — зігрієтесь, діти. Побачила Мар'яну, подалася до неї з чашками в руках.

— От біда! Ми таки тебе розбудили!

— Аніто Станіславівно, можна вас на хвилинку, — стримано попросила Мар'яна.

Аніта поставила перед дівчатками чашки з гарячим чаєм, услід за Мар'яною вийшла в коридор, заторохтіла пошепки:

— Ярکو так просив: «Ви тільки Мар'яночку не збудіть. Хай поспить, а ви поки дівчат нагодуйте. А потім уже дівчата відпочинуть...»

— Відпочинуть? Що відбувається?

— Що ж незрозумілого, Мар'яно?! Люди на Майдан з усієї України їдуть, не кожному є де зупинитися. Зараз усі до себе приїжджих беруть. І ми!

— Ви?!

- І ви з Ярком! У мене зі вчора подружжя зі Стрия. А Ярکو оцих двох дівчаток із Полтави привів. Геть померзли!

— Хай би вдягалися!

— Та не злися, Мар'яно! Усі — люди.

— Хай у Феді гріються!

— А пропав би він, наш Федя! — сплеснула руками Аніта. — Третій день на Майдані товчється, додому не йде. Кімната зачинена. Ти вже йди, Мар'яночко. Одягнися, постели щось, аби дівчата полежали і трохи до тьми прийшли, бо дивитися на них без сліз не можна. Ярکو казав: «Мар'яна все зробить».

«Так і сказав?!» — гнів залив, аж дихати ніяк. Зиркнула на Аніту, як на вражину, мовчки пішла до кімнатки зі знаком «фольксвагена» на дверях. Одним махом скинула з куба книжки, всілася на нього, уп'ялася нігтями в коліна, щоби не заверещати на всю комуналку. У скроні шкрябало: така вона, значить, свобода волі?... Роби, що хочеш? Мрія про надзвичайну важливу новорічну ніч із клятвою на іконі зітлівала на очах. Яркова свобода волі спалила...

У двері — стук.

— Заходьте! — вигукнула нервово.

До кімнатки увійшли вже відігріті Анітиним чаєм малолітки з Полтави: розчервонілися, кліпали нафарбованими повіками і від того виглядали ще більш зеленими — років по п'ятнадцять, не більше. Одна худа, коротконога з нахабними хитрими оченятами голодного звірятка, у другій, пухкенькій — привідкритий рот, наче ніс навіки закладений, і це надавало їй трохи дурнуватою вигляду.

— Тю, — простувато всміхнулася пухкенька. — У вас навіть ліжка немає?

Худенька штрикнула її ліктем у бік, умостила зад у коротенькій спідниці на матрац, на біле тонке простирадло. Зиркнула на Мар'яну злодійкувато.

— А той пацан, який нас сюди привів, він тобі хто? Брат? — спитала.

— А що?! — Мар'яна ледь стримувалася.

— Та нічо... Просто інтєресно.

— Чому так «інтєресно»?

— Та він такий... нічо... Я б з ним замутила...

Мар'яна відчула: нігті стають пазурами, зуби ростуть, гострішають, просять здобичі. Рвучко підвелася, зупиняючи дикі фантазії: у цих двох зі свободою волі теж усе гаразд! А Мар'яні ж чого задніх пасти? Рішення впало в мізки, як крапля смальцю на суху пательню: шварк! Щось роби! Вихопила з кута дорожню сумку, кинула на підлогу під вішаком — жбурляла в сумку речі, чула шепіт за спиною.

— Тонько, нащо ти її про пацана питала? А раптом вона його тьолка? — перелякано дорікала пухкенька.

— Ти шо, Галю, хвора? Яка вона тьолка? Вона — тьотька! — відповіла худа.

Мар'яна озирнулася — сиділи на матраці, зиркали на неї зацьковано.

— Ну?! І чому ж вам удома не сиділося?! — вимовила хижо.

— Так це... Інтересно, — сказала пухкенька.

— Яника скидати будемо, — нахабно видала худа.

— Яника? А він хто?

— Так цей... головний...

— Міністр! — підказала пухкенька.

— Головний міністр! — із викликом кинула Мар'яні худа.

Мар'яна розреготалася істерично, до сліз. Глянула на малих з відразою. Без сорому скинула халат, гола-зла швидко вдягала джинси, кофтину, шалик, куртку. Схопила сумку.

— Ну... — процідила дівкам. — Перо вам в дупи!

Вискочила з кімнатки. Дверима — хрясь! Посеред коридору стояла бліда Аніта.

— Підслуховували? — тремтячим від люті голосом спитала Мар'яна.

— Люди... Вони всі — люди! — відповіла Аніта винувато.

— То насолоджуйтеся! — подалася до дверей.

— А Ярکو? — Аніта схопилась за серце, смикнулася до Мар'яни. — Зараз буде. Повів ще двох хлопців з Миколаєва до знайомих у гуртожиток. Зачекай, поговорите...

У минулі часи Мар'яна би погодилася: добре... Та країною ширяла воля. Затуляла роти — не до розмов! — змушувала діяти. Мар'яна підхопила сумку.

— Захоче — знайде мене! — кинула збуджено і вискочила надвір.

Розділ 5

Гірше не буває?...

У безмежному білому просторі, самотня, як японське сонце, Мар'яна тягнула Подолом важку дорожню сумку: Щекавицька, Межигірська... «Оце я вже догралася, — думала розгублено. — Оце я вже вільна. Така вільна — хоч у зашморг! Поруйнувала позаду все, попереду нічого не знайшла. Тільки волю... Вскочила мені на плечі, поганяє... А куди?! Що мені з тою волею робити?! Сон розвіявся, радості нема. Що я взагалі можу — сама-самісінька...»

І така зажура, ноги не йдуть.

Опустилася на зламану вуличну лавку, увімкнула мертвий уже кілька діб мобільний: хоч хтось згадував Мар'яну, поки вона у мріях літала?!

— Хотинський, мама, Хотинський, — читала-бурмотіла. — Охріменко? Вісім пропущених? — здивувалася: спілкування з Олею Охріменко обмежувалося офісом — ніколи не зідзвонювалися поза роботою.

— Олю? — набрала колежанку. — Ти мені телефонувала?

— Мар'яно? Нарешті! Де ти була?

— Так... хворію... Хотинський хіба не сказав?

— Хотинський ще двадцять сьомого взяв відпустку до Різдва, на дзвінки не відповідає. Я думала, ви разом кудись чкурнули... А ви... розбіглися?

— Неважливо! — Мар'яну залило червоним-прикрим, серце заколотилося — гвалт! — Чому ти телефонувала, Олю? Щось сталося?

— Так шеф... звільнив тебе, Мар'яно. За прогули.

— Що?!

— Я тебе шукала... Телефонувала... Де ти була?! Ми з Льовою пробували відмовити шефа, Хотинського намагалися знайти... Це ж він змусив тебе вдома працювати, а потім «з'їхав»...

— Облиш... Усе... нормально, — Мар'яна не почула власного голосу — у вухах стрімко наростав лякаючий глухий гул. Вимкнула

мобільний, застигла.

— Курити... — прохрипіла.

Роззирнулася. «Гірше не буває...» — нашіптував байдужий білий простір. Полізла по кишнях — цигарки, запальничка! — та намацала ключі від лофту Хотинського. «Скажу... Скажу: обікрали! — лихоманка. — На вокзалі в Дніпропетровську. Телефон забрали, гроші... Скажу: ледь вижила, люди допомогли повернутися. Скажу: прости, я надолужу... Все надолужу!»

Сон розвіявся. Реальність сковувала рухи — ледь дотягла сумку до метро, та навіть там, у переповненому вагоні, чіплялася за сон: усе шукала очима Ярка. Вони ж перетнулися в метро. Він тут, бо ж Новий рік, диво. Ось зараз випірне з натовпу, скаже хриплуватим низьким голосом: «Ходімо додому, Мар'яно. Дівок прогнав. Раз приїхали на Майдан, хай там і тирлюються, а в кімнатці тільки ти і я...»

— Виходите? — натовп відштовхнув Мар'яну від дверей на «Олімпійській».

— Пропустіть! — схаменулася, рвонула до виходу.

За п'ять хвилин стояла біля старовинного будинку, на горіщі якого в стометровому лофті жив фактурний стильний мужчина з амбіціями, заради якого ще декілька днів тому Мар'яна зробила би що завгодно.

Глянула на годинник — друга дня. Десять годин до Нового року!

— Хоч би вдома його застати... — прошепотіла спустошено, потягла сумку до дверей. — Хоч би повірив...

Біля ліфту на першому поверсі у відгородженій склом кабінці з диваном і маленьким телевізором позіхала консьєржка Тамара.

— О! Нарешті, - побачила Мар'яну, збадьорилася, вибігла з кабінки, заступила шлях. — Ключі давай!

— Вам? З якого це дива?

— Хотинський наказав.

Мар'яна наїжачилася, зиркнула за консьєржку зацьковано.

— Я вам не вірю. Я... сама піду до нього...

— До кого?! До того козла?! Він у лофті не хазяїн! Ангеліна Вікторівна Поліщук хазяйка! А оте довбане — коханець її! Ангеліна Вікторівна з весни в Європі, а воно обжилося тут...

— Хотинський... альфонс?

— Який альфонс?! Альфонс — славетне ім'я! — обурилася консьєржка. — Король такий був! І шнауцер у мене Альфонс! А те

нещастя — блядун! Утриманець!

— Чому ж ви... раніше мені нічого не розповідали?

— Бо платив твій Хотинський мені! П'ятдесят гривень щоразу, як ти приходила. За мовчання. Шкода, мало ти тут прожила, а то би я собі зуби вставила.

— А ключі... чому зараз?

— «Матуся» його повернулася. Ангеліна. До Різдва з твоїм Хотинським у ліжку качатиметься, — на Мар'яну глянула без жалю. — Ключі де?

Мар'яна так сильно стисла долоні — пальці захрустіли. Кинула ключі консьєржці.

— Знаєте, як він про вас казав? — мовила глухо. — Що ви бидло...

— От паскуда! — обурилася Тамара.

— Так ви і є бидло! — вигукнула Мар'яна. Схопила сумку, побігла до дверей. Сльози не питали, чи можна. І собі бігли, застеляли очі. Гірше не буває...

«Ауді» на парковці біля будинку загальмувало тої миті, коли розхристана Мар'яна вибігла з під'їзду під акомпанемент Тамариних матюків. Стильний, як «Монтеграппа», Хотинський відчинив двері автівки витончено вдягненій пані з полтинником прожитих років у блакитних очах. Вона все зрозуміла, лиш побачила худеньку дівчину в розстібнутій курточці з дорожньою сумкою, що стояла посеред двору, дивилася на Хотинського круглими від обурення карими очима, тремтіла.

— Твоя?... — тоскно спитала пані.

— Моя колишня... співробітниця! — Хотинський не втратив обличчя й на мить. Озирнувся до Мар'яни: — Як справи, Озерова? Борг прийшла віддати?

Мар'яна закам'яніла — стояла як стовп, зрушити не могла. Дивилася крізь Хотинського, крізь моложаву струнку пані, думки дурні: Хотинський пасує... до її сумочки і рукавичок.

— Нагадай, скільки ти мені винна, — Хотинський так і стояв біля пані, як прив'язаний. — Десять тисяч?

— Десять?! — закліпала очима Мар'яна. — Шість!

— А білети на потяг, номер у готелі?! Ти за мій рахунок вирішила відрядження до Дніпропетровська змарнувати?! Десять, Озерова! І мені пофіг, де ти тинялася замість того, аби виконувати розпорядження

керівника! Мене все це вже дістало! Ти у нас більше не працюєш! І ще! Тільки спробуй і далі займатися темою, яку я тобі доручав останнім часом. По судах затягаю! Зрозуміла?!

— Ти... — Мар'яна почервоніла від образи: підлий... Який же підлий і нищий! Не мають право такі тварюки по землі ходити! Нігті — пазурі, зуби гострішали: увіп'ялася би коханцю в горлянку, та зачепилася поглядом за блакитні очі немолодої пані. І стільки в них було трагедії — аж заплющилася на мить. Схопила сумку, бігом геть.

— Скільки вона тобі винна? Десять? Я заплачу за неї! — почула за спиною голос пані.

— Навіщо, золотце?! — зі щирим обуренням спитав Хотинський.

— Хочу, щоби вона була вільною від тебе! — відповіла пані.

Гірше не буває?...

Сутеніло. Новорічна ніч гнала останній день року в небуття. Усупереч тривогам хазяйки вперто рубали олів'є, запікали качок із яблуками, варили холодці, і як раптом різали пальці на кухні зопалу, то не дратувалися, молилися: хай то буде вся кров, яка може нині пролитися в країні. І більше ані краплі. Ніде... Чоловіки мацали в холодильниках горілку — охолола? — пересували столи, звільняючи місце для справжніх ялин, розкладали біля тарелів виделки-ножі, та ножі тримали в руках довше, ніби примірялися до майбутніх грізних справ, і тільки дітлахи пустували щиро і безтурботно, терли оченята, аби не поснути до опівночі, і потайки від дорослих розгортали новорічні дарунки, розкладені під зеленим гіллям.

Глухими провулками Воскресенки Мар'яна тягла сумку до батьківської хати. Безпомилково оминала невидимі в темряві ями, не зважала на купку нариків під облізлим зачиненим кіоском, знала: «своя», не зачеплять. Шепотіла спустошено:

— От і все... Гірше не буває.

— Стояти... — від наркозграйки відділився один — худий, непевний. Ішов на Мар'яну, похитувався.

Застигла. Однаково сил катма: ні в ногах, ні в душі — й краплі.

— Пахомов... Ти тепер і сусідів шманаєш? — мовила тьмяно, упізнавши сусіда з другого поверху.

Худий дошкандибав до здобичі, зиркнув крізь неї скляними очима:

— Ти хто?

— Відчепися, Пахом! Не до тебе... — намірилася далі йти.

— Стояти!

— А я що роблю?! — розізлилася. — Догрався, придурок?! Пам'ять відбило?! Не впізнаєш? Мар'яна Озерова! Ти на другому поверсі свою дурку вариш, увесь під'їзд тхне! А ми й на п'ятому нею дихаємо! Мар'яна! Ми з тобою в паралельних класах вчилися... Десять років тому на випускний ти, йолоп, у зеленому костюмі приперся. Не пам'ятаєш? А мені й досі смішно!

Пахом скривився зневажливо:

— Мобілу гони... І сумку!

- Ідіот! Я — твоя сусідка!

— Я тебе не знаю, коза! Мобілу! І торбу...

Мар'яна відсахнулася, наштотхнула на двох незнайомих наркоманів: зі спини тихо підкralися, падлюки. Тягнули до дівчини руки-ганчірки, варнякали виснажено:

— Гроші є? Мобільний... У сумці що?!

— Пахом! Та скажи їм...

Не договорила. Пахом вчепився в Мар'янині коси, сипів, як навіжений:

— Ти хто така, коза?!

— Сволота... Щоб ви всі повиздыхали від дурі вашої! — без сумки, гаманця і мобільного розхристана Мар'яна бігла в бік знайомої панельної п'ятиповерхівки, ридала відчайдушно і гірко.

Брудний під'їзд. Тим тільки і добрий, що лампочка блимає. Роззирнулася зацьковано: нікого? Загрюкала у двері Полиної квартири: відчини, подружко! Бути ж не може, щоби ти і в новорічну ніч на Майдані лишилася?!

- І Польки нема! — тремтячими руками втерла сльози, дістала з кишені цигарку, запалила... Кліпала мокрими очима: от і все... Більше бігти нема куди, тільки до ненависної батьківської хрущовки — єдиного місця на землі, де за Мар'яною закріплені дванадцять квадратних метрів окремого простору. Тільки би мама з татом не чіпали! Відкараскатися від них, зачинитися! Не виходити зі своєї кімнатки добу, дві, десять... Ніколи не виходити! Померти! Бо жити тепер як?! Ніяк...

Ноги відмовлялися сунути до батьківської оселі. Сльози висохли, дупа примерзла до сходинок, третя цигарка — в горлі гірко, як на душі. Усе не йшла. Врешті підвелася, бо задубла всмерть. Почвралала сходами

нагору, все далі й далі від єдиної на увесь під'їзд лампочки на першому поверсі — у темряву. Між третім і четвертим із мряки:

— Дай вогню, дитино!

Голос низький, жіночий.

Мар'яна аж присіла од страху.

— Хто тут?!

— Вогню даси?

— Не палю...

— А хто на першому поверсі смалив? — на тлі замизканого вікна на майданчику між поверхами виникла сухенька бабця — старезна-престарезна. Кістки і зморшки простеньким одягом обмотані. На голові смішна лижна шапка з оленями.

— Палити шкідливо! — кинула Мар'яна зухвало, подалася далі нагору. Бурчала під ніс. — Вештається всякий набрід... Ненавиджу...

От і п'ятий. Застигла. Видихнула. Начепила маску злісного гнома — ховайсь! — натиснула кнопку дзвінка.

- І тільки спробуй хоч про щось запитати, мамо! — прошепотіла в оббиті дерматином двері.

Ада знервувалася. Близька перспектива стати хазяйкою багатой садиби на Биківні не лишила царівну практичності. Усе міркувала: як би потайки від чоловіка скласти речі, сховати на балконі, щоби 31-го вхопити їх, виголосити Валі із дзвінким азартом: «Прощавай навіки!» і чкурнути з Шуляком у нове життя. Та при першій же спробі дістати валізу з антресолей нашттовхнулася на приголомшений Валин погляд, притихла (нащо їй скандали? А раптом у Шуляка щось не складеться?!), навіть притягла додому зелених соснових гілок і вирішила накрити справжній новорічний стіл — пишний, прощальний, — аби потішити чоловіка смачненьким наостанок. І все скінчилося так, як зазвичай в Озерових. Валя вислухав оголошене Адочкою меню: курка з апельсинами, печінковий торт, салат «мімоза» з червоною рибою, — сам купив усі продукти і 31-го зранку вже орудував на кухні: рубав, різав, смажив, варив... Так якось мляво орудував — очі тьмяні, руки тремтять.

Ада крутилася на кухні, зиркала на чоловіка з підозрою. «Здогадується! — накручувала себе. — Точно щось пронюхав, та взнаки не дає. Серцем відчуває!»

— Допомогти тобі, Валю? — не з милосердя спитала, перевірити підозри намірилася: любив чоловік, коли оце вони вдвох на кухні товклися, зазвичай радів, як дитина.

— Зайве, Адочко... Сам... — відповів винувато.

Ада геть розгубилася: та що за дурня?! І тут Валя її плани ламає, бо по всьому виходить, що не Ада чоловікові прощальну вечерю влаштовує — Валя своїй безцінній Адочці тортик із власної печінки пече, своє серце на салат шматує і не потребує в тому допомоги — сам!

І клятий Шуляк усе не телефонував. Востаннє зустрілися 29-го під вечір. Славко на Аду в автівці навалився по-молодому, обцілував ручки-щічки, прояснив ситуацію:

— План такий! Завтра не зустрінемося — справи. Тримай кулачки, Адко, щоби мені вдалося грандіозну обладку повернути. Як усе вийде, завезу кількох хлопців, щоби дім на Биківні швиденько прибрали після лантуха, який там жив. Тридцять першого до вечора впораюся, а ти збирайся і чекай на мій дзвінок.

— А як не вийде з обладкою? — спитала Ада.

— У мене?! — розсміявся Шуляк. Притис Аду, аж поперек у царівни хруснув. — Ти збирайся. До восьмої вечора вже приїду по тебе.

— Тридцять першого побачимо! — ушпигнула в'їдлива Ада.

— Та ти побачиш, сумнівів не май! Професора свого яось нейтралізуй, — відповів Славко. — Жодного разу в житті його пики не бачив і тридцять першого бачити не хочу. Нащо нам ті розборки?

- І як мені його нейтралізувати? Убити? — визвірилася царівна.

— Горілочки в нього влий грамів триста! Може, відрубасться, — підказав реаліст Шуляк.

«Чи і справді напоїти?» — Ада спостерігала за засмученим Валею, зиркала на годинник: уже четверта дня, п'ята, шоста... Уже і тортик готовий, і куркою з апельсинами тхне. А раптом Шуляк раніше за восьму припхається? А Валя тверезий?

— Валю, а нащо нам півночі чекати? — стала біля чоловіка на кухні, поправила гілочку петрушки на салаті: і хай би хто сказав, що царівна руки до новорічної смакоти не приклала! — Накриймо зараз на стіл і почнімо святкувати.

— Добре, Адочко... — геть без радості відповів Валя. — Я тільки перевдягнуся.

— Нащо? Давай так, по-домашньому!

Валя знизав плечима в лияній футболці, поправив спортивні штани, кивнув: добре... Ада включила веселість свого близького майбуття, розсміялася, обійняла чоловіка.

— Та що з тобою, Валю? Свято ж... Хочу вина! Горілки хочу! Питимемо горілку?!

— Горілку? — здивувався Валя. — Чому ж ти не сказала, Адочко? Я тільки пляшку червоного сухого купив. Твого улюбленого.

Ада аж смикнулася од прикрощів. Ну, не сука?! От уміє змарнувати любе діло!

— ...Зараз збігаю! — почула чоловіків голос.

— Стій! — гаркнула. — Не треба! Вино питимеш!

...Два келихи. От зараз набульбеньть радості, хильнуть, попливуть, згадають юність, розчуляться. Ада обійме Валю: «Пам'ятаєш, як ти здивувався, коли я на тебе глянула з інтересом? Не шкодуєш, що життя зі мною пов'язав?» А він обов'язково повиниться: «Тільки одне мені болить, Адочко! Що не зміг тебе щасливою зробити: квартири просторої для тебе не заробив, подорожувати нікуди не відправляв, навіть шуби не купив». А вона йому: «От і скажи! Що чоловік має після таких зізнань робити?!» Він голову схилить. «Відпустити...» — прошепоче.

...Два келихи. Валя виганяє з них порожнечу сухим червоним.

— Пам'ятаєш, як ти здивувався... — заводить Ада, а в голову — трісь: у кухні за пакетами з борошном майже повна пляшка горілки, ще з Великодня прихована.

— Стій, Валю! Зараз! — мчить на кухню, риється на полиці. Таки є! Дві третини сорокаградусного знеболювального для чоловіка. Отак краще! Отепер — справжнє свято.

— Горілку питимемо! — командує без жалю, наливає прозору рідину в чарочки. — Давай! За нас, Валю! За те, щоби ми були щасливими! Бо ми на те заслужили!

— За нас... — тьмяно відлунює Валя.

— Ще хочу! Наливай, Валю! — Аду охоплює молодечий безтурботний кураж: як же легко стало! Предмети хитаються,

розпливаються, тануть, разом із ними тане Валя, і з усім тим уже геть не тяжко розпрощатися навіки.

До реальності повертає настирливий дзвінок у двері.

— Нікого немає вдома! — вигукує царівна з чаркою в руці.

— Як можна, Адочко?... — відповідає Валя.

Мар'яна тупцює на майданчику, все повторює: «Ніяких питань, мамо», та двері відчиняє тато.

— Мар'яна... — констатує розгублено, наче отримав найгіршу з новин. А де «донечко!», одвічна тепла беззахисна посмішка?

— З Новим роком, тату, — роздратовано відповідає Мар'яна.

Тато губиться.

— Вибач, доню... Добре, що прийшла. Зараз із кухні таріль для тебе принесу.

Мар'яна прослизає повз батька. До жаданого прихистку — метрів п'ять через вітальню до кімнатки, обклеєної дешевими шпалерами з рожевими фантазійними квітами. Колись по закінченні школи Мар'яна отримала дарунок від батьків — ремонт у своїй кімнатці. І хоч благала про шпалери в нейтральну смужку, мати власноруч наклеїла бежеву гидоту з величезними рожевими квітами. «Тобі вже сімнадцять! — казала. — Вік романтики, ніжності й кохання. Житимеш — ніби в саду і мріях! Ні! У саду мрій!» За десять років шпалери стали схожими на туалетний папір Обухівської фабрики, і тільки за килимом ще збереглися блідо-рожеві пелюстки: сад мрій уперто не бажав помирати, відвойовуючи собі ще місяць-другий життя на стінах Мар'яниної кімнатки.

— Ну! І що сталося?! — мати навіть не привіталася. Заступила доньці путь, вхопила за плечі.

— Нормально все, — якомога байдужіше відповіла Мар'яна.

Ада раптом розреготалася істерично:

— А я знала! Я серцем відчувала! Він тебе покинув!

Мар'яна сіпнулася: скинула з плечей материні руки, увіп'ялася в неї холодним злим поглядом.

— А ти якого біса вдома тирлуєшся?! І тебе твій покинув?!

Ада вухам не повірила. Застигла на мить. Очима — стріль у бік кухні, звідки дзеленчали тарелі.

— Що ти верзеш, дурепо? — просичала тихо.

— Голосніше! Не чую! А? Що ти там бурмочеш?

— Замовкни!

— Чого би це?! Думаєш, тато не відає про твої походеньки? — Мар'янине горе вийшло з берегів, топило кожного зустрічного на своєму шляху. — Давно ми все знаємо! Чого мовчиш? Поділися з донькою наукою, як двом мужчинам одночасно голови морочити!

— Заткни пельку і не лізь у наші справи! — Ада вхопила доньку за руку і таки додала би перцю, та з кухні до вітальні зайшов Валя з тарелем.

— Як гарно — вся сім'я зібралася, — усміхнувся, поставив на стіл тарель для доньки. — Мар'янку, тобі печінки покласти чи курочку?

Мар'яна войовничо зиркнула на матір і вже хотіла: «Та подавіться ви своїми курми, печінками!»

— За стіл сідай! — ховаючи лють, наказала доньці Ада.

Тато, тато... Мар'яна давилася куркою, очі в таріль. Чому тато терпить мамині зради? Невже не розуміє: через те Мар'яна зневажає його відчайдушно, до відрази. Слабкий... Такий слабкий — глина! Хто того не знає, збоку на подружжя Озерових гляне, здивується: матінка Мар'янина — миша мишою. Хіба що очі нахабні невтримні. І змогла ж окільцювати такого мужчину, як Валентин. Ідеальний: і розумний, і порядний, і красень. Навіть сусідський алкаш Петрович татові каже: «Не можу при тобі матюкатися, Валентине! Сором бере, бо вже надто в тебе мордяка інтелігентна». А матері не сором татову душу все життя мордувати. От і зараз... Їсть курку, що її тато приготував, зиркає на чоловіка зневажливо, наче каже: «Невдаха!» Мар'яна в тата — теж невдаха. Їсти от хочеться. А жити — ні...

— А загадаймо бажання, — почула материн голос. — Не для себе, то вже нецікаво. Наливай, Валю! Ми зараз одне для одного загадаємо щастя. Я перша, бо ж ідея моя. Бажаю тобі, Валю, аби твій бізнес розширився. Щоби ти міг продавати не тільки дріжджі, а й перець. Мелений, наприклад. Правда ж, Мар'яно?

Мар'яна відчула неконтрольоване тваринне збурення. Ледь стримала гнів — відклала виделку, увіп'ялася в материне лице, щоби прямо в нахабні очі вихлюпнути всю свою образу і зневагу. Набрала повітря в легені: не шепотітиме... Кричатиме-захлинатиметься!

Від вхідних дверей — дзинь!

— Хто це ще? — знизала плечима мама.

— Відчиню, — тато вже йшов до дверей.

«Пастка... — впало Мар'янине серце. — Марно верещати-гніватися — нічого не зміниться! Міситимуть злидні зі зрадами, куркою заїдатимуть: “Тобі покласти, доню?” Гірше не буває...» Спостерігала, як мати продовжує жадібно їсти, як тато відчиняє вхідні двері, розгублено відступає на крок, пропускаючи до вітальні старезну суху бабцю — кістки і зморшки.

Старенька роззирнулася, усміхнулася Аді:

— Аїдо... Зі святом, доню!

У Мар'яни щелепа відвалилася.

— Що?! — так здивувалася — всі свої біди враз забула. Підхопилася, йшла до незнайомої бабці. — Ви ж... волоцюжка! У під'їзді щойно... вогню в мене просили...

— Мар'яночка, онука... Отака, значить... Куриш! Нічого... Разом кинемо. Я тобі гостинчик привезла, — бабця заходилася шукати щось по кишенях.

— Онука?... Мамо! Що все це... — ошелешена Мар'яна застигла посеред вітальні: зиркала безпомічно то на незнайому бабцю, то на матір.

Ада — за столом каменем.

— Мамо! — відчайдушно вигукнула Мар'яна. — Ти ж казала: твоя мати померла... Ще коли ти малою була!

Ада віджбурнула виделку. Очі в таріль, тільки груди високо здіймаються з нервів.

— Мамо!!!

— Онученько... Це тобі! — бабця простягнула Мар'яні оксамитову коробочку. — Бери, не бійся. Золото...

— Не торкайся! — закричала Ада. Підхопилася, на бабцю з ненавистю: — Крадене?!

— Та чого би це... За кревні купила...

— Брешеш!

— Присягаюся щастям... Мар'яночки!

Мар'яна відчула, як ноги стають ватяними, у голові бджоли все маминими голосами гудуть.

— Замовкніть! — вигукнула відчайдушно. — Ви... про що?! Про яке золото? Мамо! — сіпнулася до матері, вказала на бабцю. — Це... твоя мама?...

Ада скривилася, мов лимонів обжерлася, кивнула.

— А чому ти брехала мені?!

До бабці:

— А ви... де були?!

— По в'язницях усе життя! Ось де вона була! — кинула Ада люто. Схлипнула. Зиркнула на бабцю спідлоба. — Якого... приперлася?! Пішла геть!

Мар'яна перелякалася, аж кров у скроні.

— Мамо, припини! Так... не можна... — вхопила стареньку за руку. — Ходімо... Сідайте! Он курка, печінка, салат! Чай... заварю! Холодно... там! Таріль треба! З кухні! Мамо! Таріль!

Ада демонстративно всілася на стілець біля столу, вперто втупилася в зелене соснове гілля.

— Тато... таріль принесе! — Мар'яна тремтіла біля бабці, з підозрою косувала на матір, наче, варто Мар'яні вийти, Ада спопелить свою матір уже раз і назавжди. — Зараз... Тато... А де тато?!

— На кухні! Де ж йому бути? — буркнула розлючена Ада.

— Добре... Я зараз... — Мар'яна вгамувала серце — колотилося, як навіжене, — посунула до кухні. — Тато...

Валентин Петрович Озеров у спортивних штанях і лияній футболці з принтом «I love New York» навколішки стояв на підвіконні розчахнутого кухонного вікна.

— Тату! — перелякалася Мар'яна.

Тато перехилився — шубовсть у темряву... Гірше не буває?

Мар'яна засліпла; розхристана, боса через три сходинки звирячими стрибками в холодну ніч, кричала-хрипіла, давилася сльозами — нічого не бачила: неосяжний простір зменшився до чорного вузького тунелю, подряпав плечі, засипав очі горем. Виштовхав із під'їзду, кинув до зламаних бузкових кущів...

— Тату!

Під сухим бузком — «I love New York» чорним по білому.

— Тату!

Чи дурна?! Та скоріш «швидку»! Людей на поміч!

— Люди! Викличте «швидку»! Люди...

Вікна — блим-блیم. Матінка в розчахнутому проваллі п'ятого поверху:

— Валю?!

Корова! «Швидку»!

— Люди... — колінами в зламаний бузок, сліпими очима навкруги — люди є? Де? Шурхіт у вуха, голоси:

— То хто? Валя Озеров з п'ятого! От його... Новий рік, а у нас тут таке... Він дихає? Та не чіпайте його! Ні, ні! Треба йому під спину щось тверде... Пульс перевірте! Дивіться, міліція! Нащо міліція? А раптом його хтось зіштовхнув! А! Он «швидка»! Мар'яну відтягніть! Адочко! Що сталося?! Такий мужчина... І не пив. Ви часом кредит не брали? Ноші! Ноші пропустіть! Галю, винеси Мар'яні щось тепле...

У роздובаній «швидкій» Мар'яна тремтіла в Галиній жилетці з овечої вовни, перелякано і відсторонено, наче з іншого виміру, спостерігала за літнім лікарем і геть старою медсестрою — фіксували зламані руки-ноги, крапельниця, киснева маска... Прикрили самогубцю ковдрою, та з-під неї стирчали босі татові п'яти, і, може, через те Мар'яна опустила очі на власні ноги в потріпаних домашніх капцях. І побачила поряд теплі мамині уги...

Гнів у скроні! Зиркнула на матір, яка з роздратованою пикою сиділа поряд: то ти, нене, спочатку вдягнулася, а вже потім із квартири вибігла?...

Ковтнула сльозу. Схопила матір за ногу, зісмикнула чобіт.

— Що ти... — звилася ошелешена Ада.

— Татові... холодно! — обережно натягла хутрянні уги на голі татові ноги, завмерла.

— А я... в чому...

— Та пофіг!

- Ідіотка! — просичала Ада.

— Шльондра!

— Що?! Та як ти...

— Висадити? — спитав утомлений лікар.

Мар'яна ковтнула сльозу: мовчу...

Заніміла. Забула про розлючену матір, незнайому бабцю, що вона виникла нізвідки, про Ярка, Хотинського, несправедливе звільнення, про льодяні ноги в потріпаних домашніх капцях. Мовчки йшла за ношами до приймального відділення лікарні швидкої допомоги, без заперечень вийшла з боксу, де похмурі лікарі оглядали тата, терпляче тупцювала поряд, прислухалася і, тільки коли каталку, на якій лежав блідий нерухомий тато, повезли на УЗД, вмираючи від страхів, спитала бороданя в білому халаті, який ішов за каталкою слідом:

— Врятуєте?

— Подумаємо, — без емоцій відповів бородань. Передав естафету спілкування моторній сестричці з кривавими, мов у вампіра, вустами.

Медсестра миттєво оцінила з ким мати справу, оминула Мар'яну, веліла Аді йти з нею до відділення: лікар дасть список ліків, які треба придбати сеї ж миті в аптечному кіоску, що розташований у холі лікарні й працює цілодобово.

— А мені... Мені що робити? — вигукнула Мар'яна в спину медсестрі, яка разом з Адою вже швидко йшла до ліфтів.

— Не знаю... — здивувалася та. — Додому йдіть. Лишіть свій мобільний, як хочете. Зателефоную, коли буде що казати.

— У мене немає мобільного... — прошепотіла Мар'яна.

Медсестра брівки зсунула з недовірою.

— Зранку приходьте, — червоні вуста ворушилися, наче кров'ю бризкали. — Зранку картина зрозумілішою стане. Аби тільки хворий ніч пережив.

Отака новорічна ніч. З вікон — веселощі, автівки поспішають, гудуть. Нащо стільки галасу?! А раптом сеї миті хтось... помирає? Тиші хоче? Мар'яна з останніх сил суне до знайомої п'ятиповерхівки: потріпані домашні капці — не та пара, що взимку рятує. Сусідчин овечий жилет сам змерз-задуб. Думки, відчуття перемішалися, затверділи, застигли: ані питань, ані жалів, ані молитов. Тільки щоби вже не жити, у сенсі — не думати, не відчувати. Захворіти тяжко з гніву, як з вірусу, перетворитися на малу дитину, приймати милосердя оберемками — аж рукам горе! І хоронити чисту сльозу... Ту сильну, що вона камінь їсть.

— Чаю гарячого випий, бо захворієш! Ванну набери! — мати вже вдома. Соває вітальнею в хутряних угах, ніби нічого не сталося, риється в шухлядах, як та злодюжка. Злодюжка і є! Бридливо обходить стіл, біля якого сидить чужа суха бабця: курить, спостерігає, як чубляться донька й онука.

— Це ти... — самими вустами шепоче Мар'яна, та матір чує. Завмирає. Кидає порпатися. Гнів снопами.

— Ти! — тицяє в доньку агресивним гострим манікюром.

— Татові терпець урвався від твоїх зрад!

— Не горлала би на увесь дім, що й сусіди чули, — не урвався би! — гарчить мати. — Нормально собі жили, так ні — доня

встрягла! — задихається, повторює із садистською настирливістю. — Тільки ти винувата! Ти!

Мар'яна пливе, осідає...

— Я тебе вб'ю, — шепоче розгублено, безсило.

— Ану ж! — задьористо вигукує мати, киває на бабцю. — Он! Бабуся доріжку до в'язниці проторувала. Підеш услід!

— Піду! — раптом озивається бабця. Гасить недопалок у тарелі з недоїдками салату, підводиться. — Назбираю зятеві на ліки.

Ада шаленіє. Верещить істерично:

— Ти ще тут... Мати Тереза! Котися вже, звідки приперлася! Он менти більше не про Валю розпитували, а про тебе!

— Заткни пельку, Аїдо! — несподівано хижо і владно відпльовує бабця. Шия витягується, очі наливаються звірячим блиском. — Біжи по гроші! Де хочеш шукай! Щоби до ранку Валентинові було на все: і на бинти, і на уколи...

— Я тільки-но дві тисячі в лікарні залишила! — верещить Ада.

— Лікарня ті гроші за ніч з'їсть. Біжи! — наказує бабця.

— Та хто ти така, щоби тут мені... Що ти взагалі про мене знаєш?! — розлючена Ада чує тільки свої жалі, вихлюпує. — Він... лузер! Невдаха! Усе життя мені зіпсував! Навіть зараз... не зумів полюдськи... з усім цим покінчити! Не помер! Калікою на моїй шії сидіти хоче! За що?!

— Сволота! Ти — сволота! — Мар'яна вривається в материну істирику своєю невтримною. Вчіпляється в Аду коршуном, сіпає-лупить. — Уб'ю! Уб'ю!

Бабця не зволікає. Хап чашку з чаєм! У кубло одним махом — хлюп!

— Годі! Ще встигнете! — Аду за шкірку: — Не скигли, Аїдо! Не час. Ходімо! Гроші маємо знайти.

Ада тремтить од люті, та суне до дверей. На ходу підхоплює з крісла шапку, шалик...

— А я?! — раптом відчайдушно вигукує Мар'яна. — Мені що робити?!

Бабця зиркає на онуку, наказує суворо:

— Замкнися... Нікому з чужих не відчиняй! Бо знаю... Зараз набіжать... Ніби поміч. А потім — голі стіни. І чого у вас собаки нема? Гавкало би собі — все ж спокійніше. Треба собаку...

Серйозно? Совість ні до чого, порядність, повага, милосердя і співчуття... Собака потрібний?! Сама-самісінька Мар'яна скніє біля кухонного вікна — знай курить, розгублено обмацує поглядом підвіконня, наче тато залишив на ньому не тільки відбитки босих ніг, але й невидиме послання: дмухни на нього теплим повітрям із власних легень — проявиться, повідає, хто довів до стрибка в безодню...

- І так знаю! — бурмотить спустошено.

Матінка з'являється о пів на дванадцятю, коли найбільш завзяті вже пускають у небо зірки різнокольорових феєрверків: Мар'яна бачить із вікна, як біля будинку гальмує брудний позашляховик, як безсоромна Ада виплигує з чорного його черева на чорну землю, оминає зламаний бузковий кущ, стрімко суне до під'їзду.

— Сволота! Ненавиджу! — Мар'яна задихається.

Ада тримає себе в руках — входить до вітальні, роззирається.

— Де та... злодюжка?

— Не знаю!

— Не пускай її більше! Чуєш?

Мар'яна шаленіє.

— Ти про що?! Про що?! Тато померти може, а ти...

— А я... Я йду! До іншого мужчини! — Ада дістає з антресолей валізу, кидає в неї свій одяг. Лице смикається, та з вуст — напружені, скручені волею спокійні зважені слова. — Настав час і мені для себе пожити!

Конверт на стіл.

— Тут гроші... Для твого тата на ліки. Зателефонуй, як охолонеш.

«Ти... з глузду з'їхала? А тато? Як ти можеш покинути його зараз?!» — запитання рвуться з вуст. Ані пари. Мовчки бере конверт, щосили жбурляє матері в очі.

— Подався, шльондро!

Мати супиться ображено, переступає через конверт.

— Колись ти обов'язково зрозумієш мене, Мар'яно! — мовить із таким щирим жалем, наче оце тягне на Голгофу хреста, а Мар'яна не тільки камінням у неї жбурляє, а ще й в очі плює.

Суне до дверей.

— Sms-кою скину тобі свою нову адресу... — обіцяє доньці.

— У мене немає мобільного! — так відчайдушно кричить Мар'яна Аді вслід, що, здається, саме від того під під'їздом верещить

сигналізація припаркованих автівок.

Ноги не тримають — бумц на підлогу. У голові гвалт: «Ну, от як?! Утекла, все полишила... А я?» У безпомічні думки вриваються залпи сотень феєрверків, збуджені вигуки людей: полишили святкові застілля, повибігали на вулицю з шампанським — радість, сміх. Бо ж на всій Землі не може бути біди в ту єдину мить, коли всі так вірять, так сподіваються на краще. Новий рік...

Куранти ще били, коли відважна Ада, залишаючи за спиною пошматовані битвою серця, увійшла на подвір'я двоповерхового будинку на Биківні.

— Та хутчіш! Ще встигнемо! Сюрприз! Я загадав! — збуджений Шуляк і роздивитися обійстя не дав — тягнув Аду всередину.

Передпокій, вітальня... Розгардіяш — нові меблі ще в целофанових одежинах, а вікна голі, без порт'єр, підлога метена, при стіні сиротою ведмедик іграшковий...

— У лантуха, що тут жив, були діти? — питає Ада.

— У всіх є діти, — Славко підхоплює Аду на руки, несе до великої пухнастої сосни, що заступає собою частину вітальні. — Сюрприз! Готова?

— Стій! Ти що... — Ада бачить за сосною біля комина килим. На килимі велика ванна, повна жовтої, схожої на сечу, рідини.

Куранти — бом!

— Роздягнутися не встигнемо! — регоче Славко, разом з Адою в ту ванну — шубовсть! — Як сюрприз?! Загадуй бажання, Адко!

Бом...

— Хочу... шампанського, — раптом бовкає Адин язик.

— А ми де?! Ми в шампанському хлюпаємося, Адко! І отак у нас завжди буде! Присягаюся! — завзято сміється Славко, розстібає комір сорочки, ковтає шампанське, плескається, роздягає Аду, ніяк не заспокоїться. — Ти скажи, як сюрприз?!

— Липкий...

— Ох, ти... — Шулякові все в кайф. Цілує липку царівну. — Мужчина заради тебе дванадцять ящиків шампанського у ванну набульбенив!

Ада горшливо смикає плечиком.

— Заради мене сьогодні мужчина з п'ятого поверху викинувся!

— Професор? — Шуляк тверезіє, дивиться на Аду спантеличено. — Живий?

— А для кого я в тебе гроші брала, коли ти по мене примчав?

— Думав, доньку хочеш ублажити...

— Нема їй за що догоджати. Невдячна.

— А твій... як?

— А я знала... Не захоче без мене жити!

— Помре?

— Хіба я лікар?

— А лікарі що кажуть?

— Що час покаже. У лікарні швидкої допомоги зараз...

— Адко... Ти не хвилюйся! — Шуляк вилазить із ванни, роздягається, допомагає вилізти Аді, знімає з неї одяг. — Хай тільки оклигає, я його на ноги поставлю. Забашляю — лікуватимуть, як VIP-а! А як покращає, я йому поясню конкретно... Щоби до твого професора дійшло: не можна бути... ганчіркою!

— Годі вже про нього! — горілка, вино, шампанське каламутять в Адиній голові. Обмацує себе, нагу. — Ми голі святкуватимемо? Чи оце і всі сюрпризи?...

Шуляк розпливається в пихатій посмішці.

— Ти чьо?... Ніч тільки розпочалася! Гайда під душ. Ох, я там тебе...

Гаряча вода додала в мізки парадоксів — ще ніколи під час близькості зі Славком царівна не була такою агресивною і хижою: дряпала Шулякові спину, кусала, аж вив вовчарою.

— Адко, ти... бомба! — прошепотів із захватом, коли знесилена царівна сповзла по стінці душової кабінки, сиділа на гарячих кахлях, дивилася крізь Шуляка ще збуджено і войовничо.

— Ходімо, — руку подав. — Ще є сюрприз для тебе. Упадеш — не встанеш!

У махровому банному халаті з чужого плеча — лишився у ванній кімнаті від старих хазяїв — Ада йшла за Шуляком услід, прискіпливо роздивлялася нову хату.

— Це ж моє?...

— Твоє!

— А де папери?

— Та спокійно, все зробимо! Нотаріуси на свята не працюють. Відгуляємо, і все на тебе оформлю. Не психуй! Гайда сюрприз тобі покажу.

— А хай почекає... Хату хочу роздивитися, — заглядала в кожен кут: перший поверх непогано спланований — простора вітальня з каміном, кухня з комірчиною, більшою за Адину вітальню на Воскресенці, сауна, котельня. А на другому що?

— Та сюрприз же! — ніяк не вгамовується Шуляк. — У спальні!

Крім спальні на другому поверсі порожніли ще дві чималі кімнатки.

— Тут дитячі були, а ми в одній барлогу для мене облаштуємо. Знаєш, як у всіх нормальних мужиків — щоби там бухнути з партнером можна було, за життя потеревенити без свідків. А в другій буде тобі SPA-салон: кушетку поставимо для масажу, тренажери, — планував Шуляк завзято.

Царівна зупинилася, насупилася.

— Це ж... моє? — перепитала.

— Ну?...

— Тоді не буде тобі барлоги! — відрізала. — Я в цій кімнаті... - задумалася, згадала чомусь теплу Валину усмішку, як брав за плечі, цитував Бродського, — ...бібліотеку облаштую. — Глянула на Шуляка з викликом. — «Стол пустовал, поблескивал паркет, темнела печка, в раме запыленной застыл пейзаж, и лишь один буфет казался мне тогда одушевленным...»

— Вірші про меблі? — спитав Шуляк. — І заради цього кімнату псувати?!

— Сюрприз уже давай! — відповіла царівна. — Заодно спальню роздивлюся.

Посеред спальні — величезне кругле ліжко, вкрите зеленим атласом: чистої води зелений листок латаття серед болота. Ще би дві жаби на ньому — і не відрізнити. Шуляк скочив на латаття, розвалився.

— Давай... Ходи! — покликав свою жабку.

— Оце сюрприз? — Ада підповзла до Шуляка, умостилася на його плечі.

Шуляк усміхнувся дияволом, дістав з-під зеленого атласу довгу шкіряну коробочку, поклав Аді на груди.

— Глянь-но...

Ада відкрила коробочку: на чорному оксамиті — кольє білого золота з блакитними і прозорими камінцями у квіти складеними.

— Сапфіри... Під твої блакитні очі! І діаманти... бо вони під будь-які очі... - не втримався, похвалився Славко. — Ну? Як?...

— Значить, вдалася обгородка? — усміхнулася Ада.

— Ясна річ! Покарав одного йолопа, до кінця своїх днів гикатиме.

— Як покарав?

— Гроші той довбаний збирав для Майдану. На намети, іншу лабуду. Я йому: «Домовимося, друже! Свята справа: будуть тобі намети дешеві». Те прибабахкане зраділо: «Ой, як файно!» Віддало мені гроші без жодної розписки, без свідків. Ну, псих! У них там ця... суцільна довіра. Я грошики взяв — двісті тисяч на дорозі не валяються. Наступного дня кажу йолопу: «Вибач, зірвалося діло». Він: «А де гроші?» А я йому: «Які гроші?...»

Ада згадала настирливість, з якою Валя щовечора пхався на Майдан.

— Усі вони там прибабахкані, - сказала. Приклала до грудей кольє: — Мені личить?...

— Надінь і не знімай! — Шуляк підхопився, ляснув себе долонею по животу. — Чуєш, Адко! Я зголоднів. Гайда на перший поверх. Я там делікатесів накупив — почнемо святкувати врешті, бо вже новий рік настав, а ми ще й не випили за нього.

Чому свята такі гамірні, а горе таке безмовне? Сірий світанок тяг на горбі перший день 2014-го. Мар'яна скрутилася в кухні на підлозі — ані жалів, ані молитов. Тільки — щоби вже не жити, в сенсі — зупинити серце. Підвіконня поряд. Стати, як тато... Або ніж, мотузка? Жахи мордують серце: то, певно, дуже боляче, а куди ще Мар'яні того болю? Вже доста! Вже би так, щоби солодко, нечутливо... Лець підвелася, посунула пігулки шукати. Дві є! Тільки дві снодійні в тумбочці біля татового ліжка. Тато... Не думати! Ні, ні! Думати! Дві пігулки... Ще й ніч не спала. Вирубиться! А перед тим, як уже засинатиме, вляжеться біля плити на кухні, увімкне конфорки. Поки шість квадратних метрів заповняться ядучим газом, уже не матиме сил вимкнути плиту. Вже спатиме... А потім сусіди відчують запах газу, зателефонують Аді, бо перед тим грюкатимуть у двері безнадійно.

Мати припхається, а на кухні Мар'яна мертва... І хай потім до скону мордується!

Руки трусяться. Пігулки до рота. Може, одразу газ відкрити? А раптом Мар'яна не засне, перелякається, передумає? Чекати! Прислухатися до власного організму, ряднину яку знайти, бо підлога на кухні не метена. Сюди би голубів...

Є ряднина! Вляглася. Простягнула руку до конфорок — дістає? Нормально. От зараз сон почне накривати, Мар'яна дотягнеться до плити...

Дзвінок у двері. Та пішли ви всі...

Дзвінок!

Ледь зіп'ялася на ноги — бо сон, сон... Посунула до дверей, глянула у вічко — бабця.

— Бабо... Я вас не знаю і знати не хочу! Ідіть... Ідіть собі! — якомога голосніше мовила в зачинені двері.

— Відчини, квітко моя, — почувла. — Гроші віддам і піду.

— Які гроші?! Навіщо гроші? Може, вогню? Зачекайте... Буде з чого прикурити! — сон уже валив. Йшла до кухні, не зважала на настирливий дзвінок — ніяк клята бабця не здавалася! — завалилася на ряднину біля плити, увімкнула всі чотири конфорки, заплющила очі. «Дзвони собі, хоч лусни... — подумала. — Ключів у тебе нема... Двері вибити сил не стане. Поки хтось газ унюхає, я вже...» Думка урвалася — от і сон.

Дзвінок замовк за хвилину. У темному під'їзді суха бабця злодійкувато роззирнулася, дістала з кишені звичайну шпильку. Обмацала замок на вхідних дверях.

— Барахло... — прошепотіла, встромила шпильку в замок: клац — і готово.

Мар'яна отямилася від холоду. Повела очима: біля розчахнутого вікна зморщена бабця смалить і чай сьорбає.

Віджбурнула подушку: звідки взялася на підлозі?! Ледь зіп'ялася на ноги.

— Ви тут... як у себе вдома, — прохрипіла старій спустошено, ухопилася за газову плиту, бо коліна підгиналися. Газ... Жива. Хто? Бабця?!

— Ви... Якого біса? Нащо? — Голова розколювалася, перед очима плигали огидні зелено-коричневі істотки.

— Годі вже «викати». Не чужі, - відказала бабця спокійно.

Мар'яні аж кров у скроні.

— Забирайтеся! Не знаю вас і знати не хочу! — затремтіла, хитнулася.

Бабця онуку попід руки з кухні, де ще й досі газом тхнуло, вивела. У вітальні на диван всадовила, подушки під боки.

— Ну ж бо... Повертайся, квітко моя! Жити не страшно — бабуся поряд... Чайок гарячий зараз заварю — те, що треба. Оговтаєшся... Бабуся не покине.

Справді?... Мар'яна відчула: тане, стікає сніговою бабою. Сльози бринять.

— Де ти раніше була, бабо Нато?! — вигукнула по-дитячому ображено і гірко. — Тебе ж Наталею звати? Я не поплутала?

— Е, дитино... Один біс, де була. Головне, повернулася вчасно.

— А нащо?! Нащо?! Жити не маєш де?! Приповзла, щоби за тобою доглядали в немочі?! — Мар'яні зірвало дах. Верещала, як різана, захлиналася сльозами, жбурляла подушки на підлогу. — А нема! Нема кому за тобою доглядати! Втекла твоя доня! Усіх покинула — мене, тебе, тата...

Згадала про тата, очі на лоба. Котра година? Медсестра ж казала: зранку картина проясниться...

— Третя дня, — бабця читає онуччині думки. Ушивається на кухню, повертається за мить із гарячим чаєм, подає Мар'яні. — Живий мій зятьок... Була у нього зранку — грошей на уколи назбирала, віднесла.

— Тато... одужає? — Мар'яні так страшно, що тяжкий головний біль відступає на мить, у скроні б'є жах.

— Лікарі кажуть: оклигає. Хребта тільки не полагодять, щоби вже як новенький. Але щось там складають з уламків докупи.

— Піду... — Мар'яна підхоплюється. — Мені треба до тата.

Бабця хапає онуку за руку.

— Не кіпішуй! Кажу: пий гаряче, до тяти приходь! Що на нього дивитися? Без свідомості поки... І чи пустять до реанімації.

— Тим більш, треба йти. Може, гроші ще потрібні.

Бабця дістає з-за пазухи конверт.

— На підлозі валявся, як непотріб. Аїда лишила?

Мар'яні перед очі — зламаний бузковий кущ, футболка «I love New York», матінка з кам'яним лицем: зрадниця підла...

Розридалася:

— Нащо ти її Аїдою назвала?! Щоб вона все життя себе місяцеходом посеред тракторів вважала?!

— А ти хіба не культурна? Не знаєш? — дивується бабця. — Аїдою ефіопську царівну звали. Ох, любила... За коханим живою в могилу лягла. У нас у роду всі жінки такі... Як би шляхи не крутилися, тільки коханому серце віддають, тільки від коханих дітей народжують.

— Он воно як?! То мама тата все життя любила без пам'яті?! Чому ж тягалася з коханцем своїм? Чому втекла до нього?

— Дай їй час. Повернеться...

Мар'яна відсуває чашку, дивиться на бабцю без добра, креше слова, аж іскри:

— Повернеться — вижену! Не піде — сама піду! Бачити її не хочу! Ніколи!

— Отож... Нашої породи дівка, — сумно всміхається бабця. — А ще питаєш, де мене носило. Та тут я була, уже давно поряд... Аїда все вередувала, знати мене не хотіла, до тебе не підпускала.

Мар'яна дивиться на сухеньку стару, ніби у вицвілих блакитних очах ще можна прочитати німу відповідь.

— Чому ти її малою покинула, бабо?

— Так уже вийшло. Дідусь твій... Едя... Авторитетною людиною в Одесі був. Ніхто не умів так віртуозно іноземних моряків обдурити і шмотки у них за безцінь скупити, як Едя...

— Мій дід — злочинець?!

— Коли це фарцювальники злодіями були?! Усе по-чесному: купив, зробив націнку, перепродав. Зараз хіба не так?

— Хитрий...

— А красень який! А розумник! Англійською, французькою і з японцями балабонив, наче з ними виріс. Костюмчик, як влитий, зачіска з фасоном, в очах таємниця — не розгадати. Уся Одеса казала: Едя — справжній лорд. Отак і приклеїлося — Лорд.

— А ти закохалася і сама злодюжкою стала?

— Та ні. Курва на мого Едю оком накинула.

Мар'яна всміхнулася ошелешено: із глибоких зморшок ніяк не проростала жива бабчина доля, ніби і не було в її житті нічого, крім

грат.

— Убила суперницю? — спитала для годиться.

— Убила, — відповіла бабця так сумно і щиро, що жахи останньої доби відступили, даючи шлях бурхливим подіям минулого.

Мар'яна відчула — біль відступає. Торкнулася бабчиної руки.

— Розкажи...

— Я до Одеси приїхала на швачку вчитися. Можна було би і вдома, та в Одесі — море, а я до того жодного разу моря не бачила. От і випросила в матері грошей на квиток. Вона теж гарно шила. У Казахстані в таборах добрі люди навчили.

— Моя прабабця була репресованою? — Мар'яна спершу хотіла сказати «твоя мати», та язик вимовив, як треба. Уже відчувала причетність.

Бабця Ната кивнула:

— У 1934-му заgrimіла на п'ятнадцять років за підтримку жидівської змови.

— А що сталося?

— На медсестру вчилася. На комсомольських зборах підтримала викладача-єврея, якого арештували напередодні. Мовляв, не може така порядна людина радянській владі шкодити. От і отримала свою «п'ятнашку». У Казахстані з татом познайомилася, перед війною мене народила... Тато скоро помер, а маму після таборів зі мною на поселення аж за Урал відправили. У 1957-му реабілітували. Дозволили в Україну повернутися, навіть кімнату в бараку на околиці Києва дали. А в медсестри піти не дозволили — усе життя твоя прабабця за кермом трамвая горбатилася. І шила...

— А ти ж?...

— От і я собі тоді придумала: шитиму і в морі купатимуся. А тут Едя...

— Де ж ви з ним?...

— А тоді цехи підпільні в Одесі були. Шили кльоші модні з імпоротної тканини контрабандної. Мене туди подружка-одеситка прилаштувала, а Едя хазяїну вірмену тканини постачав. Отак і зустрілися. Я гордою дівкою була — попобігав за мною Лорд. Спочатку вирішив, що мене ресторанами, цукерками і закордонним шматтям, яке моряки з рейсів привозили, підкупити можна. А потім сам признався: «Добре, що ти, Ната, не така». І стали разом жити.

— Чого ж не одружилися?

— Тоді всі невінчаними в гріху жили. А ми — краще за всіх! Зняли кімнатку в тітки Фіми на Пересипу, Едя мотоцикл купив — щовечора на море ганяли. Я вчилася, шила собі, в Еді справи теж гарно йшли: якось умів він із людьми ладнати. І менти до нього з повагою ставилися, і бандюки не чіпали. А за рік почалося... Мене з училища вигнали, як дізналися, що вагітна. А мені вже те училище — до фені! Робота була, Едя поряд, потім Аїдочка народилася. То Едя її Аїдою назвав. Казав: донечка у нас особлива і ім'я у неї буде незвичайним. А потім ота курва намалювалася...

Бабця заговкла. Закурила.

— На Пересипу від нас неподалік один міліцейський начальник жив. Меламед. Усі його Мармеладом звали. А в Мармелада донька малася — грудаста така собі Марина. Інструкторка комсомольська. Усе швендяла по комсомольських справах — то будзагони очолювала, то на якісь збіговиська школярів возила, а тут — на тобі: припхалася вона додому! Перестріла нас з Едею на Пересипу, коли ми рибу купували, підходить, очей з Еді не зводить і щось як почала балабонити — про якісь комсомольські обов'язки, рознарядки... Бозна-що! І каже Еді: хіба ви і досі не комсомолец? Завтра ж до райкому комсомолу зайдіть. Будемо щось із тим робити!

— Пішов?...

— Пішов. Тоді ж — спробуй не відгукнутися на прохання партії й комсомолу. А та курва йому прямим текстом: «Хочу з тобою бути! Усе для тебе зроблю! Хочеш, усі підпільні цехи тобі платитимуть?» Я татові свисну, і вже завтра тебе грошима засиплють. Едя миром хотів відмазатися: та був би я без дружини і доньки, каже, я б залюбки, а так, мадам, вибачте... Дверима грюкнув. Того вечора вдома ми востаннє... сміялися. Уже назавтра згорів підпільний цех, де я підробляла, хазяїн вірмен очі відводив та Едю звинувачував. Бандюки наїжачилися, міліція почала щовечора в нашу кімнатку стукати, а за тиждень та курва комсомольська мене з Аїдою біля моря перестріла. Підійшла, гидливо так мене роздивилася. Каже: «Погано, Нато? А буде так зле, що гірше і не буває! Краще не стій у мене на шляху. Віддай мені Едю, а я тобі дам десять тисяч карбованців. Купиш “волгу”, сядеш за кермо, дитинку поряд покладеш і дременеш так далеко, щоби ніхто тебе знайти не зміг! А не погодишся — землю жертимеш, а Едя однаково мій буде, бо ти такого мужчини не гідна. Мені він пара!»

— А ти ж що?! — у Мар'яни перехопило дух. Дивилася на бабцю зачудовано.

— Добре, кажу, неси свої гроші. Едя завтра зранку піде в порт, бо італійське судно має зайти, тільки я з малою вдома буду.

Бабця знову замовкла.

— Треба було все Еді розповісти, — розхвилювалася Мар'яна.

- І що би він зробив?

— Не знаю. Втекли би кудись.

— Едя вже на гачку висів. Якби втік, його одразу ж оголосили б у розшук за підпал цеху.

— А ти ж на що сподівалася? Нащо погодилася в тої комсомолки гроші взяти?

— Не вірила... Що прийде, що гроші принесе. А вона прийшла. Кинула на стіл пакунок із грошима, усміхнулася, дістала папірець із сумки, покрутила перед моїм носом. «Знаєш, Нато, що це? — каже. — Тут номери всіх купюр, які я тобі даю, переписані. Як думаєш, що зникнеш ненадовго, а потім повернешся і на мої грошики з Едею жируватимеш, то — дзуськи! Тільки спробуй з'явитися в нашому з Едею житті хоч раз — одразу ж за ґрати загримиш! За крадіжку десяти тисяч карбованців!» Отут мені очі кров'ю і залило. Ухопила ножа та в ті груди...

Бабця захитала головою: а що було робити?... А?... Едю продати?...

— Жах який... — прошепотіла Мар'яна. Схлипнула. Бабцю обійняла. — Скільки ти відсиділа?...

— Двадцять п'ять років. Розстріляти хотіли, бо Мармелад на всю Одесу кричав: сам хрест у мою могилу вкопає. Та з'ясувалося, що грошики ті з комсомольської каси зникли. Я тільки потім курвин розрахунок зрозуміла: гроші-то державні. От я їх беру в неї, їду геть, а за день моя фотка вже на всіх стовпах Радянського Союзу: небезпечна злодюжка, крада державні гроші. Однаково посадили би. Не потрібна я їй була на свободі. Знала: Едя мене не покине.

— А з Едею що сталося?

— Утік до Тбілісі, бо його у співучасники мені записали. Там переховувався, потім через своїх друзів відшукав у Києві Аїду: її моя мама до себе забрала. Щомісяця малій гроші переказував, аж поки не помер. Матері моїй велів, щоби казала Аїді: від мами Нати гроші...

— Ви з Едею більше не бачилися?

Бабця зітхнула сумно: ні...

— Турбувався про мене, як і про Аїду, все життя. Передачі через людей передавав, записки... До мене додому сходимо — покажу. І фотографію діда твого покажу — лорд...

— У тебе є де жити?

— Усе Едя... У Сухумі хатинку для мене купив перед смертю, а я потім на Київ її поміняла.

— А звільнилася коли?

— У 86-му...

— Я у 86-му народилася!

— Знаю, квітко моя, — усміхнулася бабця. — Тільки Меламед, сука, ще не згнів на той час. І доби на волі не пробула. Підкинули наркоти і знову закрили. Меламед сказав: хоч земля лусне, а ти до смерті сидітимеш. Я простежу. — Перехрестилася: — Помер, слава тобі Господи, у 98-му...

Тихо стало. Мар'яна поклала долоню на суху бабчину руку.

— А мама знає, чому ти півжиття по в'язницях?

— Ні, ні, - захитала головою бабця. Поклала суху долоню поверх Мар'яниної.

— От і ти матір не суди, не гонорися: «Бачити її не хочу». Що ти знаєш про неї?

— Головне знаю, — насупилася Мар'яна. — Тато через неї хотів на себе руки накласти! Хіба то можна простити?

— Ой, не жени коней! — розсердилася бабця. — Звідки взяла, що на Аїді гріх? Щось інше причиною стало — шкірою відчуваю.

— Ти просто не знаєш, що кажеш, бабо Нато! Нема інших причин! Мама винувата! — вперто повторила Мар'яна.

Баба діло знала: до вечора не відходила від онуки. Змусила Мар'яну вкластися на диван, накрила ковдрою, гладила по руці:

— Відпочинь, квітко моя. Чому уста підковою вигнулися? Ану, усміхнися! До ранку сил наберешся, підемо тата твого провідати. Дай би Боже, до свідомості повернувся, побачив: не сам, а то сил додає... Як мужчині померти, коли дитина поряд? Тільки жити.

Уже сто років ніхто не пестив Мар'яну, як малу. Усміхалася ошелешено: чому мати до неї таку рідну бабу не пускала?! З нею ж тепло і затишно, біди відступають, їй же геть усе можна вихлюпнути без пересторог.

— А в мене біда... Така біда, — прорвало, понесло, і вже сльози на очах. — Є дві людини. Двоє мужчин. Один... прогнав! Від іншого сама втекла!

— А до кого серце повертає?

— До Ярка, якого покинула. Він зелений! І такий чудний! Не бреше ніколи, всіх у свій дім впускає — і друзів, і наволоч усяку. А другий, Хотинський, змущував мене шукати родичів одного багатого дядька. Дороша. Той давно жив, а його нащадкам тепер великі гроші світять. Але я тепер думаю: Хотинський мені правди не відкрив! Щось там інше, з тими Дорошами, а я виконувала брудну роботу, навіть не знаючи для чого. І жінка в нього інша є. І ще... він — альфонс. Знаєш, що таке «альфонс», бабо Нато?

— Блядун? — спитала бабця.

Мар'яна би розреготалася, якби сили були, та сил бракувало. Усміхнулася, кивнула.

— Дурне діло — чужих родичів шукати, — махнула бабця сухенькою долонею. — Свої предки в спину дихають. А таємниць своїх не відкривають лише тому, що не дуже вони комусь із нащадків і потрібні. А їм би було що розповісти... От у мене бабця була...

Олександра. Саша. Вже ніколи її історію не узнаю. Не розпитала... Думала ще встигну.

— Це вона мені хто?

— Прапрабабця! Тільки раз у житті її й бачила. Ми саме в Україну з Уралу повернулися, мама мене одразу до своєї матері на Кіровоградщину повезла — онуку показати. Спершу на цвинтар пішли дідові Толі вклонитися, бо не дочекався, поки доньку реабілітують, помер. Потім мама з бабою Сашею проплакали цілу ніч, а як мама заснула, баба мене до себе поманила, витягла зі скрині клуночок. Розгорнула — а там справжній скарб. Монети царські золоті, діаманти, серце золоте. «Помру, тобі, Наталочко, буде», — прошепотіла. А я їй: «Звідки у вас золото, бабусю?» — «Від твого справжнього діда, Курта, — прошепотіла. — Тільки нікому не кажи, що правду знаєш! А сама запам'ятай на все життя: діда твого звали Курт фон Лютцгоф». А я ще мала, дурна... Ні щоби розпитати: що за Курт такий? Діда ж Толею звали.

— Так і не дізналася?

— Ні... І скарб пропав — спитати нема в кого. Баба Саша і мама померли, ще коли я сиділа. У Аїди питала, каже: «Крім швейної машинки після мами в бараку нічого цінного не лишилося».

— Фон Лютцгоф? — Мар'яна збудилася: сімейна історія оживала, вабила сильніше, ніж Дорошів родовід. — Добре, що ти прізвище запам'ятала, бабо Нато. Можна в архіві пошукати: що то був за один, Курт фон Лютцгоф.

— Ех, квітко моя... Нам би з тобою самим не погубитися більше! Давай... Засинай уже. Хай добре наснитися.

Сон цупкою тінню — обхопив Мар'янину голову міцно, шепотів-навіював:

— Спи-пливи... Розповідатиму тобі про життя... Воно є.

- І Курт був? — питає Мар'яна.

Цупка тінь тремтить, стає легкою, прозорою. Крізь неї — пекуче сонце, небо, та Мар'яні хочеться сховатися не від того сонця. Жінка виє моторошно: «Війна! Ой, Божечко, люди! Війна...»

У Мар'яни перехоплює подих: що за рік нині?

— Чотирнадцятий... — шепоче тінь.

— Так і є. Чотирнадцятий розпочався, — погоджується Мар'яна, дивується. — У чотирнадцятому розпочнеться війна?!

— Живі вирішать... Уже була... У 1914-му... Перша світова. Уже і до Цвітної докотилася. Бачиш?

Усе бачить: онде село зелене багате — Цвітна, — дворів, певно, тисячі півтори, торжище, школа, храм Божий, гончарі мудрують, а на Чорнобаївському куті в бідному дворі Гриця Сологуба на війну проводжають, гомонять: дай, Грицю, німцю під хвіст, покажи їм нашу козацьку силу: цвітнянські козаки колись «границю» від бусурманів вберегли, і тепер їхні онуки не схиблять. Гриць супиться, киває... Обіймає дружину Домну, 14-річну доню Олександру.

— Сашуню в найми не віддавай! — наказує дружині.

— А як же прожити, Грицю? — плаче Домна. — Пропадемо...

— Ну... То хоч не німцю!

Їм би ще хоч раз обійнятися, бо не знають — згине Гриць за півроку, а звістки про те Домна з Сашунею так ніколи і не отримують, — та з Хмарівського кута Цвітної до двору Сологубів уже Пилип Хмара верхи несеться.

— Егей, дядьку Грицю! — гукає, кінь дибки. — Біля церкви панотець чекають благословити. І рушаймо! На Олександрівку.

— Таточку! — Саша зривається, летить до татка. Обіймає, хрестить. — Хай вас Господь для нас збереже, таточку! Ми ж іще і Псалтир не весь вивчили... І ще ж з вами на ярмарку в Чигирині не були...

— До німця не ходи, доню! — шепоче Гриць єдиній улюб леній дитині.

До осені Домна з Сашею так-сяк протрималися — жито з орендованих шести десятин зібрали, у перелісках біля Чорного лісу глину-огирянку для цвітнянських гончарів копали, паламарів синок Толя потайки від батька Домні з Сашею буряки з льоху тягав, бо все вони з Сашею разом — і до церковнопарафіяльної школи, і на недільній службі, і як ото багаті Сіденки шапіто раз до Цвітної привезли. А як упало листя, геть зле стало: ділять скорину навпіл, не знають, що завтра їстимуть. І паламар, як на гріх, відіслав сина до Києва в семінарію.

Домна на доню глянула, заплакала...

— Збираймося на базар в Олександрівку, Сашо, — сказала. — Дай Боже, хтось візьме тебе в найми до весни.

А на базарі ж в Олександрівці справжньої їжі — гори: і кренделики, і бублики, і льодяники, і пиріжки з капустою, і ляжки свинячі запечені. Саша з мамою стали край торжища, від голоду хитаються. Аж пан — молодий, гарно вдягнений, блискучий, як той льодяник.

— Дівчину в найми віддаєш? — Домну питає.

— Віддаю, добрий пане...

— За свинями ходила? — пан Саші.

— Ходила, — бреше.

— А корову здоїти зможеш?

— Усе зможу!

Скривився, оглянув Сашу з голови до ніг.

— Йди до екіпажа з мідним козирком і чекай на мене. Екіпаж за рогом біля дому купця Явтухова стоїть, — наказав. — А я поки з матір'ю твоєю поторгуюся.

— Хоч скажіть... Кому служитиму? — спитала Саша.

— Сімейству ясновельможного Йоганна фон Лютцоффа! — повідомив «льодяник» гордо.

Саша аж рученята до грудей приклала од горя.

— Мамо! Не віддавайте мене німцю! Тато ж вас просили — тільки не німцю! Німці ж — вороги! Що ж ви робите, мамо?! Тато з ними б'ється, а ви...

Пан очі вирячив, почервонів.

— Ти що верзеш, селючко?! Фон Лютцоффи вже двісті років Російській імперії служать! Ще імператриця Катерина їм своїм указом тут землі подарувала! За заслуги перед державою!

— То й що? Однаково — німці, - розгубилася Саша.

— Пішла геть! — пан замахнувся.

Домна йому в ноги: не губіть! Візьміть дівчину, бо до весни не доживемо...

...За вечерею зі спеціально відгодованою горіхами індичкою красивий, як льодяник, управитель маєтку розважав чимале сімейство фон Лютцоффів оповідками про подорож до Олександрівки в пошуках нової наймички.

— Так і сказала: однаково — німці? — перепитала управителя пані Амалія, дружина ясновельможного пана Йоганна, мати одинадцятьох його дітей.

— Отака дурепа! — сплеснув руками «льодяник».

— *Nomen est omen*, — мовив ясновельможний після тривалої паузи. — Ім'я — то визначення. Знак, доля... А ім'я — то рід. А рід — то коріння...

— Тобто?! — розгубився управитель.

— Тобто ми — однаково німці! Де би не жили, — відповів ясновельможний. Глянув на одинадцятьох своїх дітей — сиділи чемно, навчені порядку, дорослих не перебивали, слухали уважно.

— Чи правильно я кажу, панове? — спитав малечу.

Діти закивали, заторохтіли: хіба ви можете бути неправі, тату?!

— А наймичку взяли?! — спитав п'ятнадцятиріч ний Курт.

— У свинарнику скотарям помагає, - відповів управитель.

..До весни 1915 року Саша зі свинарника не вийшла би, та в переддень католицького Різдва дівка-кухарка зламала руку. Пані Амалія власною персоною навідалася до флігелька, де ночували наймити, які господарством займалися і до панського дому ходу не мали, обдивилася «контингент»...

— Ти! — вказала на Сашу. — На кухні впораєшся?

— Усе зможу!

— Як звати?

— Олександра.

— Краще — Алекс! — уточнила Амалія, веліла за собою слідувати.

Ще ніколи до того дня Саша не переступала порога панського дому. Йшла за пані Амалією до кухні, наказувала собі мовчати, не дивуватися, не зойкати від захвату, бо зі скотарів — дякую, Боже! — «хатньою» стала! Дівки-покоївки наказали лахміття викинути, вимили, дали одягу нового аж три комплекти — чорну довгу спідницю і сіру блузу з білим фартухом на кожен день, білу блузу і синю спідницю на свята, а ще фланелеву сукню з глухим комірцем, щоби до церкви ходити... Мати Божя! Та в теплі, не зі свинями на соломі! Та ще грудку цукру можна... буде якось... обережно поцупити і згризти за піччю, де самовари роздмухують. Хіба не щастя?! Тільки би не схибити, аби назад до свиней не відправили.

Старалася, з ніг валилася, бо хазяйка суворо спостерігала за новою «хатньою»: абикого в дім фон Лютцгофів не пускали. Вчителі й ті за найменший непослух вилітали за мить. А скромна Алекс пані Амалії до душі припала, а коли дізналася, що дівчина грамоти навчена, то

навесні перевела Сашу в покоївки до найменшої з дочок — семирічної Елізи — з обов'язковою умовою: на літо Алекс не їде додому, залишається в панському домі. На рік, а може, й надовше.

Отоді- то вони і перетнулися вперше — Курт і Алекс. Вишні цвіли. Алекс супроводжувала малу Елізу до купальні в саду, бо в домі фон Лютцгофів дітей загартовували з дитинства — фізкультурою, довгими прогулянками, плаванням. Курт саме йшов від купальні, коли мала причепилася до нього: поплавай зі мною, братику. Він лиш кинув на покоївку швидкий знічений погляд, манірно вклонився...

— Я знаю, ви — Алекс, Елізин янгол-охоронець, — сказав чемно. — А я лише один із її братів. Курт... — помовчав, додав серйозно. — Німець...

Алекс розгубилася.

— Однаково... — прошепотіла.

Він усміхнувся.

— Так і є! Однаково — німець... — і не пішов із малою до купальні: у Курта саме починався урок географії. У сімействі фон Лютцгофів життя плинуло за суворим розкладом.

Алекс зажурилася: ніхто й ніколи до цього дня не нагадував їй про халепу на Олександрівському базарі, а Курт сказав так просто: я — німець... Наче дорікнув. Почала уникати юного фон Лютцгофа: краще вже не бачити його. Та у великому домі з десятками слуг перетиналися щодня: Алекс знічувалася, червоніла, відводила погляд, а Курт, здавалося, намагався опанувати хвилювання, виглядати дорослішим: кидав декілька чемних фраз, одразу посилався на справи та йшов від Алекс повільно, ніби сам собі докоряв: «Навіщо я йду, я ж не хочу...» Вона проводжала його схвильованим поглядом, ніби казала: «Нащо ти йдеш, ти ж не хочеш... І я... не хочу».

Восени з'явився привід зустрічатися частіше. Пані Амалія доручила Курту підтягнути Елізу з німецької граматики.

— Для Алекс теж корисно вивчити німецьку, — запропонував Курт, і пані Амалія подумала, що це доречно.

За вікном червоніло осіннє листя, мала Еліза терпляче виписувала в зошит вірші Гете, стомилася, запросила перерви, побігла до сестер. Алекс і Курт стояли біля вікна.

— Я кохаю вас, Алекс, — сказав Курт несподівано і бурхливо. — І цього вже не може змінити ніщо!

— Прошу, Курте, не треба... — Алекс глянула на Курта із розпачем, швидко пішла до дверей.

— Благаю, не йдіть! Дайте мені ще лиш хвилину!

Завмерла. Серце стукотить.

— Ви знаєте, це неможливо. Ви — зі шляхетного роду, а я... — витискувала з себе горе-слова.

— А ви — мій ідеал! Моє натхнення! Моя радість, моє повітря...

— Прошу, досить!

— Я нічого не прошу у вас, Алекс. Лиш скажіть: чи можу я сподіватися на взаємність?...

— Нащо ж ви мучаєте мене?! — прошепотіла відчайдушно. — Прошу! Відпустіть! — вибігла з Елізиної кімнати, одного в Бога просила: тільки би пані Амалію не перестріти. У матінки сімейства фон Лютцофф — гостре око.

Минув рік 1915-й. Рік 1916-й добігав кінця. Олександра лише двічі їздила до матері у Цвітну: везла гостинці і гроші, справлялася про здоров'я і рвалася назад, до маєтку фон Лютцоффів. «Роботу втратити боюся», — казала Домні. «Курта би побачити скоріше», — думала. Він більше ніколи не говорив із покоївкою про кохання, та Алекс читала мовчазні палкі зізнання у світлих блакитних його очах.

У грудні 1916-го численне сімейство фон Лютцоффів зібралося на різдвяні свята до Бремена, пані Амалія вирішила зекономити на слугах, взявши з собою лише двох німкенів, які прослужили в маєтку півжиття. Олександрі та іншим дали по карбованцю і тиждень вільного часу. За день до від'їзду Курт зліг — скаржився на болі в шлунку, заспокоював схвильовану матір: минеться, день полежить і вслід вирушить, дожене сім'ю в Києві, де пан Йоганн мав справи і планував затриматися на день. Пані Амалія погодилася на це — фон Лютцоффи вирушили, Курт лишився. Слуги порозбігалися, тільки Алекс не поспішала від'їжджати.

Вечір упав. Алекс зашивала порвані Елізині панчішки, коли Курт — здоровий, геть нічого не болить! — зайшов до кімнати, мовив твердо:

— Ходімо, Алекс! Ви маєте це побачити.

Тремтіла, слухняно сунула вслід — через увесь великий порожній дім до кабінету пана Йоганна, куди — свята святих! — ніхто зі слуг ходу не мав. Курт підійшов до однієї із книжкових шаф, натис невидиму сторонньому оку хитру кнопку на полиці — книжкова шафа

рипнула, зрушила, відчиняючи за собою невеличкі дверцята. Курт запалив свічку, розчахнув потаємні двері.

— Ходімо, — попросив Алекс схвильовано.

Холодні кам'яні сходинки вузького тунелю вели все вниз, під землю, як у могилу. Врешті тунель розширився, Алекс побачила викладене каменем невелике підпілля, схоже на звичайний сільський льох. У льосі при стіні стояли чималі глиняні горщики. Знайомі горщики, рідні, бо такі тільки у Цвітній гончарі роблять, а більше ніде. У мамі вдома в таких молоко в печі топлять. Як є молоко... Алекс нарахувала одинадцять горщиків. Завмерла, глянула на Курта розгублено. Він хвилювався. Поставив свічку на кам'яну підлогу, ходив по льоху, стискав долоні, ніби намагався врешті насмілитися...

— Я знаю! — раптом зупинився. Дивився своєму натхненню в очі хоробро. — Знаю всі ваші страхи, Алекс! Ви думаете, що мій батько ніколи не дозволить нам бути разом! Що мені лише сімнадцять і я надто юний для сміливих вчинків! Що не можна йти всупереч долі, але я вирішив, що варто... варто посперечатися з долею!

Курт задихнувся, замовк. Стиснув долоні сильніше.

— Ви праві... Батько ніколи не дозволить мені... і вам... Більше того: він відправить мене до Варшави під опіку свого старшого брата, як тільки здогадається про мої почуття до вас.

Видихнув, зробив крок до горщиків, присів біля одного з них, озирнувся до дівчини. Зірвав цупку тканину, що покривала горщик, — а в горщику золотих червінців по вінця.

— Про це таємне приміщення не знає ніхто зі слуг. Тут батьки зберігають наш спадок — мій, моїх братів, сестер, — вказав на горщик. — Цей горщик — мій. Спочатку, коли ви тільки з'явилися в моєму житті, я мріяв схопити його в одну руку, іншою підхопити вас і зупинитися лиш там, де нас ніхто і ніколи не знайде. Та потім я зрозумів, що це вчинок не мужчини — хлопчика. А я хочу, щоби ви вірили: на моє плече в житті можна спертися.

Алекс слухала і тремтіла. Паморочилося. Кліпала мокрими повіками.

— Я не розумію вас, Курте... Не розумію...

— Я хочу бути чесним не тільки з вами, Алекс, але й зі своїми батьками. У березні наступного року мені виповниться вісімнадцять!

Тоді я матиму законне право на свою частку спадку й зможу забрати його, не образивши тата і маму.

— Я не розумію... — Алекс приклала рученята до грудей, тремтіла.

— Ви поїдете зі мною, Алекс?

— Куди?

— У Новий світ.

— Так не можна... Не можна! То гріх!

Курт глянув на Алекс відчайдушно, підійшов, узяв її руки у свої. Очі — в очі.

— Ви кохаєте мене, Алекс?

— Господи... Так! Але ви... — задихнулася, замовкла.

Курт просявав, стиснув дівочі долоні.

— Моя дорогоцінна, моя світла Алекс! Як би не склалося життя, які би випробування не підготувала нам доля, присягаюся — п'ятого березня наступного, 1917 року, чекатиму вас на залізничній станції в Олександрівці! Спочатку Харкова дістанемося, потім Москви... Ви... приїдете, Алекс?! Благаю, скажіть зараз! Можливо, у нас більше не буде нагоди поговорити відверто на самоті!

— Приїду...

— Світла моя! Єдина... У нас не буде перепон! — схвильовано видихнув Курт.

...За два дні до запланованої втечі, 3 березня 1917 року, Російська імперія лишилася без царя. Сімнадцятилітня Олександра дізналася про те наступного дня у Цвітній, куди приїхала провідати матір. Перехрестилася, спакувала в цупку торбину три комплекти службового одягу, обцілувала Домну зі сльозами на очах і, хоч сказала, що прямує до маєтку фон Лютцоффів, помчала дорогою на Олександрівку, де на неї мав чекати Курт, сподіваючись підсісти на підводу, які возили до Олександрівки гончарні вироби з Цвітної.

Шлях вимер, на серці журба: невже матінку ніколи не побачить? Як же вони тут усі житимуть без царя?... Усе підтримувала себе: Курт... Курт чекатиме в Олександрівці! До ночі Саша дійде, переночує в готелі при станції, а зранку умиється чистою водою, щоби очі яснішими були. І побачить Курта.

І години шляхом ноги не біла, коли почувла за спиною тупіт кінський. Озирнулася — вершники мчать. Під'їхали, кружляють. Так

он де ти, панська підстилка?! Втекти хотіла?! Саша в сльози: «А ви хто? Чого вам треба?!»

— З нами до маєтку німців поїдеш! — один сивий злий гукає. — Ти з ними чаї розпивала, усе про них знаєш! І де золото їхнє! І скільки виродків німецьких наплодили! Скажеш нам усе чесно — чи всі є, чи не сховали часом кого малого, і де багатства, — живою додому повернешся! А будеш німцям помагати — разом із ними на той світ підеш! На коня її!

Ой, той світ — не Новий світ! Смикалася на коні за спиною злого сивого, билася лицем у грубий кожух його, сліз нема — тільки жах. Торба з одягом на шляху не лишилася — підібрали вершники, на Сашиних очах поміж себе поділили. Мамо, мамо... Пані Амалія, пан Йоганн... Еліза, мала щебетуха, Курт... Ще здалеку маєток фон Лютцгофів побачила — палав величезним багаттям, не грів — чорне все, люди виють: «Пани в домі горять! Усі горять! І дорослі, і діти...», собаки захлинаються, а води ніхто не несе.

— Запізнилися! — роздратовано вигукнув сивий злий. Сашу з коня — ану геть! Так і покотилася...

— А з нею що?! — спитав злого сивого білобрисий хлопець у сільській свитці.

— А хай собі валяється! — вигукнув той. Свиснув — дременули, тільки пил курявою.

Мамо, мамо... От і побачилися. Добре, що цвітнянський паламар, тато Толін, підводою до села гроб для померлого сусіди віз. Підібрав, не спитав: що з тобою, Сашо? Головою всю дорогу хитав та молитви шепотів, а вже перед хатою Сологубів признався:

— Шукали тут тебе душогуби, слуги антихристові... Налетіли, як з пекла. Домну побили насмерть. Та всім на Чорнобаївському куті наказали: хто до неї в хату зайде, сам під батіг піде. А хто вони такі? Чи то анархісти, чи то більшовики, чи то есери — один чорт знає!

Насмерть?! Саша — до хати. Домна лежала на долівці під піччю, стогнала тихо.

— Мамо... Матусю... — і сама біля матері мішком порожнім.

— Як же вони тебе знайшли, доню? — прошепотіла Домна. — Ти ж казала — до маєтку, а я іродам клялася, що ти в Олександрівку...

— Нікуди вже не треба, — відказала доня гірко. — До тебе приліплюся, мамо, щоби... як убиватимуть, то й мене...

Тільки рік один не вбивали у Цвітній. Наче забули всі про село. У далекому Києві оголосили Центральну Раду, УНР, з війни мужики цвітнянські почали повертатися, а Домна так і не встала. У перший день року 1918-го сконала тихо, а наступного дня у Цвітню увійшов більшовицький загін. Зігнали людей на площу перед крамницею Сіденків, комісар на кобилу вскочив, оголосив: «Радій, народе цвітнянський! Нема у вас тепер УНР, вся влада в робітників і селян. Так у Харкові з'їзд більшовиків постановив. І представника свого до вас направив! З мандатом! Будуватимете під його керівництвом нове життя! Без буржуїв, попів і рабів!» І кличе того представника. Саша дивиться — а то ж Толя! Паламарів син! Чуб вихором, вуса шпагатом, на фуражці зірка червона. Комісар йому:

— З чого праве діло починати треба? Кажу, товаришу Анатолій!

— Ворогів — під корінь!

— Оце по-нашому, по-більшовицьки! До стінки їх поставимо сьогодні ж!

Люди погубилися — бігти давай, комісар револьвера з кобури дістав, у повітря стрільнув: куди від нового життя?! Ану назад, суки! Та куди там! До наступного ранку по перелісках мужиків вишукували, аби мобілізувати на боротьбу з буржуями, та більшість до Чорного лісу чкурнула, а там уже будь-який мандат недійсний. Комісар не здався. Коли сонце впало, знайшов таки ворога — паламаря. Поставив старого на коліна, кулю в лоба пустив і пішов врешті спати в паламарів дім із чистою більшовицькою совістю.

Толя з мандатом про те дізнався лише під ранок, коли з Чорного лісу повернувся. Побачив, як Саша під хатою паламареве худе тіло обмиває, почорнів. Слова не мовив. Допоміг обгорнути тіло простирадлом, на горб звалив, потяг за село. Під осикою і поховали паламаря потайки. Саша хотіла хреста з гілок зробити, а Толя не дав.

— Не можна без хреста! — мовила Саша гірко.

— Можна, Саню. Бога нема, — відповів Толя.

— А ти ж... в семінарію був подався.

— Прозрів... — зітхнув гірко. — Як товариші дізнаються, що я батька поховав, — розстріляють.

— Не дізнаються...

Глянув на Сашу із вдячністю.

— Сань... Виходь за мене, як вижити хочеш, — мовив. — Бо от тільки ти й лишаться, що з мандатом. Ти мені завжди інтересна була. Чи дарма я тобі буряки з батьківської комори тягав?...

- І як ми з тобою житимемо, Толю?

— Нове життя будуватимемо вдень і вночі. Бо подохнемо! То як? Вінчатися зараз не можна. Випишу собі довідку, у комісара печатку шльопнемо — і все. Сім'я.

— Добре... — сказала Саша і заплакала.

Більшовицький загін забрався з Цвітної за три дні — поніс в інші села благу звістку. Залишив представником нової влади вже жонатого Толю з мандатом як партійного, свідомого і письменного, три десятки озброєних червоноармійців і завдання: провести остаточну реквізицію коштів у цвітнянських буржуїв; виловити з Чорного лісу втікачів і мобілізувати їх до Червоної армії. Толя ще тільки складав списки заможних цвітнянських господарів, коли брати Сіденки, які таке багатство мали, що за царя навіть за власний кошт залізничну гілку до Цвітної протягти хотіли, зібрали свою раду, пом'янули паламаря і вирішили, що у Цвітній більше ніхто не поляже. Що тут своя армія буде, і як хто ще полізе до Цвітної, то тут і залишиться навіки. Зібрали молодих завзятих, пішли до Пилипа Хмара, що він з війни унтером і повним Георгіївським кавалером повернувся.

— Просимо тебе, Пилипе, стати отаманом хоробрим воякам, — до нього.

— У Чорному лісі згуртуємося, — відповів Хмара. — Туди ніхто не сунеться! А як сунеться, то й дізнається, що то є Республіка Чорного лісу!

Страх і ненависть поселилися у Цвітній, добрі сусіди ворогами стали: вдень Толя з червоноармійцями чоловіків у Червону армію жене, вночі з Чорного лісу Хмара виходить, і вже не тридцять червоноармійців у Толі — лиш двадцяттеро. І рекрути до Олександрівки не доїхали... Виснажився паламарів син, змарнів — пізно ввечері повертався до молододі дружини. Їв не їв, гранчак горілки в горлянку — бумц на лаву. Тільки й того, що стогнав-кидався уві сні, наче женуть його, як того зайця. «Знову не торкнеться», — хрестилася Саша. Хай би вік не торкався. Вистачило кількох разів, щоби згидувати нелюбом, та знака не давала, терпіла: чоловіків мандат приносив хліб... Хтозна, чи вижила би без того? Зла зима 1918-го валила людей без

куль і пострілів. Влада більшовиків спустошувала льохи, а як хто опирався, тоді вже — куля. Усе частіше до Цвітної прибивало голодних знесилених людей — шкрябали у двері: подайте... Було би...

Того лютневого вечора Олександра не чекала на чоловіка: Чорний ліс не давав Тольці спокою. Викликав з Олександрівки підмогу, подався Хмару шукати. Уже й ніч упала, а їй усе не спалося. Аж шкряб у двері. Рогача ухопила, до дверей.

— Там хто є?!

— Алекс... Це я... Курт...

Ледь не зомліла. Мати Божя! Двері відчинила, і серце впало: на порозі тремтів схудлий, знесилений, голодний Курт в обтріпаній блаженській одешинці. До хати завела, всадила.

— Зараз, зараз... — руки трясуться, серце виска кує з грудей. Доказана — ще є трохи каші пшонної, хлібця, солі...

- Їжте, прошу... Нічого не кажіть. Їжте... А я води зігрію, миску принесу. Помієтесь...

— Це небезпечно, Алекс... Я не можу ризикувати вашим життям заради того, щоби помитися...

Саша задихнулася — горе горою, а їй однаково. Несила вже терпіти те горе.

— Ви в моєму домі, Курте. Не вередуйте і слухайтеся хазяйки. Зараз вечеря у нас пізня така. Тож їжте, прошу.

Курт усміхнувся сумно. Уклонився своїй Алекс: підкоряюся! Давився кашею не з відрази, з голоду. Хліб з'їв до крихти. Подякував. Саша поставила на долівку миску велику, набрала в неї води. Поливала Куртову спину з глечика: сльозами вмивалася. За що ж то їм, Боже?! За що?!

— Ви... чекали мене? Того дня... на станції в Олександрівці? — не втрималася, спитала.

— Тільки завдяки тому вижив... — дивився в долівку. — Вирішив виїхати раніше, а згодом дати татові телеграму... — глянув на Сашу. — Їх спалили! Усіх! Живцем... Ви знали?

— Я їхала до вас... Мене наздогнали озброєні люди і повезли до вашого маєтку. Хотіли вашого золота...

Курт потягнувся до худой своєї одешинки. Дістав із кишені клуночок із носовика. Розгорнув, поклав Саші на долоню чотири

монети золоті, прозорі камінці й пухате золоте серце з вигравійованою літерою «К».

— Ось воно, все золото фон Лютцгофів... Решта згинуло, розграбоване, розвіяне. Я приніс його вам, моя світла Алекс. Більше не покличу вас у Новий світ. Світу більше немає — він згорів разом із душами фон Лютцгофів. Згадуйте про мене. Це серце матінка подарувала мені на Різдво, щоби я віддав його своїй коханій. Воно ваше. Прощайте...

— Куди ж ви?

— Однаково... Я ж — німець.

Та буремні роки змінили не тільки Курта. Уже й Алекс не наївна покоївка. Натерпілася, дихати боїться. А треба ж повітря повним ротом набрати, щоби потім знову мати сили... терпіти.

Двері заступила, головою похитала.

— Скарбів ваших не візьму, хай вам допоможуть з пекла вибратися. І в ніч не відпушу. І не просіть, Курте. Піч тепла. Лягайте, прошу. Поспіть, хай сили будуть. У мене на печі грушами пахне... От правда!

Усміхнувся. Поліз на піч. Саша і не перехрестилася для сміливості. Лягла поряд.

— Ви ніколи не цілували мене, Курте.

— Ніколи, моя світла Алекс, — прошепотів Курт.

Торкнувся вустами Сашиних губ. Обійняв. І двоє юних — діти-діти: їй — 18, йому — 19 лише — забули, що світу більше нема. І тільки прозора крапля, що впала з хлопчачої щоки на дівочі вуста кричала: то не солоний піт, то гіркі сльози...

Вона прокинеться від грюкоту в двері. Перелякається, схаменеться, кине́ться шукати Курта, щоби встигнути зробити для нього ще хоч краплю добра — схвати, дати хліба на дорогу, затулити собою, якщо схвати не вийде. Та Курт, поцілувавши на прощання свою світлу Алекс, пішов посеред ночі тихо і назавжди. Залишив на столі золотий скарб фон Лютцгофів у носовику. Курта розстріляв німецький патруль, коли він йтиме на німців і кричатиме: «Що ви тут робите?! *Noten est oten!* Не ганьбіть свого ім'я!»

За місяць більшовицька влада в особі жонатого Толі з мандатом і кількох червоноармійців, так і не упоравшись з опором отамана Хмари, спішно залишала Цвітну, бо до села вже підходили австро-

німецькі війська. Толя скавав верхи поряд з підводою, в якій трусилася бліда Саша.

— Саню, геть погано?

— Терплю...

— Кишки скрутило?

— Та ні... Дитинка, мабуть, буде.

— Дитинка? Ото я дав! І сам не помітив, коли дитинку зробив! — розсміявся Толя.

— Часи такі... - відповіла Саша. — Війна...

Наступного ранку Мар'яна прокинулася з важким серцем.

— Що снилося, квітко моя? — спитала баба Ната.

— Що в цьому році війна розпочнеться, — відповіла.

Розділ 6

Останній Дорош

Другого січня 2014-го лікарня швидкої допомоги все ще збирала новорічний врожай побитих, попечених феєрверками, отруєних «лівою» горілкою, поламаних у ДТП киян і гостей столиці. У боксах приймального відділення аншлаг, тож тих, хто встиг відзначитися напередодні і вже трохи оклигав, переводили з інтенсивної терапії до загальних палат. Мар'яна зрозуміла те з коротких фраз лікарів, які займалися новоприбулими пацієнтами, у серце клюнула надія: може, і татові вже краще після операції?

— Озеров? Стабільно-важкий, — пояснила медсестра у відділенні хірургії хребта і спинного мозку, видала черговий список препаратів для подальшого лікування, показала двері, за якими лежав тато.

Мар'яна завмерла біля дверей — усе не наважувалася увійти: страх перемішався із соромом. «Учора я утнула дурню, гіршу за материну, — бідкалася. — Що би з татом стало, якби узнав, що мене вже нема? Що не тільки мама його зрадила, пішла до іншого, але і я покинула...» Самоїдство не додало хоробрості. Ще зранку благала бабу Нату: «Ходімо зі мною». Та мудра бабця розсудила по-своєму.

— Твій тато мене в новорічний вечір п'ять секунд уперше в житті бачив. І нащо йому чужа людина у важку годину? Роззнайомитися? Ще встигнемо. Йди, квітко моя, та не за себе думай, коли тата побачиш. Не про те, як тобі гірко і боляче, бо йому зараз гірше...

Наварила бульйону з курки, чаю в термос, сухарів — з Богом, Мар'яно.

— Тату?... — Мар'яна увійшла до палати з дурною думкою привітати з Новим роком усіх, хто тут є, та поміж чотирьох порожніх ліжок лиш одне прогиналося під вагою живої людини в бинтах і гіпсі. — Тату...

Він почув. Закриті повіки затремтіли. Лець привідкрив очі. Побачив Мар'яну, заплющив повіки: бачити не хотів?!

— Таточку! — Мар'яна забула бабині настанови, розридалася, кинула на підлогу сумку з наїдками. Кружляла навколо ліжка, усе хотіла обійняти тата, та страшилася й торкнутися — а раптом зробить йому боляче? Врешті впала на коліна, гладила долонею біле простирадло за сантиметр від татової руки. — Я тут... Я поряд, тату. Все! Уже не плачу! Тату... Поговори зі мною, благаю! Лиш два слова! Скажи... Ти говорити можеш?

— Спробую... — прошепотів смиренно, привідкрив очі, дивився на Мар'яну тьмяно.

— Добре... — розгубилася. Про що балакати? Усі слова — зайві, усі питання — дурні й недоречні, та одне їло мозок. — Тату... — рвала фрази від хвилювання. — Ти... якщо любиш мене... Прошу, скажи... Заради мене, благаю — чому?! Все через...

Не договорила, бо тато заплющив очі, наче і йому соромно на світ білий дивитися. І добре, що Мар'яна замовкла, не лягнула: «Усе через маму?», бо тато видихнув, прошепотів:

— Гроші...

— Які гроші?! — розгубилася Мар'яна.

Тато теж рвав фрази — по живому, як пластир від шкіри.

— Люди... довірили... мені гроші... Для Майдану... намети...

- І що?

— Один обіцяв... добру ціну... Гроші взяв...

— Обманув?

— Сам винуватий... Треба...

— Що?

— Уміти...

— Про що ти, таточку?

— Відповідати... — видихнув, заляк, наче помер. — Прости... — прошепотів.

Мар'яна дивилася на тата, та бачила незнайомого покидька, — в душі збігала, як гаряче молоко, заливала все навкруги невтримна ненависть. «Я його знайду!» — найважливіша мета на життя визріла за мить. Хотіла одразу озвучити її татові, та з підсвідомості ще не проаналізоване, не усвідомлене: будуть гроші!

— Будуть гроші! — мовила непевно. — Купимо намети, потім ти одужаєш і ми його знайдемо, того виродка.

— Не візьму... твоїх грошей... — татові очі зволожніли: врешті наважився назвати справжню причину відчайдушного стрибка. — Сором... — прошепотів. — Перед Майданом такий сором...

Мар'яна не була на Майдані жодного разу відтоді, як площа перетворилася на центр бунтівного і поки мирного опору. Сунула від Бесарабки по Хрещатику, роззиралася напружено і вороже, наче всі тут мали бути, як ті малолітки з Полтави, що окупували Яркову кімнатку, — порожніми, нахабними, невченими, поверховими шибайголовами, які позбігалися звідусіль, аби врешті колективно утнути те, чого жадали, та не наважувалися зробити раніше поодинці: начхати на звичайне щоденне життя, тусуватися досхочу, всупереч тому звичайному життю, без часу і обмежень у приємній компанії і, як вийде, заодно «головного міністра Яника» скинути. Та прискіплива пам'ять нагадувала: Ярко, Біджо з Авророю, тато... А ще Аніта Станіславівна, Федя... І Поля. До біса гарних людей проти двох дурнувятих малоліток із Полтави.

— Полю би знайти!

Побачила попереду барикаду, складену з автомобільних шин, поламаних крісел, садових лав і шматків металевої огорожі: перетинала Хрещатик біля зачиненого універмагу. Роззирнулася — такі ж барикади перекривали виходи з дворів і провулків, що стікалися до Хрещатика, височіли форпостами справжнього кордону. «Огорожі навіщо зламали? — напружилася ще більше, ніби сама огорожа: ось зараз і до неї доберуться. — Чому Хрещатик брудом, як коростою, закритий: папірці, пляшки, гілки... Тхне чимось смердючим...»

Зупинилася: може, не йти далі — туди, де за барикадами починаються намети, тягнуться до Майдану. Біля наметів люди зайняті чимось буденним: рубають дрова, розводять вогнище, готують їжу... Може, далі — тільки для своїх? Бо ж навіщо кордон, коли немає перепустки через нього? Он біля звалища автопокришок купка агресивних хлопців: затулили обличчя банданами, в руках битки, емоційно доводять щось двом галасливим жіночкам середнього віку, та, видно, консенсус неможливий — хлопці хапають жіночок попід руки, змушують змінити маршрут. «Ідіть звідси! Провітріть мізки, тоді повертайтеся!» — горлає один всесильний. Вони всі всесильні. Люди без лиць, закритих балаклавами, хустками. Сміються, роззираються хвалькувато, наче шукають нову здобич.

— Дідько! — Мар'яні хочеться бігти геть, та — тато! І страшно. — Якого біса?! — бурмотить роздратовано. — Бруд... Суцільний бруд!

— Бруд помічають сторонні, - чує поряд.

Озирається — інтелігентний сивий чоловік у сірому драповому пальті, спортивній шапочці й шкіряних рукавичках із великим чорним мішком для сміття усміхається приязно, підбирає з асфальту картонний пакет з-під соку, зім'ятій пластиковий стаканчик, кидає в мішок.

— Ви... мені? — наїжачується Мар'яна.

- І у вас... погляд сторонньої людини, — відповідає той. — Йшла повз двір сусіда, побачила розкидані речі, скривилася: «Ох, же бардак у них!» Якби той двір був вашим, ви би не констатували біди, ви би щось із тим робили.

— Стаканчики збирати?!

— Багато чого можна зробити, якщо ця країна вам рідна. Якщо ви не почуваетесь сусідкою, яка вештається чужим двором. Сусідське не болить, тільки дратує. Болить тільки своє.

— Вам оце... тоскно самому тут горбатитися? Побалакати захотілося? — Мар'яну до біса дратує спокійний врівноважений чоловік на розбурханому, тремтячому пристрастями Майдані.

— ...Можна багато про що говорити, але краще таки... робити, — чи то Мар'яні, чи то собі, чи то всьому світові відповідає чоловік у драповому пальті, продовжує збирати сміття.

— Бог у поміч!

Мар'яна кидає на дивака недобрий погляд, рушає в бік Майдану, нервово чеше навпростець — повз барикади, купки людей, намети, вогнища, повстанські пісні, польові кухні — й, тільки коли бачить величезний портрет Бандери на стіні КМДА, зупиняється, спустошено роззирається: їй куди? І раптом помічає чорнявого, легко вдягненого хлопця — куртка розстібнута, картата сорочка...

— Ярко?!

Здалеку не роздивитися. Хлопець турботливо обмотує шалик навколо шиї тоненької, як гілочка, дівчини з довгим руським волоссям, обіймає, вказує на КМДА... Мар'яну охоплює лють. Їм туди? Їй теж! І де страх? Прощтовхується крізь гурт із десятка чоловіків — скупчилися біля сходинок, розставляють колонки, підсилувачі, мікрофони...

— Любитимеш вічно?! — шепоче Мар'яна в спину чорнявому хлопцю, шаленіє.

Хлопець з дівчиною зникають у будівлі КМДА раніше, ніж Мар'яна добігає до майданчика перед дверима. Шлях заступають двійко колоритних чоловіків, схожих на побратимів Мамає: під сорок, з оселедцями на бритих головах.

— Слава Україні!

Мар'яна знічується, і знову стає страшно. Косує на портрет Бандери, на оселедці мамаївців...

— Бандері слава? — чи то відповідає, чи то уточнює.

Мамаївці презираються.

— Уперше на Майдані?

— Чого би це?! Ні! — страх виливається агресією.

— Ну, так слава Україні! — здивовано повторює один.

— Пропустіть! На мене давно чекають!

— Хто?!

— Поля, медсестра! Я подруга її! Поля просила прийти! — і хіба ж не правда?

— Полечка... — один усміхається тепло, другий розчахує двері, показує Мар'яні: — Сходами ліворуч.

Ліворуч, праворуч... В очах мерехтить. Обмальовані стіни, на сходах сидять, лежать одні люди, повз них у різних напрямках курсують інші люди, посеред холу треті люди перебирають купу одягу, четверті тягнуть кудись каністри, пляшки, п'яті рубають бутерброди, а при стіні чорнявий хлопець грає на гітарі щось геть не революційне — «Because»... На нього закоханими очима дивиться тоненька, як гілочка, дівчина із зовсім не порожніми очима.

— Ярку! — вигукує Мар'яна так відчайдушно і голосно, що на мить усе стихає, і тільки чорнявий хлопець не чує Мар'яни: не зводить очей із русявої дівчинки, перебирає струни: «Because»...

— Шукаєте когось? — до Мар'яни підходить серйозний втомлений парубок. — Ми допоможемо, — запевняє, кличе через плече: — Ромцю, Дарко! Ходіть!

Чорнявий хлопець з гітарою і русокоса гілочка спішать до Мар'яни.

— Помилилася, — Мар'яна обм'якає, усміхається збентежено: не потрібна допомога... Обминає людей, що сплять на підлозі, усе

нишпорить поглядом по обличчях: Ярко ж тут має бути... Он там за колонами у них що? Хрест червоний, люди кахикають. Білі халати, ліки в картонних ящиках. На кількох зсунутих офісних стільцях скрутилася змарніла дівчина...

— Полю! Це ти?!

Чому ж їх завжди так тягнуло відшукати тихий куточок, щоби — нікого, прихопити каву в картонному стаканчику, затягнутися сигаретою і тільки потім: ти як? Наче без гарячого ковтка і тютюнового диму серце не розкриється, відверті слова не вихлюпнуться.

Поля знайшла безлюдний клаптик простору біля вікна на другому поверсі КМДА. Простягнула Мар'яні каву, закурили, а розмова не полилася — застрягла в горлянках. Мовчали.

Поля глянула на Мар'яну спідлоба.

— Чого прийшла? — врешті спитала втомлено.

Мар'яні би про Ярка, Хотинського, зрадницю матір, тата... Знизала плечима.

— Погрітися...

Поля усміхнулася — без гніву, як раніше. Обійняла Мар'яну.

— Я скучила...

— Я теж! — Мар'яна й собі обійняла подругу. — Ігоря знайшла?

Поля заперечливо хитнула головою — ні...

— Бабця тут у нас древня є... Прийшла невідомо звідки: травичку заварює, лікує... Сказала мені: «Змирися, не турбуй мертвих, помагай живим».

- Ігор... помер?

— Стара каже: «Вбили». Сказала: «Навесні, коли сніг зійде, ліс тобі покажу, де він лежить».

Мар'яна приголомшено зиркнула на подругу:

— Ти тут... до весни збираєшся?...

Поля поставила на підвіконня картонний стаканчик, загасила сигарету — заважали! З ними хіба що в мелодрамах сльози лити, а в Полі сліз нема — солоний камінь.

— Мусь, Ігоря менти вбили, — стиснула кулачки, заговорила тихо, затято. — Я знаю! Кожен, хто там стоїть... По той бік барикад, проти нас... Кожен винен у його смерті! Я бачила їхні очі: і той міг вбити, і

той, і той... Усі! — замовкла, глянула на Мар'яну. — Так далі жити не можна! Крапка! Або вони, або ми!

— Та з чого ти взяла, що вони — геть усі покидьки?! І хто «ми»? Полько, схаменися! Ти тут лікуєш людей, із лазарету свого не вилазиш, і навіть не розумієш, що на вашому Майдані коїться! Де тут добро? От я йшла — люди без лиць ледь жінок не побили! Бо ті сказали: «Це ж Київ, столиця, а ви перетворили площу на звалище». Набрід вештається, пройдисвіти всякі! Дурять людей, а сміття збирає тільки якийсь дивак! І ще дорікнув мені: «Ходиш тут, як по чужій хаті, усе тобі байдуже!» — задихнулася, віджбурнула недопалок, картонний стаканчик — не працювали звичні атрибути!

— А мені не байдуже! — продовжила хрипко. — Ти гориш, за Ігоря помститися хочеш? А де мені на вашому Майдані покидька знайти?! Через нього тато ледь не вбився, калікою став!

— Дядь Валя на Майдані був?

— Гроші по людях зібрав для вас, бунтівних! Тут його і «кинули»!

— Хто?

— А хто знає?! Вас же тут — до біса! — глянула у вікно. — Може, он той! Чи той... Я в їхні очі не дивилася, та знаю — ваші ж майданівці в тата гроші вкрали.

— А чому калікою став?

— Сором йому стало людям в очі дивитися... З вікна викинувся!

— Господи...

— Ага! Слава Україні!

Замовкли. Знову потяглися до сигарет.

— Що робитимеш? — спитала Поля.

Мар'яна знизала плечима.

— Пообіцяла татові, що поверну людям гроші. А де їх узяти — і гадки не маю.

— Багато?

— Двісті тисяч.

— До дідька! — Поля стала ближче до вікна, роздивлялася людей на Майдані, наче вперше бачила: хто ж міг?... Хто?

— Ходімо на Майдан! — потягла Мар'яну до виходу. — Попитаємо...

Мар'яна сунула за Полею услід, косувала на людей, які заповнили тепле приміщення, від них не віяло агресією, тільки терпінням: не як

покою, а впертою впевненістю. «Як же я страшенно втомилася. Отут би... просто на підлозі впасти, дивитися в стелю, грітися, слухати “Because”... Мені ж дозволять? Тут усіх приймають... І я — не сусідка...» — аж схлипнула.

— Мусь, ти як? — спитала Поля.

— Що треба відповідати, коли тобі кажуть «Слава Україні»?

— Героям слава, — Поля підхопила Мар'яну під руку, наче відчувала — та зараз упаде, усміхнулася зажурено. — Певно, ти права, Мусько, тут є покидьки, але більшість — герої...

Герої Майдану ще не здогадувалися — за півтора місяця сотня поляже, тисячі назавжди скалічаться, і у всіх живих на серці залишиться грубий, як міліцейський кийок, рубець. Хто завтрашнього дня страшиться — сьогодні не живе, а Майдан жив, натхненно і вперто розливав навкруги хвилі жаданої волі, як гідності: по бруду, зламаних лавках, автопокришках, зім'ятих пластикових стаканчиках — форма танула, поступаючись місцем суті. Хіба воля буває чистенькою, як відпрасований фрак? Коли це воля пахла парфумами? Тільки потом... Чому ж ти, Боже, не дав, щоби тільки потом. Не кров'ю...

Тримаючись за Полину руку, Мар'яна простувала велелюдним гомінким простором — ніби в Йордан входила, — дивний трепет співпричетності піднімався все вище, до серця. Роззиралася: як багато молодих, азартних, лиць не ховають: пісні, вірші, сміються... Як багато сивих, поважних — заклопотані, не сидять без діла: майструють щось біля наметів, перемовляються спокійно, зважено. Добре, що є молоді. Добре, що старі з ними поряд.

— Я знаю! Знаю, хто допоможе! — Поля тягне Мар'яну до старенького намету військового зразка — над входом ікона Божої Матері, хрест із дерева гарно вирізаний. Поряд у великій металевій бочці палає вогнище.

Поля мить гріє долоні над вогнем, підходить до намету, гукає гучно.

— Агов! Є хто вдома? До вас можна?

З намету визирає пухкенька, підперезана вовняною хустиною попід груди, жінка.

— Йой, от що за гвалт?! Чого галасувати? — шепоче гнівно. — Хлопці тільки послули... Усю ніч вартували.

— Баба Кривошиїха у вас? — пошепки питає Поля.

— Де там! Травиці заварила, змусила хлопців випити, щоби не похворіли, і пішла.

— А куди?

— Та тут вона десь. На Майдані...

Майдан вирував: бочки-барабани, пісні, гуркіт, дим, а під Архангелом старезна, як Всесвіт, бабця кусень хліба жує. Темна, зморщена, а зуби білі, міцні — всі до одного в роті. Дивилася в землю, бубоніла щось собі під носа. Поля присіла поряд, на дерев'яний ящик, торкнулася бабиної руки.

— Бабо Кривошиїхо, поміч треба...

- Йй? — баба вказала сухим пальцем на Мар'яну, що стояла поряд, а очей від землі так і не відвела.

Поля закивала, взялася поспіхом переповідати старій про драматичну спробу Валентина Озерова прислужитися Майдану.

— Може, підкажете, де того виродка шукати? — з надією увіп'ялася поглядом у бабине темне лице.

Баба доїла хліб, витерла вуста сухою долонею. Похитала головою, очі — все в землю.

— Не виродка шукати час. Виродка є кому покарати. Гроші спіши повернути! Та не ті гроші, що вкрадені, тих уже нема, розвіяні. Нові гроші... Нові!

— Які «нові»? Де я їх візьму? — розгубилася Мар'яна.

— Нові гроші в старих паперах, — прошамкала Кривошиїха, відірвала врешті погляд від землі, глянула на Мар'яну. — Очі в тебе юдейські. Жиди в роду були?

— Що за маячня?! Ніколи! — Мар'яна розгубилася ще більше, занервувала.

— Муся у нас — Озерова. Російське коріння, певно, — встрягла Поля.

— Юдейське... — відмахнулася бабця, підвелася, посунула геть.

Оце і вся допомога?! Мар'яна впала на ящик поряд із Полею, дістала з кишені сигарети, клацала запальничкою, ніяк вогню добути не могла. Дратувалася: гарно влаштувалася баба — бреше людям без сорому, а ті їй дякують не тільки словом. Он де зуби у баби — краці за Мар'янині. Такі нові зуби тисяч на тридцять потягнуть. І Поля — наївна...

— Вона тобі про Ігорову смерть розповіла? — спитала подругу, не стримуючи прикrostі. - І ти віриш цій божевільній? Тоді я — єврейка! От зараз піду... Пориюся в старих паперах, знайду нові гроші... Двісті тисяч — то ж дрібничка! Варто лише знайти старі папери! У тебе старих газет нема? А! Знаю! У КМДА мають бути старі газети, може, архівні... - замовкла на півслові, приголомшено подивилася бабі вслід: невже стара про Дорошів спадок казала?...

Рід Самійла Дороша не стежину в майбуття проклав — таку широку борозну: Мар'яна увірувала — от-от дошкребеться до сьомого коліна. Стримувала азартне хвилювання: спокійно, без істерики! Тільки би не помилитися, не проґавити посеред сотень архівних документів ниточку, що веде від першого коліна роду Дорошевого до другого, від нього до третього і все далі, аж до наших днів.

— Усе буде добре! У мене все вийде! — щоранку летіла до тата, підбадьорювала бідаху. — Вже скоро віддамо на Майдан гроші.

— Ні, Мар'яно. Не мають діти відповідати за батьків, — слабкий тато з покаліченим хребтом так і лежав колодою: попереду кілька складних операцій, та він уперто відмовлявся від доньчиної допомоги.

Мар'яна не зважала.

— Мені просто пощастило. Надзвичайне замовлення на роботі отримала, — брехала. — Винагороди вистачить і Майдану борг віддати, і тебе, тату, на ноги поставити. Та і мама допомагає...

Мар'яна замовкала на мить, пригадувала суворі очі баби Нати, бо та онуку перед собою всадила і наказала: щоби батькові ані слова про втечу материну. «Що хочеш брешти, а Валя не має знати правди, — сказала. — Хай очуняє, вийде з лікарні, сам з нею розбирається!»

— У мами серце... — казала Мар'яна татові щодня, виконувала бабину настанову. — Ти ж знаєш... Така емоційна... Я проти, щоби вона приходила. Так їй і сказала: «Сиди, мамо, вдома, а тата я провідуватиму, бо ти там рознюняєшся, татові погіршає...» Привіт тобі передає, - знічувалася від брехні, поспіхом виходила. — Я до лікарів... Попитаю, що треба.

А треба до дідька. Покалічений Валин хребет не міг чекати — щодня Мар'яні передавали список необхідних препаратів. Вчитувалася в довгий перелік, серце завмирало: та звідки ж стільки грошей взяти?

— А то вже не твоя проблема! — баба Ната чекала на онуку під лікарнею. Забирала список, чимчикувала кудись.

Зустрічалися пізно ввечері в хрущовці на Воскресенці. Баба викладала на стіл пом'яті купюри, старанно перераховувала — на день зятеві вистачить, а завтра — дай Бог! — баба ще в дзьобику принесе.

— Де ти гроші береш? — допитувалася Мар'яна.

Бабця не зізнавалася. Усміхнеться, онуку обніме.

— Краще скажи бабі, де ти цілісінькими днями пропадаєш?

Мар'яна не зізнавалася. Підхоплювалася, дзеленчала тарелями.

— Пусте... Повечеряймо? Ти що сьогодні приготувала?

Тихі вечори в компанії баби Нати повертали дитинство — все встигала стара: і печеню зробити для онуки, і зятеві на завтра бульйону наварити, а ти, Мар'яно, тільки сиди і підхопной бабину турботу щедрими оберемками. Нагодує, спати вкладе, на диван поряд присяде: «Спи, квітко моя». Жити не страшно, бабуся поряд.

— Тільки про матір не згадуй, — шепоче Мар'яна. — Давай домовимося: ніколи про неї не говорити.

— От затята! Та добре... Ще буде час для прощення. Спи...

Мар'яна заплющувала очі. Подумки підганяла час — швидше біжи! Щоби вже ранок — до тата, потім стрімголов до архіву... Впасти у минувшину, як у море, до глибокого вечора, вмовляти себе не захоплюватися неймовірними подіями давніх часів, прямувати за нащадками Самійла Дорошами крізь століття ХІХ, ХХ до ХХІ... «Тільки би Хотинський не дізнався!» — страшилася, у вухах — погрози колишнього коханця.

Щодня бігла до історичного архіву, щільніше насувала шапку на брови, носа в шалик, роззиралася: хоч би Хотинський не вирішив навідатися сюди, щоби перевірити, чи не продовжує Мар'яна пошуки канадських скарбів. Вона ж, певно, не має на те права без його дозволу?... То, мабуть, нечесно...

— Та маю ж я його якось покарати! — переконувала себе. — Він мене зрадив! Не я! Ну... і я... З Ярком... Але то інше! То не можна порівнювати. Хотинський — альфонс! А я — щиро...

Згадувала Ярка, знічувалася, бо збудження заливало по вінця. «То щось неправильне — так жадати хлопця, так тужити за ним, так ревнувати, — губилася. — Може, він... мій мужчина, а я не допетрала одразу? Змарнувала все...» Гнівалася сама на себе, наказувала: не думай про Ярка, Мар'яно! Спочатку — Дороші!

Дороші не відпускали. Січень розсік місяць навпіл, 16-го Рада спробувала розігнати Майдан папірцем: за ґрати незадоволених! Майдан відповів на Йордана бурхливим наступом на урядовий квартал. У тегах: коктейлі Молотова, травматична зброя, світлошумові гранати. Журналісти втрачали очі, та не совість, а війна вже примірялася... двадцять другого січня: п'ятеро двохсотих, триста трьохсотих. Героям слава... Безславні ще не розуміли: кінець! Брата — на брата. «Беркут» розгромив медичний пункт на Грушевського, фотографувався поряд із роздягненим догола Гаврилюком, вишкірявся... Мар'яна дізнавалася про все те зі схвильованих розмов у лікарні, у метро, в архіві, на вулиці, нервово перегортала сторінки архівних документів: часу нема! Нема! Скоріше би гроші на Майдан. Хай їм стане легше... Усім! І Полі, і Аніті з Федею, і Біджо з Авророю. І Яркові... І тим двом дурепкам із Полтави, і мамаївцям, і чорнявому хлопцю з гітарою, і його русокосій дівчинці, і старій Кривошиїсі, і жіночці у вовняній хустці, і хлопцям, яких вона сторожила, як мати... Хай би вони всі жили...

— Уже скоро, скоро... — шепотіла, наче від тих грошей, які добути хотіла, доля Майдану залежала.

Літери старих документів плигали перед очима. Напружувалася, вибудовувала родове дерево Самійла Дороша. Борозна вела на схід, і щоби не заплутатися, Мар'яна розклала по полицках у звичайному зошиті все, що розвідала за цей час. Окремими рядками записувала посилання на документи, які могли би допомогти ясніше зрозуміти шлях того чи іншого з нащадків Дороша:

1. Перше коліно: старий чернігівський багатій Самійло Дорош і його молода дружина Перпетуя в 1842 році народили Гната Дороша, переїхали під Катеринослав, вивчили Гната на інженера-залізничника.

2. Друге коліно: Гнат Дорош і дружина його Ольга Вернер, дочка лікаря Алоїза Вернера, у 1880-му народили сина Олександра. Із замовлених панахид виходило, що Гнат помер молодим, та в реєстрових книгах Мар'яна не знайшла записів про відспівування інженера-залізничника. Натомість зберігся щоденник лікаря Алоїза Вернера та карлючки служниці Дарки, яку Вернер вчив грамоти так завзято, що під кінець життя Дарка й собі мемуари написала про життя в панів Дорошів.

Мар'яна скопіювала записи лікаря і служниці, та вивчати не стала.

— Усе зрозуміло з другим коліном, — вирішила.

3. У третьому коліні Олександр Дорош продовжив професію свого діда по матері Алоїза Вернера — у 1905-му закінчив Харківський університет, став лікарем, поїхав людей зцілювати ще далі — до невеличкого містечка Ізюм, де одружився з донькою місцевого священика Тетяною Курійко, жив доволі небідно, та дітей не заводив аж доти, доки в 1910 році не побудував на Веприцькому хуторі дім на вісім вікон. У 1911-му в Олександра і Тетяни народилися хлопчики-двійнята, померли, не проживши і року, і тільки за п'ять років, у 1916-му, Тетяна подарувала чоловікові сина, якого нарекли Ерастом, а сама сконала. І добре, а то би зболіло серце за сина...

4. Четверте коліно роду Дорошевого загубилося в кривавих хвилях революцій, Першої світової і громадянської війн. Тільки у споминах інженера-хіміка Онищенка Мар'яна розшукала згадку про події 1923 року, коли в Ізюмі під керівництвом професора хімії Харківського політехнічного інституту Григорія Юлійовича Жуковського на заводі оптичного скла вперше зварили скло крон, а серед поважних гостей, які спостерігали за історичною подією, був і секретар КП(б)У, герой громадянської війни, орденоносець Іван Кручений «із дружиною і бойовою подругою Лілією Бергман і всиновленим сиротою 7-річним Карлом». Подружжя Кручених вибрало хлопчика з-поміж інших у сиротинці, і хоч раніше його звали Ерастом, вирішило дати дитині справжнє революційне ім'я — Карл на честь великого Карла Маркса, а прізвище залишили, бо дитина боронилася, як могла: відмовлялася їсти, не розмовляла, не відгукувалася на прізвище Кручений, а лиш на Дорош.

— Ераст став Карлом? — Мар'яна розгубилася.

Шукала і Карла, і Ераста. Відповідь знайшла на пожовклій газетній сторінці за рік 1937-й з портретом молодого усміхненого хлопця. Секретар комсомольської організації Ізюмського заводу оптичного скла, інженер-технолог Карл Дорош завзято розповідав читачам, як допоможе побудові соціалізму сильна Червона армія, яка, своєю чергою, ніяк не обійдеться без приладів з оптичним склом, що його виробляє Ізюмський завод.

— Він! — Мар'яна загорілася, відкрилося друге дихання, та Карл Дорош ніяк не бажав ділитися особистим життям.

— Коли ж ти вже діток наробиш, комсомолець! Тобі ж уже двадцять один! — дратувалася Мар'яна, довбала скелю.

Карл Дорош став батьком у тридцять років, у 1946-му, коли дружина Марія народила йому сина, і Карл назвав його Олександром. На честь свого діда.

— Слава тобі, Господи! — Мар'яна розсміялася тихо, щоби не нервувати архівну тишу. — От і все! Майже все... — знайти відомості про людей у післявоєнні роки здавалося справою миттєвою: рукою дотягнеться!

5. Так і виявилось! П'яте коліно секретів не хоронило. Олександр Дорош, 1946 року народження, пішов шляхом батька, влився в ряди заводських робітників, відпрацював після школи три роки, аби отримати дозвіл на вступ до інституту, здобув вищу інженерну освіту в Харкові, повернувся на завод, де працював батько, та до того встиг женитися в двадцять років на однокласниці Ангеліні, яка в 1967-му народила Олександрю Дорошу доньку Надію.

— Давай, Надійко! Шосте коліно роду Дорошевого! Не підведи! Кого народила? Хтось же є — сьомий... Чи сьома... Сьоме коліно потрібно! — Мар'яну охопило невимовне хвилювання. Довга таємнича історія врешті добігала кінця, і здавалося, на цьому останньому етапі неодмінно з'явиться непоборна перепона: розіб'є вщент копітку виснажливу працю, пошматує папери і грошей... грошей не дасть.

— Усе вийде... У мене все вийде! — пізнім вечором наприкінці січня полізла в Інтернет. Набрала в пошуку «Ізюмський завод оптичного скла». Був сенс. Зі складним високотехнологічним виробництвом пов'язали свою долю три покоління Дорошів... Може, і Надію туди понесло. У мережі щось має бути про те.

Відкривала посилання: історія, фотки, асортимент, контакти, біноклі, приціли — не те, не те, не те. Змінила параметри пошуку: Ізюмський завод оптичного скла + Дороші.

— «Славна доля», — прочитала до біса банальний заголовок.

Уже хотіла пропустити, та, навчена архівом перевіряти всі папірці на автоматі, клікнула — і щелепа відвалилася. На моніторі — велике сімейне фото. Точнісінько таке — в Ярковій кімнатці на Подолі. Десятка зо три людей різного віку під розкішною липою скупчилися навколо поважного дідуся в лляному костюмі. Посеред них Ярко

усміхається — юний, геть дитина. На задньому тлі кіоск із парадоксальною вивіскою «ШИНОМОНТАЖ. ГОРІЛКА. МЕД».

— Ярку... Ти Дорош? Дорош у сьомому коліні?... — підхопилася. Метушилася кімнатою туди-сюди, зиркала на монітор. — Бути не може!

До ноутбука. Чого ж вона так дурна? Уже й паніка. А зайве! Спершу треба прочитати розлогу статтю під світлиною. Там відповіді. Увіп'ялася очима в монітор... Ага... Так ось у чому справа! Рік 2006-й. Карлу (Ерасту!) Дорошу виповнилося дев'яносто років. До старого з'їхалася рідня, керівництво заводу не забуло. Ще б пак! Карл малим хлоп'ям на власні очі бачив славетного професора Жуковського, який за царя почав завод будувати, Карл був свідком того, як 13 травня 1923 року на заводі вперше зварили крон! І, певно, так йому те діло до душі припало, що по закінченні інституту повернувся на рідний завод, де пропрацював усе життя.

— Та знаю, знаю... — шепотіла Мар'яна збуджено. — І Карл-Ераст на заводі пропахав, і син його Олександр... Далі що? Невже й Надія скловаром стала?

6. Шосте коліно. Як стверджував автор статті, Надія Олександрівна Дорош стала не скловаром, а художником-склодувом, разом із чоловіком Іваном Вікторовичем Раєвським заснувала в Ізюмі майстерню художніх виробів зі скла і досягла таких висот у делікатній справі, що й італійські склодуви з острова Мурано надсилали їй свої «браво!», неодноразово запрошували до участі у професійних збіговиськах для обміну досвідом і просто на відпочинок під гарячим апеннінським сонцем.

- Італія... Так он звідки кватроченто... І скляний янгол... — Мар'яна вже не мала сумніву: Надія Дорош — Яркова мати. А Ярکو — сьоме коліно. Останній Дорош...

Навіть не стала дочитувати статтю: все так ясно, так... несподівано!

— От і знайшла, — впала на ліжко, нахабно закурила в постілі — радості не було. Дивні думки заповнили голову. Якщо історія Хотинського про спадок нащадку Яреми Дороша в сьомому коліні не вигадка... Якщо в далекому «Банку Монреалю» повірять, що прямих нащадків по лінії Яреми немає, а лише по лінії його дядька Самійла... Якщо канадських банкірів влаштує ця версія... то Мар'яна отримає не

тільки відсотки винагороди — поверне собі Ярка, разом із ним отримає спадок Дорошів...

Підхопилася.

— Ярка знайти! — вдягалася на ходу, до дверей.

— Куди, квітко моя?! Ніч надворі, - баба Ната заступила онуці шлях до щастя, дивилася суворо, не жартувала.

— Бабо Нато, відчепися! Я — не маленька. Мені терміново треба з однією людиною зустрітися!

— На Майдані?

— На Подолі!

Бабця брови насупила, мить подумала, дістала з кишені грошей трохи.

— Таксі викличи. І зателефонуй мені, як повертатимешся, — зустріну.

— У мене мобільного нема. Украли... На Новий рік. У ту ніч, коли ти... тато...

— А чого мовчала? — бабця порилася у своїй торбі, дістала з неї мобільний, простягнула Мар'яні. — Бери...

Мар'яна взяла до рук телефон, глянула на бабцю приголомшено.

— Це мій мобільний! Ось подряпина, ліхтарик не працює, - роздивлялася апарат, гніву набиралася, наче баба Ната і є тою останньою незборимою перепоною, якої так страшилася. Бабці в очі: — Де взяла?

— У вірменки знайомої купила, — спокійно відповіла бабця.

— Не бреш! — несподівано люто вигукнула Мар'яна. — Ти брешеш! Ти весь час брешеш мені! І про Едю свого брехала! І про кохання своє неземне! Ти — злодюжка!

— А ти — дурепа мала, мелеш чортзна-що, — відмахнулася баба, посунула на кухню.

Мар'яна і сама не розуміла, чому так роз'ярилася. Кинулася за бабцею вслід.

— Ти куди? Куди? Чого ти тут швендяєш, як по власній хаті?! Забирайся! У тебе є де жити! Де твій дім?!

— На ДВРЗ біля лісу.

— От і складай крадене у своїй хаті! Давай! Уперед! На ДВРЗ!

Бабця зупинилася. Посуворішала.

— Охолонь, бо допоможу, — сказала.

— Лякаєш?! Мене? У моєму домі? І що ти зробиш?! Уб'єш мене?!
Як ту Марину в Одесі?!

Баба розмахнулася — як лясне онуку по щоці.

— Попустило?... — спитала спокійно.

Мар'яні зірвало дах.

— Будьте ви всі прокляті! — верещала-захлиналася, плакала, била ногами в стіни. — Ти, твоя пихата донька-царівна! Тато-тюхтій! Лежить, поворухнутися несила, а нерви мені тріпає: не прийму твоєї допомоги, доню! Та що за пастка?! І оця хрущовка, оця країна! Дістали! Ненавиджу вас усіх! Ви всі — сусіди! Сусіди, не рідні! Я для вас — чужий двір. Посмієтесь, не допоможете! За що мені така рідня? Он у людей... Династії, художники, кватроченто... Збираються, не губляться, шануються. І з давнини... за них хтось із предків турбується і досі. А у нас... Хіба це сім'я? Горе! Нащо така сім'я?! Вік би вас усіх не бачити!

Ухопила куртку, на бабу люто зиркнула.

— Як повернуся, щоби і духу твого не лишилося!

— Стій! — баба кинула на стіл сиру курку, яку саме збиралася на порційні шматки різати. Руки об фартух витерла. — Не йди у ніч. Як уже так тобі несила — я піду...

Посунула до передпокою. Мар'яна — услід. Ще горіла, пекла бабу гнівним поглядом. Бабця обмоталася лахміттям своїм, напнула смішну плетену шапку з оленями, торбу на плечі.

— У твоєму мобільному мій номер є...

— Не згодиться!

— Хто зна? — бабця переступила поріг, озирнулася до онуки.

— Що дивишся? Журба?... — вигукнула Мар'яна зухвало. — Доню свою найди! Їй пожалійся!

Царівна не сумувала, азартно обставляла нове життя всім тим, про що роками безнадійно мріяла. Меж нема! Попервах питала Шуляка: «Дзеркало венеційське купити можу?»

— А чому ні? — усміхався щедрий Славко.

— Двадцять тисяч...

- Євро?

— Гривень.

— Бери!

— А рояль білий?

— Ти граєш?

— Буду уроки брати.

— Ну, давай... Піаністка!

В одному тільки конфлікт. Славко казав: «Звільняйся зі свого архіву, Адко! Нащо тобі той пил? Та царівна вперто трималася за останню ниточку, що пов'язувала її зі старим, таким звичним життям».

— А перед ким я в новому костюмі ходитиму? Перед тобою? — округляла тевтонські прозорі очі. — Тобі — аби я взагалі без одягу.

Шуляк реготав, погоджувався: «Роби, що заманеться, Адко! Знатимеш, що то таке — жити зі справжнім мужчиною!» Зникав на день-два: «Справи, люба! Не крутитимуся — гавкнеться наше щастя. Не сумуй! Я приноситиму, ти витрачатимеш». Вручив Аїді безлімітну банківську картку. Нормально?

Царівна не зрадила уродженій стержовності, відповідала в'їдливо:

— Поки що нормально...

Сумління не турбувало — хіба пробитися до Адиного серця крізь мотлох із шуб, тканин, черевичків, бронзових люстр, шовкових піжам, мармурової ванни і змішувачів із позолоченими лебедями замість краників. Бачила Аїда такі в Інтернеті... Одне дивувало царівну: все до хрущовки на Воскресенці приміряла. І дзеркало венеційське, і білий рояль, навіть позолочених лебедів. Розставляла їх подумки в обмеженому панелями мізерному просторі на п'ятому поверсі: рояль біля вікна поставить, дзеркало — навпроти, щоб у вітальні більше світла...

— В'їлися в мене злидні, як п'явки! — дратувалася. Навіть вирішила, що настав час вдарити по бідній минувшині дорогоцінними прикрасами. Пафосно вдарити, по-багатому.

— Хочу автівку з водієм! — повідомила Шулякові. — Щоби возив мене в місто на закупи.

— Нормально, — кивнув коханець. — У мене «тойота» майже нова без діла іржавіє, - подумав мить, на Аїду глянув. — А мужика не проси. Знаю я тебе, Адко! Краще я тобі водійські права куплю.

Під кінець січня царівна вишивала столицю на червоній, як помідор, «тойоті», навчилася гучно натискати на клаксон і показувати «фак» обуреним водіям.

— Ти що, не бачиш, що я їду?!

Поїздки за кермом збуджували не гірше за секс, одне бісило царівну: центром не покатаєшся. Клятий Майдан розтікся на півміста, там барикади, тут патрулі й заблоковані вулиці. Та революційні пристрасті не збили з курсу.

— Прикрасу собі хочу... Вишукану й ексклюзивну. Не все ж мені кольє з білого золота носити. Під кашеміровий бордовий костюм геть не пасує. І сережок гідних не маю.

Ювелірні салони в центрі не працювали. Аїда порилася в Інтернеті, знайшла сайт антикварного салону на Червоноармійській, що він торгував старовинними прикрасами. Продивилася асортимент, зупинила свій вибір на золотих сережках зі смарагдами і, хоч зелений ніколи не входив у пріоритети, загорілася: сто років тому сережки належали комусь із жінок відомого в столиці сімейства підприємця Бродського. Цілком пристойний рівень для царівни.

Антикварний салон зустрів наглухо зачиненими броньованими дверима. Над входом камер більше, ніж на Алькатрасі. Натисла кнопку дзвінка:

— Я вам телефонувала! З приводу сережок...

Статечний хазяїн із дорогим годинником на зап'ястку, схожий вільною зачіскою на Хостікоєва, чемно запросив усередину, викидайло ростом із Кличка миттю зачинив двері, оглянувши перед тим швидким оком підходи до салону. Довгим вузьким коридором попрямували спочатку до великої зали, повної старовинних меблів і предметів декору. Хазяїн розчахнув непримітні двері в кінці залу — прошу! Аїда зробила крок у повну темряву і навіть перелякалася на мить: зараз її тут замкнуть і жорстоко катуватимуть, перш ніж вона віддасть безлімітну банківську картку.

Спалахнуло світло.

— Прощу, — знову чемно повторив чоловік, вказав на старовинне, оббите оксамитом крісло біля круглого ампірного столу з дивакуватими гнутими ніжками, на які й дихати страшно було.

Аїда відчула себе старою обтріпаною гавою, яка залетіла з переляку в царський палац. А їй уже: чай-каву?! Келих білого вина? Знітилася. Поправила на грудях коштовне кольє з білого золота.

— Я з приводу сережок... — повторила, як пароль.

На чорному атласі — з десяток різних за віком, художньою цінністю й ціною прикрас, посеред них і сережки сімейства Бродських.

Роздивлялася манірно всі, бо чомусь подумала, що так роблять постійні клієнти салону — не поспішають, прикладають до вух по черзі кожні, капризно вигинають вуста, супляться: щось воно не те...

— Зверніть увагу на ці діамантові сережки. Початок двадцятого століття, робота майстерні Нестеренка... — хазяїн нахилився над столиком, аби підхопити прикрасу з чорного атласу, сорочка на шиї розстібнулася, з-під неї — золоте пузате сердечко...

Аїда заклала.

— Вам зле, пані? — хазяїн помітив: лице дивної клієнтки закам'яніло, зблідла.

Аїда простягнула руку, вказала на золоте сердечко.

— Продайте!

Хазяїн посміхнувся приязно, намагаючись приховати прикрість. Сховав сердечко під сорочку, застібнув неслухняний гудзик.

— Вибачте. Не продається.

— Жіноча прикраса! Вам геть не личить, — забула, навіщо припхалася. Скутість зникла, вчасно повернулася природна стервозність, відсунула чашку з кавою, чорний атлас із сережками. — Продайте!

— Даруйте, ні!

— Чому?

— Талісман. З цього сердечка почався мій антикварний бізнес.

— Де ж ви придбали його?

— У п'янички за тисячу купуно-карбованців. Пам'ятаєте ті часи?

— Я заплачу тисячу доларів!

- І за десять не продам, пані. Вибачте. Художня цінність його невелика, проте серце — з історією. Належало колись сімейству Йоганна фон Лютцоффа.

— То все — брехня! Воно — моє! У мене його... вкрали! Не вірите? На зворотному боці — літера К, і якщо підчепити пальцем хвостик літери — воно відкриється.

— Так і є... - хазяїн зацікавився, присів навпроти Аїди. — Поважаю людей, які зберігають пам'ять про предків. Проте... Я немало часу присвятив вивченню історії цього серця. Літера «К» — значить Курт. Курт фон Лютцофф. Бачте, це сімейство замовило ювелірам у Варшаві одинадцять таких сердець — для кожної дитини,

бо їх у пана Йоганна було аж одинадцятьоро. Я маю відомості вже про п'ять таких сердець по всьому світу.

— Ви помиляєтеся! «К» — то Косташ. Моє дівоче прізвище. Мені його тато подарував, а йому — його мати... Продайте! — вчепилася кліщем. — Я півжиття його шукала. Вам — лише талісман, а для мене — то... — аж схлипнула.

І почалися торги. Хазяїн виявився ще тим жуком: відмітав усі пропозиції Аїди, аж поки...

— Добре, давайте так... Я з себе знімаю, — дістав сердечко з-під сорочки. — А ви з себе! — вказав на Славків подарунок.

— Домовилися! — Аїда зняла з шиї кольє. Антиквар поклав на її долоню сердечко.

Затисла в руці. Завмерла і раптом розридалася по-дитячому бурхливо і беззастережно. І все життя перед очима: барак на київській околиці, фото красивої, як артистка, мами Нати, яка добуває на півночі нафту для Батьківщини, суконьки від баби Тасі, карамельки на свята — за щастя, задьористі хлопчаки смикають Аду за коси: «Адка — байстрючка!», а Ада їм — у ніс!; Шуляк відкорковує зубом пиво, інститут, власна квартира, як манна небесна, безкінечні комсомольські збори, каталог «QUELLE» з недосяжними розкошами іншого життя, щирій Валя будує плани, цитує схвильовано Іздрика:

...Ягоди наші ростуть у гіпофізі

пагода наша — зліва де серце

з моря погода нам зрештою пофігу

ми самостійно виношуем сенси

і самостійні у нас психоделіки

і саморобні наші нірвани

ми ще збудуємо дві-три америки

і атлантиду під океаном...

— Будівельник... — усміхнулася гірко.

Покинула антикварний салон поспіхом, наче боялась: хазяїн передумає, забере пузате сердечко, а в голові все вірші, які Валя їй дарував... Усілася в «тойоту», дістала мобільний, довго мусолила в руках, дивилася на фото чоловіка в телефоні, усе мордувалася: зателефонувати? Спитати: ти як? Живий? Так Валя ж дорікатиме: «Все через тебе, повернися, рідна моя, дай сил жити!»

— Ні! — так і не наважилася.

До нової хати повернулася задовго до приїзду Шуляка. Не взялася вкотре переставляти меблі та перестилати скатертини собі на догоду. Всілася біля вікна, тримала в руці пузате золоте сердечко.

— Моє... - шепотіла. — Тільки моє... Матері не віддам. І Мар'яна обійдеться. То... про бабу Тасю згадка.

Кортіло одразу ж надіти ланцюжок із сердечком на шию, та передумала: не хотілося, щоби Шуляк його бачив. Наче тільки Аїдине! І дивитися на нього іншим — зась! Поклала в скриньку.

Шуляк приїхав під вечір, веселий, збуджений, наказав Аїді вдягатися швидко в найкраще і не забути кольє з білого золота на груди почепити.

— У лазню їдемо, — повідомив. — У мене там теє... ділове спілкування в неформальній обстановці. А потім спеку влаштуємо, відірвемося.

— Кольє в лазню! Може, ще шубу прихопити?!

- І шуба згодиться! Ти, Адко, такі лазні тільки у фільмах про мільйонерів бачила. Лазня в заміському маєтку мого партнера. Маєток посеред лісу. Ліс за Києвом. Зрозуміло?

— Кольє не вдягатиму, — затялася царівна. — Ще загублю чи поцупить хтось. Ми в лазню, а служниці по кишнях! Знаю я... ці заміські маєтки.

— Звідки?! — розреготався Славко.

Царівна розгнівалася, дістала зі скриньки пузате золоте сердечко.

— Купила сьогодні... - навісила на шию, роздивлялася схвильовано.

Шуляк сердечко помацав, глянув на коханку з прикрістю: «Нащо тобі така дешевка, Адко?»

— А мені подобається!

Скільки їхали до маєтку в лісі, стільки Аїда голову сушила: може, признатися Шулякові, що поміняла його коштовний подарунок на

дешево з комерційної точки зору пузате золоте сердечко. «Хай не знає! — вирішила. — Час мине, скажу, що загубила... Чи... Мар'яні подарувала! А що? Це ж нормально?»

Мар'яна не дочекалася ранку, хоч і намагалася втримати нетерплячку. Аби відволіктися і не бігти поночі до Ярка на Рибальський, перевірила вхідні дзвінки на мобільному: хоч хтось за увесь січень згадав про неї?

— Жодного вхідного? — не повірила. Заходилася знову перевіряти. «Наркомани телефон попсували», — вирішила. Миттю зателефонувала Полі, попросила передзвонити.

— Що сталося? — Поля передзвонила за мить.

— Нічого... Тобто... Тобі чогось із дому треба? Я на Воскресенці зараз, можу принести.

— Мусь, принеси книжок, якщо дядь Валя дозволить. У нього така бібліотека класна.

— Чого хочеш? Детективи, пригоди? — зажурено запитала Мар'яна: мобільний працював, отже, їй ніхто не дзвонив. Ні Хотинський, ні Ярко...

— Пригоди, поезію, класиків...

— Поль, у мене тільки дві руки й одна спина, — Мар'яна відрубала зв'язок, закинула до рюкзака книжок наосліп, глянула на годинник — четверта ранку, а надворі темно, хоч око виколи, зачинила спорожнілу хрущовку, заспішила на Рибальський.

Ніч, зла сусідка, не помагала, насміхалася: лякала чорними тінями, нахабно лізла під одяг морозом. І не схватися від тої ночі — грошей катма, чимчикуй, Мар'яно, пішки. Отак до ранку і дійдеш... «І хай! — ярилася. — До тата не піду сьогодні! Однаково знаю: операція за тиждень, ліки куплені, а знову спостерігати, як він говорить зі мною, наче примушує себе, від допомоги відмовляється — не хочу! Набридло! Отак не піду день-другий, може, по-інакшому заговорить... Не хочу його бачити!»

Усе далі, далі від Воскресенки.

— Та й бабця, мабуть, навідається до нього... — пробурмотіла.

«Бабцю теж не хочу бачити! — гнів не відпускав. — Лукава така... Точно ж мобільний у наркоманів поцупила. І гроші для тата щодня приносить. А звідки? Були би в неї гроші вдома — один би раз

принесла, а вона — ні! Щодня звідкись тягне... Або краде, або жебракує! Ганьба, їй-богу! А ще повчає... Хай он доню свою...»

Згадала про матір, ще більше роздратовалася.

— Ця ще!..

«А мама... мене бачити не хоче! Здиміла — хоч би раз зайшла, спитала: ви тут як? А пофіг! То і мені пофіг! І я її знати не бажаю! Тільки хіба що глянути одним оком, на кого вона нас проміняла!»

До Московського мосту дісталася за годину. Тьмянний зимовий світанок зустріла біля старого пішохідного мосту, що вів на Рибальський. Ноги набила, втомила, та зупинилася не від того — серце завмерло: от і все? Ще хвилин п'ятнадцять, щоби дістатися Яркової барлоги... Він же зрадіє? Прийме?

— ...На іконі присягався! — нагадала собі, зрушила.

Скільки йшла Рибальським до п'ятиповерхівки, стільки підтримувала себе мріями. Гроші є! Будуть! Не міг Хотинський так настирливо вимагати від Мар'яни родоводу Дорошів, аби за цим не стояли реальні гроші. Не міг сам так наполегливо і фанатично, як Мар'яна, увесь час віддавати пошукам, тому...

— Тому я перша докопалася! А Хотинський... навіть якщо шукає, то зараз ще далеко від мети!

«Це тобі за приниження! За те, що використовував мене! — плювала подумки в очі колишнього коханця. — Уявляю твою пику, коли ти дізнаєшся, що я не тільки сьомого останнього Дороша знайшла, але й... заміж за нього вийшла і ми вдвох дременули в Прованс, про який ти так мріяв! Чи в Італію, подалі від усіх цих проблем і негараздів. А ти, альфонсе, кусай лікті! Тобі жінки платять? Тільки не я! Але ти знай — я би могла, я тепер багата! У мене тепер не тільки відсотки за пошуки. У мене Ярко зі спадком! Так що, прощавай, нікчемо! Що? І гадки не мав, що так усе обернеться?!»

Побачила здалеку Ярків дім, зупинилася, думки обірвалися.

— А прапор де? — прошепотіла розгублено, як мала дитина, що холодильник розчахнула, бо там морозиво холоне, а морозива нема.

Підійшла ближче, вдивилася у вікно Яркової кімнати. Нічого ззовні, ані клаптика...

— Мамо рідна! — душа в п'яти, ноги не несуть. Перед очі — Майдан.

— Господи, до біса гроші... Хай він буде живий, — усе повторювала. З тими словами піднімалася сходами, дійшла до знайомих дверей. — Нащо я його покинула?! Нащо?! Хай він буде живий...

У голові гуло. Завмерла, натиснула кнопку дзвінка.

Незважаючи на ранній час, двері розчахнулися миттєво. До Мар'яни подалася стривожена Аніта, видихнула полегшено.

— Слава Богу... Ти з Ярком, дитино?

Мар'яна пополотніла. Похитала головою — ні. Аніта не повірила — зазирнула за спину дівчини, у порожнечу темного під'їзду.

— Та що ж це?... — приклала руку до серця. — «Валокордин»... Зараз...

Посунула до своєї кімнати, залишила Мар'яну посеред темного коридору. Мар'яна зробила крок до Яркової кімнати. Завмерла. Штовхнула двері...

У кімнатці ще правила ніч, та навіть без світла Мар'яна бачила — на ліжку хтось дихає важко.

— Ярку?... — намацала вимикач. Спалахнуло світло.

На матраці лежав блідий Біджо з синіми колами синців навколо очей. Підтримував лівою рукою перев'язану правицю, мружив очі.

— Привіт... — прошепотів слабко.

— Що сталося?... — коліна підігнулися. Опустилася на ліжник поряд із Біджо.

— Усе... нормально, — Біджо скривився з прикрістю: мовляв, пусте, нема про що балакати.

— На Майдані?

— Біля Будинку офіцерів.

— Там теж війна?

Біджо глянув на Мар'яну здивовано, наче питав: «Хіба ти сліпа? Новин не дивишся, людей навколо себе не бачиш?» Мар'яна і не збиралася читати по очах.

— А де Ярко? — спитала якомога спокійніше, хоч серце виплигувало з грудей.

— Не знаю...

— Ні, ні... Ти про що?! Ви — друзі! Ви весь час разом: на верхотурі, після роботи, на Майдані! — підхопилася. Забігала по кімнатці, забула, що Біджо зле. Дивилася бідасі в очі, тремтіла від гніву: — Де Ярको? Чому ти не знаєш, де Ярко? Ти маєш знати!

Біджо брови звів, кивнув, спробував підвестись.

— Ти права... Я зараз...

— Ні! Тільки не це! — у дверях стала схвильована Аніта. Оминула Мар'яну, до Біджо: — Тобі не можна вставати! Кістка зламана! Температура до сорока підскакує, побитий весь. Хоча би тиждень відлежися... — до Мар'яни озирнулася, в очі їй: — Маємо зберегти кожне життя, яке зможемо! Кожне!

— Ярко... — прошепотів Біджо.

— Аврора Ярка шукає! Друзі йому допомагають, Федя десь вештається, людей розпитує, а ти допоможеш, як одужаєш! — Аніта знову запурхала навколо Біджо: поправляла подушку під головою, мацала лоб, хитала головою.

— Що з Ярком сталося? — лякаючись власного голосу, глухо спитала Мар'яна.

Аніта потьмяніла. Біджо зсунув брови.

— Зник. Три дні тому. Прямо на Майдані. Відійшов від намету, куди ми інформаційні листки привезли. Хотів людям скоріше роздати. І... все.

Мар'яна відчула, як у голові ворухиться темна тінь, шепоче: «Я розповідатиму тобі про життя... Його немає!»

— Замовкни! — вигукнула відчайдушно. Круглими від жаху очима повела по кімнатці: карабіни, ноутбук, книжки італійською, велика родинна світлина — хай би їй грець! — Аніта затулила рота долонею, Біджо зціпив уста.

— Я... Поля, — прошепотіла.

— Про що ти, дитино? — обережно спитала щиросердна Аніта.

— Я — Поля, — спустошено повторила Мар'яна.

Розділ 7

Наосліп

Усі шляхи вели на Майдан. Сліпим сірим ранком 1 лютого 2014 року Мар'яна поспішала в буремний центр столиці: ноги бігли, думки попереду ніг. Скоріше! Ярко там! Аніта, Біджо, Аврора, Федя, чужі незнайомі люди просто не розуміють, де його слід шукати, а Мар'яна зможе — серцем відчує. Ще здалеку побачила чорний дим, міліцейські кордони. Ткнулася до одного.

— Куди? — міліціанти наїжачені, злі — добра не жди, щити, палиці.

Повернула назад, у двори — перелазила через кучугури снігу, вишукувала шпарину.

— Мені треба, треба! — шепотіла відчайдушно.

Вискочила до скверу біля театру Франка, роззирнулася розгублено: може, дворами пробереться?

— На Майдан? — кремезний хлопець із рюкзаком за плечима сунув до малопримітного підворіття.

— Ви... прошу... проведіть!

Кивнув.

— Ходімо.

Випірнули з підворіття біля консерваторії, хлопець махнув рукою в бік Майдану: «Прямуй до наметів, тільки обережно». Мар'яні здалося, Майдан — суцільне вогнище. Перелякалася.

— А ви... хіба не туди?

— А я в тили, — усміхнувся хлопець, показав на рюкзак. — Дарунки несуть ментам.

Мар'яна зціпила щелепи, посунула до наметів, роззиралася приголомшено. Майдан початку лютого ніяк не нагадував мирну територію вільних людей, яким Мар'яна побачила його одразу після Нового року. Вогнища палали, та біля них не клопотали люди, підкидаючи дрова і помішуючи кашу в казанах. Інші справи. Зміцнювали барикади, виколупували бруківку, ладнали зброю —

палиці, щити... Юні хлопці із закритими балаклавами й банданами обличчями вже не влаштовували ідеологічних дискусій із розгубленими й опонентами, тягнули все, що траплялося під руки, на барикади: потім поговорять... Після перемоги. А над усім тим, над величезним, охопленим протестом простором, ширяла грізна, як чорна хмара, тривога.

Мар'яна поткнулася до КМДА.

— Героям слава! — впевнено відповіла юнакові, що вартував біля дверей. — Я до Полі...

— Поля зараз у сотні «Ведмедя».

— А де та сотня?

— Охороняє Будинок профспілок.

Будинок профспілок походив на великий розбурханий вулик. Відбувалося щось надзвичайне. Мар'яна зрозуміла те, бо ніхто не зупинив на вході, не заступив шляху: люди стояли купками, збуджено жестикулювали, обговорюючи щось, певно, дуже важливе; чоловіки тягнули кудись каністри і ящики з продуктами, ліками, порожніми пляшками. З десяток телекамер, напружені журналісти. Мар'яна побачила дебелистого чоловіка в балаклаві — ніс пакет із надписом «Ліки», роззирався напружено.

— Вибачте, ви не знаєте, де тут лікарі? — Мар'яна подалася до чоловіка. У нього ж ліки, він точно знає, де Полю шукати.

— А там... — чоловік непевно махнув праворуч, заспішив. Мар'яна бачила, як підійшов до складених штабелем ящиків з ліками, поклав поряд пакунок, поквапився геть.

Мар'яна не встигла й подивуватися поведінці чоловіка в балаклаві, хтось уже кричав: «З дороги!» Відійшла до стіни і побачила червоний хрест.

— Мусько, ти вчасно, рук не вистачає, - Поля перев'язувала попечені пальці сивому чоловікові з довгими гуцульськими вусами. — Подай бинт, ножиці!

Тільки по півдні, обробивши рани більш ніж двадцятьом майданівцям, змогли перепочити мить.

— Дякую, що прийшла, — сказала Поля.

Вийшли з Будинку профспілок, примостилися поряд, біля теплового вогнища. Закурили, додали тютюнового диму до чорної хмари над Майданом. І кава знайшлася.

— У мене біда, Полю. Мій хлопець зник. Як твій Ігор, — Мар'яна вихлюпує горе невтримно, не зупинити, не перебити. — Він теж... студент. Ми ж дурні були: тільки не зі студентами! А Ярکو... Він особливий. Ми... трохи погубили одне одного. Я пішла, залишила його. А коли повернулася, мені кажуть: зник. Прямо на Майдані. Я до тої баби хочу. Яка тобі про Ігоря розповіла. Де її шукати?

— Кривошиїха з калушанами жила. Пам'ятаєш намет, де ми її шукали, — відповідає Поля, та з подругою не йде — з Будинку профспілок уже гукають: «Полю, ти де?...»

Знайомий старенький намет військового зразка не змінився: над входом ікона Божої Матері, хрест із дерева файно вирізаний. Біля намету вже не така пухкенька — змарніла, втомлена, та не сумна, бадьора, — жіночка у вовняній хустці попід груди дрова рубає.

— Чого ж ви самі сокирою махаєте? А чоловіки? — не втримується, питає Мар'яна.

— Чоловіки периметр боронять, — відповідає жіночка. Хреститься. — Боже поможи!

— Боже поможи, — шепоче Мар'яна, дивиться на жіночку з надією. — Бабу Кривошиїху, не підкажете, де шукати? Не у вас, часом?

— Не ви перша питаєте, — відповідає жіночка. — Третій день усі до нас по бабу бігають, а баби нема.

— Де ж вона?

— Хтозна. Перехрестила нас, сказала: «Кличуть мене». І пішла.

— Взагалі пішла? З Майдану? — Мар'яна відчуває: надія тоне.

— Хтозна. Кривошиїха і з'явилася в нас, як сніг на голову, коли хлопці похворіли. І зникла не питаючись.

— Може, тут десь... — Мар'яна хапається за соломинку.

— Походіть, пошукайте. Тут люду повно. Може, десь і є, - відповідає жіночка, знову бере до рук сокиру — хрясь по дрвиняці.

До темної години Мар'яна метушилася Майданом, під вечір уже цілком уявляла собі архітектуру опору: де «Правий сектор», чим займається «Михайлівська сотня», де боронять периметр янголи «Третьої сотні», куди прямує «Козацька», де варить куліш «Сотня Лева», про що сперечаються «Вільні люди». До всіх і кожного: Кривошиїха, Ярکو... Зі слів майданівців виходило: баба покинула Майдан. Про Ярка — і не чули. Тільки один випрацьований чоловік із

сокальців згадав: бачив Ярка кілька днів тому посеред активістів, які ліквідовували провокації в підземних переходах під Майданом.

— Там билися сильно, — сказав. — Три «швидкі» приїжджали. Може би, вам його по лікарнях пошукати.

Мар'яна до Полі: що робити?

— У Штабі національного спротиву лікарі й добровольці складають списки тих, кого по лікарнях розвезли. Бо наших з лікарень викрадають, а потім уже важко знайти. Біжи до них.

— Ярко? А прізвище? — жвавий лікар із молодими очима і сивою бородою гортав папери.

— Дорош, — лягнула Мар'яна. Згадала сімейну світлину з Яркової кімнати, статтю з Інтернету про Яркових батьків: маму Надію, тата Івана Раєвського. Виправилася: — Раєвський, здається.

— Немає. Ані Дороша, ані Раєвського, — сухо відповів лікар. Певно, хірургом був у звичайному житті.

Мар'яна вийшла з Будинку профспілок, ноги не тримали, шлунок від голоду розболівся, у роті гірко від сигарет. Посунула до найближчого вогнища: їй же можна? Вона ж не сусідка? Присіла на порожній ящик, глянула на хлопців, що сиділи навпроти. Один — худорлявий, білявий, підтримував лівою рукою правицю біля тулуба, як Біджо. Другий — кремезний, дужий, усміхнувся Мар'яні, як добрій приятельці.

— Без проблем дісталася?

— А як твій рейд по тилах? Передав ментам подарунок? — впізнала вранішнього провідника.

— Та мають... — розсміявся. Руку простягнув. — Гоцик. — Кивнув на білявого: — А оцей білобрисий: — Макар, — усміхнувся іронічно. — Бізнесмен... Сарафани шив. Так строчив, аж руку ледь не відтяло!

— Мовчи, філолог, — спокійно відповів Макар.

Мар'яна згадала покаліченого Біджо в Яркової кімнатці.

— А я думала, тут, на Майдані, постраждав, — сказала Макару.

— Та ні. Цілі поки, — мовив Гоцик. — Ми тут від початку. Зараз до одинадцятої сотні приєдналися. А ти...

— Мар'яна... — сказала. Призналася: — Їсти дуже хочу.

— Зараз, — Гоцик підвівся, пішов у темряву, гукав: — Галю! Галинко-ялинко! Ти де? Бутерів нарубаєш?

Мар'яна щільніше притисла до шиї комір куртки, глянула на білявого.

— Якщо ви тут від початку, то, може, знаєте Ярка... Шукаю Ярка Раєвського. У мене фотка в мобільному є. Показати?

Макар кивнув. Мар'яна підсіла ближче до хлопця, відкрила світлину Ярка в мобільному.

— Він, здається, займався розповсюдженням інформації про Майдан, — помагала Макаровій пам'яті.

— Щез?

— Так...

Макар усміхнувся сумно.

— Тут багато людей нині родичів шукають.

— Чому ж так? У вас же барикади, охорона. Якщо ви своїх захистити не можете, як ви отих... за барикадами переможете?!

Макар глянув на Мар'яну тьмяно.

— Чужих багато повиникало. Лізуть у всі дірки, а на лобі не написано: кріт чи свій. Вичищаємо потроху, але то важко. От ти, приміром...

— А що «я»?! — наїжачилася.

— Підсіла... Ніби хлопця шукаєш, а про Майдан кажеш не «ми», а «ви». «Що ж ви своїх не захищаєте», «як ви переможете»... Хіба не підозріло?

— Невже?! А у вас тут уже НКВС і катівня є?! — спалахнула, та так і не перейшла на безпечне «ми». — Може, ви ще в підвал мене кинете?!

Макар не встиг відповісти — до вогнища повернувся Гоцик, ніс стаканчики з гарячою кавою. За ним услід чалапала чудна пухкенька малолітка з пакетом, повним бутерів.

— Вечеря! — оголосив Гоцик, упав на ящик.

Мар'яна глянула на дівча, задихнулася.

— Ти ж... з Полтави?! — підхопилася, забула про голод. Сльози до очей. Сіпала дівча, роздивлялася. — Ти ж з Полтави! Ви з подружкою на Новий рік у нас із Ярком відігрівалися. Пам'ятаєш?

Малолітка лобика насупила.

— А-а-а... Точно! Ви ще нас там покинули і виїхали.

— То неважливо.

— Справді? А Ярком засмутився...

— Де він?
— Не знаю...
— Стій! Не поспішай. Давай... усе по порядку! — Мар'яну лихоманило, вхопила дівча за комір, тримала міцно. — Новий рік...
— Так! Ми до третього січня у вас відлежувалися. Тьотька...
— Аніта Станіславівна!
— Вона... Годувала нас, пігулки пити змушувала.
— А Ярکو?
— Одягу теплого приніс. Ось! Дивіться, який куртофан! «Колумбія»!
— «Коламбія»!
— Один біс — тепла.
— А Ярکو?!
— Про вас у цеї... в Аніти питав. Вона йому лапшу на вуха вішала, що ви повернетесь. А я одразу допетрала — ви його кинули.
— Що ти верзеш?! Ярکو де?
— Та звідки мені знати?! Ми третього січня на Майдан повернулися. Відтоді Ярка кілька разів бачила, з газетами якимись усюди ходив. А я до одинадцятої сотні приклеїлася. А що?...
Мар'яна не відповіла. Дивилася в червоне полум'я.
Макар підвівся, буцнув Гоцика черевиком по нозі.
— Ходімо. Хлопців час міняти. Тут ми нічим не допоможемо.
— Поїж! — перш ніж піти, Гоцик поклав Мар'яні на коліна пакет із бутерами, провів долонею по її плечу, наче казав: «Тримайся, дівко».
Біля вогнища тиша. Ошелешене дівча спостерігає за тим, як Мар'яна мовчки жує хліб із сиром, і хоч видно — так дізнатися хочеться: чому пішла від Ярка, нащо тепер шукає?! — мовчить.
— А подружка твоя де? — врешті тьмяно питає Мар'яна.
— Додому поїхала. Уже давно, — глянула на Мар'яну знічено, насмілилася правду сказати. — Вона на Ярка вашого тоді запала. Сказала йому, що ви його бачити більше не хочете, щоби не шукав вас і що... у вас інший є.
— Отак... прихищай майданівців... — прошепотіла Мар'яна.
— Вибачте.
— А ти тут до чого? Подружка твоя чому поїхала? Он тут скільки чоловіків в одному місці!
— Сказала: неінтересно...

- А тобі «інтересно»?
- Ні, тут страшно, — щиро призналося дівча.
- Чому ж залишилася?
- Як же я свою сотню покину?

Мар'яна все думала: а я ж чому застрягла на Майдані? Може, через Полю? У медсестри роботи додалося — Мар'яна з ранку до вечора допомагала подрузі: різала бинти на тонші, притримувала скалічені кінцівки вояків під час перев'язок, колотила «Фармацитрон» у гарячій воді й тільки жахалася щоразу, коли знадвору заносили наступні ноші: не Ярکو часом?!

А може, тому що Ярків дух, його просте й логічне бачення життя буяло навкруги так відчутно, що, здавалося, Ярکو може бути тільки тут. Ось зараз з'явиться на порозі. Кивне: все правильно. У людини є тільки одна перевага — її гідність. А творчість — не привілей для обраних. Вільна творчість притаманна кожній людині, коли вона позбавляється рабського ярма, і ці барикади, прикрашені іконами намети, плетені синьо-жовті фенечки, що дівчата пов'язують хлопцям на зап'ястки, — усе це прояви вільного духу гідних людей, бо Майдан не ламає, він вибудовує, творить нову історію, нове життя, нових людей. Кватроченто...

Не припинила пошуків і на день. Після чергування в медпункті потомлена, та напрочуд легка, щовечора обходила територію волі вздовж блокпостів, заглиблювалася в її центр, блукала посеред наметів, вогнищ, навколо сцени, під стелою Незалежності: все нишпорила поглядом, наче Ярко десь тут, у своїй стихії, а Мар'яна просто не помічає його. Зазвичай зупинялася під Архангелом Михаїлом, де стара Кривошиїха наворожила їй нові гроші зі старих паперів. Усідалася біля арки, дивилася в дупу сцени, на якій смажилися гарячі слова, намагалася зосередитися на позитивному: на небі, зірках, ледь чутному шепоті голих дерев... «Може, і варто було хлюпнутися зі звичайного життя в цей котел, як в окріп, щоб відчутти його справжню суть?... Збоку хіба роздивитися? — розмірковувала. — Звичайне життя, певно, повернеться. Стане світлішим, якщо його не забалакають. Хтось навіки зміниться, комусь полегшає, а мені — ні. Через мене Ярко пропав. Була би поряд, усе склалося би інакше. Він же хлопчик, а я би застерегла, зупинила... Як же складно не коритися самотності... Як важко наказати собі ніколи не вимовити: Ярکو

помер... — серце плакало. — А раптом його вже нема? Раптом згинув?... А я? Навіки сама? За те, що не вберегла...»

6 лютого усвідомила приголомшено: і сама не вічна. Бігла до Будинку профспілок із пакетом бинтів, затрималася лиш на хвилику біля Макара з Гоциком — теї ж миті в будинку пролунав вибух. Навкруги заметушилися люди, Макар із Гоциком кинулися всередину, а Мар'яна закам'яніла: стояла при стіні, навпроти чорна баба з косою пику кривить. Смерть? Так близько?

— Вибухівка була в пакеті з надписом «Ліки», — згодом розповідав Макар. — Кілька днів пролежала, аж поки один хлопчина не взявся відкривати...

Мар'яна згадала дивного чоловіка в балаклаві... Ніс пакет із надписом «Ліки»...

— Тут повно чужих, — прошепотіла, ковтаючи сльози.

Врятував Архистратиг. От дивно, та тільки біля нього Мар'яна почувалася захищеною — відключитися хоч ненадовго, отак просто сидіти, дивитися, наче з іншого виміру, крізь гуркіт і дим Майдану далі, в чисті дні.

Застигла, не помітила, як поряд присів молодий мужчина в яскравому синьо-блакитному лижному костюмі. Дивився на Мар'яну зі співчуттям. Торкнувся її руки, простягнув носовичок.

— У вас сльози... — вимовив із легким акцентом.

Мар'яна розтерла сльози по щоках долонею.

— Пусте... — прошепотіла. Глянула на мужчину підозріло — молодий, років тридцять, не більше. Лижний костюм дорогий — легкий, теплий, зручний. Поголений, руки чисті — бруківки не розбирав. Чужий?!

— Уперше на Майдані? — спитала без добра.

Закивав, усміхнувся знічено.

— Не підкажете, де тут можна переночувати?

— Ви... іноземець?

— Так! Тут багато... Французьку мову чув, бачив поляків. Увесь світ говорить про Майдан.

— У готелі зупиніться.

— Ні! Хочу бути тут. Удень. І вночі. Варто доторкнутися, щоби зрозуміти... — замовк. Простягнув руку. — Пітер...

— Мар'яна... У спальнику на підлозі зможете заснути?

— Спробую.

— Тоді вважайте, що маєте спальне місце, — підвелася, повела нового знайомця до КМДА, де разом із Полею ночувала в кутку біля сходів. Тут сусідів нема, тут усіх приймають, і Пітеру місце знайдеться.

Лютий наступав — усе менше спати давав. Терпіння, як гідність, переросло в гідність-наступ. Мар'яна бачила, як лижний костюм Пітера втратив кольори, перетворився на сіру від пилу й кіптяви робу; руки вкрилися пухирями від виснажливої фізичної праці на барикадах, та чоловік не втрачав оптимізму.

— Колись я напишу спогади про ці дні, - у вільну хвилинку зустрічалися біля Архистратига, Пітер переповідав Мар'яні події дня: помагав хлопцям викладати барикаду з бруківки, навчився робити коктейлі Молотова, варити куліш, а ще знає тепер гімн України. — Ще не вмерла... — співав тихо.

— Про все те напишеш?

— Найперше напишу: тут не було брехні.

Мар'яна згадала чужого в балаклаві з пакетом «Ліки». Поля казала: хлопчині пальці на руці відірвало...

— Ти в це віриш? — спитала, наче стара мудра баба. Захитала головою. Дивний пан цей Пітер. Стильний, білозубий, як Хотинський, красунчик, навіть сіра роба, на яку перетворився лижний костюм, йому личить. А от пихи нема. Щирий, як Ярको. Може, Пітер їй в утіху?

«Тут немає брехні», — вбилося в Мар'янину голову. «І я перестала брехати, — думала. — Пітер правий: життя просте. Аби ніхто не брехав — світ змінився би... Мамі би про те сказати. Татові...» Згадала про батьків, зажурилася — треба додому вибратися. Що там у звичайному житті на Воскресенці без неї?...

— Ти сьогодні спала, Мар'яно? — перетнулися 12 лютого: стомлена Мар'яна метушилася на підхваті в Полі й лікарів, Пітер із хлопцями саме притяг ноші з геть юним парубком, пораненим травматичною зброєю в око.

— То неважливо, — відповіла.

— А що важливо?

— Мені би додому вирватися хоч на годину. Тата в лікарні провідати.

— Боїшся? Хлопці казали: копи затримують усіх, хто з Майдану виходить.

— Міліція! У нас не копи, а міліція, Пітере.

— Боїшся міліції?

— Гоцик стежку підказав — проберуся. Біда, що грошей немає, а татові вже, певно, треба ліки придбати...

— У мене є гроші, - Пітер дістав гаманець, простягнув Мар'яні пару сотень доларів. — Вистачить?

— Ні! Я не можу...

— Звісно, можеш. Просто візьми. Ми ж друзі.

Мар'яна знітилася, сховала бакси в кишеню.

— Колись віддам, — пробурмотіла розчулено.

— Якщо це привід побачити тебе знову, я не проти, — відповів Пітер. Усміхнувся. — Передавай татові привіт.

Мар'яна не одразу потрапила до татової палати. У коридорі перетнулася з медсестрою.

— Озерова?! — та пашіла роздратуванням. — Ви нам свого тата лікувати привезли чи на довічне утримання?!

Не було би Майдану... Скривавлених лиць, відчайдушних зусиль, неймовірного піднесення і віри... Не потрапила би Мар'яна в той вир справжніх надій, засоромилася би, знітилася, почала би вибачатися...

— Ужевилікували? — спитала медсестру напружено — от-от вибухне.

— Перелом хребта? Ви знущаетесь?!

— Годі верещати. У чому проблема?

Медсестра зиркнула на Мар'яну ошелешено.

— Наші лікарі вже зробили все, що могли. А реабілітацію спинальникам ми пропонуємо вдома проходити, бо вона роками триває. Тепер розумієте, в чому проблема?! Купуйте терміново інвалідний візок, починайте програму реабілітації. І не зникайте! Бо до Озерова тільки якась стара баба ходила, та й та в останні дні кудись зникла. І кому нам розтлумачувати програму реабілітації?! Хворому?!

— Тата треба забирати?

— Ну, от!

Мар'яна уявила тата в інвалідному візку, п'ятий поверх хрущовки на Воскресенці.

— Нема куди.

— Що?!

— Поки...

— Ні, ви таки знущаетесь!

— А що ви робите з тими, у кого родичів немає? Надвір викидаєте? Медсестра насупилася ображено.

— Совість майте! Наші лікарі вашого тата з того світу витягли, а ви...

Мар'яна знітилася, почервоніла. Схаменулася: та що це вона?

— Вибачте...

— У нас ліжок не вистачає, - ображено відповіла медсестра. — Хіба не знаєте? Майдан...

Усе той Майдан... Мар'яна зайшла до татової палати: люду повно, додаткові ліжка, ядучий запах йоду виїдає мозок. Їй би заспокоїти тата, знайти ілюзію, та не брешеться...

— Привіт... — присіла край постелі, на якій лежав тато. — Вибач, що не приходила. Майдан...

Тато виглядав усе таким же тьмяним, ще більше схуд, чорні кола під очима, а очі шепочуть — щоби не жити... Ворухнув рукою, дотягнувся до доньки, поклав долоню на Мар'янину руку.

— Як справи? — спитав тихо. Ані докору, ані образи.

— Погано, — видихнула. — Я тепер геть сама. Мама пішла... Не знаю, до кого. Покинула нас. Грошей немає. То я брехала, що поможу тобі борг віддати... А тепер не хочу брехати. Вибач. Медсестра сказала: час тебе додому забирати, а я і гадки не маю, як те зробити. Ти полеж тут ще трохи, добре? Я за цей час спробую хоч візка інвалідного купити...

Замовкла, глянула на тата насторожено: не доконала відвертостями? Мовчав. Дивився в стелю, наче там відповіді.

— А ще через мене на Майдані один хлопець щез, — додала раптом, схлипнула. — Усіх перепитала — ніхто не знає, що сталося! А мені знайти його треба!

Тато відірвав очі від стелі, глянув на доньку. Обережно погладив її долоню.

— Я піднімуся, — прошепотів впевнено. — Обов'язково піднімуся й у всьому допоможу. Тримайся, сонечко моє.

Ноги не тримали — от бігали, поки Поля кричала: «Мусь, ножиці, тампон! Швидше!», а як зробила крок із Майдану у звичайне життя,

так і скінчилися сили. Сиділа біля лікарні, курила, повірила: ось зараз баба Ната пришкандибає, обніме, мовить захриплим від цигарок голосом: «Не журися, квітко моя, жити не страшно...»

Баба все не йшла. Вечір украв бліде сонце, санітарка, що прибирала біля порога приймального відділення, насторожено косувала на худеньку дівчину з глибокими карими очима: якого біса тут тирлується?! Недопалків накидала...

— Піду... — прошепотіла Мар'яна. Добре, що від лікарні швидкої допомоги до Воскресенки не так уже й далеко. — Дійду... Хоч перепочину.

Знайома хрущовка аж ніяк не змінилася. Ті ж обшарпані стіни, обмальовані двері під'їзду, тільки зламаний кущ бузку хтось зрізав під корінь, щоби не нагадував про прикру подію у святкову новорічну ніч. Мар'яна кинула оком на вікна батьківської хати на п'ятому поверсі й остовпіла — у вікнах горіло світло.

— Бабця? — усміхнулася. — Слава Богу, бабця!

Незчулася, як дісталася п'ятого поверху, тихо відчинила своїм ключем двері, навшпиньки до вітальні: обніме бабу, а вже потім — прости... По вітальні, по килиму, хай і не метеному, та все ж доброму, вовняному, в блискучих лакових чобітках на високих підборах швендяла мати. Зняла зі стіни навпроти вікна великий календар, кинула на підлогу, відійшла — роздивлялася стіну прискіпливо.

— Що ти тут робиш? — глухо спитала Мар'яна.

Ада не чула, як доня увійшла, перелякалася, смикнулася.

— А-а-а, ти... — видихнула полегшено, поправила ріденьке волоссячко, глянула зухвало. — Як справи, Мар'яно?

— Що ти тут робиш? — повторила Мар'яна.

Хіба Аду тим пробити? Скривилася з прикрістю, плечиками знизала. Підійшла до столу, на якому лежав величенький пакунок у цупкому папері, взялася його розкривати.

— Та от... Вирішила подарунок вам зробити. На свята в нас якось... не по-людськи все вийшло. Подумала... — дістала з пакунка дзеркало венеційське, вдивлялася у власне відображення. — На стіні навпроти вікна дзеркало би додало кімнаті світла, сонця...

— Яке дзеркало?! — закричала Мар'яна.

— Дуже коштовне, до речі. Венеційське.

— Ти — сволота чи прикидаєшся?

— Фу! — Ада обурено зиркнула на доньку, підхопила дзеркало, понесла до стіни.

Мар'яна і кроку зробити не могла. Стояла у дверях вітальні, тремтіла.

— Дзеркало?! Тато лежить! А ти хоч би раз...

- І не раз! Щодня лікарю дзвоню!

— Справді? І як тато?

— Поправляється, — Ада підійшла до стіни, приміряла до нього дзеркало — і так і сяк. — Кажуть, візок інвалідний треба купити, але ти не поспішай. За кордоном є візки зі спеціальним механізмом, який сходи долає. Я замовлю при нагоді, бо інакше Валя не зможе на вулицю вийти... — замовкла, виправилася. — Тобто виїхати.

Мар'яна відчула — тане, розтікається. У голові гуло: як... Як взагалі таке може бути? Ходить собі в чоботах по килиму... Сусідка! Сусідка клята! Розмірковує про візок, дзеркало те до стіни тулить, і ані каяття, ані жалю...

— Мамо... — прохрипіла.

— Що?

— Ти — сука! Драна підла сука! Ти не варта доброго людського слова! Не варта уваги і любові!

— Та невже? А тато наш інакше думає! І не тільки тато! А ти... — Ада налилася гнівом, стискала в руках венеційське дзеркало, їла доню поглядом. — Заради тебе мужчина з вікна не вистрибне! Не в мене вдалася!

— А ти думаєш, тато через тебе собі віку вкоротити хотів?!

— Ні! Думаю — через тебе! — визвірилася Ада. — Почув твоє базікання дурне про мої зради, от і не схотів без мене жити.

— Я зрозуміла... Зрозуміла! — Мар'яну охопило дике збудження. — Ти втішалася! Раділа потайки: яка ж я неймовірна фатальна жінка! Через мене чоловіки схиблюються і жити не хочуть. Дурепа! Тато через гроші з вікна викинувся!

— Де в нього гроші?! — скептично кинула Ада.

— Збирав по людях на намети для Майдану, якесь падло пообіцяло татові намети за гарною ціною. Гроші взяло і зникло.

Ада залякла на мить. Отетеріло глянула на доньку.

— Що ти верзеш? — спитала розгублено.

— А тато... Він же — не ти! Йому сором жити стало...

- І... скільки грошей? — ледь чутно мовила Ада.

— Двісті тисяч.

Ада здригнулася. Венеційське дзеркало — хрясь на підлогу! І очей на нього не опустила — пішла по битому склу, повз тремтячу Мар'яну, до дверей, усе приклала руку до грудей, де розгойдувалося крокам у такт пузате золоте сердечко. Вийшла. Дверей за собою не зачинила...

Шуляк усе не їхав. Нічого надзвичайного: іноді Славко згадував, що у нього є дружина і двійко дорослих одружених синів, часто бізнесові оборудки забирали час до ранку. Зазвичай телефонував коханці — гуляй, Адко. А я працюватиму, аби нам було за що гуляти. Та 12 лютого увечері, коли Ада на червоній «тойоті» повернулася з Воскресенки в дім на Биківні, пропущених від Шуляка не було. І сам затримувався.

Ада не просто чекала — стримуючи лють, дихала важко, збуджено совала вітальнею, псувала паркет гострими підборами лакових чобітків, роззиралася. У вухах Валин голос: «И если призрак здесь когда-то жил, то он покинул этот дом, покинул...»

— Крісло — чуже! Не годиться! — прошепотіла оскаженіло білим стінам. — Авжеж?

Ніж до рук — по шкіряній спинці.

— Диван чужий! — ножем по подушках.

Штори зірвала — у шмаття, килим узялася рвати, та не подужала, кинула. Добралася до шафи, уже хотіла увесь новенький одяг в одну купу звалити, сірником чиркнути — і хай горить до біса разом із цією чужою мертвою хатою, де ніколи не житиме Адин привид! Ніколи!

Завмерла.

— Та ні... - брала одяг оберемками, тягала до «тойоти», кидала в салон, поверталася до будинку — бо ж немало накупила.

Віднайшла велику дорожню сумку, поклала в неї косметичку, прикраси, усі свої документи, включно з дипломом про вищу освіту, білизну, пару светрів, брюк. Скинула врешті лакові чобітки, дорогий кашеміровий костюм, перевдяглася в старі джинси, уги. Віднесла в автівку дорожню сумку, стала біля вікна.

— Краще їдь, падло, а то дім спалю! — прошепотіла хижо.

Шуляк наче почув. За хвилину поряд із будинком блиснули фари, почувся шурхіт біля вхідних дверей. Славко увійшов до поруйнованої вітальні — щелепа відпала.

— Йо-о-пересете! — очі вирячив. — Адко! Нас пограбували?

Ада зціпила тонкі вуста, дістала з кишені мобільний, знайшла фото Валі. Йшла на Шуляка, показувала йому фото в мобільному.

— Знаєш його?...

— Це той поц... Якого я перед Новим роком на двісті штук кинув! — Шуляк вдивлявся у фотку, ще не допетрав — що до чого. — Це він тут...

Ада закричала — аж люстра під стелею дзенькнула. Як пожбурить мобільний Славкові в пику. Услід за мобільним до Шуляка — вчепилася нігтями в щоки.

— Ах ти ж падло барачне! Це мій Валя! Люди гуртом гроші на Майдан збирали! По гривні! Щоби таких, як ти, сука, не було! — верещала, а сльози не вронила, плювалася. — Валі моему гроші довірили, а ти, виродку, їх украв!

Шуляк ухопив Аду за зап'ястки, відштовхнув щосили — так і покотилася. Приклав долоню до подряпаної щоки. Зиркнув на коханку недобре.

— Так це ти отут усе... з гівном змішала? Оце все, що я для тебе своєю сракою заробляю?!

— А не підставляй сраку!

— А ти думаєш, тут по-іншому можна?!

— Начхати! Сам собі долю обрав — не жалійся!

— А я не жаліюся! Картку жени!

— Подався! — тремтячими руками Ада дістала з бюстгальтера безлімітну банківську картку, кинула Шулякові під ноги. Зіп'ялася — хиталася, тремтіла.

Шуляк підібрав картку з підлоги, Аді в очі:

— Порожня?

— Порожня! — задьористо вигукнула Ада.

— Ти... Шістсот тисяч!

— Зараз, зараз... — Ада подибала до комода, відчинила рвучко — діставала з шухляди готівку, рвала, кидала в Шуляка. — Ось! Ось тобі! Чотириста тисяч! Жри, падло! А двісті тисяч я забрала! Валі віддала! На Майдан!

Шуляк зірвався: підскочив до Ади, учепився в горлянку — душив, сам хрипів.

— Ти що робиш, коза драна?! Та я тебе тут закопаю!

Ада задихалася. З останніх сил вчепилася гострими нігтями Шулякові в руки — не витримав, відпустив.

— Добре, хоч дім на тебе не встиг переписати!

— А «тойоту» встиг... — прошепотіла Ада.

Відсахнулася, дивилася Шулякові в очі — краще не підходь! Посунула до дверей. Він було за нею, та педантична, як німці, Ада підготувалася. Вискочила за двері вітальні, клацнула засувом.

— Адко! Відчини, сучка! — кричав Шуляк. — Де кольє?! Кольє віддай!

— Уже віддала! — розреготалася.

— Адко, приб'ю!

— Яка я тобі Адка, йолопе?! — пробурмотіла зневажливо. — Мене звати Аїда.

Завела «тойоту», завалену одягом, — і геть.

У ніч проти 13 лютого біля одного з блок-постів Майдану зупинилася брудна червона «тойота».

— Вам чого, пані? — спитав насторожений вартовий.

Ада розчахнула двері автівки.

— Тут... одяг. Для жінок, які на Майдані. Зараз його не вдягнеш: він не для битви і поту, для радості. Але потім... коли все скінчиться... Згодиться...

Підхопила дорожню сумку, посунула геть.

— Агов, пані, зачекайте! А автівка? — гукнув вартовий дивній жінці вслід.

— Автівка теж... для Майдану, — відповіла Ада.

Мар'яна повернулася на Майдан за добу, так і не придумавши, як забрати тата з лікарні. Порожня занедбана хрущовка не допомогла побачити вихід: розтрощене дзеркало відбивало сіру стелю, меблі припали пилом, і тільки книжки з татової бібліотеки не втратили вічної суті. Хоч трохи розрадили. Ошелешена мати пішла, не зачинивши за собою дверей, Мар'яна їх — замкнула, дістала з полиці Антонича, відкрила том навмання. «Корови моляться до сонця, що полум'яним сходить маком. Струнка тополя тонша й тонша, мов дерево ставало б птахом...»

«У селі на Чернігівщині, де у татових батьків була хата... На лузі посеред квітів корови паслися... І кози з малими козенятками. Вишні аж чорні. Огірки хрумкі...» — дитячі спогади спалахнули і зникли.

Занурилася у вірші, заснула з книгою. До наступного вечора очей розтулити не могла, а як врешті прокинулася, заварила «Мівіну» в тарелі, бо більше нічого їстівного вдома не знайшла — тільки й відзначила, що бабця Ната сюди не поверталася, інакше би в холодильнику варене було, — заковтнула липку вермішель, з підлоги збрала розбите венеційське дзеркало, з полиць — пил.

— Більше мені тут робити нема чого.

Набрала в рюкзак книжок, посунула на Майдан. Усе голову сушила: що ж із татом робити? Може, підпрягти кількох дужих хлопців з одинадцятої сотні «Ведмеда», з якими потоваришувала. Щоби на руках Валю на п'ятий поверх донесли. Гоцик підійшов би. І Пітер. Уявила безсилового нерухомого тата — застиг біля вікна, тоскно дивиться на світ Божий: йому туди — зась.

— Пастка... Гірше, ніж у в'язниці.

Прослизнула на Майдан хитрим підвороттям повз міліцейські патрулі. До Полі прямувала: Поля підкаже, як краще вчинити. Купити інвалідного візка не вдалося: три тисячі — найпростіший, за двадцять тисяч — більш пристойний. Лесть домовилася про оренду візка за 25 грн на добу без застави в 2500. Уже успіх, та тільки куди тата в тому візку?...

Попрямувала до КМДА — Поля там. Назустріч Галинка — пухкенька полтавчанка з вічно привідкритим ротиком, наче ніс не дихає.

— От ви де! А я вас усюди видивляюсь! — заторохкотіла. — Ви Ярка ще шукаєте чи вже ні?

— Шукаю... — відповіла Мар'яна, серце в п'яти. Роззирнулася поспіхом. — Він де?

— Та звідки мені знати?! Ярком не з'являвся! А я згадала одного класного хлопця. Він Ярком шукав, а потім я бачила, як той красунчик із Ярком теревенив про гроші якісь. А тоді Ярком зник.

— Як той красунчик виглядав?... Описати зможеш? Який на зріст? У що вдягнутий був?!

— Так я що... — просяяла Галинка. Кивнула в бік сцени: — Он він! Бачите? Стоїть біля портрета Чорновола.

Мар'яна увіп'ялася поглядом у скромно і дорого одягнутого хлопця. Він озирнувся.

— Хотинський?! — очам не повірила.

Хотинський побачив Мар'яну здалеку. Усміхнувся розчулено, наче отримав найгарнішу з усіх новин, заспішив назустріч. На ходу знімав тонкі шкіряні рукавички, вільніше попустив шалик навколо шиї, наче ось воно, повітря Хотинського, врешті надихається! Уже рота розтулив...

Не дала і слова мовити. Вчепилася в груди.

— Де Ярко?! — тремтіла, сіпала. — Кажі, бо живим звідси не вийдеш! Де Ярко?! Ти його знайшов, нащадка Дорошевого, так?! Що ти з ним зробив?!

— Бачу, і ти докопалася! — Хотинський ухопив Мар'яну за зап'ястки, відірвав від себе. Дивився в очі. — Заспокойся! Давай спокійно поговоримо. Тут... — роззирнувся з відразою, — є більш спокійне місце?

Знайшовся куток біля вікна в КМДА. Мар'яна сидить на понівеченому журнальному столику, констатує подумки: раніше столика тут не було. Певно, з чийогось кабінету. Хотинський нервово натягує шкіряні рукавички, мить думає, всідається поряд із Мар'яною. Косує на дівчину насторожено.

— Значить, знайшла?...

— Де він?

— Однаково.

— Мені — ні!

— Ярко вже не становить ніякої цінності. Ми промахнулися, Мар'яно. «Банк Монреалю» не визнає Самійлового нащадка Ярослава Івановича Дороша-Раєвського. Спадок може отримати тільки прямий нащадок Яреми Дороша.

— Не лишилося нікого після Яреми.

— Знаю... — Хотинський усміхається сумно. — Закінчилася пригода, але... було цікаво.

— Про що ти з Ярком говорив?

— Про тебе. Я ж... теж без діла не сидів увесь цей час. У результаті вийшов на ізюмський слід, дізнався, що син Надії Дорош зараз живе в Києві. Побував у комуналці на Рибальському. Там і про тебе почув, — Хотинський дивиться на Мар'яну із захватом. — А ти настирна...

Мар'яна знизує плечима байдуже: однаково...

— Чому ти на Майдан прийшов, якщо Ярко більше не потрібний?

— Тебе шукав.

Мар'яна дивується щиро.

— Нащо? Дорікнути, що нащадків Дороша без того дозволу шукати продовжила?

— Ні...

Хотинський знімає рукавички, дістає з кишені незнайому Мар'яні засушену квітку в прозорому пластиковому футлярі. Квітка красива і сумна — розлогі пелюстки зберегли ніжно-рожевий колір, та стали напівпрозорими, як тонкий папір. Поряд із квіткою — витончена каблучка з теж незнайомим Мар'яні каменем насиченого бордово-шоколадного кольору.

— Гіацинт, — коментує Хотинський. — Дуже рідкісний дорогоцінний камінь. До твоїх прекрасних карих очей, Мар'яно.

Мар'яна шаленіє.

— Ти... про що?! Це — мені?! Ти геть здурів? А як же твоя пані?!

Хотинський дивиться на Мар'яну щиро і збуджено:

— Так далі жити не можна! Що ми робили, Мар'яно? Я, ти... Ганялися за чужими грошима, наче би вони принесли нам щастя. Я... зраджував тобі з некоханою жінкою, бо вона... платила. Ніжністю, турботою, комфортом, автівкою... Тобі теж подобалося... бути багатого за чужий рахунок. Признайся! Нема сенсу брехати.

— Може, твоя правда...

— Звісно, правий! Клятві гроші! Вони принизили нас усіх: тебе, ту жінку, яка закохана в мене; мене, бо я кохав не її, а тебе...

— Ти кохав мене?

Кивнув.

— Я від свого життя не відмовляюся. Отакий я був: крутився, намагався всюди встигнути, аби тільки розбагатіти...

— Жінок для того використовував!

— Використовував! Більше так жити не хочу! Ці часи... Майдан... Добре, що вибухнув Майдан. Усі змінилися. Хочеться...

— ...Безпонтного лайфу?

— З коханою! — замовк, глянув на Мар'яну пронизливо, простягнув їй каблучку з напівпрозорою рожевою квіткою. — Я кохаю тебе. Ти станеш моєю дружиною, Мар'яно?

— Ти жартуєш?... — Мар'яна отетеріла. Знадвору гриміло й гахкало, а вона тримала в руках прозорий витончений футляр, розгублено кліпала і все ніяк не могла повірити: це не сон.

— Розумію, після всіх тих вибриків я з'явився надто несподівано.

— Ні, чому, — раптом перелякалася, занервувала. — Дізнатися хотіла... А Ярکو що сказав?... Коли ти про мене питаєш?

— Що не бачив тебе від Нового року.

- І все?

Хотинський знизав плечима, кивнув.

— Годі про нього. Реальність розвіяла казку про багатства Дорошів, і я радий! Самі побудуємо наше життя, і в ньому буде все, про що ми мріяли: і дім, і сад...

— А тепер... тепер ми де жити будемо? — наче з конопель спитала раптом Мар'яна. — У лофті?

Хотинський глянув на Мар'яну серйозно, взяв у свої руки її долоні — разом із каблучкою, квіткою.

— Почуй мене, Мар'яно! Я пішов з чужої шпаківні! У мене немає іншої жінки, крім тебе. Усе, що в мене є, - непогана робота в агенції й орендована квартира на Виноградарі. Але на цьому я зупинятися не збираюся. Ти... зі мною?

Мар'яна обережно звільнила долоні з рук Хотинського, простягнула йому футляр із каблучкою і квіткою.

— Мені треба подумати.

Він усміхнувся з розумінням, повернув футляр дівчині.

— Навіть якщо не повіриш мені, не погодишся... Обручка твоя. На згадку про мене.

Хотинський підвівся рвучко, припідняв за плечі Мар'яну — цілував довго, пристрасно, аж попливла. Відірвався.

— Як же я скучив... — провів долонею по дівочій щоці, пішов до виходу.

— Ти куди? — вигукнула вслід.

— Не заважатиму тобі думати, — відповів.

На Майдан насувалися чорні дні — нема коли думати, вижити би. Медпункт, де Мар'яна вже не гірше за Полю робила ін'єкції, перев'язки, зупиняла кровотечі й просто заспокоювала людей, перетворився на перевалочну базу: побитим, підстреленим, покаліченим протестувальникам надавали першу оперативну медичну допомогу, відправляли до лікарень столиці не тільки «швидкими» — будь-яким транспортом, що траплявся поряд. І червона «тойота» моталася туди-сюди цілодобово, тільки би ще одне життя врятувати.

Смерть не зважала, ходила поміж людей. Думки стали короткими й жорсткими, слова — ще коротшими.

— Ти сподобаєшся моїй мамі, - гукнув Пітер Мар'яні, коли вона винесла з медпункту мішок зі скривавленими бинтами, а він біг на Інститутську з чудернацьким фанерним щитом.

— Познайомимся, — відповіла, наче наказала: тільки ж ти виживи.

Очі в небо — нема неба. Чорний дим. Навколо Майдану — чорні люди. В очах почорніло — біль паралізував на мить. Чому зараз? У спині давно кілок, нирки — два камені. Це ж не фатально?...

— Мені зле, Полю, — ледь дошкандибала до медпункту, скрутилася на кріслах посеред криків, метушні.

— Що?

— Нирки.

Поля приклала долоню до Мар'яниного лоба.

— Гориш.

— «Фармацитрону» заколоти, полегшає...

— Йди собі, - почула. — Сама впраюся.

Мар'яна напружила очі, придивилася — Кривошиїха стоїть. Темна, стара, а зуби білі, міцні — всі до одного в роті. Біля Мар'яни присіла.

— Не лякайся, не помреш... Дитинки не виносиш, то так, а сама ще побігаєш... — суху траву в сухих долонях на порошок, у папірець висипала, Мар'яні до губ піднесла. — Ковтай, не думай. Зараз води принесу.

— Ярko де?... — Мар'яна ковтнула води з пляшки, глянула на бабу з надією.

— Не помер.

— Де він?

— Сховала.

— Ви?...

Баба насупилася сердито, поклала суху долоню на Мар'янині очі.

— Спи, не гай часу. Не заснеш зараз — прогавиш Ярka свого.

«Як?... Як таке може бути?...» Сон перемішався з дійсністю, очі злипалися. Дивну траву баба дала. Повз Мар'яну — люди, ноші, кров капає з недвижної руки, крики, шепіт:

— Куди її? Заважає!

— То наша Мар'яна!

— А пораненим — де?

— Хлопці! Перенесіть Мар'яну на каремат до стіни.

— Вона гаряча!

— Не треба до стіни, за мною ходіть... — тріскучим голосом наказує Кривошиїха.

— Я... не помру, — шепоче Мар'яна, провалюється в безмежний білий простір. Роззирається — нічогісінько навкруги. Тільки криваве сонце.

Прокинулася від страшного барабанного грюкоту. По маківці: бам-бам-бам! Очі розплющила — темно. Бам-бам! Навпомацки: де я? Бам-бам!

— Пий! — з темряви виринає стара Кривошиїха, подає Мар'яні металеву кружку з гірким відваром.

— Де я?

— У підвалі біля католицької церкви.

— А хто гуде?

— Майдан гуде, — скорботно мовить баба. Озирається на шурхіт біля підвалу. — Скоро хлопці під'їдуть. Ярка заберемо.

— Ярком... помер?! — Мар'янин голос дзвенить на високій ноті.

Баба супить, вказує сухим пальцем у кут темного підвалу.

— Ярку! — Мар'яна плазує до старенького ватяного матраца, на якому лежить нерухомий Ярком, завмирає поряд. — Ярку! — хапає бабу за руку. — Він живий?

— Зарізаний був... Двійко їх. Темні, хитрі, чужі. Таїлися... Пильнували... У підземний перехід заманили, влаштували штовханину. Зарізали... Не знають, що я його виходила. Хай не знають, бо не відчепляться.

— За що?!

— Гроші... Нові гроші зі старих паперів спокою не дають.

— Хай би спитали! — Мар'яні сльози до горла. — Ярком не має ніякого стосунку до тих грошей! — приклала долоню до Яркового лоба. — Гарячий який, — і очей відвести не може: блідий, очі заплющені, живіт у бинтах, бинти криваві.

— Краще, ніж холодний, — відказує Кривошиїха. — Виживе. У селі в добрих людей сховаю. Зараз хлопці під'їхати мають.

— Хай би... затрималися, — Мар'яна дивилася в заплющені Яркові очі, одні слова: живи, живи...

Прикипіла, не втомилася, усе повторювала подумки: живи...

Двійко випрацьованих жилавих чолов'яг з'явилися за годину. Шанобливо привіталися з Кривошиїхою.

— Дай Бог здоров'я, Кривошиїхо, — сказав один. — Жінка моя й досі за вас молиться. Якби не ви, каже, вже би хрест на моїй могилці стояв.

— На автівці чи пішки? — суворо спитала баба.

— На «ниві».

Кривошиїха на Ярка вказала.

— Хлопця піднімайте. Разом із матрацом, обережно. Так покладіть, щоби живим до вашої хати доїхав.

Вийшли у двір старого будинку біля католицького храму. З Майдану — бам-бам! Мар'яна дибала вслід за чоловіками, які несли Ярка до старенької брудної «ниви», все намагалася торкнутися хлопцевої руки: живи... Чоловіки вклали Ярка в автівку, вскочили самі, Кривошиїха в салон полізла.

— А я?! — раптом відчайдушно вигукнула Мар'яна. — Я теж поїду з Ярком!

— Хіба що на даху місце лишилося, — сказав водій.

— А ви куди? У яке село? Як я Ярка знайду?!

— Сам тебе знайде, — відказала Кривошиїха.

Поля не повірила:

— Уже на ногах, Мусько? От Кривошиїха! Що вона таке знає?... Як нирки?

— Ниють, — Мар'яна трималася за бік, усміхалася. — Пусте, Полю, він живий! Ярком живий.

— Де ж він? Злякався і втік?

— Ні... Не хочу про це. Усе в порядку... буде, — Мар'яна обійняла виснажену Полю. — Перепочинь. Я тебе підміню.

— Разом перепочинемо, бо ти щось геть бліда, — відповіла Поля, пояснила: — Лікарі із заходу приїхали, тільки заступили. До вечора маємо вільний час.

Пробиралися збудженим велелюдним Майданом до КМДА, де знали заповітний тихий куток. Мар'яна насторожено спостерігала, як чоловіки гуртуються навколо сотників, як брязкають палицями об щити — агресивне збудження зашкалювало, розбризкувалося навкруги. І ті барабани з порожніх бочок — усе бам-бам!

— Як дядь Валя, Мусько? — Полине питання відволікло, притлумило тривогу.

— Додому забирати треба, а куди його, на п'ятий поверх...

— А вихід який? Доведеться, — розмірковувала Поля. — Ти тата питала, де він гроші знайшов?

— Які гроші?

— Передали в штаб гроші... Двісті тисяч. Від Валентина Озерова.

Мар'яна зупинилася. Дивилася на Полю приголомшено.

— Ще якісь новини маєш?

— Пітер тебе шукав, — сказала Поля. — Він закохався в тебе, Мусько.

— Пітер — класний, — усміхнулася Мар'яна. — Якби не Майдан, ніколи б і не дізналась, що у світі так багато справжніх людей.

Уже на порозі КМДА перетнулися з Галинкою — тягла дві повні торби з продуктами. Побачила Мар'яну, розцвіла.

— Ой, ви... Добре, що перестрілися. Завтра ж свято! Так я вас запрошуюю до нас, у Будинок профспілок, в одинадцятку сотню.

— Що ж за свято?

— Шістнадцять мені! День народження, — відповіла Галинка з гордістю. На торби з нехитрим харчем кивнула. — Ось... Стіл завтра накрию. Справжній!

— Яке число завтра? — спитала Мар'яна.

— Вісімнадцяте лютого...

Розділ 8

Родина

Спати, щоби не бачити так ясно, ніби щойно сталося. Наснитися, мордуватиме до сліз — ридма. До скону стирчатиме в серці незламним колом: керуватиме думками, вчинками, просто руками, ногами, очима, і ти вже не захочеш приховати в тих очах гіркою горя, що воно кричатиме і за день, і за тиждень, і за рік, і за життя по тому.

Вісімнадцятого вдосвіта Пітер прослизнув до тихого закутка в КМДА, де ночували Поля з Мар'яною, торкнувся рукою Мар'яниної щоки: прокинься...

— Щось сталося? — сполошилася, терла кулачком очі.

— Ти запала мені в серце... — прошепотів Пітер.

— Що?!

— Вибач... Подумав... Іншої нагоди може і не бути, — усміхнувся, побіг геть.

— Уже час? — прокинулася Поля. Сиділа поряд із Мар'яною на ватяному матраці, ляскала себе по щоках, аби скорше до тями прийти.

— Пітер... — розчулено усміхнулася Мар'яна.

— А я казала... Вітаю!

- І Хотинський... — Мар'яна дістала з кишені прозорий футляр з обручкою і сухою квіткою.

— Квітка... як із могилки, — сказала Поля.

— А я хотіла Галинці її подарувати.

— Краще віддай їй помаду свою рожеву. Ти ж нею не користувалася?

— Можна. А ти що подаруєш?

— Волонтери звідкілясь приперли купу фірмового одягу. Я собі светрик кльовий взяла. На потім... Крутий! Зараз... — Поля полізла до рюкзака, витягла тоненький м'який бежевий светр. — Ось... Віддам малій. Хай покрасується перед хлопцями.

Мар'яна усміхнулася.

— День починається так... прекрасно, — мовила. «Ярко в безпеці, - подумала. — Кривошиїха його виходить. Тепер... усе буде добре. Усе налагодиться...»

— Нормально, — відповіла Поля. — Аби людей не калічили.

— Уже не стрілятимуть. От побачиш. Мені серце підказує.

— А нирки що говорять?

— Ниють. Доведеться лікуватися.

- І, повір мені, досить довго. З нирками не жартують.

— Ніколи раніше так не боліло, — пожалілася Мар'яна.

— А ти раніше на підлозі спала? На холодних сходах дупу морозила? Майдан нам усім гикнеться, — Поля підвелася, взялась вдягатися. — По каві?

— У дівчат у їдальні вчора сир лишався, — згадала Мар'яна. — Ходімо на розвідку?

Майданівська розвідка вже визначала маршрути того дня. Поля з Мар'яною не встигли й відковтнути гарячої кави, коли Полин мобільний дзенькнув: є пацієнт!

— Уже?

До вечора не вийшли з медпункту. Всі події того дня — телеграфно, з вуст побитих, поранених.

— Наші на Верховну Раду йдуть...

— Що там?

— Закони... Обрізати Яника.

— У прямому значенні?

— У повноваженнях! Але можна і в прямому значенні!

— На Грушевського хлопців б'ють! У Маріїнському парку! Гранати світлошумові, травматика! І бойові, кажуть...

— А ви... звідки? — лякаючись власного голосу, обережно спитала Мар'яна скривавленого хлопця з пробитою головою.

— З Інститутської...

«Пітер на Інститутській!» — жахнулася, зціпила зуби: голова заважала рукам, щось треба було робити... з головою.

— Аби до вечора протриматися... — шепотіла, перев'язуючи бійців. — Аби до вечора. Свято буде...

Під вечір «Беркут» відкинув добровольчі сотні до Майдану.

— Буде штурм! — котилося площею. Вже ніхто не їв, не пив, не перепочивав — зміцнювали барикади, ладнали собі зброю з металевих

прутів, майстрували саморобні бронезилети...

— Піду... Треба допомогти! — Мар'яна рвалася назовні.

— Куди? Онде ще везуть хлопця!

Їх везли і везли — несли, тягли, вели попід руки. Ніч упала, лікарі — ні. І «Беркут» не заснув.

— Що там?

— Будинок профспілок атакують!

— Суки! Там щось горить!

— Там же люди!

— З Інститутської стріляють!

— Полю, ноші!

— Біжу!

Дев'ятнадцятого лютого після доби чергування біля покалічених добровольців, похитуючись від втоми і жаху, Мар'яна вийшла у сірий світанок. Будинок профспілок горів. На холодній землі лежали люди. Вона шукала Пітера, бо чомусь подумала: все те — знак! Що Пітер напередодні встиг сказати: «Ти запала мені в серце», наче відчував — немає у нього більше часу. Підійшла ближче — до тіл, молитов, плачу, оповивала гірким поглядом кожного загиблого, роздивлялася — не Пітер? Наштовхнулася очима на пухкенькі щічки.

— Галинка?...

По натовпу шепіт: одинадцята сотня «Ведмедя» всю ніч боронила Будинок профспілок. Майже вся полягла. Хто не загинув, поранений, побитий. Одиниці неушкодженими лишилися.

— Галинка! — хитнулася. Було крок до дівчини, та завмерла, відсахнулася: Галинку охороняли двійко... З одного боку лежав білявий Макар. З іншого — дужий Гоцик.

Наосліп — ніби хто очі Мар'яні випік — поклала поряд із Галинкою рожеву помаду, торкнулася Макарової руки, погладила по волоссю кремезного Гоцика...

Посунула геть. Не бачила, як зраниений Біджо і заплаканий Аврора поклали в трагічний ряд загиблих тіло Феді, як поряд із ним ридає сива вчителька Аніта Станіславівна. Йшла, шляху не бачила: як?... Як таке може бути?!

Ноги довели до Європейської, понесли на Поділ. Ніхто не зупинив виснажену худеньку дівчину в прокопченій брудній куртці з білою пов'язкою і червоним хрестом на рукаві. За кілька кварталів від

Майдану столиця жила звичайним життям, наче поряд не вбивали людей. Крамниці відчиняли двері, заманювали знижками: «Тільки у нас до 70 % на всю зимову колекцію!» Ресторани і кав'ярні пропонували «нове, надзвичайне меню»...

Роззиралася ошелешено: як?... Як таке може бути?... Тут — сусіди? Не одна сім'я?

Ноги — своє: Поділ, Петрівка. Базар не спить — люд скупляється: апельсини тягне в торбах, яблука. Як таке може бути?

Московський міст видув останнє тепло з серця. Куди йшла? Вдивлялася у вкритий сірою мрякою Лівий берег, шепотіла недобре:

— Ще спите?...

І тільки коли зупинилася біля лікарні швидкої допомоги, зрозуміла: сюди і йшла. Тут її місце.

Тато не перебивав. Сидів у інвалідному візку поряд із ліжком, насторожено спостерігав за змарнілою збудженою донькою.

— Сім'ю треба докупи збирати, тато, — тихо і грізно шепотіла Мар'яна. — У сім'ї всяке може статися. Мама — не така вже й праведниця, з мріями своїми совковими... Хіба вона винувата, що іншого ніколи не бачила? Бабцю треба знайти. Вона злодюжка, тату. Чесно! Справжня злодюжка і крадійка... мабуть. Але вона — наша. З нашої сім'ї. Як ми її покинемо? Не можна... Не можна, щоби в сім'ї... свої своїх же вбивали! Щоби розліталися на різні боки без вороття, як чужі. Чуєш? Ще трохи побудь тут. Маму спершу знайду. Не знаю, де вона. Потім бабцю. Бачиш, скільки в тебе жінок! Ми... впораємося. Потім тебе заберемо. Потерпиш ще трохи?

— Себе бережи, Мар'яно, — відповів тато. — Без тебе — яка сім'я?...

Сльози — самі! Голову опустила: так би багато татові розповісти, так би поплакатися...

— Де я дінуся, — пішла до дверей. Ноги тепер попереду мізків визначали шляхи.

Ада не відповідала. Мар'яна почала надзвонювати матері одразу, як вийшла з лікарні від тата, та материн мобільний знай одне: «Абонент поза зоною».

На Воскресенці теж більше не з'являлася. Спорожніла хрущовка зустріла Мар'яну затхлим запахом пустки. Розчахнула вікна, впустила

морозу — мила-драїла бідний рідний дім, наче для дорогих гостей. Знову зателефонувала матері, та абонент так і не з'явився на зв'язку.

Уже під вечір Мар'яна докумекала: на материній роботі в державному міському архіві Києва можуть щось знати про співробітницю. Подалася на Сирець, де на вулиці Олени Теліги розташувалась установа. Уже без надій — вечір, робочий день закінчився. Світла у вікнах нема. Та все ж стукнула.

— Зачинено! — крізь загразоване віконце повідомив охоронець-пенсіонер.

— Знаю! Скажіть, Аїда Едуардівна Озерова на роботу ходить? Сьогодні була?

- І зараз є, - відповів дідусь. Додав тихо: — Ночує тут! Просила нікому не говорити. Не хоче, щоби керівництво дізналося.

Мар'яна вчепилася в ґрати на вікнах.

— Пропустіть мене до неї! Я — донька її. Прошу!

— Ех, ти... Довела матір, що та з дому пішла! — охоронець привідчинив двері, пропустив Мар'яну всередину. — Куди ви, молоді, котитесь?! Геть розпаскудилися!

— Де вона?

— Ходімо... Проведу.

...У спортивних штанях, угах і вицвілій футболці Ада сиділа поряд із масляним обігрівачем посеред високих стелажів з архівними документами — підсунула ноги ближче до обігрівача, на якому сушився бюстгальтер, старанно вимальовувала щось на аркуші канцелярського паперу.

Побачила доньку — насупилася погордливо. Відклала олівець і папір, підборіддя повище.

— Що ти робиш? — спитала Мар'яна тоскно.

— Малюю! — із викликом відповіла Ада.

Мар'яна зітхнула, підійшла ближче. Відшукала посеред стелажів стілець, присіла поряд із матір'ю.

— Де той твій...

— Набрид. Покинула! — зухвало кинула Ада.

— Додому чому не повертаєшся?

— Бачити вас не хочу!

— Ходитимеш по хаті із заплющеними очима! Ми з татом потерпимо.

Ада глянула на доньку гірко.

— Валю вже забрала?

— На п'ятий поверх? Сама не впораюся, мамо. Без тебе ніяк...

— Паскудна з мене помічниця, — очі відвела.

— Паскудна, а жива... Дихаєш, усміхнутися можеш. А там... лежать... такі гарні... такі... - Мар'яна здригнулася, схлипнула, витерла сльози. — Не знаю, хороша в нас сім'я чи погана, але ми — одна сім'я, мамо. Сім'я має бути разом. Збирайся. Ще маємо бабу Нату знайти.

— Знову кудись подалася?

— Ні... Я її вигнала.

Хрущовки на Воскресенці дісталися поночі. Їм би поспати — так ні. Сиділи поряд, близько, як ніколи в житті. Усе говорили, говорили... Ніби от про політику, Майдан, насправді — про людей. Тато першим суть роздивився.

— Так противлюся, щоби тата сюди, на п'ятий поверх, тягти, — сказала Мар'яна. — Клітка!

— Хата стара ще є на Чернігівщині. Валиних батьків. На Валю записана.

— Ти туди пойдеш?

— Поїду.

— Справді? — Мар'яна загорілася, заметушилася. — А як село називається? Нагадай! Дорошеве?

— Дорошівка.

— Точно! Дорошівка! — завмерла, задумалася. — Дорошівка... Там пан один колись жив. Я останнім часом багато про його сім'ю читала... — підхопилася. — Завтра ж поїду.

— Зачекай! — мати підвелася, ходила вітальною нервово. — Давай спочатку... маму мою знайдемо.

Баба Ната не відгукувалася. Мар'яна знайшла в телефонній книзі свого мобільного бабин номер, та він уже давно «не обслуговувався». Не зважала, затялася, знай одне: шукати... Сім'я має бути разом.

Майдан докотився страшними новинами — Небесна сотня поклала голови, покалічених — тисячі, а в Мар'яниній голові колом: шукати своїх, шукати...

Три дні вешталися по ДВРЗ, бо Мар'яна згадала: баба Ната казала, що тут десь хату має. Стукали у ворота і хвіртки, питалися, кілька

разів вдиралися до чужих стареньких, бо сусіди вказували: он у тій халупці біля лісу, здається, самотня старенька живе.

— Ходімо, дитинство своє тобі покажу, — під вечір третього дня сказала Аїда.

— Ти тут виросла?

— У бараках. Тепер їх уже нема, — Аїда усміхнулася сумно, впевнено повела доньку вглиб району.

— Отам бараки стояли, де я з бабою Тасею жила, — вказувала на приватний сектор, розповідала. — Бабуся казала: перший барак звели ще в 1934-му для будівельників, які вагоноремонтний завод зводили. Бригадира теслярів Іваном Бабкіним звали, і перший барак бабкінським називали, — роззирнулася. — Вишень і досі повно. А тоді ще більше було. Об'їдалися вишнями. І шовковицею. Вічно з синіми губами.

Дійшла до перехрестя. Зупинилася. Вказала на невеличку стару хату під вкритим мохом шифером.

— Отут наш барак був. Шовковиця... біля вікна.

Знітилася, стримала сльозу — пішла до хвіртки. Розчахнула.

— Ти куди? — здивувалась Мар'яна.

Мати увійшла на подвір'я без дозволу — наче їй конче необхідно було побачити хоч щось незруйноване, живе зі свого дитинства, хоч стару шовковицю, бо мала би ще не всохнути.

Мар'яна посунула слідом. На подвір'ї — ані собаки, ані кішки. Тихо. Старі тази під голою шовковицею. Ада і не глянула на деревину. Штовхонула вхідні двері — рипнули, привідкрилися.

— Мамо! — покликала Аїда схвильовано. Рвучко подалася вперед, побігла в хату.

Мар'яна чомусь перелякався: що, дійсно, двір баби Нати, що всередині баба мертва... Переступила поріг, роззирнулася насторожено: кривуваті стіни зі шлакоблоків кліпали облупленими віконцями, невеличка кімнатка, до якої Мар'яна потрапила знадвору, розгороджена завісами, — тут і газова плитка, і унітаз з іржавою ванною в куті, і передпокій, певно, бо на гачках, вбитих у стіну, старечий одяг висить. І шапка лижна, смішна, з оленями.

— Бабцю... — очам не повірила.

Уздріла поряд із вішаком ще одні двері, розчахнула — вели до більшої кімнати, квадратів зо двадцять. Устелений плетеним пледом

диван підпирав килим на всю стіну, поряд примостився журнальний столик — ніколи журналів не бачив, завалений невеличкими пластиковими коробочками з металевою дрібною; сервант із радянських часів без кришталю — на скляних полицях світлини: дівчина молода, красива, стиляга з тонкими вусами, дитинка мала, молода пара — він у фуражці з зіркою, вона в довгій спідниці й блузі з глухим коміром.

Посеред кімнати розгублена Аїда завмерла, а в куті під іконою Божої Матері на міцному табуреті бабця Ната з цигаркою в зубах.

Мар'яна аж розсміялася.

— Бабцю! Як же я рада, що ми тебе знайшли!

— Покурити не було з ким, квітко моя? — баба посміхнулася іронічно, перевела погляд на знічену Аїду. — Здрастуй, доню.

— Мамо! — Аїда бабці в ноги. Притулилася обличчям до колін старенької, обхопила... Ридала гірко, невтримно. Ніхто не зупиняв.

У бабці й заночували. У тиху годину не спали, чари прийшли — бабця гладила сухенькою долонею старі світлини: «Оце я така гарна була. А це Едя... Глянь-но, Аїдочко, який у тебе тато красень. А ти не в нього, ні... Курт був такий. Німець. Прадід тобі. Так ти в нього. Та і я. Бач, ми які блакитноокі. Твоя прабабця, а мені баба Саша призналася, що доню не від законного чоловіка народила, від німця того. Ми такі... Тільки від коханих діточок маємо...»

— Курт? — Аїда дістає з-за пазухи пuzате золоте сердечко з літерою «К», подає матері. — Це твоє, мамо. Після смерті мами твоєї, баби Тасі, в бараку знайшла... Ще камінці були, монети. Профінькала... Така вже я...

Бабця роздивляється золоте сердечко, усміхається.

— Хай Мар'янці.

— Ні, мамо. Хай хоч трохи у тебе побуде, — просить Аїда.

— Хай побуде, — погоджується баба Ната, ховає сердечко. — Подарую Мар'яні, коли заміж виходитиме.

Мар'яна до ранку слухає, не встрягає, голоси двох розлучених долею рідних людей, відчувається малою, наївною, — доня, онука, — і тепло... Мама — про інститут, квартиру, Валиних батьків, клятві дев'яності, вічні злидні й Валю; бабця — про ґрати, Едіну турботу, шовковицю, що пенсії не отримує, а живе з приробітку... Підсувається ближче до журнального столика, розкладає маленькі пластикові

коробочки, Мар'яна вдивляється: у кожній повно металевих гачків для риболовлі.

— На ринку для рибалок біля мосту Метро торгую, — хвалиться бабця. — Оце Валя підніметься, найкращу вудку йому подарую.

Згадка про тата повертає на лиця журбу. Бабця погоджується: «Так, так... Дурне діло — чоловіка закрити в чотирьох стінах на п'ятому поверсі. А давайте до мене його...» Аїда заперечливо хитає головою: «Куди, мамо? Будете з Валею в одній кімнаті вдвох? А диван один... Унітаз поряд із газовою плиткою. Ні!»

— Мама не проти до села переїхати, — вперше за ніч подає голос Мар'яна. Пояснює бабі Наті: — Татові батьки дім у селі мали. І досі стоїть, напевно.

— Гарно придумали, — киває бабця.

— Тільки і ти з нами, мамо, — додає Аїда. — Без тебе не поїдемо.

Бабця всміхається приголомшено.

— Бачив би Едя... Не покинули його Нату на самоті помирати. Добре, що доню народила...

Аїда знічується, дивиться в підлогу.

— А я... такий гріх маю, що і не випросити прощення, — мовить раптом із відчайдушною рішучістю, наче та ніч тільки для того і є, щоби вже жодного каменя на душі не залишилося.

— Ти про коханця свого?! — питає бабця, махає рукою — пuste. — Не рви душу, доню. Зірвалася, полетіла, а серце додому привело.

— Не про коханця я... — Аїда підводиться, завмирає біля облупленого віконця. — Я колись... Мар'яни не хотіла. Навіть потайки на аборт пішла, та лікарі відмовили. Сказали: аборт здоров'ю зашкодить...

Мар'яна усміхається гірко.

— Я... відчувала.

— Тільки нині... - мати дивиться доньці в очі. — Коли ти в архів за мною прийшла... Я так зраділа... що у мене є донька.

— Не дорікай собі, мамо.

Бабця супиться — їй не подобається трагічний надрив у голосах, сльози на очах Аїди, вологі очі онуки. Перериває відвертості різкими рухами: підводиться, запалює цигарку, обурюється:

— Куди вас понесло?! Про що базикаєте? Хто народити не хоче, той не народжує, хоч чим його лякай. А як і народжує — кидає дитинку на

чужі руки. — Усміхається Аїді, гладить по ріденькому волоссю. — Бач, як до тебе все пізно доходить, Аїдо! Що доньку бажану від коханого маєш, що чоловіка любиш.

- І тебе люблю, мамо, — шепоче Аїда.

Сонце витравило з неба ніч, Мар'яна заснула на дивані баби Нати. Стара вкрила онуку плетеним пледом, присіла біля доньки. Обійняла.

— Йди, доню...

— Страшно, мамо.

— Йди. Побалакали, поплакали, а Валі від того легше не стало. Він, може, від того й недужий досі, бо очі твої не бачить. Давай... Уставай. Чаю в термос зараз заварю, котлет розігрію. Збирайся.

— Що я йому скажу?

— А нічого не кажи. Хіба ті слова щось важать?

Валя сидів у інвалідному візку біля ліжка. Побачив дружину, задихнувся, затулив долонями лице, завмер. Аїда перелякалася. Заспішила, заметушилася, присіла поряд, приклала руку до Валиних долонь.

— Прошу, — шепотіла стривожено. — Тобі не можна хвилюватися, прошу!

Валя відняв руки від лица, кивнув. Дивився на царівну свою, тримав у долонях її руки. Мовчав.

— Валю... — раптом схлипнула Аїда. — Як же мені не вистачало твоїх віршів...

Наступного дня у відділенні хірургії хребта і спинного мозку перехрестилися: Валентина Озерова рідня врешті забрала додому. Молода і стара повезли інвалідний візок до виходу, зріла пані з ріденьким волоссям години зо дві мордувала лікарів запитаннями про діагноз, вжиті заходи, перспективи реабілітації, альтернативні методи лікування і виняткові випадки непрогнозованого, але повного одужання після травми хребта. І хоч нічим особливо оптимістичним її не порадували, пішла не засмученою, лиш подякувала і вибачилася на прощання.

Мар'яна з бабою Натою привезли Валентина до бабиної халупи на ДВРЗ. Допомогли влягтися на диван, перед тим підклавши під матрац фанеру.

— Відпочинь, тату, — сказала Мар'яна. — Хай уже мама повернеться, тоді й посвятимо тебе в наші плани.

— У вас є на мене плани? — спробував жартувати тато.

— На всю нашу сім'ю. Без тебе не прийматимемо рішення.

Аїда з купою рентгенівських знімків чоловікового хребта примчала ближче до опівдня, бабця насмажила картоплі, курку запекла, пляшку дістала. Валю всадовили в інвалідний візок.

— Усе життя про це мріяла, — мовила баба Ната щиро. — Щоби отак... уся сім'я... разом...

— Тепло, — прошепотіла Мар'яна.

— Тепло, — тато розумів.

— Ми про дім твоїх батьків згадали, Валю, — Аїда рвалася до бою. — Хочемо переїхати туди всією сім'єю.

— Мені там подобалося, — підпряглася Мар'яна. — І дім — я пам'ятаю! — гарний такий. Аж три кімнати, кухня велика.

- І літня кухня! — Аїда. — А сад... Який сад гарний!

Валя слухав ошелешено.

— Тату... Ти проти?

— У селі не так просто жити... — мовив розгублено.

— Твої ж батьки жили! А вони — інтелігенція. Усе життя викладали, а не коровам хвосту крутили. Хіба ми гірші? — не здавалася Аїда.

— У селі чоловічі руки сильні потрібні... - гірко усміхнувся тато.

— У селі ти зможеш рухатися! Їздити по подвір'ю, виїжджати на луки, у ліс. А що тут? Чотири стіни! — Аїда хильнула чарочку, тому правда лилася гола.

— Так усе це... заради мене? — допетрав тато, захитав головою. — Ні, не треба... Я і так... Ні!

— Послухай мене, зятю, — бабця підсіла ближче до Валі. — От нащо ти своїм дівчатам крила обрізаєш? Вони тут мені вже дірку в голові пробрили з тим селом. Я ж там не була, не знаю — може, і гарне. А може, і слова доброго не варте. Хай поїдуть! А? Подивляться... Може, та хата вже завалилася давно. А ти тут зі мною поки побудеш. Ти теці не бійся. Жити не страшно, зятьку, коли теща поряд. Еге ж?

Валя усміхнувся знічено. Глянув на Аїду.

— Що скажеш, Адочко?

— Ми з Мар'яною поїдемо, — загорілась царівна. — Завтра ж.

Назавтра не вийшло. До середини березня Аїда з Мар'яною робили все, щоби Валя не переривав курс реабілітації, розпочатий у лікарні:

домовлялися з фізіотерапевтами і масажистами, аби ті відвідували хворого в хатинці на ДВРЗ, шукали необхідні ліки. Мар'яна самостійно робила татові уколи — дався взнаки майданівський досвід, Аїда вперто продовжувала працювати в архіві.

— Усе ж гроші!

Грошей не вистачало катастрофічно. Одного дня Мар'яна навіть подумала: усе марно, злидні поглинуть їх усіх скоріше, ніж вони спробують з них видряпатися. Показала бабі Наті каблучку з гіацинтом.

— У ломбард понесу.

Бабця каблучку роздивилася прискіпливо.

— Не шкода? — спитала онуку.

Мар'яна згадала Хотинського... Здивувалася: серце не відгукнулося щирим схвилюванням, лише розгубленим мордуванням — що ж з ним робити, з Хотинським, що?! І з Пітером, хоч би живий лишився! Може, не думати про них, аж поки Ярко не розшукає її. Кривошиїха ж обіцяла.

— Не знаю...

— Значить, не шкода, — постановила бабця, каблучку в онуки відібрала. — Сама продам, бо в ломбарді добру ціну не дадуть.

— А тобі дадуть? — щодня Мар'яна все відкривала і відкривала для себе бабцю Натю: ох, не все бабця про себе розповіла!

— Хіба я дарма так багато років прожила? — відповіла бабця по-одеськи, запитанням на запитання, а увечері принесла гроші. Як на Мар'яну: наче жменю діамантів з рук збула.

— Уже їдьте хату дивитися, — наказала доньці й онуці. А Валя нагадав: ключі від дорошівських хоромів, які дісталися йому від батьків у спадок, зберігаються в хрущовці на Воскресенці на верхній полиці шафи, разом з улюбленою авторучкою тата і маминими окулярами...

Урбаністки Аїда з Мар'яною зустріли натуру в необмеженій цивілізацією кількості насторожено: Аїда хоч лісом на столичній околиці в дитинстві блукала, а Мар'яна все життя на асфальті, тільки й того, що кілька разів навідувала татових батьків у селі, а більше старі в Київ натурпродукт возили. Рейсовий автобус лишив мандрівниць на обписаній матюками бетонній зупинці при дорозі посеред лісу. Від

шляху в ліс — ґрунтівка і кривий, наче з ним щодня автівки цілуються, вказівник «ДОРОШІВКА, 2 км».

— Чудова прогулянка! — оптимістично завірила Аїда, першою занурилася в ліс.

Мар'яна повільно йшла позаду, вдивлялася в темні соснові хащі, посеред яких окремими острівцями білили берізки, намагалася підбадьорити себе химерними мріями: от п'ята ранку... Сонце сходить, Мар'яна в спортивному костюмі й кросівках вдихає чисте повітря, біжить лісом... Оцим лісом! Щодня! Навіть якщо замість сонця падає дощ! Щодня?... Оцим лісом?... А рятуйте!

— Мамо! — зупинилася, чоботи в багнуці, біля ніг — першоцвіт. — Квіти... — розчулилася, забула бідкатися.

— Он уже дахи, — відповіла Аїда. Придивилася. — Хоч би хто жив у тій Дорошівці, бо як людей поряд не буде, навряд ми тут зможемо.

Дорошівка зустріла десятком живих обійсть упереміш із десятком мертвих. Охайний «журавель» кланяється, дорога хоч і в ямах, та асфальтована, на розі під пишною сосною обеліск із червоною зіркою, на ньому перелік прізвищ дорошівців, загиблих у боях із фашистом; навпроти зачинений кіоск із табличкою «ПРОДАМ», а вже при самому лісі на пагорбі, вкритому першою сміливою травицею, руїни колись великого панського маєтку — лиш одна будівля, наче приклеєна збоку, і досі мала дах, стіни... Тільки й того, що вікон не лишилося. Були би вікна — в сад дивилися би: і досі вражав величчю старих розлогих яблунь і груш.

Мар'яна дивилася на поруйнований маєток.

— Як дивно... Що татові батьки купили хату саме тут, де колись жили Дороші.

— Дивно те, що ти задарма витратила стільки часу на тих Дорошів! — відповіла мати.

«Ярко — Дорош...» — подумала Мар'яна. Посеред руїн — тіні, шепіт... Ярема з курильні вийшов, люлька в роті, чуб сивий, а очі молоді... Пані Станіслава затуляє корсетом сухий стан, підкладає вату під всохлі груди...

Мар'яна відкинула химери, взяла матір під руку.

— Ходімо татову спадщину шукати. Я вже й не пам'ятаю, в якому кінці села хата. Вишні, здається, під парканом росли.

Допомогли люди. Поява незнайомих жіночок пробудила тиху Дорошівку — хазяї виходили до воріт, віталися.

— А ви чого до нас?

— Озерови тут колись жили. Ще за радянських часів... Де їхня хата, не підкажете?

Старі селяни ще пам'ятали Валиних батьків, згадували їх шанобливо — роботящі й ніколи не матюкалися! — а коли дізналися, що син Озерових з сім'єю хоче до Дорошівки перебраться, аж хрестилися, так раділи. Дай би Бог, до всіх покинутих обійсть люди повернулися! Бо ж без сліз дивитися неможливо, як спорожнілі хати тримаються стінами з останніх сил, чекають на живий дух, падають, не дочекавшись...

— А Озерових хата ще справна, дах цілий, — до Мар'яни й Аїди приклеїлася така собі Марія, говірка жіночка під п'ятдесят, взялася провести. — Минулої зими птахи вікно розбили, так сусідський Іван нове скло вставив, — розповідала. — Справна хата — жити можна. Ви тільки переїжджайте. Толоку зорганізуємо, за день лахміття розметемо.

Зовні дім Озерових виглядав досить пристойно: дерев'яні стіни обкладені цеглою, дах справний, димар цегляний, двері важкі дубові.

Усередині — Мар'яні аж дух захопило, бо згадала, як малою тут бігала, — усе виглядало так, ніби хазяї лишень вчора вийшли кудись у справах. Білені стіни трохи посіріли, та не потріскалися, піч і грубка пережили порожні роки без втрат, підлога рипіла романтично, тихо, не гидно, посуд у шафці не вкрився пліснявою, і тільки книги не витримали — поїдені мишами, розвалювалися в руках.

Аїда горіла — вже розмірковувала, з чого почати порядки наводити, радилася з Марією, як грубку розтопити, а та — нові секрети. Виявляється, старі Озерови свого часу свердловину біля дому пробрили, у сараї насос має бути, тож під'єднуй до електрики — і буде вода в хаті.

— Я і не сподівалася, що тут може бути електрика, — висловила всі свої знання про село Аїда.

— Газу нема, то так, — відповіла Марія, — а світло є. Он в Івана котел комбінований: може на електриці працювати, а може на дровах.

Мар'яна покинула консультаційну раду матері та Марії, вийшла на подвір'я. Весна тільки торкнулася землі: під шаром всохлої жовтої

трави проростала зелень, дерева обіцяли вкрити Дорошівку густою хмарою свіжого листя, вулиця крутилася поміж обійсть — до пагорба, як до храму.

Пішла вулицею до руїн, наче до рідної хати: так багато вже знала про рід Дорошів, страхи їхні, біди, радощі... Отут усе почалося? Отут Ярема Дорош услід за батьком Петром і дядьком Самійлом збирав колекцію відомостей про звитягу козаків Чернігівського козачого полку. Що ж сталося з поважним Яремою, з його родом? Чому Мар'яна й згадки про нащадків Яреминих знайти не змогла? Ніби прокляв хто...

Дісталася єдиної в садибі вцілілої споруди. Дивна кімната... Ніби і з'єднана з великим будинком вузьким коридором, а ніби й сама по собі. Вікна в сад. Йшла вздовж стіни, зазірала в провалля, де колись стояли вікна. Визирнула й очам не повірила — старезним панським садом, який оперізував зруйнований маєток, блукала стара Кривошиїха, шепотіла щось до дерев, нахилилася до землі, мацала її.

— Бабо Кривошиїхо! — кинулася до старої. — Як ви тут опинилися?

Баба темна, стара не здивувалася.

— А де ж мені бути? Споконвіку живу в Дорошівці. І баба моя тут жила, і прабаба, і її прабаба... Ти ж теж не на Майдані народилася.

— А Ярको де? Тут? З вами?

Кривошиїха всілася на повалену буревієм стару грушу.

— Якби я його сюди за сто кілометрів везла, холодним би привезла.

— Де ж він?

— Не знаю. Під Броварами в добрих людей виходила хлопця та й відпустила. Полетів.

— А куди? Чому ж не розпитали? — до баби — побачила, як Кривошиїха насупилася роздратовано, замовкла, бо згадала: вже казала їй баба — Ярको сам її знайде. Чи вірити старій?...

Кривошиїха зміряла розгублену Мар'яну суворим поглядом.

— Питай, — мовила дівчині. — Скажу, що найбільше знати хочеш.

Мар'яна розгубилася — сто думок бджолами.

— На Майдані... Коли в мене нирки прихопили, а ви мені травиці якоїсь дали... Пам'ятаєте? Сказали: дитинки не виносиш, — мовила, в голові картина: ось дім у тихій Дорошівці. Татові тут добре буде, мама, може, заспокоїться, баба Ната полуниці й малину закриватиме на зиму,

а Мар'яна... вириватиметься сюди, до своєї сім'ї, з якогось свого нового життя кожну вільну хвилину. З чоловіком... І дитиною на руках. Ламалася картина без дитини.

— Змирися, — насупилася баба. Важко підвелася. — Ніколи тобі дітей не мати... — подибала до старої хатини, що притулилася до лісу за старим панським садом.

Мар'яна дивилася бабі вслід, задихалася гнівним обуренням: підла стара карга! Брешеш! У мене буде двійко дітей! Чи троє! Верещатимуть біля твоєї хати! Вишні твої крастимуть!

Рвонула за Кривошиїхою, та нирки проштрикнуло голками — стояти! Так і залякла... А Кривошиїха ніби чула Мар'янині думки. Зупинилася раптом, озирнулася.

— До діда-баби сходи, — наказала суворо. — Чи й не відаєш, де в Дорошівці цвинтар? — вказала сухим пальцем на пагорб за руїнами. — Онде хрести. Під березами.

...Посеред доглянутих надгробків Мар'яна із соромом шукала занедбані, вчитувалася в таблички з іменами покійних.

— Озеров Петро... Віра Озерова... — прочитала на міцних дерев'яних хрестах. Здивувалася, засоромилася ще більше, бо чиясь добра душа не дала запустінню оселитися на рідних могилах: штучні квіти під хрестами, лампадки.

— Здрастуй, дідусю. Бабусю... — прошепотіла. — Вибачте, що не навідували...

Дорошівка приспала тривоги. У нескінченній тиші лісового краю, без телевізора, новин, випадкових людей Мар'яна прокидалася вдосвіта, щоби до вечора драїти і драїти дім татових батьків, готуючи його і себе до нового життя. Робота забирала думки, мізки наповнювалися пташиним співом, шелестом дерев і спокоєм. На те, щоби за допомогою сусідського дядька Івана запустити насос і встановити бойлер для гарячої води, знадобилося більше тижня.

— Я без унітаза і ванни жити не зможу, — заявила Аїда, і з'явилося нове діло. Дядько Іван привіз із сусіднього села двох кременних чоловіків — за добру ціну і вигрібну яму викопали, і цеглою обклали «в клітинку», щоби всі нечистоти в землю йшли.

На початку квітня встановили ванну й унітаз у великому закутку, який колись слугував комірчиною. Загоріла під першим весняним сонцем Ада задоволено проходжалася домом.

— У цій великій кімнаті буде кухня-їдальня. І вітальня. В одній малій — наша з Валею спальня, а в другій малій — мама...

— А я де буду? — питала Мар'яна.

— Хіба ти затримаєшся? — Аїда приховувала в очах тривогу, дивилася на доньку допитливо.

— Нікуди поки що не збираюся, — Мар'яна бігла з граблями на подвір'я — згрібала старе сухе листя, палила, як не падали дощі й без вітру. То подобалося найбільше: листя диміло довго, без полум'я. Мар'яна не відводила очей від густого білого диму, наче намагалася в ньому роздивитися своє майбутнє. У білому мареві виникали свята. Чомусь завжди свята, наче після всіх втрат Майдану людям відчайдушно хотілося звеселитися, та у веселій юрбі Мар'яна не бачила малих дітей. Нирки викручувало: так і є...

— Повертайся! Домовлюся, щоби тебе обстежили нормальні лікарі, - радила Поля. Телефонувала мало не щодня. Усе про Майдан. — У медичній сотні є класний нефролог.

— Йди вже з Майдану додому, — просила Мар'яна.

— Мусь... Не можу, — признавалася Поля. — Ти про Крим чула? Про Донбас?

— Росіяни... Не повірила спочатку.

— У це неможливо повірити. От ти — росіянка. Озерова. І ми хіба сварилися? Чому вони прийшли в наш дім?! Майдану перелякалися?

— Полю, шукай відповіді вдома! Що ти на Майдані й досі робиш? Уже ж вигнали Януковича.

— Згадую...

— Пітера не бачила?

— Ні... У списках загиблих його немає.

Серце стискалося — нікуди від Майдану не втекти.

— Приїжджай до мене, Полю! — просила подругу. — Я за тобою так скучила.

Та Поля прикипіла до Майдану, не відірвати.

— Зустрінемося, як зазвичай, біля Архистратига, — сказала. — Чекатиму.

Хотинський не бажав чекати. Уперше зателефонував Мар'яні ще 19 лютого вдень, коли вона, спустошена і розбита, сунула Московським мостом до лікарні швидкої допомоги. Скинула дзвінок. І наступного дня, і за тиждень. І тільки коли зібрала всю сім'ю — тата, маму, бабу

Нату, — коли всі вони сиділи перед нею, і всі живі, всі дихають, тільки тоді зателефонувала колишньому коханцеві.

— Вибач... — мовила тихо. — Можна я ще трохи подумаю?...

Хотинський вів себе коректно, як ліцензована комп'ютерна програма.

— Добре. Не тиснутиму на тебе.

Та у квітні «заключив».

— Я сам до тебе приїду, Мар'яно.

— Ні! — перелякалася. — Я вже скоро буду в Києві.

На початку травня, коли Дорошівка розцвіла вишнями, яблунями й грушами, врешті перевезли тата і бабу Нату до вичищеного до блиску, затишного й напрочуд рідного дому в Дорошівці.

— Я знаю, чому мені тут так добре, — розповідала Мар'яна Полі телефоном. — Тут родове гніздо Дорошів. А Ярко ж — Дорош. Кривошиїха сказала: «Ярко мене знайде. От побачиш, Полю! Ярко сюди по мене приїде».

За тиждень на порозі став Хотинський.

Мар'яна з Аїдою саме спостерігали, як пальці на татових ногах ледь помітно ворухнуться. Сиділи біля інвалідного візка навколішки, Аїда плакала:

— Господи, Валю, який же ти сильний! Я би ніколи не змогла отак — день у день, день у день розробляти м'язи, робити виснажливі фізичні вправи...

— Дорошівка допомагає, - сказала Мар'яна. — Таке місце особливе. Як рідне. Сили дає. Правда ж, тату?

- І Кривошиїха передрекла: ходитиме! — нагадала Аїда.

То так. Кривошиїха прийшла одного разу пізно ввечері. Пошепотіла щось над Валею, травиці залишила, рукою махнула: пусте... Як пізні осінні груші попадають, підніметься... Та Мар'яна зненавиділа стару.

— Тато ходитиме не тому, що Кривошиїха щось лягнула! Бо не здається.

Тато погладив по ріденькому волоссю свою царівну, усміхнувся комусь за спинами дружини і доньки:

— Доброго дня. Ви до нас?

Мар'яна озирнулася — Хотинський стоїть. Серце в п'яти. Підвелася.

— До мене... — знітилася, усміхнулася Хотинському. — Привіт.

Аїда щиро зраділа: скутила царівна за гостями. Та й гість особливий: можливо, доня нарешті власну сім'ю створить. Кинулася на стіл накривати: як же вчасно! У неї в печі картопля з м'ясцем домліває, солоні помідорки холодні, бо з льоху, зі вчора смачнючий пиріг залишився, а баба Ната зараз від Марії теплого молока принесе і домашніх яєць.

Хотинський усміхався напружено, дякував.

— Чи варто клопотати? Я ненадовго. Лише по Мар'яну...

Мар'яна мовчала. Кліпала повіками, не розуміла: а радість де? Чому не знає, куди себе подіти.

— Пам'ятаєш, ми мріяли в Прованс поїхати. Чи в Італію... — Хотинський наступав. — Я тур купив, Мар'яно. На Сардинію. Для молодят у турагенції знижка... Вилітаємо за тиждень, а ще треба зробити тобі закордонний паспорт, а до того послухати марш Мендельсона, бо без нього нас не визнають молодятами. А на Сардинії в бухті Кала-Капра... У готелі Капо д'Орсо для нас уже заброньований номер із басейном. Я все думаю: навіщо нам басейн? Ми зустрічатимемо світанок на березі, купатимемося в морі разом із сонцем. А потім питимемо шампанське на яхті...

— Ти заміж виходиш, доню? — здивовано спитав тато.

— Звісно, виходить! — встрягла Аїда, обійняла чоловіка. — Нагадати тобі, Валю? Мар'яна запрошувала до нас у гості свого нареченого, та ти в той день... знайшов собі важливіші справи.

Мар'яна напружилася, зиркнула на колишнього коханця приголомшено.

— А де... ти гроші взяв? На Сардинію, — несподівано.

Хотинський почервонів, та гніву не видав.

— Заробив, золотце, — вичавив. — Сам!

Мар'яна відступила на крок. Притулилася до біленої стіни.

— Можна я ще трохи подумаю?

— Мар'яно, доню, що тут думати?! — ледь не впала Аїда.

Хотинський насупив брови, очі в підлогу.

— Думай, золотце... — відповів хрипко. — Тільки до ранку, домовилися? — опанував роздратування, усміхнувся. — Сподіваюся, за ніч спакуєш валізи, бо о восьмій маємо вирушити до Києва. Пізніше

— ніяк. О десятій на тебе чекатимуть у весільному салоні — я заздалегідь записав тебе, бо там черги.

Аїда заметушилася, взялася таки накривати на стіл.

— Усе буде добре! — навіювала. — Усі приймуть правильні рішення! Усі залишаться в радості й без журби! От зараз пообідаємо, — підбадьорювала Хотинського, — а надвечір я вас до сусідки Марії ночувати відведу, бо у нас тісно, а в Марії велика спальня порожньою стоїть після того, як син виїхав.

— Можна і в нас... — пробурмотіла Мар'яна винувато. — Уступлю свій диван. Я звикла і в спальнику на підлозі спати.

— Не треба таких жертв. Бережи себе, золотце, — відповів Хотинський.

Усю ніч Мар'яна просиділа біля вікна, з якого при ясному місяці й зірках можна було роздивитися старі руїни на пагорбі. Без дум, без планів — голова пуста! — все намагалася уявити, як раніше виглядав панський маєток. Далеко попівночі з дому вийшла баба Ната. Усілася на ганку, закурила. Мар'яна навшпиньки, щоби не побудити батьків, до баби. Умостилася поряд. Притулилася до старенької. Баба Ната дістала з пачки сигарету, простягнула онуці.

— Хто приїхав? Той... блядун?

Мар'яна розреготалася тихо і щиро.

— Бабцю, та мовчи! Це ж село! В одному кінці скажеш, а в іншому всі почують!

Розділ 9

Захований рід

Як Мар'яна не вмовляла час — не спіши! — ранок прокинувся з першими променями травневого сонця, взявся полошити пташок: цвірінькали під вікном. Ще й шостої нема. Мар'яна хлюпнула води на припухлі очі, вийшла на подвір'я: то вже ритуал. Щоранку прокидалася раніше за всіх (щодня дивувалася тому надзвичайному факту, бо в місті — сонько! — любила таки при нагоді дрихнути до опівдня), виходила надвір, вдихала прохолодне пахуче повітря і йшла на город. Вешталася посеред засаджених городиною грядок: морквинки проклюнулися, бурячок червоні хвостики випустив, отут чорнобривці баба Ната посадила, а ще не вилізли, трояндовий кущ Марія дала, добра жінка. Обдивлялася городину, прямувала в сад — тут груші, яблуні, вишні знамениті, що Мар'яна їх із дитинства пам'ятає. А в кінці обійстя біля огорожі шовковиця, як той дуб. Всідалася під шовковицею на стару лаву, ще татовим татом зроблену, курила першу гірку сигарету...

І цього ранку не зрадила. Дійшла до шовковиці, клацнула запальничкою, та почула за огорожею голоси. Визирнула з цікавості, й щелепа відвалилася: на вулиці неподалік обійстя Озерових біля брудного позашляховика стояв Пітер. Другого чоловіка затуляв розлогий бузок, та Мар'яна впізнала голос колишнього коханця.

— Як ти нас знайшов?! — тихо й хижо шипів Хотинський. — Майдан скінчився! Забирайся у свою Канаду, Кравчук!

— Мушу побачити Мар'яну.

— Ми запросимо тебе на наше весілля!

— Ти не гідний її! — Пітер нервував. — Вона дізнається правду!

— Дійсно?

— Ти ніколи не зробиш її щасливою, Хотинський! Відступися! Я... віддам тобі свій відсоток!

— Скоро я сам... зможу дати тобі купу бабла! Але не дам! Ти порушив наші домовленості!

— Якби не я, ти би взагалі ніколи не дізнався про спадкові справи! — вибухнув Пітер. — Ти скопіював мої записи з польських архівів! І тільки завдяки тому здогадався...

— Петре, друже! Нащо ти взагалі приїхав в Україну?

— Я тут народився... І Майдан... Хіба тобі не боліло?!

— Маячня! Хоч мені не брешти! Ти навколо Мар'яни крутився! Хотів героєм для неї стати?!

— Я кохаю її.

— Кому ти ліпиш?! У тебе в Монреалі дружина французенка і двійко пацанів.

— Ми розлучилися ще торік!

— Та до біса! Ти не на Мар'яну запав! На гроші!

— Навіть не хочу відповідати! То марно! Ти — псих! Може, Мар'яна і не буде зі мною, але і з тобою — ніколи!

— Що ти можеш?!

— Не забувай! Ти вбив Ярослава Раєвського!

— А хто стояв поряд?

— То був не мій план! І в мене не було ножа!

— У тебе ніколи не було і не буде характеру, Петре! — Хотинський захлинався від люті. — Ти не здатний на справжні ризиковані вчинки!

— Я на Майдані бився! Поряд зі мною гинули люди, поки ти кумекав, як використати мої матеріали...

— Годі! Забирайся, бо той ніж... усе ще при мені! Я не жартую, повір, Кравчук! Мені є що втрачати...

Пітер відступив до автівки, зиркнув на Хотинського презирливо.

— Це огидно! Ти не кохаєш її.

— Е, друже... Мар'яна — не жінка! Мар'яна — квиток! Без квитка грошей ніхто не отримає! Ні я, ні ти! А будеш мовчати — матимеш свій відсоток. Непогані гроші, до речі. Купиш човна!

Хотинський штовхнув Пітера до автівки, глянув на годинник, роззирнувся бридливо:

— Сракожопівка... Хоч би ларьок із кавою поставили.

У баби Нати щоранку зорганізувався свій сільський ритуал. Брала літрову банку, йшла до Марії по молоко, на зворотному шляху обов'язково повертала до розкидистої шовковиці, під якою вже чекала онука.

— Що? З самого ранку цигарками труїшся? — питала бабця для годиться. — Пий молоко, нейтралізуй токсини!

Того ранку все криво. Марія клопотала навколо несподіваного гостя, якого їй Аїда підсунула, пообіцяла бабі Наті: сама молочко принесу згодом, не трудіть ноги. Під шовковицею відкрита пачка сигарет, а онуки — й сліду.

— А все той блядун, — буркнула мудра баба Ната, пішла садом. Роззиралася.

Мар'яна сиділа за сараєм поряд зі складеними дровами — закам'яніла, дивилася в землю, вуста тремтіли. Баба присіла поряд.

— Що?... — спитала рішучо.

Мар'яна глянула на бабцю гірко.

— У мене дітей ніколи не буде. Кривошиїха сказала...

— Та ясно, що від того блядуна не буде! Це я тобі й без Кривошиїхи скажу! Від такого гріх народжувати. Жени те гівно, поки не прилипло.

— Чула щось? — Мар'яні сльози на очі.

— Нічого не чула. До Марії по молоко зайшла, а воно сидить за столом, як засватане, і кривиться, наче йому об'їдків поклали. А Марія йому яєчню з яєць свіженьких, курку зарізала... — баба Ната плюнула спересердя, онуку по плечу поплескала. — Жени його!

— Бабцю... Скажи йому, що мене нема. Померла, втопилася, з глузду з'їхала — не повернуся!

— Квітко моя, я залюбки... Та краще сама йому в харю плюнь.

— Не можу.

— Права Аїда: в батька вдалася!

— Ні, не тому... Хотинський упевнений, що Ярکا вбив. А я не витримаю, все йому вихлюпну.

- І рукам волі дай!

— Дала би, бабцю, та не можна, щоб він дізнався: Ярکو живий.

— Такий страшний той блядун?

— Не знаю... Розумію тільки: спадок Дороша справді є. І Хотинський через мене його отримати хоче. Чому? Не знаю! Усе це якось пов'язано з Ярком. Я розберуся... Тільки би Хотинський про Ярка не знав.

Бабця зітхнула.

— Собаку треба. Я вам від початку товчу: заведіть собаку! Спустили би гавкуна, взагалі би без розмов обійшлися.

Мар'яна до старенької притулилася, як те щеня.

— Допоможеш?

— А чого сльози? Усміхнись! Жити не страшно, квітко моя, коли бабуся поряд. Бабуся і не таким пердунам підсрачників давала...

Рівно о восьмій стильний, як з німецького каталогу, Хотинський увійшов на подвір'я Озерових. Чемно схилив голову перед старою, що курила на ганку.

— Мар'яна вже прокинулася?

— Прокинулася, — кивнула бабця.

— Можна в дім пройти? — вже намірився оминати стару.

— Не можна.

— Перепрошую?!

— Ми тут подумали... Нащо Мар'яні таке гівно...

Хотинський завмер на мить ошелешено. Налився люттю. Вхопив бабу Нату за руку, потягнув від порога. Впала.

— Побалакаєте ще! Знайду вам у психушці компанію!

Вхідні двері розчахнулися — на порозі блідий Валя в інвалідному візку.

— Не смійте торкатися нашої мами!

Хотинський — руки вгору: соррі! Стара марить, перечепилася, впала, хотів допомогти їй підвестись!

— Покиньте наш дім! — Валя вчепився в підлокітники візка, тремтів.

Хотинського теліпало — йшов на Валю, все пофіг!

— Спершу я побачу Мар'яну! — вхопив візок, смикнув на себе, аби зі шляху прибрати.

Валя вчепився Хотинському у волосся.

— Хто тебе народив?! Жінок не можна кривдити! Не можна!

— Подискутуємо... тату! — Хотинський відірвав від себе Валіні руки, штовхнув ногою від порога візок так сильно, той аж дзенькнув. — ...При нагоді! — глянув Валі у вічі. — Що?!

Валя дивився за спину Хотинського. Хотинський і собі озирнувся: біля хвіртки завмерла ошелешена Марія з літровою банкою молока в руці, а до ганку мовчки мчав величезний кудлатий собака. Хотинський відскочив. Собака підплигнув, повалив людину на землю, де все, як

годиться: волога трава, нормальна сільська багнюка, хробачки, мошकारа... Морду — до поголеного лиця, загиркав, слина з пащі — Хотинському на щоки.

— Гашко, геть! Здуріла?! Геть! — заверещала Марія.

Собака відступив на крок, гирчав, не зводив із Хотинського налитих люттю очей.

— Маріє, який же у вас пес правильний! — казала баба Ната сусідці, коли Хотинський здимів, так і не побачивши Мар'яни.

— Гашка — сучка! — уточнила Марія.

— Ще краще! Ми пару цуценят візьмемо, коли оцениться. А то я своїм уже мізки виїла: собака потрібний, кажу, а вони щось і не чухаються. Еге ж, Аїдо?

Бліда Аїда тремтячими руками намагалася вирівняти покривлений від удару важіль інвалідного візка, бурмотіла розгублено:

— Дарма ви веліли мені в кімнаті чекати! Дарма... Я би цього стилягу...

— Яка ти дурна, Аїдо, — із прикрістю відповіла бабця. — Такий гарний день! Зятьок мене мамою назвав. Чула?!

— А де Мар'яна? — спитав Валя стривожено.

— Веліла їй подалі від хати бути, біля старих руїн перечекати, — відповіла стара. — А ти хотів, синку, щоби вона все те неподобство бачила?

І без бабиних настанов Мар'яна часто блукала старим панським садом навколо руїн. Навіть тиха Дорошівка після абсолютної німоти залишків панського маєтку здавалася їй галасливою, а на руїнах думалося... Прожиті роки розгорталися подіями, прикростями, радощами і втратами, майбутнє вигиналося величезним знаком питання, ніяк не розшифровувалося. Мама зуділа: «Повертайся до Києва, хрущовка на Воскресенці лишилася без нагляду, дім баби Нати можна було би квартирантам здати — все ж копійка, та й роботу слід шукати, бо з морквою на городі ми й без тебе впораємося». Тато підспівував: «Мама права, доню. Час знайти мету і рухатися до неї».

— А якщо мети немає?... — Мар'яна намагалася розібратися, чого серце хоче, та серце оглухло — не чуло, не відповідало.

Навіть баба Ната раз онуку обійняла, запропонувала альтернативу.

— А поїдь до Одеси. Там море, кавуни, бички... А які там хлопці!

— Якби з вами... — відповіла, прозріння — дзень у тім'ячко!

«Я не можу їх покинути, не можу. Як Поля Майдан! Мені треба повсякчас чути, як мама пиляє тата, бачити, як тато раз від разу все краще ворухить пальцями ніг, а баба Ната варить сто перший варіант страви зі звичайної курки, — приголомшено признавалася собі. — Я поїду, і вони не втримаються купи, розлетяться, як країна розвалюється на очах. Страшно. Хтозна, що принесе новий день?... Де опинюся завтра, якщо не буду поряд зі своєю сім'єю?! І чи зможу знову побачити їх: маму, тата, бабцю...»

Засоромилася. Наче зберегти свою сім'ю в розбурханій окупацією Криму і Донбасу країні — останнє діло.

— А хто ми є — без імені, без сім'ї? — страх пережитого на Майдані не відступав, і Мар'яна приголомшено відкрила для себе другу причину, яка не дозволяє покинути Дорошівку.

— Я боюся людей... — шепотіла в німоті руїн. — Не хочу знову бачити людей, у них милосердя не лишилося... Як же так? Що з ними сталося? Убивають своїх, рідних, нахилиють голови, коли чужинці приходять у їхній дім... От як я повернуся? Що — просто прийду на Майдан?... А там Галинку вбили, Гоцика, Макара, десятки інших прекрасних людей... Там Ярка ледь не зарізали, там — кров, всюди кров, і таке горе, а я — що? Тупцюватиму ніяково: а я жива... Для чого?! Що відбувається в нашій одній великій родині?... Розідрана! Одні воюють, інші пиво п'ють... А я — де?... У звичайному житті? Чи воно є? Там люди?... Не хочу бачити людей!

Та перед очі — люди, люди. Звичайне життя не здавалося, запрошувало: повертайся, Мар'яно, бо в дівках лишишся! Не подобається Хотинський? А він настирливий! Телефонує щодня, закидає sms-ками. «Мене оббрехали! Нам треба поговорити! Відгукнися!» — пише і пише. Не хочеш Хотинського, до Пітера придивися. Здається, він щирий, закоханий і трохи розгублений. Розпитаєш, яким боком Хотинський планував через тебе спадок Дорошів заграбастати. Бо той скарб — тільки Ярків по праву. Ти ж це точно знаєш — не один день в архівах промордувалася. І не вір уже казкам! Придумала собі ілюзію: отут родове гніздо Яркових предків, він сюди по мене приїде. Сама віриш?

— Ні... - признавалася. Намагалася уявити Яркове лице, та бачила тільки його бліду тінь, без свідомості, на матраці в підвалі. Дивувалася: як же так? Уже і лиця його не пам'ятаю? Проте і сама

зимова зустріч із Ярком тепер, у весняному теплі, все більше здавалася Мар'яні схожою на казку.

- І нащо повертатися? Щоби зустріти когось... справжнього. Покохати... І сказати йому: у нас ніколи не буде дітей?... — видушувала з себе останню причину, яка міцно прив'язала до Дорошівки. — Краще вже біля своїх... грітися.

Та розмова Пітера і Хотинського не давала вже так зігрітися, щоби заснути. Питання не відступали: чому від неї, Мар'яни Озерової, залежить, чи отримують Хотинський і Пітер гроші?... Може, вона, сама не знаючи того, відшукала в архівах щось надзвичайне і важливе? Свідчення очевидців, яких не вистачає тим двом, виписку зі старої реєстрової книги чи спогади когось із родичів Дорошів? А може, Хотинський збрехав, що Ярко, як нащадок Самійла Дороша, не має права на спадок Яреми? Може, Ярко розповів йому, що кохає Мар'яну, і Хотинський вирішив його вбити? Чому? Навпаки! Мав би підговорити Мар'яну витягти з Ярка все до копійки. Ні, тут щось інше. Що? Продивитися би знову все, що в архівах нарила.

Усі матеріали, пов'язані з Мар'яниними генеалогічними розвідками, лишилися в хрущовці на Воскресенці, і то стало першою причиною, щоби повернутися до столиці.

«Мемуари лікаря Вернера продивилася лиш одним оком, спогади служниці Дарки, яка Перпетуї прислужувала, взагалі не читала, — згадувала прогалини, зупиняла себе. — Ні, зайве знову в тих папірцях копирсатися! Якби все то мало вагу, Хотинський би не відстав. Знову би навідався в Дорошівку, — супила лоба, думала, у голові виникали кримінальні версії. — Може, Хотинський знає, що всі мої матеріали в Києві? У порожній хрущовці? А як він уже поцупив їх? Перевірити би...»

Другою причиною стали нирки: нагадували про себе ледь не щодня.

— Щось ти надто бліда, квітко моя, — бабця Ната першою запідозрила неладне.

— Утомилася, — відмахувалася Мар'яна. Нащо рідних своїми болячками турбувати, коли у всіх одні молитви: хоч би тато піднявся. Та бабця мала гостре око.

— Сходи до Кривошиїхи, хай полікує тебе, — все наполягала.

— Не піду я до неї, не вірю їй!

— Тоді в місто їдь, до справжніх лікарів! — не відставала бабця.

Добилася би свого, та в останній день весни, коли квітучі сади перетворили Дорошівку на духмяну білу хмару, що опустилася на землю, біля будинку Озерових зупинилася автівка. Мар'яна перелякалася — Хотинський?

З автівки вийшли двоє ділового вигляду чоловіків у костюмах і краватках. Один — рухливий, ніби енергетиків перепив, другий — більш спокійний, тримав у руках діловий портфель.

— Мар'яна Валентинівна Озерова? — чемно спитав.

— А ви?

— Ми з Української ін'юрколегії, - чоловік показав Мар'яні посвідчення.

— Не чула про таку організацію.

— Ми представляємо інтереси українських громадян, які мають право на отримання спадку за кордоном.

- І до чого тут я?

Спокійний усміхнувся ввічливо.

— Знаю, ви шукали нащадків Яреми Дороша.

— То протиправно?

— Люди мають право в приватному порядку шукати хоч родичів, хоч чужих предків, але то не матиме ніякої юридичної сили в тому випадку, якщо вони хочуть отримати реальний спадок. Для цього існує наша організація, — чемно пояснив спокійний.

— Але ми в іншій справі, - швидко додав рухливий, кивнув у бік автівки. — Пропонуємо з нами повернутися до Києва, де маємо ознайомити вас із деякими офіційними документами.

— Щодо спадку Яреми?

— Знаєте про спадок? — здивовано усміхнувся рухливий.

Чоловіки презирнулися.

— Невже в Яреми є нащадок? Він живий? Ви його знайшли? Бо я намагалася... І марно! — Мар'яна загорілася.

— Ви зможете отримати відповіді на всі ваші запитання, але для того спершу в Києві маємо перевірити вашу особу: паспорт, персональні дані...

— Відбитки зубів?! — розсміялася Мар'яна.

— То їдете?

Нирки: коль!

— Зараз зберуся, — відповіла.

Поля все не йшла з Майдану, тож Мар'яна вдалася до хитрощів. Зателефонувала подрузі з батьківської хрущовки.

— Приїдь... Я не можу. Зле...

Поля примчала — схудла ще більше, волосся не прибране, та не те головне: очі тьмяні, з рота перегар.

— Поминали...

— Може, досить? — Мар'яна обмотала спину светром, бо нирки й справді розходилися.

Поля глянула на Мар'яну як на зрадницю.

— А що — війна скінчилася?! Наші хлопці щодня на Донбасі гинуть!

— Раніше... ти перев'язувала їм рани, а не бухала!

— Ти теж перев'язувала! А потім втекла! Що, пограла в патріотизм і досить?!

— Полько, що з тобою? — Мар'яна спробувала обійняти подругу, та Поля відштовхнула її, вирячилася.

— З тобою — що?! З вами усіма?! Майдан — не шоу вихідного дня, яке триває з восьмої до двадцятої! Майдан не має скінчитися, поки всі ці виродки...

— Які виродки?

- І зрадники! І корупціонери! І росіяни — твої братики-сестрички! Поки вони всі до одного не поляжуть тут! За те, що наші хлопці...

- І я? — Мар'яну теліпало. — У мене тато росіянин, отже, я теж... І я маю полягти?!

— А зараз перевіримо! — Поля всілася за стіл на кухні, дістала з рюкзака молоток, поклала поряд на стільницю.

— Нащо тобі молоток?

— Звикла... З Майдану зі мною, — услід за молотком Поля дістає з рюкзака пляшку горілки. — Будеш наших хлопців поминати? Горілка ниркам не зашкодить. Я знаю...

— Не хочу пити.

— Ну, от і відповідь! — Поля взялася відкорковувати пляшку.

Мар'яна відібрала пляшку, присіла поряд, силоміць обійняла подругу, притисла до себе.

— Полько... Я тебе заберу звідси. До нас у Дорошівку. Тобі потрібне чисте повітря, тиша... Усе буде добре, я лише на кілька днів

до Києва, а потім ми з тобою поїдемо в село, і я буду увесь час поряд із тобою. І все мине... Все!

Мар'янина сім'я автоматично ставала більшою. «Як же я Полю тут саму покину?!»

— Не мине! — Поля заплакала гірко, притулилася до Мар'яни. — Я не сплю... Взагалі. Не можу спати. Тільки як трохи вип'ю.

— Полько, ти стала схожою на безхатька. Чесно... Давай до ванни. Приведи себе в порядок і поведеш мене до лікаря.

— Зле?

— Не так зле, як хочу з'ясувати найголовніше: чи будуть у мене діти.

— З хворими нирками важко народжувати чи неможливо. Залежно від діагнозу, — Поля ще пам'ятала, що медсестра.

— Хочу знати діагноз, — прошепотіла Мар'яна.

Поважний нефролог приватної клініки, куди Мар'яна потягла за собою Полю, тільки би та знову не посунула на Майдан, оглянув Мар'яну, призначив купу обстежень, УЗД.

— У будь-якому випадку не впадайте у відчай, — порадив. — Нині всі народжують, навіть давно клімактеричні... Кажуть, встигли яйцеклітини заморозити. Ви бачили такі холодильники? Я — ні. А от репродуктивна медицина — реальний факт. І сурогатні матері. Подрузі довірите своє дитя виносити?

Мар'яна глянула на тьмяну, як вгасла свічка, Полю, кивнула.

— Довірю...

Поля усміхнулася. І до рідної хрущовки на Воскресенці повернулися вдвох, хоч Поля і рвалася на Майдан. До ночі все курили, пили каву, говорили... А як упала ніч, Мар'яна вклала Полю на диван, як малу, вкрила тонкою ковдрою, присіла поряд.

— Ти заснеш... І без горілки.

— Ні.

— Заплющуй очі. Я тобі розповім таку історію...

— Про себе?

— Майже... Колись жив такий собі пан... Ярема Дорош. Нащадок козацького хорунжого. Багатий був і славний. Усе життя збирав відомості про звитягу Чернігівського козацького полку. Проти Наполеона воював. Його маєток розташовувався там, де у нас хата тепер. У Дорошівці. Раніше ж пани кріпаками і селами володіли,

називали їх згідно зі своїм іменем. Кандиба — Кандибівкою, Маслов — Маслівкою, а Дорош — Дорошівкою. І — от уяви собі! — Ярко... Той хлопець, з яким я...

— Я пам'ятаю.

— Так от! Він — нащадок тих Дорошів. Дядька Яреминого. Самійла.

— Ти казала... — Поля вже крізь сон.

— Ні, ти слухай! А Ярема Дорош... Точніше, якась особа залишила спадок для прямого нащадка Яреминого. І мене викликали до ін'юрколегії в цій справі, бо я ж копала! Я стільки архівних паперів перелопатила... Їм, певно, допомога моя потрібна... Тому я... — глянула на подругу: спить. — Тому завтра я благатиму, щоби ти пішла зі мною, — прошепотіла.

Що це? Засідка? Біля офісу ін'юрколегії проходиться Хотинський. Бачить Мар'яну і Полю здалеку, швидко йде назустріч. Хапає Мар'яну за руку.

— Не смій мене ігнорувати, золотце! Нам треба поговорити!

З офісу миттєво вилітають кремезні охоронці в чорній уніформі. Відтягують Хотинського. Вслід за ними з офісу виходить Пітер і спокійний чоловік, що він і привіз Мар'яну до Києва, того ж дня попросив її паспорт, ідентифікаційний код.

— Пітер? — Мар'яна напружується, тримає Полю за руку.

Пітер косує на Хотинського, який щось безнадійно доводить охоронцям, ніяково усміхається Мар'яні.

— Радий тебе бачити.

— А я і не знаю, — Мар'яна наїжачується. — Що ти тут робиш?

— У справах. Поговоримо потім, як захочеш...

— Подрузі доведеться почекати в мітинг-румі, - спокійний чоловік іде коридором офісу, на ходу пояснює Полі: — Вам принесуть каву, води... — обертається до Мар'яни: — Пітер проведе вас, пані Озерова. Сподіваюсь, цей день принесе вам гарні новини.

Спокійний чоловік веде Полю до мітинг-руму, Мар'яна і Пітер залишаються вдвох лиш на мить.

— Я все поясню потім, зараз просто послухай: ні за яких умов не виходь заміж за Хотинського! — тихо просить Пітер. — Він — покидьок.

Мар'яна не встигає відповісти. З кабінету їм із Пітером назустріч виходить поважний сивий пан, простягає Мар'яні долоню.

— Стороженко Іван Якович. Радий знайомству, пані Озерова.

Усе то до біса цікаве і таємниче. Мар'яна роззирається здивовано. От поважний Стороженко жестом запрошує її до свого кабінету. Пітер теж не лишається в коридорі.

— Я в Києві лише на кілька днів, тому... Якщо можна... Не могли би відразу до справи перейти? — Мар'яні прикро, що Полі поряд немає. Мар'яні би скоріше до Полі, бо Поля зараз без Мар'яни не впорається. — Справа у моїх пошуках родоводу Дорошів? Готова надати вам усі матеріали, які в мене є.

— У тому немає потреби, — відповідає Стороженко. — Ми знаємо ім'я прямого нащадка Яреми Дороша. Це ви, пані Озерова.

Що?! Поважний пан знуцається?! Мар'яна ошелешено озирається до Пітера.

— Так! — киває Пітер.

— Ви помиляєтеся, — врешті промовляє Мар'яна. — Які Дороші? Я — Озерова! Чисте, як вода, російське прізвище, російська кров по татовій лінії.

— Я відновив родовід твого захищеного роду, Мар'яно, — каже Пітер.

Мар'яна втрачає здатність говорити, слухає поважного пана. Він збуджений і гордий: справа надзвичайно цікава, вони ніколи не стикалися з подібним раніше! Зазвичай їхні клієнти — громадяни України, які за заповітом отримали спадщину від померлих за кордоном родичів. Справа ін'юрколегії перевірити й підтвердити особу спадкоємця, допомогти відкрити рахунок у банку, в оформленні всіх інших, необхідних для отримання спадщини документів...

— Але з таким заповітом, що написаний понад сто років тому...

— У 1881 році, - доповнює Пітер.

— Так! З таким старим заповітом, у якому до того ж не вказано конкретне ім'я особи-спадкоємця, ми маємо справу вперше. Згідно із заповітом пані Перпетуї...

— Перпетуї? Дружини Самійла Дороша?! — не втримується Мар'яна. — Я знаю її! Тобто читала...

Стороженко киває.

— Згідно із заповітом пані Перпетуї Марківни Дорош, у дівочтві Ізоватової, спадок призначений для прямого нащадка Яреми Петровича Дороша в сьомому коліні. Ми разом з юридичною фірмою пана Кравчука за дорученням «Банку Монреалю» шукали цього нащадка, і, треба сказати, пан Кравчук та його колеги провели колосальну роботу. Правда, ми дізналися й про паралельні несанкціоновані пошуки, але...

— Але то не вплинуло на результат, — швидко додає Пітер, знічується.

- І в результаті ви знайшли мене?! — Мар'яна дивилася на Пітера і Стороженка із підозрою. Віри — ані на йоту.

— Тут усе. Дивись, — Пітер розгортає великий, на весь стіл, аркуш паперу: на ньому вигинає гілки розгалужене генеалогічне дерево, — показує: — Перше коліно — Ярема Дорош і його дружина Станіслава, в дівочтві Полонська. У 1823 році у них народився син Валеріан.

— У Яреми був син? Чому я не знайшла про нього нічого? — запитала Мар'яна.

Перше коліно. Ярема і Станіслава. Прапрапрапрарід і прапрапрапрабабця.

Валеріан Дорош повернувся з німецького Кіля до батьківського маєтку в Дорошівці за рік після смерті батька, наприкінці 1844 року. Поцілував руку дорогоцінній матінці — сухій, у чорне вбраній.

— Клянуся вашим здоров'ям, мамо! Як отримав ваш лист про кончину батька Яреми Петровича, з того дня щотижня ставив свічку за упокій його душі, - розпочав обережно. Матінку за плечі обійняв. — Але ж рік по смерті батька минув. Чому ж ви і досі в жалобі? Як би я хотів бачити вашу посмішку, любя матусю.

— Справи завершу і посміхнуся, сину, — відповіла пані Станіслава.

— Які ж справи вимагають від вас такого суворого вбрання?

- Ім'я батька твого, Яреми Дороша, знищити хочу! Щоби ніде, у жодному папері не лишилося і згадки про нього! — хижо вишкірилася пані Станіслава. — І твоє майбутнє від того залежить, сину. Приймеш у серце біль мій — усе до останньої крихти тобі віддам, щоби жив без турбот, а не приймеш — монастирю в Кракові весь свій спадок заповім.

— Чому ж ваше серце болить, матінко? Чим батько так гірко скривдив вас?

- І тебе, Валеріане! Гулящу кралю собі завів, на посміховисько сім'ю свою виставив, ніби і не мав ніколи — ані дружини вінчаної, ані сина законного.

Валеріан матінку щиро любив — у дитинстві пані Станіслава малого пестила, не батько. Почервонів від гніву, забігав.

— Чому Бог батька прибрав?! Чому не дав мені помститися за вашу зневажену честь, мамо?! Як мені жити з таким каменем?!

— Не край серце, любий мій! Час на нашому боці... Устиг немо... — відповіла турботлива мати. Сина по волоссю погладила — дякувати Богу, син не в Дороша вдався. В пані Станіславу. Такий же стрункий, погордливий, волосся густе, каштанове, очі світлі, блакитні. За такого красеня, ще й багатого на Дорошеві землі та винокурні, будь-яка знатна наречена з радістю піде.

Валеріан ще горів.

— Яка ж ви милосердна і терпелива, матінко! А я не хочу чекати! То принизливо й огидно! Як на мене дивитимуться сусіди, донька пана Хропилова, з якою я танцював два роки тому на Різдво у Шереметів? Пани в дворянському зібранні? Я мав такі плани, збирався отримати в Чернігові чин після навчання! І що мені тепер робити?

— Забувай про Чернігів, Валеріане. Ми до Мазовецької губернії поїдемо! До Варшави! Там наше майбутнє! Там рідня, там ще й досі лишилися зв'язки і приємні знайомці.

— А Дорошівка?

— Продам! Першому ж продам, хто згодиться! І прокляну цей дім, щоби впав і поховав усе, що пов'язане з іменем Дороша!

— Але ж я — Дорош, мамо!

— Ненадовго, сину! Ми тобі таку дружину знайдемо — не тільки красуню й господиню з добрим серцем, але неодмінно зі знаті. З іменем. Його і візьмеш, як вінчатимуть.

— Дорогоцінна матінко! Давайте завтра ж виїдемо! — збуджено вигукнув Валеріан.

— Ні, сину... Я справ на півшляху не кидаю. Виведу ім'я Яреми з усіх паперів, чорне зніму врешті, тоді й вирушимо.

Наприкінці року 1850-го, коли Мазовецька губернія вже п'ять років як іменувалася Варшавською, в танцювальній залі палацу графа Гавриїла Федоровича Ланського, внучатого племінника покійного генерал-губернатора Ланського, усміхнена пані Станіслава і хазяїн

розчулено спостерігали, як посеред інших пар стрункий красень Валеріан Дорош кружляє у вальсі юну доньку Ланського п'ятнадцятирічну Катерину.

— Наші діти створені одне для одного! — схвильовано прошепотіла пані Станіслава Ланському.

— Матінко моя, побійтеся Бога! — відповів граф. — Кітті лише п'ятнадцять!

— Ти знайшов відомості про Валеріана у Варшаві? — спитала Мар'яна Пітера.

— То було непросто, — відповів.

— Чому він там опинився? Щось відомо про його життя?

— Майже нічого, — відповів Пітер.

Друге коліно. Валеріан і Кітті. Прапрапрадід і прапрапрабабця.

Граф Гавриїл Федорович Ланський був не тільки шанованого знатного роду, але і статки мав чималі, тож видавати заміж п'ятьох дочок, а тим більш найменшу, найулюбленішу Кітті, не поспішав. Лише за сім років дав згоду на шлюб із Валеріаном Дорошем, який уже й надію втратив. Та перед тим добряче пошарпав нерви пані Станіславі, бо хотів не тільки убезпечити доччин посаг від ймовірних зазіхань майбутнього зятя, але й мати тверду впевненість у тому, що Валеріан теж не з голим задом до вінчання прийде.

— Ви, матінко моя, вже потерпіть, — казав пані Станіславі. — Був би живий ваш чоловік Ярема Петрович, Царство йому небесне, ми би з ним ці питання обговорювали. А коли вже так — одна ви за спиною Валеріана, — то не таїться. Хочу геть усе знати: скільки капіталу синові виділили, які землі, маєтки, села. Бо моя Кітті, вже вибачте, у розкошах жити звикла, тож або ще кращою її долю зробите, або іншого зятя шукатимемо.

— Для мене, Гавриїле Федоровичу, чути такі слова — найбільша втіха, — відповідала пані Станіслава, читала питання в графових очах, пояснювала сумирно. — Згадали ви чоловіка мого покійного, упокой Господь його душу, а для нас із Валеріаном кожне його слово і досі на вагу золота. Дякую, що шануєте...

— Щедрою людиною пам'ятаю пана Ярему. Ще замолоду зустрічалися.

— З дня у день його заповітам слідуємо, — вела своє пані Станіслава. — Останні слова його були: щоби Валеріан тільки за велінням серця дружину брав, не за посаг. Велів синові все віддати — капітали свої, акції, землі, маєтки в Чернігівській губернії, якщо Валеріан зустрине янгола, який навіки западе йому в серце. Тож, любий графе, Валеріана посаг Катерини не цікавить. Сам свого янгола розкошами огорне. Та тільки... за однієї умови.

— Отакої! Так ви, матінко моя, умови мені ставитимете?!

— Лише одну! Валеріан має після вінчання взяти прізвище дружини. Валеріаном Ланським стати.

Граф плечима знизав.

— Парадокс! Ім'я Дорошів гриміло в старі часи. Пана хорунжого, героїчного батька вашого чоловіка шанували по обидва береги Дніпра, а пан Ярема сам собі славу здобув, як людина ділова, вчена, чесна, на служіння державі й благій справі все життя націлена. Чим же ім'я Дороша вам не гідне?

— Не моя то воля, любий графе. Останнє бажання Яреми Петровича, — відповіла пані Станіслава. — Не можу порушити дане йому слово.

— Парадокс... — повторив граф. Кивнув пані Станіславі. — Не порушуватимемо останньої волі пана Яреми. Мені Бог синів не дав, тільки доньок...

— Прийміть у своє серце мого Валеріана, Гавриїле Федоровичу! Він стане вам слухняним і гідним сином, яким ви гордитиметеся, як я ним усе життя.

На тому і домовилися. Восени 1857 року багате весілля сколихнуло Варшаву, після чого молоді вирушили в Санкт-Петербург, бо мрійниця Кітті всі сім років натхненного листування і романтичних зустрічей із красенем Валеріаном бідкалася: от усім її юна доля вдалася, крім одного — в столиці жити хоче, не в околичній Варшаві! Та розсудлива пані Станіслава придбала синові двоповерховий кам'яний будинок у північній Пальмірі лише після того, як завершилися непрості перемовини з Ланським, молоді заручилися і стали готуватися до весілля.

— От і згинули Дороші! — усміхнулася мстиво, коли молоді побралися.

Валеріан узяв прізвище Ланський, поселився з молодою дружиною на берегах Неві: поринули у світське життя — нові знайомства, бали, кінні прогулянки, покер, звані обіди й вечері, в гості, самим гостей прийняти, збуджені розмови про імператорську сім'ю, і знову бали, бали... Столичне життя закрутило вихором, навіть благі наміри Валеріана прислужитися науці в Петербурзькому університеті відклалися на невизначений термін, бо часу підготувати курс лекцій із географії для викладання не було: бали, покер, бали... Може тому вкрай легковажно сприйняли новину про викидень, який стався у Кітті на другому місяці вагітності за півтора року після вінчання.

— Бог ще обов'язково подарує нам дитину, Кітті, - заспокоював Валеріан розгублену дружину. — Ми поїдемо на води в Швейцарію, ви поправите здоров'я... Там дивовижне цілюще повітря.

У Швейцарії за покером і програв Дорошівку незнайомому французіві.

За рік після повернення з піврічного подорожування Європою у Кітті стався другий викидень. Біда народила дивні висновки в голові Валеріанової дружини — відмовляла чоловікові в близькості, плакала невтішно до істерики:

— Як ви не розумієте, Валеріане! Я просто не можу! Не маю права! Я повинна розібратися! Маю знайти відповідь: за що Господь так жорстоко карає нас! У чому ми так провинилися? Де наш гріх?!

Тепер екіпаж віз Кітті Ланську не на бали і звані обіди — клала Богові поклони в монастирях, обцілювала руки Божим людям, наказала капличку в домі добудувати — все молилася, молилася.

Валеріан не пручався — покер став найліпшим приятелем і найпідступнішим ворогом. Величезні статки Дороша, залишені пані Станіславою синові, танули, а мати покарати азартного Валеріана не могла — померла за рік після того, як син став Ланським. Наче і не було більше для чого жити — усе зробила.

Тільки за шість років після вінчання, восени 1863 року Кітті народила справного хлопчика, якого при хрещенні нарекли Германом. Маля отримало від матері графський титул, невеликий недоторканий спадок від на той час уже померлого діда Гавриїла Федоровича. Розчулений Валеріан пообіцяв дружині, що обов'язково вчитиме сина географії та німецької мови. Нічим матеріальним допомогти вже не міг. Покер забрав усе: надії, мрії, кохання,

життя... Від статків Дороша лишився тільки будинок у Санкт-Петербурзі, та коли за рік після народження Германа Валеріан програв і його, то написав Кітті записку з вибаченнями і пустив собі кулю в скроню, маючи за плечима 41 рік нікчемного згаяного часу.

Кітті Ланська, слава Богу, мала чотирьох заміжніх сестер. Зібрали сімейну раду, вирішили закладений дім у Санкт-Петербурзі віддати кредиторам, а Кітті з малим Германом поселити в більш тихому, зеленому і теплому Києві поряд із сім'єю старшої сестри Марії, бо та вміє дім економно вести, і Кітті того навчить...

Мар'яна уважно слухала Пітера. Показував на генеалогічному дереві: у Валеріана і Катерини Ланських у 1863 році народився син Герман.

— Ланських? — здивувалася.

— Невідомо чому Валеріан вирішив змінити прізвище і стати Ланським, та це загальмувало наші пошуки надовго, — відповів Пітер. — Наче хтось хотів навіки сховати рід Дорошів...

— Яремін син не схотів носити прізвище батька?

— То не головне, — знизав плечима Пітер. — Важливо, що маємо архівні підтвердження факту вінчання Валеріана і Катерини й факту зміни прізвища. — Вказав на дерево. — А тут — третє коліно. Герман Ланський і його дружина Пелагея.

Третє коліно. Герман і Пелагея. Прапрадід і прапрабабця.

Герман зовні в Ярему вдався — високий, кістлявий, дужий. А норовом — хтозна в кого. Задумливий, неговіркий. Дивиться на світ Божий, наче розгадати його намагається. Іншим хлопчикам — на кониках дерев'яних скакати би, а Германові книжки солодші за медові пастилки. З дитинства в заможному домі тітки Марії захоплено слухав її чоловіка, архітектора Павла Андрійовича Берна, який працював із легендарним київським губернським архітектором Михайлом Степановичем Іконніковим, разом із ним споруджував і Лук'янівський тюремний замок, і губернські присутствені місця, і житлові будинки на Печерську і Подолі, і «Гранд-отель» на Хрещатику, і клініки при Університеті Святого Володимира. Вплив Берна обернувся запальним бажанням і самому вивчитися споруджувати будинки, та більше — церкви. Ділився з рано зів'ялою матір'ю-вдовою:

— Берн дозволили мені побути біля Софійського собору. Його зараз перебудовують, матінко. Хіба може бути більш блага і відповідальне діло, ніж проектування і будівництво храмів? Віддайте мене в учні до Берна вже зараз.

— Спершу слід гімназію закінчити, Германе, — відповідала Кітті, а як син підріс, уже додавала безнадійно: — А потім, любий синку, ти закохаєшся, заведеш сім'ю і твої мрії зміняться. Ти знайдеш прибутковішу справу, бо таких, як Берн, як Іконніков, — одиниці. А звичайні будівельні інженери м'яса і на Масляну не бачать.

— Присягаюся вам, матінко! Не заведу сім'ї доти, доки не зароблю архітекторською справою на гідне життя спершу для вас... — запевнив турботливий син.

А турбуватися було про що. По переїзді до Києва Кітті Ланська так і не стала прагматичною господинею, так і не навчилася економно вести дім, як сестра Марія. Жила з сином неподалік Лаври в невеликих одноповерхових покоях на три кімнати, кухню і темну комірчину, де вночі куняла дебела служниця Ганя. Спочатку Кітті спустила гроші, які ще батько як недоторканий для Валеріана посаг лишив, потім добралася і до синових грошей.

Герман мрії не зрадив, поїхав на навчання до Петербурзької художньої академії, коли повернувся, застав матір у вкрай злиденному становищі. Добре, що Берни щодня запрошували на обід, а то би пропала...

— Лиш трохи потерпіть, матінко! Матимете все, чого гідні.

Герман не зрадив слову, що дав матері колись у дитинстві. У Києві саме починався будівельний бум — місто активно зчищало з себе шкарлупу дерев'яних малоповерхових забудов, розділило свої вулиці на чотири категорії — на вулицях першої категорії дозволялося будувати тільки кам'яні багатоповерхові споруди.

— Ми зводитимемо будинки на п'ять, шість, сім поверхів! — Герман Ланський почав помічником уже шанованого на той час архітектора Берна.

Кітті перехрестилася: невже в її житті знову світитиме сонце? Піклувалася про роботящого сина як могла — і млинців гарячих змусить служницю Ганьку вдосвіта напекти, аби Германові смачний сніданок був, і ковдру на печі нагріє, аби тепло спалося синочку, коли пізно увечері повертається зморений, та щасливий.

Та більше Герман матір опікав. Приносив Кітті весь свій заробіток.

— Вам, мамо, краще знати, як грішми розпорядитися. Може, капелюшок вам новий купити? Чи чобітки з підборами?...

Отаке золоте дитя виросло. Тридцять років виповнилося... Уже сам архітектор, стару матір перевіз в апартаменти на другому престижному поверсі прибуткового будинку на Подолі, який сам і проектував, і зводив. Екіпаж щоранку під апартаментами на пана архітектора чекає...

— Коли ж ти дружину в дім приведеш, Германе? — все питала Кітті.

— Ще не зустрів таку прекрасну, як ви, матінко...

Так і не побачила Кітті синові дружини, померла в 1895 році. Герман власноруч спроектував надгробок на могилу матінки: розгублений янгол із благанням простягає руки до Бога, наче просить поради, бо не має сил впоратися з життям. Отакою побачив син Кітті.

А оженила Германа стара служниця Ганя. Досить років провела в домі Ланських, тож без остраху бубоніла правду.

— Отак услід за матінкою підете, ніхто сльози не вронить, — дорікала. — Куди це годиться? Щоби архітектор, та ще й граф, без сім'ї, як те злиденне, що не має і півкопійки на тиждень!

Так мордувалася, аж раз Герман побачив у кабінеті на своєму робочому столі — священне місце, куди Гані й дихати заборонялося! — бульварний листок зі шлюбними оголошеннями. Розлютився, ухопив, уже хотів гукнути: «Ану, ходи, Ганю!» Та наштовхнувся очима на досить велике оголошення у вигадливій рамочці із завітками.

«“Божевільний поет, містичний анархіст, що ходить над безоднею, кличе з незвіданого простору ту, яка насмілиться з ним рука в руці пройти життєвий шлях і пізнати все! Пропозиція серйозна. Київ, 12-те поштове відділення. Пред'явнику поштової квитанції № 666”, - прочитав. Розреготався. — Жах! Який банальний огидний жах!»

Гнів минув. Усівся в крісло, розрівняв листок.

— Краще за жарти фіглярів у шапіто, — пробурмотів.

Узявся читати:

«Красуня з очима русалоньки, вся зіткана з нервів і оригінальності, кличе на свято життя інтелігентного, дуже багатого пана, здатного на яскраві почуття. Мета — шлюб».

«Зятя шукають у дім пристойного, молодого, освіченого, хай уже і без грошей».

«Панянка, 20 років, тільки-но закінчила гімназію, шукає чоловіка-мільйонера, неодмінно похилого віку, аби не допустити зради з його боку».

«Унтер- офіцер бажав би оженитися на панянці, яка має капітал. Весілля за рахунок нареченої».

«Дружину-компаньйонку з капіталом у 5 тисяч шукає солідний пан 35 років, який відкриває їдальню. Справа обіцяє великий успіх».

«Брюнет, 30 років, п'ю запоєм, бажая знайти дружину, яка намагатиметься вилікувати мене від цієї хвороби».

«Кавказець-єврей, 22 роки, енергійний, з історичним минулим, бажая одружитися з панянкою, не старшою за себе. Віддамся тільки, якщо покохаю. Грошей не шукаю, хоч сам їх не маю».

«Немічний холостяк, старий барон знатного роду, кош тів для життя не має. Бажая шляхом шлюбу передати баронський титул будь-якій жінці. Зовнішність, вік, віросповідання та інше не має значення. Потрібен капітал 5–6 тисяч. Може всиновити, в дочерити».

— Ганя страшиється, що я стану німічним графом-холостяком? — запитав сам себе іронічно, відкинув бульварний листок, та знову взяв. Читав.

«Заради Бога! Врятуйте хто може і поки не пізно! Я грузинка знатного роду, з Кавказу, красуня, мені 18 років, чесна і вихована, освічена, співаю, граю на фортепіано, добре знайома з великосвітською постановкою до дому. Зла доля закинула мене в чужі краї, я лишилася без грошей і без надії. Незважаючи на те що я працюю, моє становище все погіршується. Недобрі люди користуються моєю безпомічністю, експлуатують і спокушають. Як довго зможу не підкорятися — не знаю! Врятуйте! Згідна вийти заміж за того, хто забезпечить мені чесне існування і захистить від образ. Мою адресу можна знайти в конторі газети «Шлюбні оголошення»...»

Архітектор Ланський відкинув листок. Різко підвівся. Поклав у портмоне дві банкноти по 25 крб, узяв циліндр і вийшов з

апартаментів на Подолі.

Контора «Шлюбних оголошень» винаймала дві кімнати на першому поверсі старого будинку за два кроки від Хрещатика. В одній, ближчій, за відгородженим дерев'яною стійкою столом скромно вбрана панянка з високо підібраним волоссям переписувала на один аркуш оголошення відвідувачів. Почула дзвіночок на дверях, відірвалася від аркуша, глянула на відвідувача. Герман побачив панянку й заляк: дівчина за столом здалася Ланському на диво схожою на покійну матінку. Не зовнішністю — чистим поглядом розгубленого янгола, делікатними рухами, навіть тим, як обережно вона відклала папери, підвелася, щоби привітати його.

— Контора вже закривається, — і голос дівчини здався Ланському мелодійним, як у Кітті. — Але я затримаюся, щоби прийняти у вас оголошення.

— Я тут в іншій справі, — пан архітектор розхвилювався, знітився. Сам собі здавався старим і не гідним молодій дівчині, але вже знав: це — його жінка.

— Випадково прочитав оголошення юної грузинки, яка волає про порятунок, — пояснював схвильовано, дістав із портмоне банкноти, поклав перед дівчиною. — Якщо ці гроші хоч якось допоможуть їй... Буду радий!

— Ви — шляхетна людина, — усміхнулася дівчина, заходилася шукати адресу грузинської красуні. — Ви зможете самі передати їй гроші. Вона буде вам надзвичайно вдячна.

— Ні! Вибачте, але я довіряю вам! — не дочекався квитанції, яку дівчина почала виписувати, вискочив на вулицю. Швидко пішов геть. Відійшов кроків на двадцять, зупинився.

Коли дівчина з газети «Шлюбні оголошення» вийшла з контори, замкнула її, ретельно сховала ключі в кишеню довгої сукні, попрямувала в бік Печерська, пан архітектор перехрестився подумки, наздогнав дівчину.

— Перепрошую... — мовив напружено. — Дозвольте представитися. Герман Валеріанович Ланський.

— Пелагея Дмитрівна Кононенко, — дівчина знітилася, та трималася з гідністю.

— Дозвольте провести вас, Пелагеє Дмитрівно.

— Це неможливо! — щиро захвилювалася. — Незнайомий чоловік не може скласти компанію незаміжній дівчині.

Йому було — 47. Небагатій міщанці Пелагеї з далекої від центру Лук'янівки — 19. Тихо і без урочистостей вони повінчалися за місяць, бо увесь цей місяць Герман повторював Пелагеї тільки одне:

— Ви — моя жінка, Пелагеє Дмитрівно. Я шукав вас усе життя.

За рік, у 1910-му, Пелагея Ланська народила доньку, яку нарекли Ольгою.

- Я знаю будинок, де жив Герман Ланський! Там дошка меморіальна біля входу, — Мар'яна розхвилювалася. — Це мій прапрадід? Чому він так пізно одружився? А прабабця який слід залишила?

— Розділила долю вашого прапрадіда, була з ним поряд до смерті, - відповів Стороженко.

— Розкажіть!

— Перепрошую, але наполягаю — давайте повернемося до ланцюжка, який веде нас... До вас.

— У Германа і Пелагеї була єдина донька Ольга, — продовжив Пітер. — З нею ми теж... помордувалися. Ще одна зміна прізвища.

— А Ольгу що не влаштувало? — із прикрістю запитала Мар'яна.

— Надто буремні роки припали на її життя: революції, сиротинець... Ми її ледь відшукали.

— А що сталося з її батьками? Наполягаю! Розкажіть.

— Припускаємо, що Герман Ланський не прийняв революцій 17-го року. Його слід відшукався в 1922 році в Константинополі, - сказав Пітер.

— У Стамбулі?

Пітер киває: так.

— Цілком ймовірно, він з Пелагеєю потрапив туди восени 1920-го, коли з Криму евакуювалася російська армія барона Врангеля.

— Чому ж вони залишили доньку?

— Невідомо.

— Чому потім не шукали?

— Герман Ланський помер у Константинополі навесні 1923-го від пухлини мозку в злиднях, але до останньої миті поряд із ним була Пелагея. Ми знайшли уривки її щоденника.

— Прошу... Можна? — Мар'яна відчула, як до горла підступають сльози. Пітер простягнув дівчині ксерокопію архівного документа.

«Константинополь. 1 березня. 1923 рік. Перший день весни. Герочка вже не підводиться, засліп. Зранку позичила трохи пшонних крупів у графині Д., годувала Герочку. Сонце блиснуло, і здалося, що він мене бачить. Я спитала: “Ви бачите мене, Германе Валеріановичу?” Він заплющив сліпі очі й відповів: “Бачу... І милуюся...” Більшої нагороди від долі мені й не треба. Графиня Д., у якої ми винаймаємо кімнату, висловила обурення з приводу того, що я сплю з хворим Герочкою в одному ліжку. “Це — негігієнічно! — сказала вона. — Ви могли би спати на лаві в коридорі!” Я відповіла, що присяглася перед Богом бути з чоловіком разом у горі і в радості. Кожного вечора я лягаю поряд із Герочкою, обіймаю його і молюся, щоби Господь забрав його біль, та не забирав його життя...»

- А що стало з Пелагеєю? — не чуючи свого голосу, спитала Мар'яна.

— Про її подальшу долю нічого невідомо, — відповів Пітер.

...Дощової осені року 1925-го після сильного шторму, який тиждень поспіль не дозволяв суднам пристати до порту, турецькі рибалки побачили посеред хвиль тіло мертвої жінки, та вирішили не ризикувати: відштовхнули багром подалі від човна — риби більше буде! А константинопольські безхатьки все кумекали: куди ж поділася сумна виснажена чужинка, яка протягом кількох років щодня стояла на пірсі, зустрічаючи кожен пароплав, що прибував до Константинополя...

Мар'яну накрило холодною, як горе, хвилею.

— А Ольгу які біди спіткали?...

Четверте коліно. Наум і Ольга. Прадід і прабабця.

Усе своє недовге трагічне життя Ольга Ланська рятувалася одним-єдиним спогадом із дитинства: Різдво 1917 року, їй скоро сім років, тато вважає її вже дорослою і розумною дівчинкою. Веде просторою вітальнею до пухнастої ялинки.

— А що тут у нас, Олечко? — усміхається в бороду.

— Скрипка! — Оля не вірить очам. Справжня скрипка, про яку вона так мріяла! Матінка намагалася виглядати суворою, завжди застерігала: ще зарано, донечко. Спочатку маємо опанувати гру на фортепіано.

— То так нудно, так... нецікаво! — Оля слухняно виконувала гами, та мріяла лише про скрипку.

Щастя, як скрипкова струна, обірвалося того ж 1917 ро ку. Дні стали похмурими, батьки розгубленими, обіди сумними і голодними. І тільки татів двоюрідній брат дядечко Юрій Берн виглядав рішучо.

— Ми не дамо зруйнувати все, що побудували за ці роки!

— Маємо не поспішати. Придивитися, — відповідав вдумливий тато.

Два з половиною роки страху, війни, голоду і горя.

— Збираємося, любі мої... - сказав тато влітку 1920-го.

З сім'єю Юрія Берна — його дружиною і 15-річним сином Віктором — тікали до Криму восени 1920-го, щоби встигнути на один із пароплавів, якими барон Врангель вивозив до Константинополя рештки своєї армії, членів їхніх сімей, прихоплював цивільних...

Крим. Натопн несе до пароплава тата, маму, десятирічну Олю, сім'ю дядечка Юрія Берна. Олю відтісняють, дядько Юрій підхоплює її на руки. «Не зупиняйтеся!» — кричить татові й мамі, які намагаються повернути назад, до своєї доньки. Людська хвиля викидає їх на палубу пароплава.

— Матінко! Матінко! — захлинається Оля.

— Ми вас наздоженемо! Ми збережемо Оленьку! — кричить дядечко Юрій татові...

Корабель відходить, Оля тремтить біля дядечка.

— Матінко, матінко... — все повторює.

За два тижні пароплави закінчуються разом із безнадійними спробами Юрія Берна пробити сім'ї шлях на палубу.

— До Болгарії через Одесу спробуємо потрапити, — дядечко не здається.

...Юрія Берна, дружину і п'ятнадцятирічного сина розстріляє червоний патруль під Одесою навесні 1921 року.

— А малу нащо лишив? — спитав командир загону, коли патруль повернувся в табір із німою від жаху Олею.

— Бо мала! — відповів конопатий хлопець у м'якому фетровому капелюсі дядечка Юрія, який тільки і встиг вихопити, коли товариші по зброї роздирали на шмаття валізи мертвих Бернів.

- І куди її?

Літо 1921 року. Притулок для сиріт у Харкові. Закам'яніла Оля стоїть посеред виховної кімнати перед двома десятками дівчаток в однакових сірих суكونьках. Між ними — провалля, безодня. По тій

безодні вільно проходить вихователька Марія Іванівна, яку директор у себе в кабінеті називає Нюркою і зачинається з нею, не достукаєшся.

— Ланська! Повторюй! Я...

— Я... — шепоче Оля.

— ...Донька буржуїв, ворогів радянської влади!

— Тато був архітектором... — на очах сльози. То повторюється щотижня. Оля знає наслідки: як не повторювати за Марією Іванівною слово в слово, вечері не буде, а на завтра туалети в притулку митиме не прибиральниця баба Люба, а Оля Ланська.

— Повторюй! Я — донька буржуїв, які пили кров трудового народу!

— Тато будував...

— Ланська! Ти несвідома! Тебе треба покарати! — кричить із ряду дівчаток завзята Галька Онопрієнко. — І прізвище в тебе буржуазне! Хто за те, щоби змінити Ланській прізвище?!

— Хай Ланськовою буде, — киває Марія Іванівна. — А ще краще — Ланцюговою.

— Я — Ланська... — шепоче Оля крізь сльози.

Зате ніяких тобі піонерів, комсомолів, за сім років — довідка про вперту несвідомість і направлення на завод «Світло шахтаря» з приписом: рекомендуємо взяти ученицею в ремонтний цех.

— Ланська? Прізвище якесь... підозріле, — 18-річну Олю зустрічає бригадир і секретарка комсомольської організації цеху Дуся Нечай. — Нічого, ми з тебе викуємо справжню радянську жінку! — обіцяє, веде цехом. — Прибиратимеш двічі на день — вранці і ввечері. Картки на пайки у мене отримуватимеш.

— Мене взяли ученицею. Я хочу навчатися.

— От і навчишся прибирати спочатку, — незадоволено супиться Дуся. — Жити є де?

— Ні... Я сирота.

— А мені казали — з буржуїв.

— Сирота, — Оля врешті знаходить безпечний компроміс.

— Батьків пам'ятаєш?

— Ні...

— Добре. Випишу тобі койко-місце в гуртожитку.

Навпроти гуртожитку — експропрійований будинок купця Самійлова, в якому радянська влада розмістила музичну школу для

дітей і дорослих. Удосвіта Оля мчить на завод, щоби до початку робочого дня прибрати ремонтний цех. Повернутися слід до 16.00, щоби між першою і другою зміною знову драїти й драїти, та до 16.00 Оля може слухати музику, що лунає з відчинених вікон музичної школи.

— Що це?! — за рік Дуся Нечай здивовано роздивляється заяву прибиральниці Олі Ланської, читає: — Прошу перевести мене в учні слюсаря.

— Дуже прошу! Хочу... підвищувати кваліфікацію, щоби бути корисною радянській батьківщині!

— Молодець! — Дуся не відчуває підступу. Підмахує заяву. Веде Олю до слюсарного верстата, в якому колупається старий слюсар. Його всі кличуть просто Петровичем.

— Ти кого мені привела, га? Я в тебе учня просив, а ти мені дівку підсунула! — гарячкує старий.

— У нас рівність жінок і чоловіків! — заявляє Дуся. — Працюй, Петровичу! Маєш зробити з учениці справжнього слюсаря!

— Тьху ти! — Петрович плюється, чухає потилицю, та роздивляється Олю без гніву.

— От і нащо ти тут? — питає дівчину.

— Хочу ввечері до музичної школи ходити, — признається Оля.

До музичної школи приймали виключно комсомольців.

— Спочатку підвищити свою політичну грамотність і свідомість! — суворо пояснює директор музичної школи. — А на баяні... ще встигнете! Коли принесете комсомольський квиток і рекомендації товаришів по роботі.

— Я... на скрипці хотіла...

— На скрипках тільки цигани грають! Ми групу скрипки скоротили як буржуазну й чужу для масових заходів трудящих. Наше завдання — підняти на новий рівень трубу, барабан, всі мідні духові...

Але скрипка звучала. Оля чула! Вечорами, коли біля музичної школи ставало порожньо і тихо, з підвального приміщення, в якому розташовувалася котельня, іноді звучала скрипка. Оля завмирала неподалік, усміхалася — в житті з'явилося світле диво. Воно допомагало пережити голод, важку виснажливу працю, лайки і сварки сусідок у гуртожитку, безкінечні комсомольські збори, паради, спортивні змагання і здачу норм ГТО, у яких несвідома Оля Ланська мала брати обов'язкову участь.

Узимку 1933-го голод косив людей тисячами. Слюсарка Оля Ланська не вгасла тільки завдяки сухарям і вареним бурякам, які звідкілясь потайки приносив їй старий слюсар Петрович. А скрипка... замовкла.

Оля помітила те в лютому, коли морози взялися допомагати голодним дням знищувати життя. Тягнула ноги до музичної школи, довго стояла поряд, та з котельні — німота. З тиждень протрималася. Потім винесла з цеху фомку й пізно ввечері виламала нею замок на дверях чорного входу. Йшла в темряві, навпомацки, намагалася знайти вхід до підвального приміщення. Врешті помітила сходи, що вели долу. Спустилася...

У котельні біля купи дров і вугілля коптів, ледь миготів шматочок мотузки, змочений у собачому жиру. Оля і сама би таку саморобну свічку зробила, аби знала, де собачого жиру взяти. У світлі слабкого вогника поряд із дровами Оля побачила лежак, збитий зі звичайних дощок. На ньому примостився худючий чоловік років сорока з хвилястим чорним волоссям, проваленими щоками і горбатим довгим носом, дихав важко. А на ящику поряд лежав футляр від скрипки.

— Вам треба поїсти! — Оля допомогла чоловікові сісти на лежак, дістала заповітний шматок вареного буряка, який приніс Петрович, простягнула чоловікові. - Їжте, прошу.

— А ви? — чоловік геть заслаб, ледь держав у тремтячих руках варений буряк, дивився на нього, як на диво.

— Я зі «Світла шахтаря», нас на заводі трохи підгодовують. Навіть лишається... — розхвилювалася. Дивилася чоловікові в глибокі карі очі. — Прошу, поїжте.

Чоловік кивнув слабко, жадібно проковтнув їжу, знітився.

— Вибачте... Голод позбавляє всього людського. Мені соромно...

— Ви так розмовляєте... Ніби з мого дитинства, — Оля закліпала повіками, тільки би не розплакатися. — Чому ви тут?

— Працюю в котельній після того, як закрили клас скрипки в школі. Тут і живу.

— Ви... скрипаль?

— Наум Озер, — прошепотів чоловік. — Двадцять років тому мені пророкували світову славу.

— Ольга... Ольга Ланська! — усміхнулася. — Я слухаю вашу музику! Я і прийшла тому, що ваша скрипка перестала звучати.

— Бережу сили для вугілля і дров, — сумно відповів Наум. — Якщо я втрачу цю роботу, іншої не знайду. Мене вважали надто дрібним гвинтиком, без якого можна обійтися при побудові соціалізму.

Оля Ланська зі щирим захопленням торкнулася Наумової руки.

— Ви — найважливіша людина! Ваша музика допомагає мені дихати.

— Я обов'язково зіграю для вас, — слабкий Наум розчулився, задихав важко, стримуючи сльози.

Від того дня в житті Олі Ланської з'явилося світло. І радість. Ділила навпіл пайок, який отримувала на заводі, підкріплювала його дарами добросердечного Петровича, пізно ввечері пробиралася до котельні музичної школи, де на неї чекав Наум. Злиденними Олиними наїдками до весни трохи оклигав. Зустрічав з блиском у глибоких карих очах. Стискав Оліні руки вдячно.

— Ви рятували мені життя, — шепотів.

— Ви мене рятували, Науме! — не зводила з нього очей.

Почуття не могли не прокинутися поміж двох самотніх, нещасних. Голодомор продовжував забирати людські життя, а Оля Ланська розцвіла. Руки орудують на слюсарному верстаті, у голові — музика. Тільки би вечір скоріш! Тільки би — до Наума! До тихих звуків скрипки, до ніжних Наумових рук. Улітку 1933-го заарештували дружину старого слюсаря Петровича: кухарка дитячого будинку тягала додому сухарі й буряки, призначені для дітей. Петровича звільнили, бо хтось бачив, як він їв варений буряк у цеху. Оля перелякалася, зачאיлася, та всередині вже прокинулося нове життя.

— Науме, я вагітна! — призналася скрипалю.

Наумові очі стали ще більшими і скорботнішими. Приклав долоні з тонкими довгими пальцями до Олиних щок, зазирнув у очі.

— Як же ми рятуємо нашу дитину? Їдь! Їдь звідси, Оленько.

— Куди? Усюди голод! Без заводу не виживу. І без тебе, Науме...

На цій трагічній ноті й завершилася історія кохання Ольги Ланської і Наума Озера, бо до котельні увірвався директор школи з двома дужими міліціантами.

— Розпуста! Содом і Гоморра у вигляді антирадянських аморальних статевих стосунків без відповідного штампу прямо на робочому місці! — верещав. Підскочив до Наума. — Ах ти, жиденя невдячне! Я тобі... абсолютно непотрібному трудящим масам

елементу дав справжню чоловічу роботу... Щоби ти зміцнював тіло! І дух! А ти курв сюди скрипочкою своєю зазиваєш?! А я стежив за тобою! От і вивів на чисту воду.

— Не смій зневажати мою Ольгу! — раптом тихо і гнівно мовив Наум. — Вибачся, пес паршивий!

— Що ти сказав, жид?! — директор почервонів як варений буряк. — Це ти мені?! Директору?! Переможцю першого міжгалузевого зльоту баяністів?! — до міліціантів: — В'яжіть ворога народу! І цю... курву його теж! У змові вони! У мене це... слух музичний! Я чув, як вони планували школу підпалити!

Більше Ольга Ланська ніколи не бачила Наума Озера. Саму її три доби протримали в міліцейському відділку без води та їжі, а потім привели до кабінету начальника, де на Ольгу вже чекала Дуся Нечай.

— Зі мною підеш, Ланська! — заявила Дуся Нечай. — Проведемо партійні й комсомольські збори, засудимо тебе як ворожий елемент, що прокрався в лави чесних будівників комунізму і соціалізму!

— Соціалізму і комунізму, — прошепотіла виснажена згорьована Оля.

— От сука! — обурилася Дуся.

Олю затаврували комуністи і комсомольці заводу «Світло шахтаря», вигнали з роботи і гуртожитку, та не заарештували. Іди, куди хочеш, жидівська підстилка! Вагітна Оля пішла до єдиного місця, де після розлуки з батьками колись мала дах над головою, — до сиротинцю.

На місці старого директора сиділа незнайома сива жінка.

— Дайте хоч якусь роботу, дозвольте в притулку хоч на підлозі спати, — благала Оля.

Може, директорка і сама горя ложкою наїлася, бо зглянулася: вагітна Оля отримала куток біля кухні, де могла спати вночі, а вдень ялозила шваброю підлогу притулку за тарілку каші. Не зважала: всередині зростало нове життя.

— Моє дитячко... Усе стерплю заради тебе, — гладила живіт, наспівувала. — Так тато твій грав... Слухай, моє сонечко.

Навесні 1934 року жилава акушерка пологового будинку Галина Онопрієнко допомагала літньому лікарю приймати пологи у виснаженій Ольги Ланської. Упізнала вражину буржуйську, з якою в притулку була, та взнаки не дала. Після кількогодінних важких пологів

Ольга врешті народила хлопчика. Маля поклали на столик для обмірів і зважування.

— Вітаю, у вас син, — чемно-чергово повідомив стомлений лікар, пішов до дверей, озирнувся. — Галю! Запиши все, що слід.

— Зроблю! — слухняно відповіла акушерка.

Лікар вийшов. Галина підійшла до напівпритомної Ольги.

— Упізнаєш?

— Галя?... Онопрієнко? — прошепотіла Ольга.

— Дівчата наші казали — ти, буржуйська хвойда, з жидом смердючим сплуталася. Бачу, не брехали. Як батька дитини звати?

— Нащо тобі?

— Записати маю.

— Наум... Озер...

— Значить, жиденя Озеровим виродком буде? — вишкірилася тупувата Галина.

Ольга завмерла. Заплющила очі...

— Озеровим... Петром.

— Так і запишемо. Хлопчик. Озеров. Зріст — 52 см, вага — 2 кг 600 г.

— Петро Озеров.

— Не заважай! Батьки... Наум Озер і Ольга Ланська. Ти ж Ланська?

— Ланська...

— Недовго тобі своїми брудними чоботами чисту радянську землю топтати, Ланська! Винищимо всіх тарганів буржуйських!

Наврочила, підла! За півроку Ольга Ланська померла від тифу на руках сивої директорки сиротинця, залишила по собі маленьку дитинку й довідку з пологового будинку, де чорним по білому записано: хлопчик, Озеров, зріст — 52 см, вага — 2 кг 600 г.

— Яку національність писати? — спитали в тодішньому рагсі в сивої директорки, яка залишила дитину біля себе.

— Певно, росіянин, раз Озеров, — відповіла та.

— А ім'я йому яке?

— Мати Петром назвала...

— А батька як звали?

Сива директорка замислилася на мить.

— Не знаю... Мати його заміжньою не була. Померла бідаха. Пишіть — Іванович. Іван у всякому роді є. Я, наприклад, теж Іванівна.

Мар'яна перебирає ксерокопії архівних документів.

— Оце і все, що вдалося знайти про життя Ольги?

— Немало. Є запис у реєстровій книзі церкви про хрещення. Тут, у Києві. Є виписка зі справи сиротинця в Харкові про перебування там Ольги. Є архівні матеріали з заводу «Світло шахтаря», та найголовне — ми знайшли цей безцінний запис із пологового будинку. Там змінилося прізвище! З Озера на Озерова. Певно, малограмотна медичка писала, та добре, що зробила позначку про батьків, а то би ми Озерів шукали й досі...

— Що сталося з Наумом? — Мар'яні тепер стає страшно так, як єврейському скрипалеві колись...

— Помер у харківській в'язниці в 1940 році.

— Ольга знала про це?

— Ольга померла за п'ять років до того.

— А Наум... Наум знав, що її вже нема?

Пітер розуміє Мар'янин біль. Мовчить. Лиш розводить руками: такі часи були...

У кімнаті зависає тиша.

— Я... пам'ятаю діда Петра, — шепоче Мар'яна. — Тільки він був не Наумович — Іванович. І казав, що його маму звали Лідією, а тата... Ну, ясно — Іваном.

П'яте коліно. Петро і Віра. Дід і бабця.

Полтавчанка Лідія Іванівна Скороход посивіла в дев'ять років. Її, малу, в семирічному віці, безземельні батьки-бідахи віддали на три роки в найми — в Кишинів, до взуттєвої майстерні пана Менахема Майзеля. Отримали від пані Двойри Майзель гроші за дитину, та й забули про неї. А пишна пані Двойра, яка мала трьох дорослих синів у Варшаві, прикипіла до наймички.

— Менахем, у нас є донька, — сказала чоловікові.

Сивий пан із вічним гвіздком за щокою усміхнувся: аби тобі радість, Двойро. Пані дівчинку не те, щоби балувала, — всього навчала, як турботлива мати. І як олію зекономити, коли рибу смажиш, і як файно фартушок зав'язати, щоби бант, як накрохмалений, стирчав, і грамоти, і як гроші рахувати. І на піаніно. За рік затуркане дівча вже і читало, і бринькало на інструменті, а

пан Майзель власноруч обвів спеціальним олівцем малу ніжку і змайстрував Лідочці справжні чобітки зі свинячої шкіри, яких у дівчинки до того ніколи не було.

Ще за рік уже без Двойри бігала до м'ясника-румуну по м'ясо. І годі було м'ясникові навіть спробувати обдурити: і вагу до грама перевірить, і гроші сто разів перерахує, і наперед скаже, скільки решти румун має дати.

— От жиди кляті! — тихо лаявся румун дівчинці вслід.

Узимку 1903-го Лідочці виповнилося 9 роцків. Пані Двойра спекла пиріг із рибою, а пан Майзель усе супився.

— Ой, не зітхай, Менахеме, бо мені серце в п'яти, — сердито наказала пані Двойра.

— До Дубоссар близько, — сумно відказав пан Майзель.

— До Дубоссар далеко! — розсердилася пані Двойра.

Наступного дня в м'ясній крамниці румун кинув на прилавок яловичу вирітку, вишкірився до Лідочки:

— Крові православної напилися, жиди пархаті, яловичиною заїсти хочете, — та з рештою не обманув. А ще за кілька днів Лідочка почула, як баби на базарі аж плюються, так схвильовано теревенять: у Дубоссарах євреї православногo хлопчика невинного вбили й усю кров із дитини в кухоль зібрали, бо ритуал у них такий — не вийде справжньої маці без крові християнської. Про це навіть у газеті «Бесарабець» написали, а газети не брешуть!

Нажахана, тремтяча — Ліда сунула до Майзелевої майстерні: святий Боже, врятуй. Не дай Менахему з Двойрою мене вбити.

Двойра гостре око мала. Одразу побачила: наймичка ледь на ногах тримається.

— Газети читала? — спитала сердито. — Чи пліток на базарі наслухалася?!

— Не читала, не слухала...

Двойра лиш головою захитала.

— До батьків повертайся! Мені така помічниця не потрібна, що в неї коліна трусяться, очі тільки в підлогу дивляться, а язик брехливий!

— Вибачте, пані, але ж люди... І газети...

— Май свою голову на плечах, дівчино! І пам'ятай: хто не має сумнівів, той не має голови! — ще більше розсердилася пані Двойра, і навіть дістала торбу, аби Лідине добро скласти й за двері

виставити, та з майстерні до житлової частини будинку увійшов пан Майзель. Побачив зарьовану Ліду, що все товкла: «Вибачте, пані Двойро!», руками розвів:

— Дитина ж...

Пані Двойра роздратовано торбу віджбурнула: добре, хай лишається! Та з того дня мовчазною стала, настороженою. До піаніно не підходила, все прислухалася. А Ліда їй собі підслуховувала Майзелеві розмови. Двойра вмовляла пана Майзеля їхати до синів у Варшаву, Менахем усе відкладав: треба ж за доброю ціною майстерню продати, дім, запаси шкіри, дерев'яні копили, інструмент...

— Святий Боже! Зроби так, щоби Майзелі до Варшави не поїхали, бо вони ж мене з собою не візьмуть, а мені більше ні в кого не буде так добре, як у них! Хай залишаються...

Вимолила. До весни Майзелі не встигли завершити й половини справ. 7 квітня 1903 року Кишинів захлинувся кров'ю — добропорядні християни громили юдеїв: вбивали, різали, мордували, руйнували будинки, крамниці, майстерні...

Двойру і Менахема Майзелів забили чоботами на подвір'ї перед майстернею на очах у Ліди. М'ясник-румун найбільше старався. У той день мала посивіла за годину і назавжди зненавиділа м'ясників. Усі вони до одного здавалися Ліді уособленням грубих нищих багатіїв, у голові власний аргумент: багатії їдять м'ясо, відбирають у бідних і жеруть, жеруть...

Тож не дивно, що до 1917 року Лідочка Скороход уже була завзятою партійкою з кількома строками ув'язнення за політичну агітацію та участь у бойових групах революціонерів. Після встановлення радянської влади теж проявила себе перспективним свідомим товаришем, тому кар'єрна драбина розстелилася рівною доріжкою: в Громадянську ордену від самого Будьонного отримала, після війни на півдні партійні лави укріплювала. Без сумнівів, без... голови. Яке кохання? Яке особисте життя? Не час! Маємо побудувати щастя для всього трудового народу! Опісля півдня партія кинула Ліду контролювати освіту на рідній Полтавщині, і от там, на міжрайонному зльоті вчителів, побачила... румуна-м'ясника. Постарів, та й Ліда не помолодшала. Не впізнав бідну наймичку з Кишинева. Засідав у президії, супив брови, дивився в зал сердито. Після

зльоту Ліда написала анонімку в НКВС. Просила органи перевірити особу румуна. Та з'ясувалося, що румун сам у НКВС у районних начальниках. Ліду викликали до обкому партії, виписали догану за оббріхування вірних партійців й у віці 40 років відправили в почесне вигнання — дитячий притулок у Харкові очолювати.

Тут і перетнулися біднячка Ліда Скороход і колишня графиня Ольга Ланська. Коли Ольга вже геть заслабла, тільки про одне просила сиву директорку:

— Тільки сина мого в сиротинець не віддавайте... Не люблять там таких, як ми...

— Яких?

— З колишніх... І євреїв, — прошепотіла Ольга. — І прізвище... Боюся, щоби люди його справжню кров не узнали... І зневажити права не маю. І що вчинити — не відаю. Не Озеров синочок... Озер... Петро Наумович Озер.

— Я правильно зроблю, — завірила сива директорка, і коли Петрик, якого самотня комуністка так і залишила біля себе, підріс, так розтлумачила хлопцеві його родовід: — Тато твій — Іван Озеров, був комуністом і героєм, хоробрим танкістом, загинув у 1939 році на Халхін-Голі.

— Чому ти не Озерова, а Скороход, мамо? — питало маля.

— Бо ми з твоїм татом не встигли одружитися, а просто так у нашій країні прізвищ не міняють. Свої бережуть. От і ти своє не зганьби.

У 1953-му помер Сталін, партійці згадали про стару бойову товаришку, яка свого часу освітою керувала... Товарищі на той час уже 60 виповнилося, та від запрошення переїхати до Києва й очолити державне видавництво не відмовилася. Тож зі служби в армійських лавах танкіст Петро Озеров повернувся до матері вже не в Харків, а в Київ. Дивувався, радів: нове життя! Каштани, гори, квартира на три кімнати в центрі, машина службова матір на роботу — з роботи возить, університет поряд, а Петро ж саме тут навчатися мріяв. На філологічному.

У 1955-му став студентом. На третьому курсі закохався в корінну киянку, однокурсницю Вірочку, — однаково любили поезію Франка, — у 1958-му розписалися потайки від батьків, бо Петро сказав:

— Можу чекати на тебе, хоч усе життя, а можемо вже завтра розписатися, бо одного не змінити: ти — моя жінка, Віро!

Півроку молодята жили кожен у своїх батьків, бо все не насмілювалися признатися, аж поки Лідія Іванівна не знайшла посеред паперів сина свідоцтво про одруження. Не кричала, ногами не тупотіла. Глянула на Петра суворо:

- І нащо мені такий син? Коліна трусяться, очі в підлогу дивляться, а язик брехливий!

— Вибач, мамо! — схвильовано відповів Петро. — Присягаюся! Більше жодного разу в житті не збрешу! — на матір глянув. — Можна я вас із Вірою познайомлю?

— Перевозь її до нас завтра ж! — сердито відповіла сива мати. — А сьогодні кімнатами поміняємося. Я вам свою, більшу, віддам, а сама у твою, Петре.

У 1960 році Вірочка Озерова народила хлопчика, якого назвали Валентином. Лідія Іванівна побавилася з онучком лише 5 років, померла в 71 рік, так і не відкривши Петрові таємницю його крові. «А нащо? — переконувала сама себе. — Їм же всім завжди жиди у всьому винуваті».

Петро і Віра майже все життя прожили в її трикімнатній квартирі в центрі столиці. По закінченні університету попрацювали в школі, взялися до наукової роботи, захистили кандидатські: Віра аналізувала філософські світогляди в творчості Сквороди, Петро — вплив любовної лірики Франка на поетів-ліриків радянської доби.

— Кому це зараз цікаво, Озеров?... — тільки і знизала плечиками методистка на кафедрі української літератури. — На Франкові кар'єри не зробіте, а з Маяковським, приміром, чи вивченням стилістики праць Леніна могли би давно в Москві жити.

— Сам не знаю, — усміхнувся Петро. — Притягує...

До розвалу Радянського Союзу завзяті поціновувачі поезії викладали українську літературу в київських вишах, зібрали велику бібліотеку, а статків не нажили. Невеликі кошти в Ощадбанку пішли прахом, тож після виходу на пенсію бідували разом з усіма, а як синові вкрай припекло, продали квартиру в центрі, віддали Валентинові майже всі гроші, а на решту купили хату в Дорошівці, де й померли...

- Шкода, що дідусь ніколи не дізнається: він повернувся туди, звідки його корені, - сумно усміхнулася Мар'яна. — Що він Дорош... І

Озер...

— Коліно шосте, — Пітер вказав на генеалогічне дерево. — Твої мама і тато, Мар'яно.

— Не треба... Знаю. Сьоме... то я?

Пітер кивнув, Стороженко усміхнувся.

— Час для шампанського, бо розплутали неймовірно цікаву справу!

Мар'яна задумалася.

— Значить... Ярко Дорош... мій родич?

— Ми перевіряли цю лінію, — відповів Стороженко, — і навіть шукали його про всяк випадок, бо ще невідомо, які вимоги нам висуне заповіт. Але...

— Що? — напружилася Мар'яна.

— Кажуть, він загинув на Майдані...

Пітер закусив губу, увіп'явся поглядом у папери на столі.

— Думаю... Доцільніше сконцентруватися на подальших кроках, які слід зробити Мар'яні.

— Хіба тепер мені просто не віддадуть спадок? — здивувалася.

Розділ 10

Заповіт

Перпетуя підстрахувалася. Згідно з пунктом першим її розпоряджень щодо скрині із золотом, спадкоємець спершу в присутності «добропорядних свідків, стряпчих прямого нащадка Яреми Дороша в сьомому коліні та довіреної особи “Банку Монреалю”» мав прочитати її листа, ознайомити з його змістом усіх присутніх задля того, аби ті допомогли спадкоємцеві здійснити подальші необхідні кроки для отримання спадку й відсотків, щодо яких були окремі настанови.

— Ми вже сповістили банк, — пояснив Пітер. — За кілька днів його представник із відповідними підтверджувальними паперами буде в Києві, твій «стряпчий», Мар’яно, — ін’юрколегія, моя адвокатська контора юридично підтримує «Банк Монреалю». Тож зможемо рухатися далі. — Пітер замовк, потьмянів. — Поговоримо?... Якщо ти не проти?...

...У напівпорожній кав’ярні пахне ваніллю і кмином. Поля приклала долоні до чашки з гарячою кавою, і хоч на вулиці пече, гріється, ніби навіки на Майдані замерзла. Мар’яна колотить цукор, косує на подругу з тривогою. Пітер знічено тре лоба, наче від того на язик вискочить правильне слово й він таки зможе пояснити... Хай і при Полі.

— Тут охорони немає, - раптом каже Мар’яна. — Хотинський може увірватися.

— Ти багата? — ніби не чуючи Мар’яниних тривог, питає Поля. — Грошей скільки?

— Не знаю... — Мар’яна дивиться на Пітера.

— Остаточна цифра — це конфіденційна інформація банку, — відповідає Пітер.

— Тисячі?

— Думаю, мільйони.

Поля усміхається, відсorbує з чашки.

— Хлопцям на Донбас буде! — повідомляє Мар'яні. — Ти ж даси?

— Звісно... — Мар'яна все дивиться на входні двері кав'ярні, та біля них лише приبلудний кіт чухає спину.

— Поки Мар'яна отримає спадок, війна на Донбасі завершиться, — оптимістично завіряє Пітер.

Поля хоче вірити.

— То круто. Значить, за місяць-два...

— Коли ви дізналися... про мене? — Мар'яна дивиться Пітерові в очі. — Хочь правди... І Поля — не зайва!

— Мар'яна мені навіть дитину свою виносити довірить, — підтверджує Поля.

Пітер усміхається знічено і розгублено.

— Ще взимку... То був такий прорив.

— Хотинський як дізнався?

— Я сам йому розповів, що знайшов сліди Валеріана у Варшаві. Зрадів дуже...

— А Озери?

— Мусь, ти єврейка? — не втримується Поля.

— Певно, жидобандерівка. Так нас тепер називають, — Мар'яна дивиться на Пітера.

— Коли справа дійшла до Озерів, ін'юрколегія підключилася, — пояснює той. — Харківські архівісти допомогли. Я не знав... Майдан... Розумієш? А Хотинський пішов паралельно з ін'юрколегією. Вони дізналися: хтось займається несанкціонованими пошуками, та було пізно. Він уже вирахував... — Пітер замовкає, зиркає на Мар'яну пригнічено. — Не вір йому.

— Я й тобі мало вірю, — напружено відповідає Мар'яна. — Як ви знайшли мене в Дорошівці? Ти! Хотинський... Ми нікому не плакалися, не хвалилися.

— Поля... — відповідає Пітер.

Мар'яна не вірить. Дивиться на Полю приголомшено.

— Ти?

— Мусь, ти здуріла? Та ніколи!

— Вибач, але ти тоді була... трохи нетвереза, — пояснює Пітер Полі. — Розповіла, що Мар'яна хворіє, що кличе тебе до Дорошівки. Певно, Хотинський так само через тебе дізнався. Не знаю. Ми... не спілкуємося.

Мар'яна усміхається сумно.

— А... Ярको? Ярка... за що?

Пітер розгублено кліпає повіками, витирає піт з лоба.

— Хотинський... знайшов його на Майдані. Пропонував гроші...

— За що?

— Щоби Ярослав більше ніколи не виникав у твоєму житті. Перестрахуватися хотів, бо раніше навідувався до комуналки на Рибальському... Там йому розповіли, що ти... І Ярко... Що ви — пара нібито. А Ярко... Він — дивний! Сказав: Мар'яна — моя жінка. Хоч убийте. Хотинський... — Пітер дивиться на Мар'яну ошелешено. — Ти знала?

Мар'яна кидає на Полю швидкий погляд, та Поля — твереза. Мовчить. Мар'яні до сказу сильно хочеться лупасити Пітера по голові й утовкмачувати: «А ти думав, товаришуватимеш із покидьком і чистим залишишся? А?!» «А сама?...» — констатує гірко.

Напружену тишу розриває дзвінок мобільного. Мар'яна чує мамин голос.

— Мар'яно! — відчайдушно ридає Ада. — Якщо ти сьогодні ж не повернешся до Дорошівки, він уб'є тата!

— Я вже в маршрутці! — хриплим від жаху, чужим голосом відповідає Мар'яна.

Пітер так нічого й не зрозумів, коли після телефонного дзвінка Мар'яна раптом зірвалася, стрімголов побігла до дверей. Поля — услід.

— Я покохав мрію... — прошепотів. — Вона ніколи не пробачить...

Скільки маршрутка трусилася трасою, стільки Мар'яна кліпала повіками — вчепилася в сидіння, змушувала себе дихати, недвижно дивилася вперед і все: кліп-кліп-кліп...

— Нащо ти зі мною поїхала? — спитала Поля, коли за сто кілометрів від Києва вийшли біля обмальованої зупинки, ще два кілометри ґрунтіркою пиляти.

— Сама запрошувала.

— Не час.

— Мусь, що сталося?!

— Не знаю... — попереду дахи, Мар'яна засапується від швидкої ходи. — Але ти за мною не йди... За огорожею почекай... Гукну.

Поля сумирно завмирає під вишнею неподалік міцної, обкладеної цеглою хати Озерових. Мар'яна штовхає хвіртку. Ноги не несуть...

— Мамо! — двір німий. У тіні під бузком «ауді» Хотинського. Покидьок... Та начхати!

— Мамо! — розчахує вхідні двері.

— Мамо... — вривається до вітальні, клякне.

Посеред кімнати на інвалідному візку — тато. Дихає важко, навколо шиї мотузка. Над ним стоїть Хотинський, тримає в одній руці кінець мотузки, у другій — ніж... Мар'яна знає той ніж: невеликий, гострючий — баба Ната ним курку одним ударом навпіл... Похмура, як чорна хмара, баба Ната сидить на дивані разом із тремтячою Аїдою, не зводить лютих очей із Хотинського.

— Мар'яночко! Привіт! — мстиво цідить Хотинський. — Думала, я бігатиму за тобою?! А, ні! Ти до мене прибїгла!

— Тата відпусти... — Мар'яну теліпає. — Ходімо надвір, поговоримо...

— Ні, ні, золотце! У сім'ї немає секретів одне від одного. З цієї кімнати ніхто не вийде, поки ми з тобою не досягнемо консенсусу.

— Ну... Кажі... Я на все згодна!

— Одразу би так, а то — маячня! — змусила мене пхатися до цієї Сракожопівки!

— Можеш повертатися! Повторюю: я згодна!

— Ні, золотце, мені твоїх слів мало. Спочатку підпишеш нашу з тобою шлюбну угоду!

— Доню, біжи... — тихо хрипить тато.

Хотинський смикає за мотузку — Валя хапає ротом повітря, притискає руки до грудей, втрачає свідомість. Ада кричить, бабця хижо вишкірюється, Мар'яна кидається до тата, але Хотинський різко виставляє вперед ніж.

— Стояти!

Трохи послаблює мотузку, та Валина голова так і висить безвільно.

— Якщо тато помре, я тебе зарию, сволото! — кричить Мар'яна.

— Серце! Пігулки треба! — плаче Аїда.

— Несіть пігулки! — киває Хотинський.

Аїда вибігає до спальні, Мар'яна за нею: де ті пігулки?! Скорше, мамо!

Баба Ната опускає голову, затуляє лице руками.

— Нічого тобі не допоможе... Ніякі гроші, ніяка охорона... Ніде не сховаєшся, падло. Я тебе і в норі кротячій знайду.

Хотинський регоче нервово, істерично, — заглохни, стара дурепо! — тому не чує, як за його спиною з'являється бліда Поля. У руці молоток.

— Гей! — гукає.

Хотинський озирається, баба Ната підводить голову. Хотинський не встигає відсахнутися настільки, щоби уникнути удару. Лиш смикається, тому замість грудей молоток б'є в живіт. Хотинський валиться порожнім мішком, скручується.

— Правильно? — Поля тремтить, дивиться на бабу Нату.

— Ні! — баба Ната підхоплюється, вириває молоток із Полиних рук, старанно витирає ручку краєм кофтини, б'є Хотинського в пах. Озирається до Полі. — Отак правильно! Молоток мій! Цю падлу я скалічила!

— Що ви таке кажете? — Поля — медсестра. Уже біля напівпритомного Валі. Знімає мотузку з шиї, розстібає комір, щоби дихалося, мацає пульс.

Баба Ната переступає через Хотинського.

— Не треба тобі до в'язниці, дитино. Ще й через це лайно! А мене там усі знають... Ніхто не образить, — бабця раптом азартно усміхається Полі. — Ти хто?!

— Мусьчина подруга.

— Як у дім втрапила?

— Спочатку у вікно зазирнула... Потім дім обійшла... Скло зняла з вікна у малій кімнаті. Воно там на самих тонких гвіздках. Залізла... Ну, і... - Поля ляскає Валентина по щоках. — Дядь Валю! Дядь Валю! Агов! Дивіться на мене!

Валя отямлюється, коли Аїда з Мар'яною повертаються з пігулками і водою.

— Валю... — плаче Аїда на плечі в чоловіка.

— Полько... Ти врятувала всю мою сім'ю, — безсило видихає Мар'яна. Сидять на ґанку, курять, як ті дурні, руки трусяться.

— А скількох не змогла, — гірко відповідає Поля.

Мар'яна обіймає подругу, гладить по волоссю.

— А того... збитого льотчика — куди? — питає Поля. — Бо твоя бабця його зв'язала і скотчем рота заліпила. Не буде ж він посеред

вашої гарної хати лежати. Може, посадимо в «ауді» й скинемо з кручі? Красиво... Як у кіно.

— Тут немає круч... Тільки ліси.

Поля усміхається.

— Тут кльово... Мені подобається.

— Отримаю гроші, куплю тобі хату поряд із нашою. Тут повно покинутих.

— А давай погань у покинутій хаті зачинимо.

Від хвіртки — шурхіт.

— До мене його тягніть, — біля хвіртки Кривошиїха стоїть. Темна, стара, а зуби білі, міцні — всі до одного в роті.

— Кривошиїхо! — Поля подається до баби. — Ви ж обіцяли... Як сніг зійде... А вже літо... І ви кудись пропали! Я вас по всьому Майдану шукала! Чекала... Де мені Ігоря шукати?

Кривошиїха брови насупила, на Полю сердито зиркнула.

— Горілки не пий уже!

— Не питиму! Ігор де?!

— Між Калинівкою і Броварами... Як на Київ дивитися, то праворуч — шлагбаум і стежка в ліс... Ти знайдеш.

Полі запаморочилося — хитнулася, та не впала. Заплакала.

— А я так сподівалася... Раптом живий...

— Усі помremo, — спокійно відказала Кривошиїха. — Тільки одні славними, а інші... - на Мар'яну зиркнула. — Того... що у вашій хаті лежить. До мене тягніть, як біди не хочете.

— Бабо Кривошиїхо! — відчайдушно вигукнула Мар'яна у відповідь. — Невже ви ніколи не помиляєтеся?!

— Ніколи...

До ранку в дорошівській хаті Озерових вікна світилися. Схвильований тато, приголомшена Ада, насуплена баба Ната і здивована Поля зачаровано слухали Мар'яну, яка розповідала про кров роду Дорошів.

— Одного ніяк втямити не можу, — подала голос баба Ната, коли під ранок зарьована від власних оповідок, вільних відступів, коментарів і гіпотез Мар'яна згорнула величезний аркуш із генеалогічним деревом, копію якого спеціально для Мар'яни виготовив Пітер.

— Чого ще?! Усе зрозуміло, мамо! — роздратувалася Аїда.

— Ні! Незрозуміло, — пручалася бабця. — От скажіть, якого біса та Перпетуя заповіла купу грошей не своїм нащадкам, не синові, не онукові й далі, аж до сьомого коліна, якщо вже їй таке в голову вбилося... Чому нащадкам чоловікового племінника все віддала? Може, вона прибацаною була?

— А й справді! — здивувалася Поля.

— Ну, хтозна! Може, багатою була, а той Ярема злидарював, — припустила Аїда.

— Ярема багатим був. Багатшим за старого дядька, — відповіла Мар'яна.

— Один біс! — постановила мати. — Головне, Мар'яна тепер не бідуватиме.

— А я би не брала тих грошей! — сказала баба Ната.

— Отакої, мамо! Приїхали! З якої це радості? Онуці щастя не бажаєш? — обурилася Аїда.

— Щастя бажаю, а грошей, що з неба падають, — ні! — відрізала бабця, накинулася на доньку. — Чи забула, що твого Валю через ті гроші нині ледь не вбили? І це ще ми тих грошей в очі не бачили. А що далі буде? Не з нами! З Мар'яною! Подумала?

— Та-а-ак... Дивна історія, — сумно усміхнувся Валя.

Аїда обійняла чоловіка:

— Казкова, неймовірна, чудова історія! Ти — козак, граф, та ще і єврей.

— Думаю, ми просто не знаємо всіх таємниць, — відповів Валя.

— Навряд і визнаємо, — сказала баба Ната.

— Може, Хотинського розколоти? — Поля напружено зиркнула на Мар'яну. — Мусь, давай завтра зранку до Кривошиїхи сходимо. Узнаємо, як наш збитий льотчик, спробуємо у нього дізнатися. Він, як виявляється, багато чого про тебе нарив.

— До Кривошиїхи в хату ніхто не ходить, — мовила Аїда. — Мені Марія розповідала. Хто сунеться — того і жене. «Як зможу допомогти, сама прийду», — відповідає.

Мар'яна витерла сльозу, посуворішала, наче згадка про Хотинського одразу вимагала брати в руки сокиру й бігти до нього з кримінальними намірами.

— Скоро з канадського банку приїдуть. Листа Перпетуї привезуть. Така процедура — маю спочатку прочитати листа з її настановами.

Може, з нього щось зрозумілим стане.

— А я би Хотинського попитала, — наполягала Поля.

— Та які розмови, коли замість яєць яєчня?! — буркнула баба Ната.

Хотинський сховався боєм і ядучим безсиллям, що мордувало сильніше за біль. Стогнав, сичав на твердому дерев'яному тапчані в темній халупці Кривошиїхи, підвестися сил не мав — люто зиркав очима навкруги: де я?! Куди мене притягли? Темні стіни з поїденого дерев'яного бруса, білена піч, трави оберемками, пляшки й банки з якоюсь гидотою, коти під ногами — ходять ліниво, а очі насторожені... Це навіть не Гоголь: збочений етно-Хічкок!

До халупки входить Кривошиїха, подає Хотинському чашку з украй смердючим відваром.

— Пий, як здохнути не хочеш!

— Пішла ти! — жбурляє чашку на підлогу.

Коти вигинають спину, йдуть на Хотинського.

— Дай мій мобільний! — хижо вимагає Хотинський. — Треба викликати «швидку»! І міліцію! Мене ледь не вбили!

— Не допоможуть тобі лікарі й міліція! Я допоможу...

— Дай мобільний, стара потворо! — хрипить од люті. — Бо я тебе голими руками задушу!

Кривошиїха всміхається похмуро.

— Бабі моїй Кривошиїсі грозили, прабабі Кривошиїсі, її прабабі Кривошиїсі, то куди вам... Ми — Сіркової крові, а хто свою кров не ганьбить, тому вона — покров! Захист надійний...

— Щоб ти здохла!

— Сам до ранку сконаєш, як мене не слухатимеш!

— Дай мобільний!

— Головою думай, чоловіче!

Різкий біль скручує думки в правильному напрямку. Хотинський задихається, руки тремтять.

— Дай... твоєї трави!

Кривошиїха киває похмуро, виходить із халупки, наче надворі цілюще джерело з смердючим відваром із землі б'є, за мить повертається з повною чашкою. Хотинський жадібно п'є, відкидається на тапчан. «Дайте мені тільки вибратися... — пульсує зла думка. — Я вас усіх... Усіх!»

— Усіх не подужаєш, — баба дивиться Хотинському в очі.

— Відчепися! Я спатиму! Що ти мені дала? Снодійного?

— Розповісти про що думаєш? — питає баба.

— Ні!

— Розповім! То теж лікує!

— Годі! Краще дай якогось знеболювального!

— Думаєш... — Кривошиїха не зважає. Всідається на міцний табурет навпроти тапчана, веде: — Думаєш, є ще надія гроші нові зі старих паперів собі забрати. А її нема. Ніщо не допоможе...

— А я спробую!

— Не дозволю!

— Ти? Як? — сипить, стогне.

— Та просто. Отут і лишишся. А як сконаєш — котам віддам. Хотинський жахається, бо в бабиних очах і промінчика сміху.

— Я пожартував...

— Ні. Збрехав. Ти завжди брешеш...

— Подумаю... над твоїми словами... при нагоді, - Хотинський врешті усвідомлює: оця халупка, оця баба на сю мить і є його найбільшою небезпекою, і вже годі бикувати, треба приспати бабину спостережливість, аби якось чкурнути... Коли сили будуть...

— Ні! Знову брешеш! Думаєш ти, що вишкрябаєшся з цієї халепи. Що здоров'я пігулками зміцниш, знайдеш Мар'яну... Псуватимеш її життя нескінченно й затято, аж поки не виснажитья, не скаже: «Здаюся! Ти переміг!» — Кривошиїха замовкає, гладить kota, що скаче їй на коліна. — Одного не знаєш... Хлопець, якого ти зарізав, не помер. Живий. Є Мар'яні захист. Непростий захист. По крові.

— Живий?

— Тільки рипнися, чоловіче. Загримиш за ґрати! Свідок є, як ти хлопця вбивав. З мобільним свідок. Ти на мобільному.

— Брешеш!

Баба всміхнулася сумно.

— Забудь про легкі гроші. Легких грошей не буває.

- І що буде? Віддаси мені мобільний свідка?

— Не торгуйся. Просто вір. Відчепишся від Мар'яни, і я про все забуду.

Хотинський глипає на бабу ошелешено.

— Чому ви мені помагаєте? — і сам не помічає, як із гидливого «ти» переходить на шанобливе «ви». — Я ж — лайно, як вас

послухати!

— Мати тебе покинула, коли малим був. Батько одразу ж мачуху в дім привів... — замовкає, дивиться на Хотинського. — Била? — хитає головою. — Била...

— Звідки ви... — Хотинський шаленіє.

Баба супиться.

— Десь вона є на землі... Мати твоя. Не кидала сина. Збрехали тобі.

— А що ж...

— Не знаю! Мачуху запитай!

Хотинський кам'яніє. Очі зволожуються стрімко й невтримно.

— Жінка одна тебе любить, — продовжує баба. — Знає, що ти лайно, а любить. Віддяч! Як не коханням, то хоч вірністю.

За три дні після драматичної пригоди в Дорошівці Мар'яна з Полею повернулися до Києва, бо з ін'юрколегії повідомили: летять канадійці з Перпетуїним листом. Мар'яна йшла до вже знайомого офісу сама — Поля одразу по приїзді поїхала в бік Броварів, хоч Мар'яна благала: «Почекай на мене, давай разом».

— Не можу... — сказала Поля.

— А раптом мене знову Хотинський підстерігатиме?

— Нащо я лишила твоїй бабі молоток?... — тільки й відповіла Поля з прикрістю. — Дала би тобі зараз.

Мар'яна обійняла подругу: «Ти там... обережно».

- І ти... — відповіла Поля.

Біля офісу на Мар'яну вже чекав Пітер.

— Як дісталася? Без пригод?

Мар'яна роззирнулася — нікого.

— Нормально.

— Хотинського бачила?

— Ні, - відповіла після напруженої паузи. — Чому питаєш?

— Не зважай! — Пітер жестом запросив Мар'яну до офісу, де в кабінеті Стороженка зібралася чимала компанія: сам Стороженко, його спокійні й рухливі колеги, які приїжджали по Мар'яну в Дорошівку, двійко незнайомих Мар'яні чоловіків з однаковими бейджами на лацканах. Підвелися, побачивши дівчину, чемно представилися: співробітники «Банку Монреаля». Після п'ятихвилинного обміну люб'язностями всі врешті розсілися, представник канадського банку

відкрив кейс, простягнув залитий сургучем конверт у пластиковому пакеті чомусь не Мар'яні, а Стороженку. Швидко заговорив англійською.

— У пакеті конверт і юридично завірена довідка банку про те, що цей конверт є оригінальним, — шепотів Пітер Мар'яні, перекладав. — Він зберігався в банку з квітня 1881 року донині, жодного разу не відкривався, не оброблявся ніяким випромінюванням, не переміщався, не покидав банківського сховища... У квітні 2011 року згідно з бажанням клієнтки банк розпочав пошуки спадкоємця, які на сьогодні вважає успішно завершеними за допомогою юридичної фірми Пітера Кравчука та української ін'юрколегії.

Канадець замовк. Стороженко уважно читає довідку, дістає конверт із пакета, ковзає поглядом по присутніх.

— Виконуючи останню волю пані Перпетуї Маркової Дорош, у присутності уповноважених української і канадської юридичних служб, а також представників «Банку Монреалю» передаю цей конверт на ознайомлення Мар'яні Валентинівні Озеровій як юридично встановленій особі-спадкоємиці.

Простягує конверт Мар'яні.

— Прошу, пані Озерова.

Мар'яна бере конверт. Завмирає. Дивиться на Пітера.

— Мені страшно... — признається.

— Усе добре, заспокойся, — усміхається Пітер. — Поганих новин не буде.

Мар'яна видихає і торкається мотузки, якою обмотаний конверт: сургуч тріщить, розсипається.

— Найкраще підтвердження оригінальності конверту, — зауважує Стороженко.

Мар'яна дістає з конверта складений учетверо аркуш пожовклого цупкого паперу, розгублено зиркає на присутніх чоловіків.

— Уголос читати?

— Як вам зручніше, але ми тут зібралися саме для того, аби юридично зафіксувати зміст листа, у якому, певно, містяться конкретніші розпорядження щодо спадку, — відповідає Стороженко.

Мар'яна розгортає аркуш... Очі чіпляються за рівні рядки... Забуває про присутніх.

Шановний нащадку славної крові Яреми Петріва Дороша. Смиренно благаю прочитати це послання від грішної Перпетуї Маркової Дорош з терпінням, без осуду й гніву. Гірка доля подарувала мені лиш один промінь — доброго янгола мого Ярему Петріва Дороша. Заради грішного кохання забула я Божі заповіді, довірилася долі, народила в гріху сина Гната від Яреми Петріва Дороша, хоч про це не знала жодна жива душа християнська. Бо щоби захистити невинне дитя перед людьми, дати йому чесну фамілію й гідне життя, за півроку до народження Гната пан Ярема умовив мене повінчатися з паном Самійлом Дорошем, своїм німечним старим розбитим паралічем дядьком. Мріяв мій добрий янгол, що житимемо ми разом, радітимемо Гнатові, турбуватимемося про старого Самійла й чекатимемо смиренно, коли Господь покличе до себе пана Самійла й пані Станіславу, вінчану дружину пана Яреми. Бо тільки після їхньої смерті судилося нам бути разом без осуду людського і ганьби. Та Господь покарав нас, грішних. Забрав доброго янгола мого, залишив із малим дитятком і німечним Самійлом на руках. День і ніч молилася я, щоби Господь простив нас, грішних, щоби дарував спокій душі раба свого Яреми. Та Господь послав мені нове випробування. Завітала до дому нашого прочанка, Божя людина, повідала страшну правду. Що дізналася про кохання наше вінчана дружина пани Яреми, біла Богу поклони, щоби звів пана Ярему в могилу, а рід його прокляла до сьомого коліна — щоби жили нащадки пана Яреми в смутку і злиднях, щоби сьоме коліно стало останнім, щоби після нього не лишилося Дорошів серед живих...

- Господи! — Мар'яна відірвалася від листа, задихнулася.

— Усе в порядку, Мар'яно? — стривожено спитав Пітер.

— Не думаю... — знову увіп'ялася поглядом в аркуш.

...Крихітна безпомічна піщинка я в морі Божих промислів, та не можу без сліз сердечних думати про страшне прокляття. Молюся Господу, щоби карав мене, не нащадків славного роду Дорошів. Заради збереження крові Дорошевої дала я обітницю Господу, що ніколи собі на потребу й півкопійки не залишу, крім скромної їжі й чистої води. Що день у день складатиму все, що маю, до одної скрині, а скриню ту заповім нащадку в сьомому коліні доброго янгола мого Яреми. Хай кожен золотий, политий сльозами й молитвами грішної Перпетуї, допоможе встояти перед прокляттям, продовжити рід Дорошів. Та

перед тим благаю нащадка пана Яреми, який продовжив його рід по лінії сина його Валеріана, що народився від вінчаної дружини пана Яреми пані Станіслави, без гніву прийняти в серце правду: прямим нащадком пана Яреми є і той, хто продовжив його рід по лінії сина його Гната, якого народила я, грішна Перпетуя Дорош, у дівоцтві Ізоватова. Смиренно прошу стряпчих, доброчесних свідків, серед яких неодмінно мають бути добродії з «Банку Монреалья», засвідчити мою волю: наступні розпорядження щодо спадку можна виконати тільки в присутності як прямих нащадків пана Яреми Дороша по лінії його сина Валеріана, так і прямих нащадків по лінії його сина Гната, за умови, що вони є серед живих християнських душ. Благаю їх прийняти одне одного без злостивості й заздрощів заради збереження крові Дорошів. І простити нас, грішних. Якщо ж нащадків по одній із ліній Бог не лишив жити, всі права на спадок я передаю нащадкам по тій лінії, яка ще жива.

*Перпетуя Маркова Дорош, у дівоцтві Ізоватова
Монреаль, 1881 рік*

Мар'яна відірвала очі від послання Перпетуї, глянула на присутніх — чоловіки завмерли, в очах питання.

— Читайте... — прошепотіла приголомшено, простягнула аркуш Пітеру, і всі довгі півгодини, поки чоловіки ретельно вивчали документ, обережно передаючи його з рук у руки й ставлячи якісь позначки в своїх нотатниках, все дивилася на зламаний сургуч. «І я, і Ярко... від Яреми... Сьоме коліно, останні Дороші? Прокляті? Помремо, ніхто після нас не лишиться? Так он чому Кривошиїха казала, що ніколи дитинки не матиму! Як страшно!»

— Неймовірний віраж, — урешті подав голос спокійний співробітник ін'юрколегії. — Виникають питання.

— У нас є відповідь, — зауважив Стороженко. — Усі звернули увагу? В останніх рядках чітко вказано: нащадок по лінії Гната, офіційного сина Самійла Дороша, за твердженням Перпетуї — сина Яреми... має бути присутнім, якщо... Я процитую! — увіп'явся очима в аркуш. — «...за умови що вони є серед живих християнських душ», — повернувся до рухливого колеги: — Потрібне свідоцтво про смерть Ярослава Раєвського-Дороша. Якогога скоріше!

— Почекайте! — смикнулася Мар'яна.

Пітер зблід, завмер.

— Перепрошую? — витягнув шию Стороженко.

— Ні... Нічого, — Мар'яна прикипіла очима до сургучу. — Листа Перпетуї можу собі забрати?

— Трохи пізніше, коли завершимо зі спадковими справами, — відповів рухливий. — Зараз можемо зробити вам копію.

Стороженко підвівся, обійшов стіл, відсунув крісло, допомагаючи розгубленій Мар'яні підвестись.

— Розумію... Надто багато емоцій. Відпочивайте, пані Озерова. У нас пара днів піде на юридичне оформлення послання Перпетуї як такого, що прямо впливає на наступні кроки щодо спадку. Запросимо свідоцтво про смерть Ярослава Раєвського-Дороша, а потім зв'яжемося з вами. Вас підвезти?

— Ні... - Мар'яна сунула до виходу, все озиралася на Пітера — навіть голови в Мар'янин бік не повернув: блідий, напружений, крутив олівець, супився.

Мар'яна вже взялася за ручку дверей, серце тягнуло назад. Завмерла. Озирнулася до заклопотаних чоловіків у кабінеті — уже діяли, зібралися до купи, щось тихо і жваво обговорювали.

— Він живий! — видушила винувати.

— Перепрошую? — не зрозумів Стороженко.

— Ярослав Раєвський-Дорош — живий! І я... приймаю його в серце... Без злостивості і заздрощів... Заради збереження крові Дорошів...

Поля зникла. Уже під вечір, коли розбита й ошелешена Мар'яна дісталася хрущовки на Воскресенці, десять разів поговорила з батьками й бабцею, запевняючи — все гаразд! — коли розхристані думки — гроші, Ярко, Дороші, прокляття, гріх, — врешті вишикувалися за значущістю — дитина, прокляття, все решта, — коли наплакалася — сьоме коліно, зурочена, остання... Тому й дитини не народить? За що?! За похіть якоїсь Перпетуї?! Коли двадцять разів перечитала послання з давнини, намагаючись віднайти поміж рядків прихований зміст, тільки потім згадала про подругу, зателефонувала.

— «Абонент поза зоною...»

Насторожилася. Давай надзвонювати, та марно. Під ранок мобільний сам ожив: номер невизначений. Байдужий чоловічий голос повідомив: Поля затримана, перебуває в Броварському райвідділі міліції.

З сонцем Мар'яна дісталася Броварів.

— На Київ повезли, — пояснив похмурий черговий.

— Куди саме?

— Не знаю.

— За що її затримали?

— За підозрою у вбивстві.

— Поля вбила людину?

— Колись... А тепер повернулася на місце злочину. Достоевський! — виявив ерудицію черговий, демонстративно почав клацати мобільним: мовляв, розмову закінчено.

— Пітере! Поможи! — захекана Мар'яна бігла на Майдан. Мобільний біля вуха. — Біля Архистратига... Чекаю!

Після трагічного 19 лютого 2014-го Мар'яна вперше повернулася на Майдан. Бігала поміж наметів, що скупчилися ближче до поруйнованого Будинку профспілок, шукала знайомі лиця, бо ж мав тут залишитися хоч хтось, хто знав Полю, кого вона перев'язувала, втішала, обнадіювала. Та по Майдану ходили незнайомі люди зі скриньками для пожертв. Кинулася до одного — вусатого, з оселедцем, у камуфляжі.

— Поможіть! Дівчину заарештували. Медсестру. Поля! Її тут усі знали. Вона від початку на Майдані була.

— Поможемо, — кивнув вусань. — Грошей трохи підкинь, зберу людей, покричимо у ментів під вікнами. Вона в якому відділку? Топати далеко?

— Які гроші? Ви здуріли? Поля тут...

— А я де? Не тут?! Що ти галасуєш? Ходять тут, мізки компостують: «Розходьтесь, розходьтесь!» Нам уже їсти нема чого! Грошей дай! Хоч у скриню кинь!

Мар'яна глянула на вусаня, як на лайно, мовчки посунула до Архистратига, і поки курила, очікуючи Пітера, в голові билосся одне: усе марно?...

— Справи такі... - вправний юрист Пітер дістався Майдану вже з інформацією про Полю. — Поля в райвідділі, тільки-но суд відбувся, їй обрали запобіжний захід: перебування під вартою на два місяці.

Мар'яна вухам не повірила.

— Жартуєш?! А що сталося?! Ти з'ясував?

- Її помітив у лісі житель Калинівки, викликав міліцію, бо поведінка дівчини здалася йому дивною. Чи то влаштувала щось на кшталт меморіалу на сосні поряд із напіврозритою ямою, чи то саме намагалася ту яму розрити... У ямі знайшли тіло людини.

— Господи...

— Спокійно. Знайду адвоката, спробуємо для початку домогтися зміни застережного заходу на підписку про невиїзд.

— Які підписки, Пітере? Ні! Той хлопець... Ігор, може, найперша жертва Майдану! Всі ж знають... Поля його шукала безперестанно. Поясни їм! Хіба можна, щоби після Майдану... Після всіх цих смертей і страждань, ті, хто душу клав, тепер безправними й безголосими лишилися.

— Процедура... — лиш розвів руками юрист Пітер.

— До дідька! — розхрабрилася, тягнула Пітера до райвідділу. — Ходімо! Ми звідти не підемо, поки Полю не випустять. Буду голодувати, намет під їхніми вікнами поставлю... Молоток знайду!

— Мар'яно, просто послухай! — Пітер зупинив дівчину, взяв за плечі. — Майдан і стояв заради того, щоби все по закону, а закон — один для всіх. Молотки закінчилися! Час прати вишиванки іншими методами. Повір: маємо йти нормальним цивілізованим шляхом. Я знайду адвоката сьогодні ж, контролюватиму справу, аж поки не побачу, як ти обіймаєш Полю.

Мар'янина хоробрість схлипнула, пролилася сльозою. Глянула на Пітера розгублено.

— Невже все марно було?

— Ні! Навіть сумніву не май! — упевнено відповів Пітер. — Надто багато поруйновано... Усе змінилося, за день не відбудувати. Але люди... уже будують... Я будуватиму.

— Ти?

— Думаю лишитися в Україні.

— Сміливий...

— Може, йолоп, але вже такий, — усміхнувся сумно.

Тої ночі згодилася горілка, яку Мар'яна в подруги відібрала, та так у кухні й лишила. У рідній хрущовці на Воскресенці Мар'яна напилася, як чіп: хотіла до безпам'ятства, та пам'ять стукала в скроні, по кухні тоскно ходила Поля в помаранчевій тюремній робі.

— Скінчилися ілюзії, Мусько. Ігоря нема... Не хочу далі жити... Щоби жити... Треба забути все, починаючи з 30 листопада минулого року... — шепотіла.

— А помститися? — Мар'яна кліпала повіками, намагаючись зосередитися на постаті подруги, та бачила лише помаранчеве марево.

— Не можу... Вже нема сил на лють. Добре, що молоток віддала. Знайшли би молоток, сказали би... я Ігорю череп проломила.

— У Ігоря череп проломлений?

— Тупим предметом. Так менти сказали. Був би молоток...

— Слава Богу!

— Хіба? — тоскно питала Поля. Помаранчеве марево тремтіло. — Чому я за ґратами?

— Не знаю... Вибач, я дурна! Я про інше. Маємо жити далі інакше. Пам'ятати, берегти в серці, але... йти далі. І ти... там не лишишся. Ми з Пітером тебе витягнемо.

— Для чого? Однаково нічого не забуду. — Коло замикалося.

— От чому ти все про себе?! — обурювалася Мар'яна. — Ніби тільки тобі горе!

— Твої — всі живі...

— А Гоцик? Макар, Галинка? Ти їх не знала? Вони не свої?

— Не перекручуй! Ярко твій живий...

Мар'яна наливала собі знов, кривилася.

— Нічого не вийде... Тепер знаю, чому в мене дітей ніколи не буде. Дві тітки колись мужика не поділили, а мені — результат.

— Нащо вірити в таку дурню?! — подруги мінялися ролями, і тепер уже помаранчеве марево тягнуло Мар'яну з чорної ями. — От я вийду... Піду в інститут нефрології...

— Ти теж не хотіла вірити Кривошиїсі! І що? Де ти тепер?!

Помаранчеве марево тремтіло, хиталося, чи то Мар'яні в очах пливло.

— Що з нами буде, Мусько? Мене посадять, ти багатійкою станеш.

— ...І викуплю тебе з тюрми, якщо адвокатам не вдасться по-нормальному довести, що ти невинувата.

- І всіх — нафіг! Еге ж? — помаранчеве марево сміється. — Поїдемо кудись далеко далеко... У Фінляндію!

— Там холодно.

— Значить, бактерій мало. Не хворітимемо.

— Мені однаково.

— Значить, у Фінляндію! Ігор там був... Розповідав.

Мар'яна усміхається розчулено.

— А Ярکو навчається в Італії...

— Гайда в Італію. Може, перетнетесь.

— Раніше перетнемося, — уже ледь ворущачи язиком, відповідає Мар'яна. — Ми ж рідня... Грошкики ділитимемо на днях.

Гроші вабили. Як не намагалася Мар'яна тримати під контролем головне — щоби батьки з бабцею в Дорошівці жили в спокої, щоби адвокат займався Полиною справою без дурнів, — усе неодмінно поверталось до грошей. Мордувалася: скільки їх? На що вистачить, коли розділять із Ярком навпіл? У Мар'яни список першочергових важливих витрат уже складений: тата вилікувати в найкращих закордонних фахівців із проблем хребта, хату в Дорошівці зробити сучасною і комфортною, бо попереду зима, і як батькам дрова тягати? Треба котел нормальний, дім утеплити, мати надумала кролів розводити, баба Ната геть без зубів, а то копійка, автівку би їм... Одразу веселіше стане — і по продукти до райцентру, і до Києва в будь-який час. А Полі хату пообіцяла, і то не маячня. Поля в селі одужає. І фельдшерів у Дорошівці нема, а Поля — крута, Поля будь-якому лікареві фору дасть.

— Тільки би витягти її спочатку, — шепотіла. — А то теж, можливо, до біса грошей вартуватиме. І куртка зимова в Полі «економ-класу»...

Та й самій Мар'яні не завадило би... одягнутися, узутися, відремонтувати хрущовку, придумати собі заняття, щоби страшні думки відступили, не мордували щодня, нагадуючи: хоч що роби, та твоє життя — порожнє. Остання...

— Клята Перпетуя! — шепотіла, хоч у хвилину відчаю сама для себе висунула гіпотезу, що Перпетуя, сама не відаючи того, залишила гроші для того, щоби Мар'яна могла скористатися недешевими послугами репродуктологів, завагітніти за будь-яких умов чи принаймні заплатити таки сурогатній матері.

— Побачимо, на що тих грошей вистачить, — бурмотіла, і думки знову поверталися до грошей.

Ані канадські банкіри, ані Стороженко з ін'юрколегії, ані Пітер і досі конкретно не роз'яснили Мар'яні через що, власне, крім

одкровенень Перпетуї, колотиться давня спадкова справа. Яка ціна питання?! Усе закінчувалося обіцянкою знайти Ярка й тоді вже прояснити картину. Та пошуки ускладнювалися. Зустріч спочатку відклали на день, потім знову... Пітер розгубився.

— Здається, Ярко таки помер, — відвів очі. — Не можемо знайти ані його, ані його батьків.

Мар'яна отетеріла: не буває такого! Вони з історичної давнини долі людські вихопили голими руками, як меткий ведмідь форельку з джерела.

— Жартуєш? Адреси є, телефони! Сусіди й рідні є! Ніхто нічого?! В Ізюм телефонували? Там Яркові батьки!

- Ізюм за п'ятдесят кілометрів від Слов'янська, — відповів Пітер. — Кажуть, Раєвські навесні збиралися туди. З Ярком чи ні — невідомо, але... у Слов'янську ми перевірити не можемо. Небезпечно. У будь-якому випадку ми повинні Ярослава знайти: живого чи... — замовк. — Без цього справа не зрушиться.

Ярко на сході? Мар'яна вийшла з ін'юрколегії, посунула до метро. «Я таки проклята, зурочена й наївна до повного ідіотизму. Вся ця історія з Дорошами від початку... від першого слова Хотинського про заповіт перетворила моє життя на страшний сон, і я в ньому програю, безкінечно програю, як остання лузерша, і вже сама не розумію, чого хочу. Я вже не розумію, чому серце так хвилюється за Ярка? Може, бо кров одна, і тільки? Нам разом ніколи не бути, то вже зрозуміло, і не тому, що Ярко молодший, трохи божевільний і не бреше... Ні, не тому. Не може хлопець сказати: «Ти — моя жінка», а потім зникнути на півроку. Справи? Маячня! Кого захищав і з ким боровся, коли мені був потрібен захист! Чому не розшукав мене?! Що я взагалі про нього знаю, крім красивої казочки про кватроченто?... Нічого! Ні... Треба викидати все те з голови! Налагоджувати хоч подобу нормального життя, бо — кисіль! Розповзлася, ніяк себе до купи не зберу, а мені треба... Може, всім пофіг, та в мене сім'я. Татові допомога потрібна, мамині мізки підкрутити, бабцю втішити... Хоч з грошима, хоч без них!..Але краще — з грошима. Мені не шкода! Хай половина Яркові. Хай він живий буде, братик мій...»

Спустилася в метро. Усілася, поки до вагона не встигло набитися людей повно. Ковзнула очима по люду й остовпіла — з іншого кінця

вагона на неї дивився Ярکو. Не змінився, не змарнів, вуста дитячі припухлі, тільки очі сумні...

Удруге в ріку? Мар'яна закам'яніла: не зводила з Ярка глибоких карих очей, серце гупало. Він не бажав повторювати маршрут піврічної давнини. Підвівся важко. Мар'яна перелякалася: виходить?! Та Ярко дотягнув важкий рюкзак до Мар'яни, присів перед дівчиною навпочіпки, торкнувся її руки.

— Хлопче, ви з глузду з'їхали?! — обурено вигукнула якась жіночка. — Може, ще вляжетеся?!

Ярко усміхнувся знічено. Підвівся. Невблаганний натовп зносив його до дверей. Мар'яна підхопилася рвучко, подалася до хлопця, вхопила його за руку.

— Ми виходимо! Пропустіть, ми виходимо! — вигукувала нервово.

Порожня станція метро видуває думки. Мар'яна і Ярко сидять поряд. Він дивиться перед собою, усміхається сумно.

— Я знав... — каже врешті.

— Що? — Мар'яні хочеться бути суворою і гордою, злою медсестрою з садо-мазо, вимогливою вчителькою чи просто старшою сестрою, як, за великим історичним рахунком, і є.

— ...Що перетнемося саме тут, — Ярко кладе долоню на Мар'янину руку. Мовчить.

Чому він мовчить?

— Мені сказали, що ти... загинув на Майдані, - каже Мар'яна, наче виправдовується: мовляв, тому й не шукала. А ось чому ти мене не шукав?!

— Усе нормально.

— Ненормально! — Мар'яна стає схожою на матінку Аїду. Червоніє, дратується: навіщо собі брехати? Чекала на цю зустріч, та все складається геть не так, як у мріях. Неговіркий Ярко максимально скорочує відповіді, не кинувся в обійми: моє ти кохання, як же я жив без тебе! Значить, жив собі...

Мар'яна дивиться на Ярка зухвало.

— Де ти був? — питає-дорікає.

— Тільки вранці з Грузії прилетів.

— Відпочивав? І як море?

— Біджо... — Ярко тьмяніє, дивиться в підлогу.

Мар'яні стає страшно. Відсахується, заглядає Яркові в очі:

- Він же не помер?...
- Убили... У Слов'янську...
- Господи! Як Біджо в Слов'янську опинився?
- За мною поїхали... Біджо й Аврора.
- Ти що там забув, Ярку?! — коли вже тут про пиху думати.

Сльози на очах, серце калатає.

- Сім'ю рятував...

Мар'яна мовчить, хоча рветься: я теж рятувала сім'ю!

- Устиг? — лиш питає, голосу свого не чує.

Ярко киває.

- Без тебе було дуже порожньо, — вимовляє врешті.

Мар'яна чіпляється за слова: от вона, їхня друга ріка! Ще можна повторити... Варто лише дістатися матраца, покритого ліжником. Збуджується. Торкається Яркової щоки.

- Ходімо додому...

Та Майдан змінив навіть комуналку на Рибальському. І тут уже не так, як раніше. З кухні визирає засмучена Аніта.

- Мар'яно... Знаєш про Федю?

- Ні... А що з ним?

- Загинув на Майдані дев'ятнадцятого...

— Дуже шкода, — зникають усі слова, крім банальних, бо серце не бажає чути страшного, серце хоче кохання й утіхи.

- А про Біджо?

- Ярکو розповів...

— Не можу спати... — бідкається стара вчителька. — Усе думаю: може, я зробила менше, ніж могла, тому вони загинули через мене...

Мар'яна знизує плечима. Услід за мовчазним Ярком входить до знайомої кімнатки, та й тут зміни. Матрац застелений звичайним махровим простиралом.

— Біджо ліжник любив... Я... накрив його ліжником, коли повертав до батьків...

Мар'янине збудження згасає. Тупцює на порозі кімнатки, не може кроку всередину зробити. Усе змінилося: вона, Ярکو, ця кімнатка, увесь світ.

— Знаєш, я... — вже хоче сказати: «Вибач, піду», та Ярکو дивиться в очі.

- Не йди...

Прохання тільки підхльостує Мар'янину рішучість.

— Мушу... Але ми зустрінемося дуже скоро. Поки ти... воював, рятував, ховав, тут для тебе стільки приголомшливих новин накопичилося. Я би розповіла, та довго. Інші краще за мене тобі все розтлумачать, — напружено усміхається Яркові. — Знаєш... Ми — рідні люди...

— Добре.

— Ні, ні! Я не про «кохатиму все життя!», «присягаюся перед іконою»! То все... з іншого сайту! Де мелодрами скачати можна. Я про справжню спорідненість, про кров... У нас із тобою — одна кров, Ярку. Ми — Дороші. Ти і я... Уявляєш?! Від одного поважного пана з козацької старшини, який збирав архіви про Чернігівський козацький полк і дуже любляв ходити «наліво», — Мар'яна знову збуджується, істерика підкочується ближче до горла. — Так от! Я — права, ти — лівий!

— Добре...

— Що доброго?! Ми прокляті! Дітей у нас ніколи не буде! На нас скінчаться Дороші!

— Не вірю! Поговоримо про це потім.

— Ні! Уже не поговоримо! Тебе надто довго не було! — уже кричить істерично. — Я забула тебе! Я хочу, щоби ти втямив раз і назавжди: між нами ніколи нічого не буде! Біжи до церкви, скасовуй обітницю. Я... звільняю тебе від неї! Скоро в тебе буде стільки грошей, зможеш купити собі полк коханок.

— Мар'яно... — Яркові намагається обійняти дівчину, а Мар'яну вже несе.

Відштовхує Яркові.

— Не торкайся! Ти не зрозумів?! Тебе надто довго не було! Світ рятував? Друзів, батьків, собак, котів! Справжні чоловічі справи, чорти би їх забрали! А я?! Ти думав, де я була? Як я жила, хто мене захищав! Ти... зрадив мене.

— Ні...

— Усе! Годі! Коли скінчиться увесь цей жах?! Я вже не можу... Не можу навіть чути про смерть! Навіщо ти розповів мені про Біджо? Нащо Аніта при мені по Феді плачеться? Вам так легше?! Тоді плачтеся одне одному, а я — пас! Мені вистачило тих півроку, коли я думала про тебе і не знала, де ти є!

— Обставини...

— Мовчи! Ані слова більше! Я втомилася! Поїду, не повернуся! У Фінляндію! І своїх заберу! Щоби нікого тут не лишилося! Прощавай, братику!

Отямилася тільки на вулиці. Бігла Рибальським островом до Гаванського мосту, захлиналася від сліз, усе повторювала по-дитячому ображено: «Я втомилася, втомилася...»

От і все! Розібралися! Других рік не буває, то кльова група така...

На зустріч в ін'юрколегію за тиждень Мар'яна Озерова прийшла врівноваженою, як добре налаштовані терези. Ніяких коливань. Усе рухається в правильному напрямку. Дай Бог, справу по Полі закривають зусиллями адвокатів, яких винайняв Пітер, і при здоровому глузді слідчих. З Дорошівки теж приходять добрі звістки. Татові краще, вже пробує підвестися, а то — фантастика! Мати не змінилася і не зміниться ніколи: пиляє всіх підряд, але без злоби, як турботлива мамка. Бабця Ната на те рукою махнула, тільки сміється в слухавку, як Мар'яні телефонує:

— Квітко моя, шкода, ти не бачила, як Аїда намагалася навчити Туза дім охороняти. Обісцяв доню мою і сховався під будкою. А вона ж тільки нові джинси вдягла. Ото вже крику було.

— Узяли собаку?

— Цуценя. А чого чекати? Щоби знову якесь прибабахкане припхалося?

Хотинський теж не турбував — як крізь землю провалився. Більше не з'являвся несподівано перед Мар'яною, не лякав телефонними дзвінками, хоча попервах боялася, що одного красного дня у двері постукають: «Тут Озерови? На вас заява про завдання тяжких тілесних пошкоджень від громадянина Хотинського». Навіть просила бабцю, щоби та якось до Кривошиїхи підійшла й попитала про здоров'я збитого льотчика.

— Кривошиїха сказала: забудьте! І він про вас забуде, — доповідала баба Ната.

— Добре би... — сподівалася.

Усе котилося собі добре — прямо до дверей ін'юрколегії, де на Мар'яну чекав джек-пот. У визначений час перед офісом її зустрів вірний Пітер. «От Пітер... — промайнуло. — Ідеальний мужчина. Дарма я з ним надто капризую!»

Усміхнулася привітно:

— Тільки на мене чекають?

— Так, Мар'яно. Ярослав Раєвський уже тут, — відповів Пітер полегшено, наче камінь із серця прибрав. — Знайшли, уявляєш!

Ярко разом із ще кількома чоловіками сидів за великим столом для нарад, вдумливо читав послання Перпетуї, яке чоловіки тут же коментували. Побачив Мар'яну, усміхнувся сумно. Вона брови звела, по-хазяйськи всілася навпроти: можемо починати? Та погляд застиг на Ярковому животі — гудзик на сорочці розстібнувся, привідкрив голе тіло. Трохи вище пупка на животі Ярка Мар'яна побачила круглий, як п'ятак, темний рубець.

— Когось чекаємо? — повторила напружено.

Представники «Банку Монреалю» прибули за хвилину з наступними розпорядженнями Перпетуї щодо спадку.

— То триватиме безкінечно, — прошепотіла Мар'яна.

— Ні, - завірив Пітер, який завжди сидів поряд, наче охороняв. — Сьогодні поставимо крапку.

Мар'яна забула про Ярка. Зацікавлено стежила за канадцями — з німецькою прискіпливістю й ретельністю повторювали процедуру ідентифікації другого конверта: мовляв, оригінальний, справжній і непідробний, містить саме ті відомості, які лишила розпорядниця спадку.

— Оскільки зі змістом листа в присутності свідків мають ознайомитися обоє спадкоємців, пропоную одразу читати його вголос, — сказав Стороженко, глянув на Мар'яну. — Чи, може, у вас, пані Озерова, є інша думка?

— Ні, читайте.

Стороженко розгорнув цупкий аркуш.

— А... Тут уже коротше і, здається, по суті, - пробурмотів. Почав читати.

Нащадкам роду Яреми Петріва Дороша по лінії сина його Валеріана й нащадкам роду Яреми Петріва Дороша по лінії його сина Гната. З повагою схиляю голову перед терпінням і сумлінням вашим, які допомогли вам прийняти правду про гріх і страшне прокляття, що важким тягарем лягло на рід пана Яреми. Одними думками керуюся я, залишаючи для вас спадкові розпорядження, бажанням допомогти

подолати прокляття, накладене до сьомого коліна, палкими благаннями продовжити шляхетний рід Дорошів.

Задля цієї святої мети наказую:

1. Поділити спадок на дві рівні частини: одну — для нащадків по лінії Валеріана, другу — для нащадків по лінії Гната. Так само слід вчинити з відсотками. Якщо ж нащадків по лінії декілька, слід добросовісно без заздрощів розділити спадок рівними частинами серед усіх нащадків лінії, так само вчинити з відсотками.

2. Подальші розпорядження мої, що розписані для однієї лінії, є дійсними і для другої лінії, які не мають злитися в одну, позбавивши рід розростання і процвітання. Якщо ж такий гріх стався, наказую спадок мій передати монастирям Чернігівської губернії задля смиренних молитов во спасіння грішників.

3. Якщо ж кожна лінія зберегла чистоту і благість, то прошу про таке:

Нащадок однієї лінії має підтвердити, що протягом найближчого року створить сім'ю за всіма правилами обряду християнського вінчання, щоби мати змогу зачати дітей не в гріху. Згода та після обряду вінчання дає нащадкові 1/5 частину спадку. Ще 4/5 частини спадку нащадок отримає після того, як похрестить своє новонароджене дитя, незважаючи на те, скільки часу й трудів доведеться витратити, аби зачати нове життя. У цьому випадку відсотки слід віддати йому за рік після хрещення дитини.

4. Якщо ж хтось із нащадків у сьомому коліні вже має хрещену законну дитину, то молюся за нього й прошу без застережень віддати йому одразу належну йому частину спадку, залишаючи інші частини для тих, хто ще трудиться, щоби посеред чужих людей загорілася свічка нового життя роду Дорошевого.

5. Якщо ж для когось із нащадків по будь-якій лінії мої смиренні прохання здадуться суворою і несправедливою вимогою, прошу вибачитися перед ним, бо має право не погоджуватися з благаннями грішниці, та зрозуміти: тільки заради продовження роду Дорошевого ці труди.

Перпетуя Маркова Дорош

Монреаль. 1881 рік

Стороженко відклав аркуш, зняв окуляри, глянув на присутніх.

— Якщо не звертати уваги на маячню про прокляття, документ цілком зрозумілий і недвозначний. З ним буде легко працювати, — сказав спокійний співробітник ін'юрколегії.

— Якби не «маячня про прокляття», ми би взагалі зараз не говорили про спадок, його би просто не було, — зауважив Стороженко. Глянув на Мар'яну, Ярка. — Вам усе зрозуміло?

— Я би хотіла почути роз'яснення від вас... Більш простими словами, без усіх цих «благань», «молитов», — відповіла Мар'яна. Зиркнула на Ярка. Мовчав. Дивився на Мар'яну і мовчав. «До біса!» — очі відвела, повернулася до Стороженка.

Той підвівся. Ходив кабінетом, пояснював:

— Перше! Пані Озерова і пан Раєвський не мають права укласти поміж собою шлюб і народжувати дітей, якщо не хочуть, щоби в монастирях Чернігівської... «губернії» монахи років сто раділи спадку Перпетуї.

— Нащо нам інцест?! З цим усе зрозуміло, — погордливо, як Аїда, смикнула плечиком Мар'яна. — Прошу, далі.

— А далі вам пощастило, шановні спадкоємці, бо у нас був випадок, коли спадок призначався двом, а законно претендувала на нього, здається, двадцять одна особа, — відповів Стороженко. — А вас лише двоє.

— Може, прокляття допомогло? — усміхнувся спокійний.

— Ми констатуємо факт, — продовжив Стороженко. — Спадкоємців двоє, причому не двоє на одній лінії, а по одному на кожній. Тож сміливо ділимо спадок навпіл. І ви... — звернувся до Ярка й Мар'яни, розвів руками, — продовжуєте мріяти про нього аж доти, доки не знайдете пари, не повінчаєтеся, як просить сердешна Перпетуя. Отоді отримаєте по одній п'ятій частині спадку.

— Скільки це? — не втрималася Мар'яна.

— «Банк Монреалю» вже надав нам деякі розрахунки, — Пітер гортав папери, знайшов потрібний. — У скрині п'ятсот сорок дві золоті монети різної ваги й номіналу. Їх розділять за вагою, кожен зі спадкоємців після виконання першого пункту вимог зможе отримати приблизно п'ятдесят чотири монети. Крім того, і це основне, в грошовому вимірі після виконання першого пункту вимог кожен спадкоємець отримає приблизно десяту частину відсотків, які накопичилися за сто тридцять років. У банку поки йде повний перерахунок, але відсотки сягнули трьохсот відсотків від вартості спадку.

— Мільйони? — спитала Мар'яна.

— Мільйони, — кивнув Пітер.

— Основну ж частину спадку кожен отримає після того, як матиме дитину в законному церковному шлюбі, — продовжив Стороженко. — І,

слава Богу, нашій трепетній Перпетуї не спало на думку тут виставити ще низку додаткових умов. Наприклад, про досягнення дитиною певного віку чи, наприклад, її стать. Добре, що не виділила рік вам на таку делікатну справу. Нормальний заповіт, повірте мені. Без викрутасів!

— Мені все зрозуміло, — Мар'яна зажурилася при згадці про дитину. Спробувала підтримати себе оптимістичними думками про репродуктологію, альтернативні методи, навіть підкуп чи всиновлення.

— А ви, пане Раєвський... — Стороженко підійшов до Ярка, побачив розстібнутий гудзик на його сорочці, застібнув, усміхнувся. — Ви мовчали увесь час. Розумію... Надто багато приголомшливої інформації для одного дня. Пані Озерова встигла познайомитися з посланням Перпетуї раніше, їй легше, а ви...

— Мені все зрозуміло, — відповів Ярко.

Перестрілись очима. Ярко дивився на Мар'яну ошелешено й здивовано.

— Отже, на сьогодні все? Побігли наречених собі шукати? — зухвало запитала Мар'яна Стороженка. Підвелася.

— Ні, ні! Тепер маємо письмово зафіксувати вашу згоду з вимогами нашої шановної Перпетуї. Зараз ми підготуємо документи...

— Я не згоден, — Ярко підвівся, знизав плечима. — Вибачте, — пішов до дверей.

У Мар'яни щелепа відвалилася, та впоралася — ніхто не помітив, — вигукнула Яркові услід:

— Дякую, братику!

За Ярком біг Стороженко:

— Не поспішайте, не робіть дурниць, юначе! Ваш підпис лише засвідчує, що ви все ще у грі. Ну, не вийде за рік... Що ви втрачаєте? Нічого. А якщо ви зараз відмовитеся, назад ходу не буде.

— Вибачте, — Ярко винувато усміхнувся й вийшов із кабінету.

Розгублений Стороженко глянув на Мар'яну.

— Несподівано, але... вітаю. Ви лишилися єдиною спадкоємицею, — насупився, глянув на співробітників. — Може, хлопець хворий? У нас є інформація щодо його осудності? Хтось перевіряв, чи не лікувався він у психіатра?

— Шеф, його хвороба — неповага до свого роду, — іронічно відзначив рухливий співробітник ін'юрколегії.

— Думаю, у нього просто інші життєві принципи, — сумно зауважив Пітер.

— Якщо вдуматися, дурнішого способу стимулювати процес дітонародження я не пам'ятаю, — сказав спокійний.

— Невже? — здивувався Стороженко. — А як на мене, то все логічно: гроші молодій сім'ї потрібні завжди. Правда ж, пані Озерова?

— Може, почнімо оформлювати документи? — спитала Мар'яна. — Я вже втомилася... — додала й чомусь відчула себе останнім лайном.

Розділ 11

Неможливе

Пітер наче відчував: Мар'яні кішки на душі шкребуть, — опікав делікатно, шляхетно. Жодного разу не нагадав, як узимку пробудив дівчину на Майдані вдосвіта, прошепотів: «Ти запала мені в серце»: поклав мрію в глуху скриню, зачинив, сховав у найдальший куток. А Мар'яна все уважніше придивлялася до чемного освіченого земляка з громадянством Канади. Теж варіант. «Мусь, ти чьо... Варіант — супер!» — сказала би Поля. Мар'яна з Пітером зустрічалися щодня — будь-який рух у спадковій справі вимагав документальних підтверджень. Пітер допомагав розібратися з юридичним крутіством, проводжав до рогу, завжди пропонував альтернативу:

— Викликати тобі таксі чи прогуляємося?

Усе частіше Мар'яна просила:

— Прогуляймося.

Тинялися київськими вулицями, тягнули одне одного до улюблених місць, бо обоє тут народилися, вирости...

— Ти давно переїхав? — цікавилася Мар'яна.

— Після сьомого класу, так що спогадів лишилося немало.

— А з приводу повернення в Україну... Жартував?

— Ні.

— А сім'я?

— Дружина пішла до іншого. Збрала синів.

— Вибач, чому? Не відповідай, якщо болить.

— Уже вилікувався, — Пітер знизував плечима. — Чому пішла? Не знаю. Мені взагалі дуже важко зрозуміти мотиви жінок. От ти...

— Ага... Я!

— Невже не помічала, наскільки Хотинський холодна і прагматична людина?

— У мене були на нього плани, — признавалася Мар'яна. — Тобі важко зрозуміти... Ти здобув гарну освіту, маєш бізнес. А тут... Якщо

ти залишишся для того, аби освіжити світлі спогади десяти-дванадцятирічного хлопчика, на тебе чекає неймовірне розчарування.

— Я — реаліст.

— Справді? А мені здавалося, романтик.

— Чоловіки змінюються, коли поряд... — Пітер замовкав, та одного разу дружньо цьомнув Мар'яну в щоку, додав: — ...близька людина.

Знітилася, спитала в лоба:

— Ти кохаєш мене?

Саме сиділи на відкритому майданчику кав'ярні на Подолі. Пітер відставив кухоль із пивом, кивнув — так.

— Тоді... - Мар'яна дивилася Пітерові в очі. — Пропоную тобі свою руку і серце.

Пітер усміхнувся сумно.

— Поспішаєш виконати умови Перпетуї?

— Дуже поспішаю!

— Чесно...

— Хіба погано? Я тобі не байдужа, ти мені — справжній друг. Так допоможи, Пітере! Польці точно захмарну заставу суд визначить, я ж маю її викупити! Більше нема кому! Я тільки заради цього...

— Мар'яно, я, звісно, тебе розумію, але... Якби ще йшлося про те, щоби забігти до рагсу, розписатися... Але — вінчання! Перед Богом присягтися одне одному у вірності... Як ти собі це уявляєш?...

— Дідько, вінчання! Вибач, забула, що треба повінчатися. Проїхали.

— Зачекай... — Пітер задумався. — А давай так... Дійсно, розпишемося. А чи просто житимемо разом. Для заповіту те — що є, що нема. А ти придивишся до мене... Подумаєш і, можливо, справді захочеш щиро й назавжди присягнути мені у вірності.

— А просто заради мене збрехати в церкві — слабо? — роздратовалася Мар'яна.

— Ти вимагаєш неможливого, — відповів Пітер. — Вибач.

— Ти просто ніколи не жив у злиднях! — розсердилася Мар'яна.

— Річ не в тім. Цінності різні.

— Я і не збиралася на ті гроші брюликів накупити. Мені є кому помагати. Батькам, бабці, Полі... Куди оком не кинь — усюди біда.

Асфальт до Дорошівки прокладу, газ, може. Чи вітряки поставлю, там вітри, знаєш, які сильні... Є куди гроші витратити.

— Ярослав Раєвський, здається, теж не з мільонерів, але відмовився від спадку.

— То його справа. Навіть не хочу знати чому!

Пітер глянув на збуджену дівчину сумно.

— Він кохає тебе, Мар'яно. Для нього гроші, які забороняють кохати, — нісенітниця.

— Зрозуміло! Ярко — янгол, а я — погана.

— Я теж, повір. Такий, як ти, як багато інших. Компроміс — наше кредо, а він — інший. У Кіплінга є вірш такий... Українською приблизно так звучатиме:

Я відійшов помочитися не туди, де вся солдатня.

І снайпер тої ж миті мене в інший світ відправив.

Я думаю, ви неправі, висміюючи мене,

Того, хто принципово не міняє правил...

Мар'яна роздратувалася: та скільки можна віршів! Тато весь час із тими віршами, навіть у Дорошівці Бродського цитує: «В деревне Бог живет не по углам, как кажется насмешникам, а всюду...» Тепер от Пітер...

— Хотинський би радо відгукнувся на пропозицію обвінчатися заради грошей, — почула голос Пітера, підхопилася як підстрелена.

Пітер зрозумів, що перегнув палку, подався до дівчини, перекинув кухоль з пивом: Мар'яно, вибач!

Та Мар'яна вже йшла геть.

Пітер наздогнав її за квартал. Обхопив за плечі.

— Вибач, я бовдур.

Вивільнилася:

— Просто йди геть!

— Зачекай! — гукнув. — Я... згоден. Вінчатися...

Зупинилася, дивилася на Пітера ошелешено.

— То ж неможливо.

— Немає для нас... звичайних людей... нічого неможливого! — із гіркою прикрістю усміхнувся Пітер. — Принаймні я не брехатиму перед Богом. Хочу бути з тобою до смерті... У радості й журбі...

Батьки і бабця Ната дочекалися повернення Мар'яниного не могли. І хоч телефонували щодня, розпитували про справи, одразу по приїзді

всадовили: розповідай! Як із тим спадком, чи вартий наших нервів, бо ми тут усі знервувалися, Аїда навіть їхати до Києва зібралася, хоч — не на часі! — кролів десяток завела, а тато допоміг клітки збити.

— Як?! — не повірила Мар'яна, бо тато ще не підводився. Та з'ясувалося, що Валя не тільки вірші любить, а ще й руки майстровиті має. Клітки збирав на кухонному столі, потім прийшов Іван сусідський, помагав їх за хатою встановити в тихому місці, де протягів нема.

— Тато, я рада... — Мар'яна бачила — тато повертається...

— Дізнався, кому належать залишки маєтку Дорошів, — відповів тато. — Вони в комунальній власності району. За радянських часів там був тубдиспансер, а коли виїхав, будівля дуже швидко зруйнувалася. Можна було би... реставрувати. Хай би там звучали вірші й музика...

— На які гроші? — встрягла бабця.

— От нам Мар'яна зараз усе розкаже, — постановила Аїда. — А то ви — як не про кролів, так про творчість. Кому тут творити?

— Усім... — сказала Мар'яна. — Кожна людина має займатися вільною творчістю... Кватроченто.

— Доню, не відволікайся вже, — попросила Аїда. — Розповідай!

— Добре, — чисто, як Ярکو, раптом сказала Мар'яна. — Я заміж виходжу.

Валя, Аїда і баба Ната як сиділи-стояли, так і застигли. Мар'яна одразу і не допетрала, чому в очах жах.

— За того... блядуна? — врешті спитала баба Ната.

— Господи, ні!

— А за кого ж тоді?! — приголомшено розвела руками Аїда. — Більше ж нікого не було!

— Знайшовся!

- І де? — спитав тато.

— На Майдані познайомилися. Він — наш, з України, але давно в Канаді живе.

— На Майдані було багато прекрасних людей, — усміхнувся тато.

- І виродків немало! — вставила Аїда, заглядала доні в очі. — Ти ж не поїдеш?

— Скоріш за все, що ні. Пітер хоче в Україні залишитися, — Мар'яна таки всілася, і години зо дві рідня атакувала її запитаннями про нареченого: і де працює, і скільки заробляє, і де живе в Києві, і

чому Мар'яна його з собою не взяла. Та найбільше Мар'яну ошелешило просте татове запитання.

— А які в нього очі, Мар'яно?

— Не знаю... — ляпнула щиро. — Хіба то важливо?

Тато під'їхав ближче, узяв донину руку у свою.

— Куди ти поспішаєш?

— Вона без того манни небесної в скрині не отримає, - сказала бабця, і вперше за останні місяці, коли напруження в сімействі Озерових спало до рівного спокійного дихання, Мар'яна відчула, як дратує її стара непокірна баба Ната.

- І що?! — вишкірилася до баби.

Баба Ната усміхнулася насмішкувато.

— Та нічого, квітко моя! Думала, тільки Аїда в мене на всякі дурні вибрики здатна, та бачу, і ти туди ж!

— А я до чого?! — обурилася Аїда. Накинулася на бабу: — Годі, мамо, Мар'яні дорікати. Що поганого, як без злиднів житиме?

— А я хіба проти? Без злиднів усі жити хочуть! Не всі ладні за те продатися!

— А я і не продаюся! — ще більше роздратовалася Мар'яна. — Я Пітеру все чесно розповіла, і він... погодився мені допомогти.

Бабця приснула в кулак. Дійшла до стільця, всілася, реготала, в Мар'яну сухим пальцем тикала.

— Ох, квітко моя... Так ти не продалася! Ти сама собі... нового блядуна купуєш!

— Мамо! — заверещала Мар'яна. — Заткни рота своїй матері!

— А хіба то можливо? — із прикрістю знизала плечима Аїда.

Мар'яна вискочила з хати, до неї кинулося цуценя, що, певно, дрихло в будці, коли тільки приїхала, — гавкало дзвінко-весело, мотляло хвостиком.

— Собак тільки бракувало! — буркнула Мар'яна, вибігла з двору.

Ноги привели до рідних руїн. Усміхнулася сумно: тут жили її предки...

Полізла всередину. Блукала, роззиралася: шкода, що не можна навіть уявити, яким був дім за часів Яреми. До старих стін тулилися уламки більш пізніх за часом, з іншої цегли: ділили панський масток на непритаманні йому крихітні кімнатки-комірчини.

— Певно, сто разів усе тут перебудовували... — пішла далі. Через провалля, де колись був коридор, дісталася єдиного приміщення з дахом.

Тут пахло цвіллю й пустою. Бита цегла вкрила землю, від підлоги не лишилося й дощечки. Темні стіни розтріскалися. В одній з них і досі збереглися невеликі ніші, які, певно, колись служили тайниками.

— Що ж тут було?... — прошепотіла. — Наче окреме царство.

Усілася посеред колишньої курильні Яреминої, закурила. І хай дорікають, що за Пітера йде. Їм не зрозуміти: то кров Дорошів стукає в скроні, бо от Ярко... Теж Дорош! А Дороші не кидають друзів. Ярко повіз тіло Біджо на батьківщину, а міг би не робити, бо вже сенсу нема з точки зору людей звичайних, а він поїхав... Чому ж Мар'яна повинна Полю у в'язниці кидати?

— Ні, ні... Все правильно! — вмовляла себе. — Повінчаємося, заберу гроші, перш за все Польку викуплю. Не знаю як. Заставу заплачу, хабара дам, бо ж не може бути, щоби після Майдану хабарів не брали... Навіть на Майдані пропонували за гроші на Полину підтримку мітинг влаштувати.

Задумалася. Дарма Кривошиїха Полі розповіла, де Ігореве тіло шукати. Якщо вже така ясновидиця, певно ж, знала: Поля побіжить у ліс і без прикрих пригод то не минеться.

— Не розумію цієї баби, — роздратовалася. — Чому людям помагає... через дупу, і тільки так, як сама вважає за потрібне?! У Бога не вірить? Десь же у святих письменах є: не можна людині в помочі відмовити, якщо вона просить. А ця стара потвора... І мені наговорила казна-що.

Глянула в дірку, де колись стояло вікно: сад густий. За садом при лісі хатинка Кривошиїхи. Кажуть, марно стукати — не відчинить, а як і відчинить — то прожене.

— Бабо Кривошиїхо! — дісталася обійстя. Тупцювала біля збитої з дощок хвіртки, зайти не наважувалася. — Ви вдома?

Замість відповіді коти з подвір'я косували на Мар'яну, вигинали спину.

— Та дідько... — психонула, пішла до хатинки. На котів — брись!

Двері розчахнулися, коли Мар'яна дійшла до ганку, зупинилася, щоби ще раз гукнути хазяйку. Стара темна баба стала на порозі.

Глянула на Мар'яну суворо. Вказала сухим пальцем у темні нутроці хатинки.

— Ходи...

Мар'яна увійшла до барлоги Кривошиїхи, роззирнулася — бабі-язі би тут жити. Не вистачає тільки лопати дерев'яної, щоби на ній маленьких Івасиків у піч закладати.

— Змирилася? — почула бабин голос.

Глянула приголомшено.

— Ви... знали? Що я з роду Дорошів, що рід проклятий... У мене ж дітей через це не буде?! Остання... І Ярко останній... Так?

Кривошиїха кивнула. Мар'яну залило червоним.

- І от хіба то по-людськи? Хіба по-божому? Чому ж ви мені про те не розповіли?!

— По-божому, коли людина сама своїх предків знає! Тому і поміч не потрібна, бо рідна кров — покров, захист. А хто кров свою не шанує, тому помагати гріх! Кожен свої шляхи сам здолати має.

— Знаю тепер предків своїх. Половину по лінії тата — точно знаю. І що з того? Легше мені?!

Кривошиїха головою замотала: ох, люди дурні...

— А ти за полегшенням прийшла?!

Мар'яна обм'якла, опустила на дерев'яний тапчан біля стіни.

— Невже звичайна людина може цілий рід зурочити? Я думала, тим грішать ворожки, відьми, чорні маги. А наш рід дружина Яреми прокляла. І, якщо вдуматися, за діло...

— Благі наміри в пекло шлях стелять, а слова — чарівні. Усі... Завжди.

— Як страшно. Мовчати би...

- І мовчи.

— Так зрозуміти хочу: невже мій предок далекий такий паскудник, що через нього ми тепер мордуємося?

— Не грішать тільки дітки і блаженні, а пан Ярема, хоч і грішник, шляхетною людиною був.

— А ви звідки знаєте? Теж привиділося?

— Прабабця моєї прабабці Яремі очі закрила. Поряд із ним була, коли конав у курильні... - Кривошиїха кивнула в бік Дорошевого маєтку. — І досі курильня стоїть. А я і досі прабабчині оповідки

пам'ятаю. Як просив Дорош зняти прокляття, як з останніх сил сам намагався його здолати, та не встиг... Помер.

— Хіба є спосіб побороти прокляття? — Мар'яна стулила долоні, дивилася на Кривошиїху з надією.

— Не знаю. Та прабабці її прабабця, а тій ще її прабабця казали, що два варіанти є. Або має статися щось неможливе...

— Що ж це?

— Сама не розумію.

— А друге?

— Або повинна людина вклонитися предкам своїм до сьомого коліна. Звернутися до кожного на ім'я, яке тому при хрещенні дали. Попросити сили й захисту. Якщо гідних більше серед предків, подолають прокляття, а як ні — вже ніщо не допоможе.

— У мене в роду всі славні! Я зможу... — загорілася Мар'яна.

— То починай кланятися! — уїдливо усміхнулася Кривошиїха. — Усіх пам'ятаєш?...

Мар'яна повернулася до Києва легкою, як птаха, веселою і збудженою, ніби тільки-но випірнула з прохолодної ріки в спекотний день.

— Ми обвінчаємося! — торохтіла Пітеру. — І я не збрешу, коли скажу, що хочу прожити з тобою до кінця своїх днів, виростити наших дітей, побачити онуків! Бо все змінилося, все тепер інакше і я бачу вихід, мені лише треба трохи часу!

Пітер губився, Пітер не розумів, якого біса Мар'яні знадобилося бігти в центральний історичний архів.

— Маю знайти своїх предків до сьомого коліна по маминій лінії, - пояснювала.

— Нащо?

— Щоби прокляття зняти, Пітере! Можеш не вірити, можеш насміхатися, але то єдиний вихід — для мене, для Ярка. Його ж теж шкода. Чому має бути останнім? То несправедливо. Хіба ми не маємо права жити, як нормальні люди? Мати сім'ї, дітей...

— ...Отримати спадок.

- І спадок! Відбудую маєток Дорошів у Дорошівці, поселю там тата з мамою і бабцею, — Мар'яна зникала на цілий день, поверталася до хрущовки на Воскресенці увечері, щоби на ранок знову мчати в архів.

— А Поля? — нагадував Пітер. — Поки не вдається навіть наблизитися до розв'язання питання про заставу, хоч адвокати зі шкіри лізуть. Надто багато справ, у тому числі й майданівських, вони в пріоритеті, тому Полину розслідують надто ліниво.

- І заради Полі поспішаю! — нервувала. — Гроші потрібні, Пітере! Тоді й слідчих можна підмазати, і про заставу можна говорити.

— Підмазати? — дивувався Пітер.

— Забудь, просто не заважай! — просила.

— Якщо наше вінчання в прямій залежності від твоїх пошуків, то хоч просвіти, як вони просуваються? — попросив у серпні, після двох місяців очікування результатів.

Мар'яна розцвіла. Вивалила на стіл купу паперів. І сама не розуміє, чому все так просто. Вона страшилася, що врешті-решт пошуки доведеться призупинити, вінчатися, а вже потім без поспіху...

— Бо Дороші з багатого роду, про них відомості так чи інакше збереглися, а по маминій лінії я з простих селян. А хто в старі часи про них особливо згадував, — пояснювала Пітеру.

Але їй помагає доля. І предки по лінії Дорошів, бо ж і їм на небесах прикро, що рід обірветься. За два місяці майже всіх відшукала. На одному коліні загальмувала... Віднайшла потрібні папери, показувала Пітеру.

— Дивись! Ось тут моя прапрабабця Олександра. У неї були батьки — Домна і Григорій Сологуби. Жили в селі Цвітна, що нині на території Кіровоградщини. Цей Григорій на Першій світовій загинув. Батьків його дружини Домни я досить швидко знайшла, а батьків Григорія — хоч ти трісни. Я вже залізла в такі хащі — думала мізки попливуть, аж раптом знайшла в метричній книзі церкви на Сумщині відомості про хрещення чотирнадцятирічної циганки Папуші, яка втекла з табору заради хлопця на ім'я Степан Сологуб. Ти розумієш? Як же Папуша кохала, якщо покинула своє плем'я, змінила віру, щоби бути разом із коханим?... Їх обвінчали. Після того як Папуша охрестилася, вона стала Павлиною. І в них народився Григорій...

Пітер зазирнув Мар'яні в очі:

— Теж втечеш?...

— Якщо ти збираєшся й далі дорікати мені чоловіками, які були в моєму житті, давай краще зупинимося зараз, — аж надто серйозно

відповіла Мар'яна. Згадала теревені бабці Нати: «Жінки з нашого роду тільки від коханих народжують...» «Так он звідки пішло, — подумала, заспокоїла себе. — А я Пітера вже люблю... І поважаю».

Пітер знітився.

— Вибач. Мене не полишає відчуття, що я учасник сюру.

— Давай спробуємо перекреслити то нашим реальним життям.

Пітер обійняв Мар'яну, притулив до себе.

— Уже кінець пошукам?

— Так... Лиш одне було питання. Мені бабця Ната розповідала сімейну легенду про свою бабцю Олександру. От вона якраз і народилася в Григорія і Домни Сологубів у селі Цвітна.

— Що за легенда?

— Що насправді Олександра народила доньку Анастасію не від законного чоловіка Анатолія, а від якогось німця на прізвище фон Лютцофф.

— Перевірила?

— Так, знайшла спогади про загибель сімейства фон Лютцоффів ще навесні 1917 року, а Олександра народила доньку за півтора року, восени 1918-го. Отже, ніяких німців у родоводі, - розсміялася. — Бабця, мабуть, засмутиться.

Пітера цікавили інші реалії.

— Хтось із твоєї рідні приїде на вінчання?

Мар'яна згадала насуплену бабчину пику, ошелешену матір, здивованого тата. Бабця далі всіх Мар'яну проводжала, коли та до столиці поверталася. Дійшла до хвіртки, руки торкнулася.

— Тобі, квітко моя, — сказала, простягнула онуці золоте пузате сердечко на ланцюжку. — Вдягни, як до храму підеш. Усе-таки фамільна річ.

Мар'яна усміхнулася сумно.

— Як можна? — пояснила Пітеру. — Тато ще на інвалідному візку, мама і бабця його доглядають. Ми самі до них у Дорошівку після вінчання поїдемо. Познайомлю вас, — задумалася, додала: — Ти сподобаєшся... моїй мамі.

...А на небі плакала душа Яреми.

— Німець... Німець — батько. Як же не додивилася? Не здогадалася?!

Поряд тішилася душа Станіслави, вінчаної дружини Яреминої, що і після смерті від неї нікуди.

— *Хоч тисячу разів хай до душ своїх предків кланяється і кожного на ім'я назве! Нічого вдіяти не зможе, і душі не зможуть прокляття зняти, бо не всіх віднайшла... Чужих молитиме, а для чужих Дороші — чужі. Згинете! Згинете...*

На Медовий Спас у Свято-Іллінській церкві на Подолі (бо дівчина настирливо просила — саме тут хочу!) для Мар'яни і Пітера визначили дату вінчання одразу після Спасу Хлібного.

— Я — наречена... — Мар'янине серце огорнула радість. У весільному салоні з хвилюванням роздивлялася невагомі, схожі на тополиний пух, сукні, взуття, аксесуари. Прицінювалася. Пітер не пояснював, де взяв гроші: просто дав Мар'яні дві тисячі баксів і попросив бути найчарівнішою. За тиждень до вінчання вже милувалася в хрущовці на Воскресенці тоненькою, як павутиння, фатою, напівпрозорими рукавичками та білосніжними, стильними до запаморочення лодочками, які відкусили від бюджету одразу чималий шмат.

— У мене ніколи не було таких дорогих і гарних черевичків, — крутилася перед дзеркалом у черевичках, фаті й рукавичках. Сукню для економії взяла напрокат, її обіцяли доставити в переддень урочистостей.

Одне псувало настрої — Поля так і парилася за ґратами. Мар'яна щодня зідзвонювалася з адвокатами, яких винайняв Пітер, та чула лише погані новини: слідство знайшло в одязі Ігоря Полину хустину зі слідами крові, шматок Ігоревого шалика був у Полі в руці, коли її затримували, а решту шалика виявили обв'язаним навколо шиї хлопця.

— Як шматок Ігоревого шалика в Полі опинився? — розпитувала Мар'яна.

— Розповідає, що знайшла його під деревом, тому і стала там копати, бо зрозуміла — знайде тіло Ігоря, — пояснював адвокат.

— Так логічно ж!

— У слідства своя логіка, і нам поки що не вдається знайти розумний компроміс. У версію «Поля дізналася про місце поховання Ігоря від баби-віщунки» не вірить ніхто.

— Але так і було! Я можу підтвердити.

— Повірте, цим ми тільки роздратуємо слідчих. Бажано відшукати більш адекватних свідків, ніж баба з екстрасенсорними здібностями.

Мар'яна засмучувалася.

— Може, слідчі з Полі убивцю ліплять, бо грошей хочуть? — питала з відчаю.

— У вас є гроші? Це би допомогло налагодити неформальні контакти.

— Будуть. Скоро...

Уже й сумніву не мала — будуть! Благала Полю подумки зачекати, передавала через адвокатів: «Тримайся, Полько! Я тебе не покинула, мене зовсім небагато часу, і я зможу купити увесь світ, щоби витягти тебе на волю». Та чим ближче час вінчання, тим настирливіше радість заглушала Полин голос у серці Мар'яни.

Сиділи з Пітером в улюбленій кав'ярні на Подолі, наречений показував світлину справжньої яхти — білосніжної, з вітрилами, штурвалом.

— Після вінчання лімузин одразу відвезе нас на яхту. Цілих три доби — тільки ми, Дніпро... і двійко членів команди, які обіцяють, що нам не доведеться з ними знайомитися, якщо у нас не виникне бажання.

— Ми помремо з голоду! — щасливо сміялася Мар'яна.

— Один із членів команди — кок. Продукти я вже замовив.

- І шампанське?

— У першу чергу шампанське, — Пітер обіймав наречену, нашіптував: — Я все тримаю під контролем, Мар'яно. Яхту дослідив сам. Вона, справді, чудова й дуже романтична. У нашій каюті ліжко висить на ланцюгах...

— На ланцюгах?

Пітер кивав:

— Якщо не звертати на них уваги, здається, що воно літає каютою.

Мар'яна пурхала. Останні ланцюги, які ще безнадійно намагалися прив'язати до реальності, розсипалися на порошок, як старий сургуч на листі Перпетуї. У переддень вінчання до хрущовки на Воскресенці привезли неймовірну сукню, Мар'яна разів двадцять приміряла її, аби зайвий раз роздивитися себе із захватом, і хоч домовилися з Пітером влаштувати ввечері таку собі останню холостяцьку вечерю на двох —

посидіти в ресторанчику, випити за закінчення важкого періоду пошуків, — умовила нареченого скасувати замовлення в ресторані.

— Хочу побути сама... — призналася. — Відпочити, виспатися.

Пітер не дорікав. Домовилися, що за годину до вінчання наречений заїде по Мар'яну на лімузині — покружляють містом, перш ніж до Свято-Іллінської церкви спрямувати.

До ночі Мар'яна просиділа навпроти чудової вінчальної сукні — курила, роздивлялася їй із захватом, уявляла себе в храмі поряд із Пітером і аж ні разу не засмутилася. Усміхалася: а потім яхта... І далі, по життю... Все для того зробила. Остання справа лишилася. Тому і вдома лишилася — не знала тільки, як розпочати.

Урешті наважилася. Дістала з рюкзака купу паперів, серед них розшукала декілька скріплених аркушів із переліком імен і прізвищ 126 предків до сьомого коліна по батьківській і материнській лініях.

— Сто двадцять шість... — прошепотіла. — У додатковому скелеті людини сто двадцять шість кісток. Я десь читала. Наче сім колін предків. А голова, хребет, навколо серця — то основний. Чому так? Хоч які предки, думай своєю башкою? Май свій стрижень, дай волю своєму серцю? От я і думаю... Все правильно вирішила!

Розклала аркуші ретельно. Видихнула, перехрестилася, хоч ніколи на службу не ходила.

— Яремо... — поклікала вголос.

На небі заплакала душа Яремина: ох, дитино... Марно то все!

— Станіславо... — продовжила Мар'яна. — До вас найперше звертаюся, бо з вас усе й почалося. Простіть уже одне одного і нас разом. Допоможіть із прокляттям упоратися. Хіба вам самим не хочеться, щоби ваш рід продовжувався? У нас і ваша кров, Станіславо. Згляньтесь...

Душа Станіслави отрутою — крап-крап: не діждешся! Недарма поклони била, прокльони слала! Кінець крові Дорошевій!

— Валеріане, син Яреми і Станіслави. Гнате, син Яреми і Перпетуї... - Мар'яна вчитувалася в папірець, перш ніж називала імена вголос, як першокласниця тримала пальчик біля наступного імені, вела по аркушу, все читала, читала...

Дійшла до живих — до бабці Нати, матері, батька, — перелякалася: а з цими як бути? Чому в Кривошиїхи не розпитала геть усе?! До покійників їх? А то не вирок для них?

— Ні, то неможливо! — чомусь увірувала, продовжила впевнено. — Бабо Нато, мамо, таточку... Допоможіть! Усіх до сьомого коліна благаю, позбавте сили прокляття роду Дорошевого. Дайте пожити!

Завмерла. Прислухалася — тихо. «Хоч би знак який був», — подумала розгублено. У ванній хрюкнула й забулькала вода в трубах. А то вірний знак: завтра гарячої води можна не чекати. А може, і холодної.

— Дідько! От чому так?! Завтра — найважливіший день мого життя! Якщо ще дощ впаде...

Знаки не справджувалися. На ранок гаряча вода лилася, сонце світило, а радість так бурхливо зашкалювала, що Мар'яна повірила: випросила в предків щасливої долі. Напилася кави з великої, на півлітра, чашки, з годину хлюпалася під душем, потім взялася сама собі зачіску майструвати, бо однаково перукарі ніколи не могли дати ради неслухняному хвилястому Мар'яниному волоссю. Ідея була простою — укласти гарними хвилями і з одного боку підібрати, відкриваючи витончену шию й рівні плечі. Та волоссю не бажало й Мар'яні підкорятися, тому на боротьбу з власними кучерями довелося витратити набагато більше часу, ніж планувала.

На годинник зиркнула: дідько! За годину Пітер має приїхати, а Мар'яні ще макіяж робити, одягатися, та й зопріла з тією зачіскою, хоч знову під душ. А що робити? Знову побігла до ванної, та тепер часу не гаяла — швидко вимилася, намагаючись не зіпсувати зачіски, одягла витончену білизну, яку придбала потайки від Пітера, прозорі колготки, щоби новими черевичками ніжки не натерти, стала перед дзеркалом — гарно! Узялася підводити очі, брови.

— Усе правильно... Спочатку зроблю макіяж, а потім сукню одягну, — заспокоювала себе, а здоровий глузд сміявся: як можна натягти сукню й не зіпсувати зачіски?!

— А я спробую! — закінчила макіяж, ускочила в коштовні білі туфлі, побігла до вікна, щоби пересвідчитися: двір на місці, нікуди не дівся, не провалився в тартарари, безпритульні люди попід під'їздом не тиняються і не влаштують їм із Пітером імпровізований «викуп нареченої».

Визирнула. Під під'їздом виднілась автівка — не банальний, довгий, як сосиска, лімузин із букетами на капоті, а «мерседес»-

кабриолет: білий, розкішний, із темним шкіряним салоном, відкинутим верхом. Біля автівки стояв Пітер — костюм, як влитий, метелик під коміром-стійкою, в руці маленький букетик. Білий...

Мар'яна на годинник: ще є час! Пітер майже на годину раніше приїхав. Чого би це? Мобільний — дзень.

— Пітере... Я тебе бачу! — стояла біля вікна в самій білизні, колготках і туфлях. — Ти... такий...

— Подумав... Давай довше містом покружляємо... Не проти?

— Ні! Зараз! П'ять хвилин! — вирубила зв'язок. За діло!

Поправила зачіску, вже до сукні, та згадала про подарунок баби Нати — сердечко пузате, золоте.

— Неодмінно вдягну, — до рюкзака, бо як поклала у внутрішню маленьку кишеньку, коли з Дорошівки їхала, так і забула про нього. Перерила весь рюкзак — нема. Засмутилася, вперто обмацувала рюкзак знову і знову, лаяла себе: «Хіба не дурепа?! Єдина старовинна річ у роду лишилася, та Мар'яна і її примудрилася загубити». Віджбурнула рюкзак, під ноги глянула: пузате золоте сердечко валялося на підлозі, як непотріб.

Усміхнулася.

— Тепер усе гаразд! — обережно застібнула ланцюжок на шиї, глянула на себе в дзеркало...

Приклала долоню до сердечка, завмерла.

— То неможливо... — прошепотіла раптом із відчаєм.

Похапцем накинула халат поверх нової білизни, так і побігла надвір у халаті, колготках і стильних білих туфлях.

Пітер усе зрозумів. Усміхнувся сумно: сюр... Мар'яна хотіла так багато сказати: що Пітер — класний, що він заслуговує на щастя й щирі почуття, що забуде Мар'яну скоро, бо — було би за ким горювати, сам же бачить — прибацана!

— Усе це... неможливо! — вигукнула по-дитячому гірко. Пішла з двору в бік правого берега — в халаті, колготках і стильних білих туфлях.

Аніта розчахнула двері, здивувалася.

— Як ти знала?

Мар'яна витріщилася од раптового страху, оминула сусідку, штовхнула блакитні двері зі значком «фольксвагена» — посеред кімнатки Ярko старанно складав речі до великого чорного рюкзака.

Побачив Мар'яну — нафарбовану, із завитими кудрями, в халаті й білих туфлях. Завмер.

— Я... не затримаю! — процокотіла зубами Мар'яна. Нервово посунула до вікна, визирнула — за вікном майоріло японське знамено із самотнім сонцем на мертвому білому тлі.

Озирнулася до Ярка.

— У мене немає ікони, і я не піду до церкви... Бог усюди, почує! — слова виривалися замість ридання, яке застрягло всередині, - колотило, рвало. — Присягаюся у вірності цьому мужчині. Хочу, Господи, тільки з ним бути в горі й радості, в багатстві й злиднях, в здоров'ї й хворобі. Назавжди.

Стільки сил вклала в прості слова — ні краплі не лишилося. Упала на матрац, накритий звичайним махровим простирадлом.

— Усе... — прошепотіла, притисла до грудей пузате золоте сердечко. — Встигла...

Ярко відклав рюкзак, присів поряд. Повів долонею по хвилястому Мар'яниному волоссю, намагаючись стримати збудження.

— За дві години маю бути на Софійській площі, - сказав низьким хрипливатим голосом. — Хочу, щоби ти... не хвилювалася.

— А я... хочу народити тобі дитину! — розридалася, цілувала припухлі дитячі Яркові уста. — І щоби ти повернувся! І щоби все було так, як ти казав! Сім'я, дім біля ріки... Ти знаєш, де наш дім? Я знайшла його... Він у Дорошівці! Там жив Ярема...

— Тихо, тихо... — Ярко тремтячими руками розстібав ґудзики на халаті, цілував тонку Мар'янину шию. — Я повернуся...

...Напередодні католицького Різдва 2014 року в райвідділі міліції стався прикрий інцидент: нервова кароока дівчина увірвалася до кабінету заступника начальника, вилила на себе бензину зі звичайної півлітрової пляшки з-під газировки, клацнула запальничкою перед носом ошелешеного мента, пообіцяла хижо:

— Краще би тобі мене вислухати!

Мент налився гнівом — викинув би дурепу і забув. А часи ж не ті... Кивнув похапцем: нема питань, ми ж ті... слуги народу. Сідайте, кажіть...

Мар'яна не всілася — не в гостях. Упритул підійшла до начальницького стола, дістала з-під куртки стос паперів.

— Тут — свідчення про непричетність Поліни Найдю до вбивства Ігоря Корнілова. Слідчий відмовляється залучати їх до матеріалів справи. Хочеш паралельного громадського розслідування?! Залюбки! Але для тебе краще, щоби результати збіглись із офіційним!

— Ти мені... не тикай! — мент ледь стримувався, та відчуття самозбереження настирливо нагадувало: часи ж не ті...

— Якщо завтра ж Полину справу не передадуть нормальному адекватному слідчому... Якщо адвокат не побачить у справі всіх матеріалів, які ми замість твого слідчого збрали у справі... - Мар'яні запаморочилося від різкого бензинового запаху, хитнулася. — Я повернуся... Не пустять сюди, знайду тебе в Лісниках! Ти ж там живеш?! Не дістану тебе в Лісниках, постукаю у двері твоєї квартири на Оболонській набережній. Не знайду там, поїду на Десну...

— Що?!

— А ти думав, про маєток на Десні ніхто не знає? — прошепотіла Мар'яна, втратила свідомість, повалилася на підлогу. Рештки бензину з пляшки — по кабінету.

Були би старі часи... Кинув би мент Мар'яну за ґрати, посиділа би кілька діб без води та їжі, руки би цілувала, сучка... Схаменувся.

— «Швидку»! Перевдягніть! І... не відпускайте! — наказав черговому. — Дівчина — свідок у важливій справі! — скривився, пішов до дверей, поки Мар'яні надавали першу допомогу. — І приберіть тут усе, провітріть!

Засів у приймальні, роздратовано спостерігав у розчахнуті двері, як співробітники відділу стягують із дівчини куртку, облили бензином, прибиральниця збирає розливу рідину, лікарі «швидкої» повертають відвідувачку до тям.

— Дівчина вагітна! — лікар підійшов до заступника начальника, повідомив сухо. — Ми її забираємо!

Були би старі часи... Хера лисого би тут лікарі командували!

Кивнув.

— Робіть свою справу, — відповів значуще.

Коли дурепу увезли, стояв біля відкритого вікна, тремтів від морозного повітря. Пам'ятає він Ігоря Корнілова. Тридцятого листопада 2013-го в ніч до відділку притягли вже напівмертвого. Шалик ще такий примітний із шиї звисав. Не розраховали сили «беркутівці»... Хіба вперше? Якого біса свої хвосту ментам у

райвідділ звозити, наче тут пральня?! Свого непотребу вистачає, так ще і за ними прибирай! Наказав хлопцям:

— Викиньте його десь за містом. Очуняє, дорогу додому знайде.

Та Ігор Корнілов помер у міліцейській автівці, і підлеглі зробили навіть більше, ніж зазвичай. Не покинули мертве тіло на поїд безпритульним собакам у лісі під Броварами, вирили яму в мерзлому ґрунті, присипали землею. І при чому після того менти? Хай майданівці «Беркут» гризуть!

Змерз. Зачинив вікно. Гукнув слідчого.

— Давай уже... подивись на справу про вбивство Корнілова під іншим кутом зору, — наказував похмуро. — Вистачило би сил у тендітної дівчини затягнути в ліс тіло? Не думаю. Змогла би вирити в промерзлій землі яму? Ні!

— Тобто... залучити до матеріалів справи свідчення тих дебілів з Майдану?

— Не треба політизувати звичайне побутове вбивство, дебіл ти сам! — роз'явився начальник. — Хто заявив про Поліну Найдю?!

— Місцевий житель із Калинівки.

— Що він у лісі робив?!

— Звідки я знаю?

— А ти узнай! Може, той Корнілов до жінки його бігав чи курку з двору поцупив... Мотивів до біса! — глянув на слідчого, засичав: — Я тебе повинен вчити працювати? Ти півроку дупу мнеш із цією справою й досі не побачив справжнього вбивцю?!

— Затримати того йолопа з Калинівки?!

— Працюй уже, а не питання мені став! Свідчення майданівців долучи до справи, щоби не верещали, а дядька по-тихому закрий і оброби, щоби сам зізнався. Вільний! — менти ще відчували себе вільними...

За тиждень суд випустив Полю під символічну заставу до завершення слідства, яке раптом побачило нового підозрюваного у вбивстві студента-архітектора Ігора Корнілова, але в інтересах розслідування інформацією не ділилося.

Мар'яна зустрічала подругу біля суду. Бліда, зневірена Поля побачила Мар'яну, сльози на очах.

— Як ти змогла, Мусько? Пітер допоміг?

— Поїхали додому, — чисто, як Ярکو, м'яко попросила Мар'яна.

Дісталися п'ятого поверху хрущовки, де Мар'яна приготувала для подруги обід, Поля побачила округлий Мар'янин живіт, розплакалася.

— Це неможливо! Ти вагітна, Мусечко! Слава Богу... Сподіваюся... не від Пітера?

Пітер спішно покинув Україну наступного дня після безнадійної спроби заручитися підтримкою Господа у стосунках із Мар'яною. За кілька днів адвокати, яким він справно платив, повідомили, що більше не можуть приділяти увагу Полиній справі, порадили звернутися до фахівців, які на громадських засадах вели майданівські справи, і хоч Мар'яна не дуже вірила в людську безкорисливість, з відчаю постукала і в ці двері. На диво, тут не питали про гроші, натомість адвокати-майданівці почали збирати власні докази Полиної невинуватості, вимагали від Мар'яни згадати всіх і кожного, хто міг би допомогти. «Хотинський...» — подумала вона тоді і, хоч пам'ятала — стара Кривошиїха радила забути Хотинського, аби й він про Мар'яну забув, — пішла до пафосного лофту.

Вони перетнулися на парковці біля будинку. Хотинський і немолода витончена жінка саме вийшли з «ауді», прямували до під'їзду, коли перед ними стала худенька дівчинка з глибокими карими очима. Хотинський усміхнувся іронічно.

— Мар'яно... Зізнайся! Те, заради чого ти відмовилася від спадку, вартувало того?...

Мар'яна обхопила руками округлий живіт, усміхнулася знічено.

— У нашому роду жінки народжують тільки від коханих...

— Вітаю, — тепло усміхнулася немолода красуня.

— Мені поміч твоя потрібна, — сказала Мар'яна Хотинському. — Щоби подругу з в'язниці витягти. Треба завтра піти до міліції, написати свідчення... Що в ніч проти тридцятого листопада 2013 року, коли ти... — зиркнула на жінку, продовжила беззастережно: — ...коли ти привіз мене додому, а я стояла біля під'їзду... Там подруга моя була. Просто повір мені, що була. Ти маєш засвідчити, що бачив її.

— У нас на завтра квитки на літак. Летимо до Італії в надзвичайно важливій справі, - пояснила Мар'яні жінка.

— Перебронюємо, — спокійно й упевнено відповів Хотинський.

— Звісно, любий, — усміхнулася жінка. «Вона щаслива, — подумала Мар'яна. — Щаслива і... молода. Як дивно...»

— А мамі я передзвоню... Поясню, що затримаємося на день, — додав Хотинський, глянув на Мар'яну іронічно, наче на все своє колишнє майбутнє. — Щасти, Мар'яно.

— Зачекай! — вигукнула раптом. — А ти... Як живеш? Як агенція? Хотинський знизав плечима.

— З агенції давно звільнився, керую цегельним виробництвом, бо для дружини це надто виснажливо. А в мене вистачить сил порядки навести, — усміхнувся. — Надумаєш будуватися — дзвони. Поможемо.

- І тобі щастя... — прошепотіла Мар'яна Хотинському вслід. Йшов до будинку, щось іронічно розповідав немолодій і геть нестарій витонченій щасливій жінці.

...Поля вислухала оповідь Мар'яни, втерла сльози, погладила Мар'янин живіт.

— Строк який?

— Шістнадцять тижнів приблизно. На початку літа народжувати.

— А хоч коли! — усміхнулася Поля. — Аби здорове дитя. Як нирки?

— Не знаю... Не нагадують про себе, і я намагаюся не думати про них.

— Краще думай. І акушерів обов'язково попередь...

— Я їм дірку в мізках вже прогризла. До пологів п'ять місяців, а я щоразу приходжу в жіночу консультацію і товчу: «У мене хворі нирки, ви ж врахуйте».

— А зі спадком що? — спитала Поля. — Ти вже багата?

— Ні... - усміхнулася. — Там умова була... Якщо ми з Ярком будемо разом, то грошей не отримаємо...

Поля махнула рукою:

— Не з нашим щастям заради грошей без кохання жити. А Ярکو де? Коли ти мене з батьком своєї дитини познайомиш?...

— Ярکو на сході, - прошепотіла Мар'яна. — В «Азові»...

Наприкінці січня 2015 року справу проти Полі закрили у зв'язку з відсутністю складу злочину: подруги тільки й знали, що заарештовано нового підозрюваного, намагалися дізнатися його ім'я, та міліціанти... охороняли свої зади — ані слова! Поля не стала чекати суду над вбивцею Ігоря Корнілова, зібралася на схід.

— В «Азові» медсестрою буду, поряд із Ярком. Привезу його тобі живим і здоровим, — обіцяла.

— Твої слова звучать сумнівно... Мені страшно, Полько! Не треба нікого привозити! Привозять трьохсотих. І двохсотих. Ярком сам повернеться. І Аврора. З Ярком друг поряд. Вовчик Аврора.

— До літа всі повернемося! — сказала Поля. — Має ж тебе хтось зустрічати з пологового.

У середині лютого Мар'яна провела Полю на фронт — більше в Києві не тримало ніщо. Уже зібралася їхати в Дорошівку, коли зателефонував Стороженко з ін'юрколегії — про зустріч просив, і хоч Мар'яна переконувала: вони з Ярком рішення не змінять, наполягав: знайдіть хвилину!

— Ого! Ви при надії, пані Озерова! — зрадив, побачивши округлий Мар'янин живіт. Заметушився: прошу, присядьте, чаю, водички?...

— Дитина від Ярка... Від другого спадкоємця. І ми не вінчані. Потім якось... Тож можете сповіщати ченців у чернігівських монастирях — грошей у них побільшає.

— З цим варіантом нам ще довго мордуватися.

— Чому?

— У заповіті йдеться про монастирі Чернігівської губернії, а не нинішню Чернігівську область. Є думка, що на спадок можуть претендувати лише ті з них, які існували на той час і продовжують існувати нині. Повірте, марудна справа, але ми впораємося.

— Чим можу допомогти? Маю написати відмову чи щось інше?

Стороженко головою хитнув — ні! Постелив перед Мар'яною на стіл копію Перпетуїних розпоряджень.

— Ми наново проаналізували заповіт. Цікава картина вимальовується. У всіх пунктах Перпетуя чітко наголошує на тому, як розпорядитися спадком — золотими монетами, і як відсотками — грошима, які має виплатити банк. От дивіться! Пункт перший. Наказує поділити навпіл золото й відсотки. Те саме в пункті три і далі... А от пункт два... Де мова йде про злиття двох ліній в одну... Про вас із паном Раєвським, власне... Тут Перпетуя наказує віддати спадок ченцям... Але ж про відсотки — ані слова.

- І ви вважаєте, що ми з Ярком...

— Так! — кивнув Стороженко. — Ви з паном Раєвським цілком можете претендувати на відсотки. У нас були подібні прецеденти:

справа важка, але є за що боротися.

— Канадці допоможуть?

— Не допоможуть! У них гарні юристи, один Пітер Кравчук чого вартий. Вони не гірше від нас розуміють — пункт два не містить жодних розпоряджень щодо відсотків у разі злиття ліній роду — і зроблять усе можливе, щоби відсотки назавжди залишилися в банку.

— Це законно?

— Принаймні не протизаконно. Як для них, так і для нас. Але давайте вже про наших баранів. Ми представляємо українських спадкоємців. Якщо ви довірите нам відстоювати ваші інтереси, то ми...

— Довіряємо! — поспіхом кивнула Мар'яна.

Скільки їхала до Дорошівки, все усміхалася: невже?! Невже після всіх тривог, пригод і мордувань історія, яка й почалася з пошуків грошей Яреми Дороша, подарувала предків, кохання, рідну кров, закінчиться грошима Яреми і Ярком з Мар'яною таки отримують хоч щось із мільйонів, схованих у «Банку Монреалю»?

— Добра новина, — сказав тато, підійшов до Мар'яни, спираючись на палицю, обійняв.

— Як ноги? — Мар'яна підтримала тата попід руку: Валя підвівся, як упали пізні осінні груші, та і досі Мар'яні здавалося, що тато може впасти.

— Усе добре, доню. До могил твоїх бабусі й дідуся ходив. Розповідав їм... Що вічний спокій знайшли біля руїн, де жили предки. Біля маєтку був. Дивне відчуття.

— Чудове відчуття! — розсміялася Аїда. — Це ж щастя! Валя ходить! Мар'яна скоро розбагатіє... Я бабусею стану, — сіпнула бабу Нату, яка вовтузилася біля газової плитки. — Мамо! Та скажи хоч щось!

— А ціна за те все яка? — спитала баба Ната.

— Дрібниці! — відповіла Мар'яна легковажно. — Ін'юрколегія забере частину відсотків. За послуги.

Ціна яка?! День минув, тиждень, два... Весна задзвеніла, березень сніги підмочив! — а Мар'яні все не йшло з голови бабине питання.

— Ціна яка? — страх повернувся. Сіпав душу, виставляв перед очі то Ярка, то крихітну, ще ненароджену дитину, і тільки одне ясно: не

дізнатися Мар'яні, чи розвіялося прокляття, поки не з'явиться на світ Божий восьме коліно роду Дорошевого.

— Усе буде добре! — моторошні думки про проклятий рід не відступали.

Який уже Бог? Предкам молилася! Щодня сунула до руїн Дорошевого маєтку, всідалася в курильні, і вже без папірця, без підказки, вимовляла 126 імен.

— Поможіть! Дайте Яркові живим повернутися! Він... до батьків своїх має мене повезти в Ізюм. Вони там... Після того як Ярко з Біджо і Авророю їх із сепарських підвалів у Слов'янську витягли. Біджо через це загинув. Хіба дарма? І я маю Ярка зі своїми познайомити. Поможіть! Дайте дитині моїй народитися! Здоровою! Благаю... Бо я ж не житиму, якщо дитина... — притискала до грудей пузате золоте сердечко. — І німець... Фон Лютцофф... І твою душу прошу, якщо любив Олександрю... І ти поможи! І ви всі... Всі, хто чує мене!

У руїнах гудів вітер, на небі затріпотіла душа юного Курта фон Лютцоффа.

Наприкінці березня Мар'яна зазбиралася до Києва.

— На серці неспокійно, — довірилася бабі Наті. — Наче має статися щось погане.

— Тобі зле? — перелякалася бабця. — То через мене! Курю надворі, а дим у хату.

— Бабцю, не кажи дурниць. Нормально почуваюся! Але краще не ризикуватиму. Вже сім місяців, за два — народжувати. Ляжу в стаціонар до пологів, якщо треба. У мене ж нирки...

— Не відпущу тебе саму, квітко моя, — бабуся обійняла онуку. — Хай мати з тобою поїде. Аїда хоч і галаслива, та іноді то навіть корисно. Нагляне за тобою, — роззирнулася, гукнула: — Аїдо! Ти де?!

Аїда не чула — Валя саме прилаштував до телевізора нову антену, яка ловила не тільки УТ-1, а й «1+1», «Тоніс» і «ТЕТ».

— Нарешті! «95-й квартал» ще показують? — клацала пультом, наштовхнулася на новини. Залишила. Дивилася на яскраву кольорову картинку про страшну війну. Зітхнула гірко, вже хотіла перемкнути, бо серце не витримувало, та на екрані з'явився... Славко Шуляк. Насторожилася, зробила голосніше.

— Наша волонтерська організація звертається до всіх небайдужих українців! — упевнено говорив Шуляк не в мікрофон тележурналістці,

прямо в камеру, Аїді... - Ми збираємо кошти нашим хлопцям, які воюють на сході, захищають нас із вами! Нашим воїнам потрібні тепловізори, приціли, взуття, теплий одяг... Не залишайтеся осторонь!

Тележурналістка смикнула мікрофон до себе.

— Банківські реквізити волонтерської організації В'ячеслава Шуляка, відомого мецената, який допомагав Майдану і тепер помагає фронту, ви бачите на екрані. Також ви можете знайти інформацію на нашій сторінці в Інтернеті...

— Чого це ти зблідла? Знаєш його? — почувла Аїда за спиною материн голос.

Клацнула пультом — досить кіна! Озирнулася до матері.

— Ні... З чого взяла? — пішла кімнатою, виглядала у вікна. — А Валя де?

— Надворі. Що з тобою?!

— У столицю би на день-другий... — люто прошепотіла Аїда.

— Хоч раз ти мої думки читаєш, — усміхнулася бабця. — Збирайся, Аїдо. За Мар'янкою наглянеш у Києві, а я тут — за твоїм Валею.

Виїжджати вирішили того ж дня під вечір, коли рейсові автобуси напівпорожніми поверталися до столиці. Уже зібралися, уже Мар'яна тата обійняла — аж живіт скрутило різким болем.

— Мамо... — прошепотіла перелякано, очі на лоба. Прилягла на диван: зараз, зараз... — Як же боляче, мамо!

— Господи! — приголомшено вигукнула Аїда. — Валю, мамо! У неї ж пологи почалися! Що робити? Валю, дзвони в «швидку»!

— У район чи в Київ?

— Який Київ?! До Києва сто кілометрів! У район! Господи, мамо! — Аїда вчепилася в стару. — Що робити?!

— Пельку спершу заткни! А потім... подивимося, — не так уже впевнено відповіла бабця.

Мар'яна змокла й виснажилася вкрай: сили стікали не потом, кров'ю. Не бачила, як навколо метушаться перелякані Аїда й бабця Ната, як тато, який ніколи не виявляв релігійних почуттів, тихо молиться в сусідній малій кімнатці.

Марила: перед очима в чорному безкінечному просторі кружляли злі люди: насміхалися, реготали відверто й гнівно, намагалися вчепитися в русяве волосся, вимагали крові... Їх відганяли інші:

приймали на себе удари, тримали одне одного за руки, утворюючи навколо Мар'яни живий захисний покров. Злі пробивали, а добрі не падали. Лиш хиталися, зчіпляли руки — скільки ж часу вистоять?! Чи встоять?!

— Дитину! Дитину забирайте! — вила Станіславина душа.

— Не дайте дитині згинуті! — благала душа Яремина.

Отак і забули про Мар'яну.

— Я — ціна... — видушила разом із переймами, втратила свідомість.

— Господи, мамо! Вона померла?! — Аїда ридала беззвучно, хльоскала доню по щоках. — Мар'яночко! Мар'яночко!

— Вийдіть усі! — почула за спиною владний голос. Озирнулася — Кривошиїха у дверях стоїть. Темна, страшна, а зуби білі, міцні — всі до одного в роті.

І не пискнули — вибігли до малої кімнати, обійнялися — плакали, благали: «Та вже нас прибери, Боже! Мар'янку залиш! І дитятко».

Кривошиїха над породіллею нахилилася, забубоніла щось тихо, піднесла до Мар'яниного носа травичку суху.

— Відпочила? — спитала, коли Мар'яна здригнулася, розплющила очі.

— Я — ціна... Хай... Бабо... Поможіть дитині народитися... — прошепотіла слабко.

— Не такий твій гріх страшний, щоби в помочі відмовити, — тріскучим голосом відповіла Кривошиїха. — Усе, що можу, зроблю, а чи допоможе — не знаю, бо неможливе сталося: два потічки покинули русла свої, нові пробрили, аби в одну течію злилися.

Присіла поряд, руку на Мар'янин живіт поклала:

— Не здавайся, гілка з дерева Дорошевого! Трудися...

Мар'яна відчула, як наближаються перейми, очі лізли з орбіт — перед очима все билися душі, та покров ставав міцнішим. Дедалі міцнішим. Закричала відчайдушно і моторошно, очі залило чорнотою. І раптом відчула неймовірне легке блаженне щастя — душа відірвалася від тіла, понеслася до сонму виснажених, скалічених, та незборних душ, які огорнули її міцним непробивним покровом.

— Агов... Повертайся! — Кривошиїха біла по щоках, примовляла: — Повертайся... Ще помреш... Усі помremo, а поки поживи!

Мар'яна розплющила очі — все пливло. У нескінченному білому просторі світило нове сонце.

— Я жива?

— Син у тебе... Восьме коліно роду Дорошевого, — відповіла Кривошиїха і раптом усміхнулася. Ніхто до того бабиної усмішки не бачив.

Поклала Мар'яні на груди живе голе дитячко: смішно вигинало уста, схлипувало тихо, ніби жалілося, що так важко на світ Божий народитися.

Мар'яна обережно обійняла дитинку тремтячими руками. Очей із синопка не зводила.

— Дякую, що не лишили без помочі, Кривошиїхо, — прошепотіла.

— Раніше би прийшла... — відповіла баба. — Та біля панських руїн неможливе сталося — джерело нове землю пробило, залило все. Широке, міцне. Ріка в Дорошівці буде. Дім твій біля нової ріки...

А з неба на те дивилася зранена битвою, понівечена, та незламна вічна душа Яремина. Усміхалася втомлено і щасливо.

— Хай би Яремою хлопця не називали, — шепотіла. — Андрієм би... Дід Андрієм звався... Славний козак був. У Чернігівському козацькому полку ніхто краще за Андрія Дороша шаблею не володів...